

MEDYA,
ETİK
VE
HUKUK

Derleyen: Sevda Alankus

Süleyman İrvan

Ragıp Duran

Fikret İlkiz

IPS İletişim Vakfı Yayınları: 5
Habercinin Elkitabı Dizisi: 2
© IPS İletişim Vakfı
İkinci Baskı 2005
Birinci Baskı 2003

Faik Paşa Yokuşu No:4, K.3, D: 8-9
34900, Beyoğlu, İstanbul
Tel: +90 212 251 1503 Faks: +90 212 251 1609
e-posta: bia@bianet.org
web sitesi: www.bianet.org

Baskı: Ser Matbaası
Merkezefendi Mahallesi, 4. zer
Sanayi Sitesi, Fazıl Paşa Cad. 16/26
Tel: (0212) 565 17 74
İstanbul

Bu kitap Avrupa Birliği'nin mali desteğiyle yayınlanmaktadır. Burada dile
getirilen görüşler IPS İletişim Vakfı'na aittir. Dolayısıyla hiçbir biçimde
Avrupa Birliği'nin resmi görüşleri olarak değerlendirilemez.

İÇİNDEKİLER

İkinci baskı için

v

BİA ve BİA eğitim çalışmaları üzerine

Sevda Alankus

15

Önsöz

Sevda Alankus

33

Medya ve etik

Süleyman İrvan

61

Ek 1: Türkiye gazetecileri hak ve sorumluluk bildirgesi

91

Ek 2: Basın Konseyi basın meslek ilkeleri

100

Ek 3: ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği etik ilkeleri

103

Dünyada ve Türkiye'de medya etiği

Ragıp Duran

109

Gazetecinin haber kaynağını açıklamama hakkı

Fikret İlkiz

131

Yayın Yasakları: Sansür, Hukuk, Haber

Fikret İlkiz

151

Fikir ve sanat eserleri yasası ve radyo/televizyonlar

Fikret İlkiz

213

Yazarlar

229

BİA yerel medya eğitim programları katılımcı listesi

233

İkinci baskı için

Bağımsız İletişim Ağı'nın (BİA) yerel gazeteci ve radyoculara yönelik olarak iki aşamada gerçekleştirdiği eğitim çalışmalarında yapılan sunuşlarla tartışmaların, atölye çalışmalarının ürünü olan ve 5 kitaptan oluşan *Habercinin Elkitabı* Dizisi'nin ilk baskısı, 2003 yılında yayınlandı. Kitaplar vakıf (IPS) yayını oldukları için dağıtımlarında ticari bir amaç güdülmedi. Türkiye'deki erişebildiğimiz bütün Üniversite kütüphaneleri ile İletişim Fakültesi öğretim üye ve görevlilerine, ayrıca eğitim çalışmalarımıza katılan ya da katılmayan bir çok yerel medya çalışanına ücretsiz olarak ulaştırıldı. Ayrıca, BİA'nın "bilgiyi ortaklaşa üretilen ve paylaşılması gereken bir değer" olarak görmesiyle tutarlı olarak, BİA'nın internet haber sitesi bianet'e de konularak (http://www.bianet.org/diger/bia_kitaplik.htm) arzu eden herkesin faydalanmasına sunuldu. Sonuçta tam da hedeflediğimiz gerçekleşti ve kitaplarımız geçtiğimiz iki yıl içe-

risinde iletişim fakültesi öğrencileriyle, yerel medya çalışanlarının temel başvuru kaynağı haline geldi ve tükendi. Bu yüzden de bize yeni baskılarını yapma gereğini duyurdu.

Peki kitaplarımızın birinci baskılarının yayınlanmasından bu yana geçen zaman içinde neler oldu? Tam kitapları derleyerek, önsözlerini yazdığım sıralarda başlayan Irak'taki işgal, üçüncü yılına girdi ve işgale neden gösterilen kimyasal/nükleer silahlar asla bulunamadı. Saddam yakalandı ve büyük bir medya senaryosuyla saklandığı "delikten" çıkarılmış perişan haliyle ekranlarda ve gazetelerde defalarca gösterilen diktatörün sonradan—bir Amerikalı askerin ifadesiyle—aslında savaarak ele geçirildiği anlaşıldı. Yine Amerikalı askerlerin bir yandan Iraklı sivil ve askerler üzerine işkence uygularken, diğer yandan ellerinde sigaraları ya da zafer işareti yaparak çektikleri "hatıra" fotoğraflarının, önce internet sitelerinde, sonra da El-Cezire televizyonunu takiben bütün dünya basınında yayınlanması, Arap/İslam dünyasında infial yarattı.

Bu defa da yine internet aracılığıyla "Iraklı direnişçilerin" öyle ya da böyle işgalcilerle ilişkilendirip, kafalarını gövdelerinden ayırdıkları sivillerin görüntüleri dolaşıma sokuldu. Bu ikinciler nasıl kimileri üzerinde "olanları hakkediyor bu barbarlar" duygusunu yarattıysa, birinciler de işgal karşıtlarına olan desteği artırdı. Nitekim bu "hatıra" fotoğraflarından birisi yürütülen işgal karşıtı küresel mücadelenin sembolü haline geldi. Yine de dünya özellikle de ABD kamuoyunu kontrolündeki medya tekelere aracılığıyla yıllardır bu işgale hazırlamış olan Başkan George Bush ülkesindeki seçimleri ikinci kez kazandı. Irak Dünya Mahkemesi (WTI), Bush'u İstanbul'da gıyabında ve sembolik olarak yargıladı. Dünyadaki savaş karşıtları ilk defa bu kadar büyük ölçekli bir dayanışma ve eylemlilik içerisine

girerek, küreselleşmenin sadece sermaye ve onun politik çıkarlarının değil, ona karşı olanların da küreselleşmesi olduğunu gösterdiler. Bu karşı-örgütlenmeyi de büyük ölçüde internet ortamını kullanan “kendi-medyalarını” aracılığıyla gerçekleştirip, “ana akım” medyayı da, yaptıkları eylemleri “göstermek/duyurmak” zorunda bıraktılar.

Ancak Irak'taki sivil-asker ölümlerinin sayısı durmadı. Yaygın medya ve gözleri onda olanlar için, bu ölümler artık “güvenli” oturma odalarında büyük bir alışkanlıkla ve sorgulamadan seyrettikleri “öteki/uzak” ülkelerde gerçekleşen yüzlerce “kötü” haberden birisi haline gelmiş durumda. En azından televizyonlar bu “öteki” ülkelerden “teröristlerin”, neredeyse kapılarının dibinde gerçekleştirdikleri bir şiddet eylemini gösterene, böylelikle bu adaletsizlik içinde dünyadaki hiç bir yerin; evlerinin, işyerlerinin, her gün kullandıkları otobüslerin, metronun güvenli olmadığını duyurarak onları bir kaç gün sürece korkulara salana kadar.

Yani, dünya üzerinde tek-kutuplu bir egemenlik kurma mücadelesinin sembolü haline gelen İsrail'in işgallerine verilen destek ile Birinci Irak işgalinin arkasından aslında her yer “savaş yeri” haline gelmiş durumda; Endonezya'da dans için gittiğiniz bir diskotek, New York'taki işyeriniz, Kabil'deki her yer, İstanbul'da önünden geçtiğiniz bir konsolosluk ile banka binası, bitişiginde dükkanınızın bulunduğu bir Sinagog, Londra'da hep kullandığınız bir otobüs ile metro hattı. Ve “şiddet” neredeyse “medya” da orada, “beyaz sıradan insanın”, “yabancı/Müslüman/Doğulu/” düşmanlığını “yargısız infazlar” ile körüklemeye devam etmekte.

Bu arada devam edeyim, kitaplarımızın birinci baskısının doluşımında olduğu bu son üç yıl içerisinde, dünya—her birinde yaygın medya ile alternatif medyanın gazetecilik sorumluluğu ve etiği açısından büyük sınavlar verdiği—başka büyük bir felakete daha yüzleştii; şimdiye kadar karşılaşılan en büyük doğal afetlerden birisi tsunami, Hint Okyanusu'nda kıyısı olan ülkelerin haritalarını değiştirip, milyonlarca insanı yuttu. Her “kriz” ortaya çıktığında yapıldığı gibi, özellikle haber kanalları günlerce süren canlı yayına geçtiler. Ancak bu enformasyon bombardımanına rağmen hala kimse, ölenlerin ve kayıpların yaklaşık sayısını, ölümlerin kolayca telaffuz edilemeyecek rakamlara ulaşmasında bu ülkelerdeki yoksulluğun rolünü, ya da bir daha böyle felaket olursa nasıl hazırlanılmak gerektiğinden haberli değil. Biliyorsunuz, “yoksulluk” medya için tek başına haber değeri taşımıyor, yoksullar ancak yoksulluk nedeniyle —Türkiye'den örnek vereyim—“iç çamaşırları ve pijamalarıyla sık semtlerin plajlarını, parklarını doldurduklarında”, “kapkaççılık yaptıklarında”, “sabıkalı oldukları için dur emrine uymayarak, polis tarafından vurulduklarında” haber oluyorlar. Bu son üç yılda da aynısı oldu. Bir örnek de dünyadan: açlık nedeniyle ölümün eşliğindeki binlerce Afrikalı çocuk en son, bu defa internet üzerinden de canlı olarak izlenebilen ve yine yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı imkanlarla büyük bir eşgüdümle gerçekleştirilen Live Aid konserleri nedeniyle “haber” ve “yardım çağrılarında” konu oldular.

Türkiye'ye gelince; son üç yıl içerisinde, AK parti iktidarıyla birlikte yeni bir mecraya giren Batılılaşma macerası en sonunda Türkiye'nin AB'ye tam üyelik için pazarlıklara başlayıp başlayamayacağını anlaşılaçağı bir güne; 3 Ekim 2005 tarihine kilitlendi. Diğer yandan bu satırlar yazılırken söz konusu tarihin

Türkiye'ye ne getireceği henüz bilinmemekle birlikte, neler getirdiği biliniyor. Yıllardır en zor politik ve ekonomik koşullarda mücadeleler veren “demokratikleşme yanlıları” bir kez daha, kendi insanları istediği için değil, toplumsal bilinçaltımız haline gelen Batı'ya kendimizi beğendirmek için yapılan “demokratikleşme paketlerine” sevinmek durumunda kaldılar. Ancak bu defa, Batılıların “şark kurnazlığı” diyerek yutmayacakları bazı maddeler ve koşullarla güdükleştirilen demokratikleşme konularına, her zamankinden daha örgütlü olmak üzere müdahale ederek, başarılı da oldular. Böylece örneğin, bir tabu daha yıkıldı ve TRT haftanın belli gün ve saatlerinde uzun yıllardır Türk oldukları ve Türkçenin “bozulmuş” ağızını konuştukları söylenen Kürtler başta olmak üzere, diğer etnik dillerde yayıncılığa başladı. Görebildiğim kadarıyla da, ilk yayınların yarattığı heyecan geçtikten sonra, bu programlar sadece müziklerini, dillerini TV'den da duymak duymak isteyen ve de buna vakit bulabilenlerin kendilerine ayrılmış gün ve saatleri takip edebilmelerine izin vermeyecek bir koşuşturma içinde olmayanların izlediği, herhangi bir program haline geldiler. Şimdilerde yine AB tam üyeliğinin gereği olarak, ikinci bir tabu daha yıkılıyor, RTÜK, TRT dışında kalan özel radyo ve televizyon kanallarına farklı etnik dillerde yayın yapma imkanı verecek tüzük değişikliği için hazırlıklar yapılıyor.

Türkiye'deki medya ortamıyla ilgili başka her şey ise bildiğiniz gibi; yaygın medya ortamı Uzan ve Dinç Bilgin gruplarının yarış dışı kalmalarının sonucunda artık sayıları daha da azalmış bir kaç grubun denetimi altında. Bu gruplar tarafından çıkarılmayan, gazeteler bu defa dağıtım tekeline takılabiliyorlar. Yıllardır adlarını ezberlediğiniz “medya starları” büyük transfer paralarıyla bir zamanlar hakkında söylemediklerini bırakmadıkları rakip grup televizyon/gazetelerine transfer olu-

yorlar, bu gazetelerin yeni muhabirleri ise ancak cep harçlığı sayılabilecek paralarla, hiç bir gelecek güvenceleri olmadan, kendisinden büyük bir gazetede iş bulabilmiş olmanın “onuruya” yetinmesi beklenerek, haber peşinde koşuyorlar.

Bu koşullar altında seslerini duyuramayanların sesi olmak iddiasında ve medya pazarına ancak kıyısından tutunabilmiş gazeteler, yeni çıkmaya başlayan “Birgün” gazetesinin durumunda olduğu gibi ayakta durma mücadelesi veriyorlar, ya da bir kapanıp bir çıkan “Pazartesi” Dergisi ile “Buğday” Dergisinin yaptıkları gibi, çeşitli yaratıcılıklarla ve proje destekleriyle dayanmaya çalışıyorlar. Yani, “bizim medya” ya da sivil toplum medyası cephesinde de umut veren yeni bir gelişme yok. Benim Türkiye koşullarındaki durumları nedeniyle “sivil toplum medyası” sayarak, varlıklarını, güçlenmelerini, kaliteli ve etik ve politik olarak sorumlu habercilik yapmalarını çok önemsemiğim yerel medyanın koşulları da daha iyiye gitmiş değil.

Bu koşullar altında BİA ne yaptı? İkinci bir AB destekli proje ile internet ortamındaki varlığını BİA² adıyla sürdürerek, ayakta kalmayı ve Türkiye medya ortamındaki önemli bir eksikliği “başka haber” duyma gereksinimini karşılamayı başardı. Dolayısıyla bir yandan gönüllü temsilcileri aracılığıyla yerellerin sesi olmaya devam ediyor, şu anda BİA'ya haber geçen ya da haberlerini veren çok sayıda kadar yerel medya kuruluşu var. Diğer yandan da, BİA², İstanbul'daki merkezi aracılığıyla yürütülmesini üstlendiği “Medya Özgürlüğü ve Bağımsız Gazetecilik İzleme ve Haber Ağı” başlıklı projenin de gereği olarak haber yapılmayanları, yapılsa bile sansasyonel gazeteciliğin haber üslubu içerisinde kaybolanları—kadınları, çocukları, azınlıkları, onlarla ilgili hak ihlallerini ve gazetecilik etiği ihlallerini haber yapmaya devam ediyor. Ayrıca artık BİA²'nin ka-

zanımları üstüne yükseldiği 2000-2003 arasında gerçekleştirilen BİA projesi zamanında yerel medya habercilerine yönelik olarak başlatılan, sonucunda da elinizdeki kitap dizisinin yayınlanmasına yol açan eğitim çalışmalarını da artık daha özgül bir amaç çerçevesinde sürdürüyor. BİA², bu defa eğitim kadrosunu aralarına yeni akademisyen ve gazetecileri katarak daha da zenginleştirdi ve üç ayaklı bir eğitim programını hayata geçirmek üzere yola çıktı.

Hak savunuculuğu yapan avukatlara yönelik olarak gerçekleştirilen eğitim ile sivil toplum örgütlerinin temsilcilerine yönelik olarak gerçekleştirilen ve onları hak ihlali takipleriyle medya ile ilişkileri konusunda güçlendirmeyi hedefleyen eğitimler tamamlandı. BİA²'nin genel olarak medyayı ve sorumluluğunu tartışmaya, etik ve politik olarak sorumlu gazeteciliği ve haberciliği yaygınlaştırmaya yönelik eğitim çalışmalarına ise kaldığı yerden devam ederek, yerel gazetecilerle eğitmenleri bu defa "hak haberciliği" konusunu tartışmak ve deneyimlemek üzere bir araya getirdi. Projenin eğitim ayaklarının üçüncüsünü oluşturan bu eğitimin, birinci basamağı tamamlandı. BİA², bu ön-sözün yazıldığı sıralarda, ayağın ikinci ve üçüncü basamakların başlamasına yönelik hazırlıklarını tamamlıyor. Bu defa, özgül olarak kadın ve çocuk hakları haberciliği konusunda eğitim vermek üzere, yine 6 farklı bölgeye gidilerek, aralarına her gidişimizde daha çok "mektepli gençlerin" katıldığını sevinçle gördüğümüz, yerel gazetecilerle buluşulacak.

Şimdi de size iki sevinçli haberim var: 1997'de başlayan bir hayalin peşine düşülerek üzerine çalışılmaya başlanan, 2000 yılında ise hayata geçirilmeye başlayan BİA ve BİA² projeleri, Mayıs 2006'da gerçekleştirilecek bir uluslararası bağımsız medya buluşması ile sonuçlanıyor. Ancak bundan önce bir

sey daha yapacağız. Çok kısa bir süre içinde, BİA² projesi çerçevesinde üç ayrı grup—avukatlar, hak örgütleri temsilcileri, yerel gazeteciler— için ayrı ayrı tasarlanmış eğitim çalışmalarının ürünü olan metinleri bir araya getiren yeni derleme kitaplar yayınlamaya başlayacağız. Nihayet, dünyanın farklı coğrafyalarından gelerek, bizimle deneyimlerini paylaşacak medyacılara onlar üzerine düşünen, fikir öncülüklerini yapanları bir araya getirecek büyük bir buluşmayı, “Uluslararası Bağımsız Medya Forumu”nu 2006 ilkbaharında ve İstanbul’da gerçekleştireceğiz.

Gelelim kitaplarımızın ikinci baskısıyla ilgili söylemek istediklerime. İlk baskıya yazdığım Önsöz’den de anlaşılacağı gibi, kitaplarımızdaki metinlerin çoğunluğu eğitim çalışmalarımız sırasında gerçekleştirilen seminer ve atölye çalışmalarının metinleri. Eğitimlerimizden, konuşma metinlerini gözden geçirerek, gerekirse eğitimler sırasında yaptığımız kayıtların deşifre edilmiş metinlerinden eklemeler yaparak, yine eğer gerek duyuyorsa okuyucuları yeni okumalara yönlendirecek kaynaklar da vererek bize iletmelerini istedik. Kimi arkadaşlar metinlerini yeniden yazdılar, kimileriye ilk halini koruyarak, sadece bazı eklemelerle yetindiler.

Ben mümkün olduğu kadar elime geçen metinlerin üslubunu koruyarak, diğer yandan yazdığım Önsözlerle, kitaplar ve yazarların ortaya koydukları problemler arasında ilişki kurarak, onları zaman zaman tartışmaya açarak, katıldığım ya da katılmadığım konuları belirterek, en önemlisi beş kitabın her birinin kendi içinde ve birbiri arasında bir anlatı bütünlüğü sağlamaya çalışarak derlemeyi gerçekleştirdim. Bu nedenle çalışmalar arasında eğitimlerin yaklaşımlarını yansıtan farklılıklar görebileceğiniz gibi, birbiriyle örtüşen hatta birbiri-

ni tekrarlayanlarla da karşılaşabileceksiniz. Ayrıca belirli bir format belirlemediğimiz ve bazı eğitimlerimiz de sundukları konuşma metinlerini değiştirmeden bize göndermeyi tercih ettikleri için, fark edeceğimiz gibi kimi çalışmalar kaynakça, dipnot ve referanslar içermeyen “konuşma metni” özellikleri gösterirken, diğerleri bunları içeriyor.

Bu arada ikinci baskımızı yaparken de, aynı yöntemi izledik ve eğitimlerimize metinlerinde değişiklik yapmak isteyip istemediklerini sorduk. Gelen yanıtlara göre de, esas olarak, birinci baskımızda yer alan yazılar üzerinde çok önemli bir değişiklik yapmadan, karşınıza çıktık. Ancak ben kendime ait Önsözler’i yeni kaynaklarla zenginleştirmeye çalışarak, ya da edit etme sürecinde—bilgisayardaki marifetimin azizliğine uğrayarak—kaybolmuş kimi kaynakları ekleyerek yeniden gözden geçirdim. Yaptığım en önemli değişiklik ise, üçüncü kitabımız, *Medya, Etik ve Hukuk*ta oldu. Fikret İlkiz’in ilk baskımızda yer alan “Türkiye’de Sansür, Hukuk ve Haber” başlıklı yazısını bu yazının esasını da kapsayan daha güncel bir yasaklama kararının eleştirisi ile değiştirdik. Aynı şekilde beşinci kitabımız *Radyo ve Radyoculuk*ta da Erol Önderoğlu “demokratikleşme paketleri”ni izleyen “Uyum Yasaları” ve radyo-televizyon yayıncılığı ile ilgili son düzenlemeler” başlıklı yazısını daha sonra çıkarılan 6. ve 7. “Uyum Paketleri” ve değiştirilen yasalar temelinde güncelleştirdi ve Türk Ceza Kanunu’ndaki değişiklikleri iletişim ve ifade özgürlüğü açısından değerlendiren “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu ve Özgürlükler” başlıklı yeni bir yazı ile de katkıda bulundu.

Bunun dışında neler oldu? BİA’nın her biri iletişim çalışmaları alanının adları başka çalışmalarıyla da bilinen akademisyen eğitimcileri, yeni kitaplar yayınlayarak, yeni akademik ve/veya

idari unvanlar aldılar. Gazeteci eğitimlerimizden olup da, yaygın medyada çalışanlar ise, haklı olarak ünlendikleri “etik ve politik olarak sorumlu gazeteciliklerini” ödün vermeden sürdürdüler, ancak aralarından birisine bu izin verilmedi ve işinden edildi.

Sonuç olarak 24 yazar tarafından kaleme alınmış 28 birbirini tamamlayan metinden oluşan 5 kitabımız yenilenmiş haliyle elinizde. Farkındaysanız artık birinci baskıda yaptığım gibi onlardan “kitapçık” olarak söz etmiyorum. Çünkü, kolayca taşınıp okunabilsinler diye “küçük” ebatla tasarlanan dizimiz boyutlarını aşan bir işlev yerine getirdi, yukarıda da belirttiğim gibi, genç gazeteci adaylarıyla, gazetecilerin başucu kitapları arasına girdi. şimdi daha da fazla kimseye ulaşmak istiyoruz.

Hepinize iyi okumalar ve yeni BİA kitaplarıyla, etkinliklerinde, eğitimlerinde görüşmek üzere...

Sevda Alankuş, Eylül 2005, Kuzey Kıbrıs.

BİA VE BİA EĞİTİM ÇALIŞMALARI ÜZERİNE

Sevda ALANKUŞ*

Bağımsız İletişim Ağı (BİA), Türkiye'deki yaygın/ülkesel medya ortamının teksesliliğinden rahatsız olan IPS İletişim Vakfı, TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği) ve TTB (Türk Tabipleri Birliği) gibi sivil toplum kuruluşlarının alternatif bir medya ağına duydukları gereksinimle; "yerellerin sesi" olmak üzere yola çıkan, ancak ekonomik, siyasal, yasal zorluklar nedeniyle bunu yapabilmekten alıkonan yerel medya kuruluşlarının, ayakta durabilme mücadelelerinin bulunduğu yerde doğdu. Bu yüzden de, hedefini halihazırdaki teksesliliğin sorumlusu olan ülkesel ölçekli kamusal ve ticari medya karşısında, sivil toplumun kendini ifade edebilmesinin aracı olarak, "**yerel medyanın güçlenmesi**" olarak koydu. Başka ifadeyle, anti-teknelci düzenlemeler gerçekleştirilmediği; kamu hizmeti yayıncılığı çokkültürlülük politikaları doğrultusunda ve "özerk" olarak yeniden yapılandırılmadığı süreçte, farklı ka-

* Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı, BİA² Eğitim Danışmanı.

muların seslerini duyurmalarına izin vermeyecek olan mevcut yaygın medya ortamının, ancak güçlü bir yerel/sivil medyanın varlığıyla dengelenebileceği, çoğulculuğa açılacağı tespiti-nden yola çıktı.¹ BİA bu anlamda, yerel medyanın güçlenmesi yoluyla, Türkiye'deki medya ortamının demokratikleşmesini hedefleyen bir projenin adı.

BİA yerel medyanın güçlenmesinden ne anlıyor?

BİA, yerel medyanın güçlenmesinden, yerel medya kuruluşlarının karşı karşıya buldukları ekonomik, siyasal, yasal güçlükler karşısında kendi ayakları üzerinde durabilecek duruma gelmelerini anlıyor. Ancak bu güçlenmeyi yerel medyanın yaygın medyayla rekabet edebilmesi anlamında tanımlamıyor. Nedeni de, sadece böyle bir rekabetin imkansızlığıyla değil, bu rekabetin yersizliğiyle ve yerel medyanın tanımı gereği farklı bir "üretim" talip olmasıyla ilgili. Yani yerel medya kurumları, ülkesel/yaygın medyanın hedef kitlesini kazanıp, kendilerinde tutmaya değil; onun geniş bir yelpazeye yayılmış okur/dinleyici/izleyici kitlesinin beklentileri açısından hiçbir

¹ Burada esinlendiğim model, Süleyman İrvan'ın bu meseleler üzerine düşünen iki İngiliz araştırmacı John Keane ile James Curran'ın önerdiklerini bir araya getiren modeli oldu. Bu modelde, siyasal iktidarın kontrolünden kurtulmuş kamu hizmeti medyalarının merkezde yer aldığı, etrafında tekelleşme eğilimlerinin önüne geçildiği ticari medya ile sivil toplum medyaları bulunduğu üç halkalı bir medya ortamı tasarlanıyor. İlgili çalışmalar için bkz. J. Keane (1992) *Medya ve Demokrasi*, çev. H. Şahin, İstanbul, Ayrıntı, 1992; J. Curran (1994), "Kamusal bir Alan Olarak Medyayı Yeniden Düşünmek", çev. S. İrvan, *İLEF Yıllık '93* : 215-243; ayrıca S. İrvan (1994), "Demokratik Sistemde Medyanın Rolü", *Birikim* (68/69) : 76-83. Ayrıca Curran'ın medyanın demokratikleşmesiyle ilgili modelini daha ayrıntılı olarak işlediği bir diğer yazı için bkz. J. Curran (2002), "Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Bicme", *Medya, Kültür, Siyaset*, der. S. İrvan, Ankara, Alp Yay.

zaman dolduramayacağı bir boşluğu doldurmaya talipler: Cü-nümüzün yersiz/yurtsuzlaşmış insanına, coğrafi ya da kültürel olarak kendilerini ait duyabilecekleri **yer**'ler gösteriyorlar. Bu yüzden de, belki yerel medya ile yaygın medyanın her ikisi de, aynı temel -haberlendirme ve eğlendirme- işlevleri yerine getiriyorlar, ancak bunu farklı farklı biçimlerde yapıyorlar ya da yapmak zorundalar.

Özetle, yerel medya ile yaygın medya birbirlerinin yerini ancak kısmen doldurabilecek şekilde üretimler hedefleyen, birbirinin yerini almadan yan yana, paralel işleyen kanallar olma özelliği taşıyorlar. Bu tespit bizi iki önemli sonuca götürüyor. Birincisi, yaygın medya karşısında, **yerel medyanın vazgeçilmezliği**. Örnek olarak gazetelerin tarihine bakalım. Gazeteler, ilk ortaya çıkışları itibariyle yereldiler. Ancak taşıdıkları gücün farkına varılması, onlara ulus-devletin siyasal sınırları içerisinde "birlik ve beraberliği" sağlamak üzere, ulusal bir dil ile ulusal kimliğin inşası gibi önemli bir misyon yüklenmesine yol açtı. Sonraları aynı misyonu ortaya çıkış sırasıyla radyo ve televizyon da üstlendi. Bu defa radyo istasyonları ile televizyon kanalları, özellikle de okuma yazma oranının düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerin uluslaşma ve modernleşme süreçlerinde önemli işlevlerle donatıldılar, bu nedenle, ulusal/merkezi biçimde yapılandırılarak siyasal iktidarların denetiminde tutuldular. Ancak biliyoruz ki, ulusal/merkezi nitelikli haber medyasının yanı sıra, yerel nitelikli medya karşılaştığı -özellikle de yerel radyo ve televizyonlara yönelik- her türden engellemeye karşın, varlığını sürdürdü. Çünkü, ulus-devletlerin "ulusal birlik ve beraberlik" adına yürüttüğü bütün kültürel olarak tektipleştirici politikalara rağmen, bir yandan ulus-devlet öncesinden devralınan etnik, dinsel, kültürel farklılıklara dayalı yerel kim-

likler varlıklarını korurken; diğer yandan ulus-ötesi aidiyetler sunan “çevrecilik” gibi- yeni aidiyet tanımları ortaya çıkmıştı ve bunların her biri, kendilerini ifade etme ihtiyacı içindeydiler. Kullandıkları kanallar ise, eskiden olduğu gibi, şimdi de, yayıncılığını her zaman ortalama, genel ve geniş bir kitleye göre yapmak durumunda olan ticari ya da kamusal nitelikli yaygın/ülkesel medya değil; özgül, farklılaşmış grup çıkarlarına sahip, tanımlı kitlelere seslenen **yerel medya** veya **sivil toplum medyaları** oldu. Yerel medya özellikle de sivil toplum medyalarının -çoğunlukla yasal engellemeler nedeniyle- mevcut olmadığı durumlarda, hep çok önemli olmaya devam etti.

Yaygın/ülkesel medya ile yerel medyanın birbirlerinin yerini tutmalarının mümkün olmadığı, dolayısıyla aralarındaki ilişkinin rekabet ilişkisi olamayacağına dair yukarıdaki tespitin, bizi götürdüğü ikinci sonuç ise şu: **Yerel medyanın yaygın medya ne ise, o olmaması gerekiyor**. Bunun anlamı, yerel medyanın sadece farklı değil, genel geçer olana alternatif bir kurumsallaşma ve habercilik anlayışı içinde olması demek. Dünyada yerel/sivil medya kuruluşlarının alternatif olarak örgütlenme ve habercilik yapımlarına dair deneyim oluşturacak çok sayıda örnek var.

BİA da bu konuda önemli bir deneyim oluşturuyor ve Türkiye'deki ilk örnek. O halde yukarıdaki başlıkla sorulan soruya şimdi cevap verelim: BİA, yerel medyanın güçlenmesinden onun alternatif bir biçimde örgütlenmesini ve habercilik yapmasını anlıyor.

Alternatif bir yerel medya örgütlenmesi ve habercilik örneği olarak BİA

Yukarıda sivil toplum kuruluşlarıyla, yerel medyanın gereksinimlerinin buluşması sonucu ortaya çıktığını belirttiğimiz BİA, örgütlenme açısından, yerel radyo/gazeteler arasında haber ile program üretimi/paylaşımı temelinde yatay bir dayanışma ağını hayata geçiriyor. Bu anlamda bir yerel medya inisiyatifi ve yerel medyanın ancak böyle inisiyatifler, alternatif örgütlenme projeleriyle ayakları üzerinde durabilir hâle geleceğini düşünüyor.

Bilindiği gibi, Türkiye’de tarihi ulusal medya kadar eski sayılabilecek bir yerel gazetecilik tarihi var ve ülkeye ilişkin medya tarihi “**Anadolu Basını**” da denilen- bu yerel gazeteler ihmal edilerek yazılamaz. Diğer yandan, Türkiye’nin çok-dinli/etnikli mirasından ötürü sahip olduğu -Cumhuriyet dönemiyle birlikte, bin bir güçlkle ve uzun yıllar sadece Hıristiyan azınlıklarla sınırlı olmak üzere çıkarılan- köklü bir “**azınlık gazeteleri**” geleneği de mevcut. Ayrıca özellikle 1980’lerin ortalarından itibaren, farklı İslamcı çevreler ile politik duruşları temsil edenlerden, çeşitli altkültür gruplarıyla, etnik gruplara ait olanlara kadar muhalif/alternatif sayılabilecek içeriklerle yayımlanan gazete/dergilerin sayısında bir patlama yaşandığını da biliyoruz. Başka ifadeyle yazılı basın söz konusu olduğunda -içine yerel gazeteleri de katarak söylersek- Türkiye’de medya ortamının, dolayısıyla da siyasal sistemin çoğulculuşması açısından varlıkları çok önemli olan sivil (toplum) medya(sı) örnekleriyle karşılaşabiliyoruz. Radyo ve televizyon yayıncılığı söz konusu olduğunda ise, karşımıza daha farklı bir fotoğraf çıkıyor. Yasal düzenlemeler sivil toplum örgütlerinin, vakıfların, derneklerin, et-

nik, dinsel, kültürel vb. grupların radyo/televizyon sahibi olmalarına izin vermediği için, dünyanın çeşitli ülkelerinden örneklerini bildiğimiz sivil medya kurumları ile Türkiye’de karşılaşmıyoruz. Ancak, kamusal nitelikli değil, ticari nitelikli işletmeler olarak yayıncılık yapabiliyor olsalar bile, yerel radyo/televizyonlar, kısmen bu boşluğu dolduruyor. Özellikle de, 1990’ların ortalarından başlayarak yerelerde kendi hedef kitlelerini oluşturmayı başaran yerel radyolar, bu anlamda önemli bir işlev yerine getiriyor.

Ancak gerek yerel gazeteler, gerekse yerel radyolar çok çeşitli güçlüklerle karşı karşıya bulunuyorlar. Derecesi ve türü, bölgeden bölgeye ve izledikleri yayıncılık politikasına göre değişmekle birlikte, çok çeşitli ekonomik, siyasal, yasal baskılara maruz kalıyorlar. Ekonomik olarak sadece reklam gelirlerine dayanmak zorundalar, bu, birçoğu küçük ölçekli aile şirketi niteliğinde olan yerel gazete/radyoları, bir yandan yerelerde reklam pastasının zaten büyük olmamasından, diğer yandan mevcut reklamların da, medya kuruluşlarının çeşitli yerel ekonomik/siyasal güç ve iktidar merkezlerine yakınlığına göre dağılıyor olmasından ötürü, ekonomik olarak ya bağımlı ya da güçsüz kılıyor. Yasal düzenlemelerin yerel radyo ve gazeteleri bu anlamda rahatlatacak -örneklerini Batılı ülkelerde gördüğümüz türden- hiçbir kamusal destek veya fon öngörmemiş olması, dahası sivil toplum örgütlerinin, vakıfların, hatta okur/dinleyicilerden gelebilecek her türlü ekonomik desteği engelliyor olması, onları ekonomik sorunlarıyla başa çıkabilmek konusunda yalnız bırakıyor. Ayrıca örneğin yerel radyolar yeniden-düzenleyici yasanın frekans dağılımı konusunda getirdiği koşulların zorluğu ile, bu dağılımın hâlâ daha yapılmamış olmasından kaynaklanan bir belirsizlikle de karşı karşıyalar. Belirli bir politik/toplumsal/kültürel duruşu temsil eden

-bu hâlleriyle de yine örneklerini Batılı ülkelerde gördüğümüz “topluluk radyoları”nın gördüğü işlevi gören- yerel radyolar, bir yandan RTÜK tarafından kapatılma korkusu yaşarken, diğer yandan yerel otoritelerin açık ya da örtük baskılarına maruz kalıyorlar. İçinde buldukları ekonomik zorlukların bir yansıması olarak, yeterince nitelikli insan gücü çalıştıramamalarından ötürü, teknik ve içerik kaliteleri sorunlu oluyor. En kolayını tercih edip, “müzik kutusu” niteliğinde radyolara dönüşüyorlar ki, burada da telif haklarıyla ilgili düzenlemeler karşılına çıkıyor. Bütün bunlar, bağımsız bir çizgide, ya da belirledikleri siyasal/toplumsal çizgiden ödün vermeden gazetecilik/yayıncılık yapmayı güçleştiriyor. Birçok yayın kuruluşu bu yüzden çareyi ya mevcut statükocu siyasal partilerden birine yaslanmakta ya da İstanbul merkezli yaygın medyanın yerellerdeki temsilcilerine dönüşmekte buluyorlar. İkisini de yapmayanlar, ya kapanıyor/kapatılıyorlar, ya da mevcut çizgilerini sürdürüyor olmaktan ötürü, hiçbir “hukuki” neden bulunamıyorsa, gazetecilik yapmaktan alıkonulmalarına bahane oluşturabilecek sayısız bürokratik gerekçeden bir tanesi kullanılarak -yakınlarda *Datça Haber* gazetesinden Sinan Kara’nın başına geldiği gibi- bedeller ödemek durumunda bırakılabiliyorlar. Dolayısıyla yukarıda sadece çok azına değinebildiğim sorunlar, habercilik yapmayı, bunu da siyasal ve etik bir sorumlulukla yapmayı dert edinen yerel medyanın varlığını, ciddi biçimde tehdit ediyor.

Bu durumda, yerel medyanın ödünsüz bir anlayışla gazetecilik yaparken, ekonomik olarak da ayakta kalabilmeyi becerebilmesi için, her şeyi devletten ya da kamusal otoritelerden beklemek biçimindeki geleneği kırarak, kendisinin inisiyatifler geliştirmesi gerekiyor. Bu konuda da, aslında görelî olarak olduk-

ça şanslı bir dönem yaşıyor. Öncelikle, BİA *Habercinin Elkitabı* dizisinin üçüncüsü olan Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya ile, dizinin ilk kitapçığı *Medya ve Toplum*'daki çeşitli yazılarda da tartışıldığı gibi, giderek görel olarak ucuzlama eğiliminde olan yeni iletişim teknolojileri -özellikle de İnternet teknolojisi- yerel medyaya, daha önce hayal bile edilemeyecek olan **yatay dayanışma ağları** kurma olanakları sunuyor. İçerik olarak zenginleşmek, daha iyi habercilik yapmak, bir yandan yerelliğinizi korurken, diğer yandan "evrensel" sorun alanlarında bilgilendirici/mücadeleci mi olmak istiyorsunuz, bunun için gerekli teknoloji o kadar ulaşılabilir değil. Daha da önemlisi, artık, sadece "bütün dünyanın proleterleri" değil ama, sevindirici biçimde daha fazlası; "bütün dünyanın çevrecileri, savaş karşıtları, insan ve çekinik (kadın/çocuk/azınlık) hakları savunucuları, kapitalist küreselleşme karşıtları vb.", dünya tarihinde bu kadar uluslar-ası dayanışmadan yana arzulu ve kararlılar. O halde, yerel medyayı, yaygın medya karşısında ayrıcalıklı kılabilecek şekilde bir **alternatif habercilik** her zamankinden daha fazla mümkün, yeter ki, bu dert edinilsin.

Ancak tahmin edilebileceği gibi, genel geçer dışında bir şey yapmaya kalkışmak her zaman daha "maliyetli". Yani, alternatif habercilik yapmaya kalktığınızda ödemek zorunda olduğunuz ekonomik, hukuki, siyasal bedeller artabiliyor. İşte, yerel medyanın kendi kendini güçlendirme projesi olarak BİA'nın hedeflerinden bir tanesi de, bu "bedelleri" azaltabilmek için yerel medyaya yardımcı olmak. Böylelikle, BİA, tercihi uluslararası gazetecilik meslek ilkelerine saygılı, etik ve siyasal olarak sorumlu habercilik yapmak olan yerel/sivil medyanın karşı karşıya bulunduğu/bulunacağı hukuki sorunlar konusunda, "Hukuksal Destek Birimi" aracılığıyla ücretsiz danışmanlık da

veriyor. Dolayısıyla örneğin sadece alternatif habercilik yapıldığında ürkütülecek “fincancı katırları”nın açabileceği sorunlar karşısında değil, yayın hayatının gündelik gidişatı içerisinde basit bir ihmalin yol açabileceği hukuki sorunlar karşısında da yerel medyaya yasal çıkış yolları gösterilmiş oluyor.²

İkinci olarak BİA, Türkiye'nin tek sesli medya ortamında örnekleri çok az olan sivil toplum medyalarıyla birlikte, yerel medyayı, alternatif haber üretimi ve programcılık açısından hem kendi arasında dayanışmaya sokuyor, hem de besliyor. Yani yukarıda da belirtildiği gibi, diğer yörelerle ilgili haber vermek gerektiğinde sınırlı imkânlardan ötürü ya Anadolu Ajansı'nın ya da yaygın medyanın haberciliğine bağımlı olan yerel medyanın, “ortak haber havuzu” aracılığıyla öncelikle birbirlerinin yörelerinden haberlenmelerini sağlıyor. Bunun ne kadar önemli olabileceğini anlamak için, 1999'da Gölcük merkezli Marmara depremi sırasında, komşu ildeki deprem kayıplarını okur/dinleyicilerine iletebilmek telaşındaki yerel radyo/gazetelerin çaresizliğini hatırlayın.

Ya da, tam bu satırların yazıldığı sıralar olduğu gibi, okur/dinleyicilerinizin bütün Türkiye'de ve dünyada dalga dalga yayılan Irak'taki Anglo-Amerikan saldırganlık karşısında, Türkiye'deki değişik illerde yaşayan savaş karşıtlarının sadece üç büyük ilde gerçekleştirilenleri değil -çünkü biliyoruz ki yaygın medya sadece onlara haber değeri yüklüyor- büyüklü küçüklü diğer kentlerdeki savaş karşıtlarının neler yaptıklarını bilmek istediklerini düşünün. BİA, işte yerel medya kurumlarının kendi yerellerinde gerçekleşen, ancak sonuçları itibarıyla sadece yöreyi il-

² BİA Hukuksal Destek Birimi'nin çalışmaları BİA Hukuk Danışmanı Av. Fikret İlkiz ile Erol Önderoğlu tarafından yürütüldü. Ayrıca Fikret İlkiz, gerçekleştirilen yerel medya eğitim çalışmalarına, eğitmen olarak da katkıda bulundu. İlkiz'in seminer sunuş metinlerini, *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin, ikincisi olan elinizdeki *Medya, Etik ve Hukuk*'da bulabilirsiniz.

gilendirmeyebilecek haberleri İnternet ortamını kullanan ortak havuzda bir araya getirerek, isteyen bütün medya kuruluşlarının kullanımına sokuyor.

Böylelikle yerel medyayı haber ajanslarıyla ve yaygın medyanın “haber formatına” bağımlı olmaktan kurtarıyor - ki bu format biliyoruz, yerelerde olup bitenlere ancak orada herhangi bir “felaket” türü bir olay varsa bir “haber değeri” atfediyor. Ayrıca, günümüzde belirli yerel sorunların küresel sorunlardan ayrılmazlığı ölçüsünde, sadece yöresinde olup bitenlerden haber almanın okur/dinleyiciye yetmediğini düşünenecek olursak, yerel medyanın haberciliğini ulus- ötesi veya küresel gelişmelerle de beslemesi gerekiyor.

Çünkü yerel ve sivil medyalar okur/dinleyicilerini böyle haberlerle beslemediklerinde, onları sadece “yörel” ya da en fazla “ülkesel” sorunlarla ilgili, böylece içe kapalı, soyutlanmış topluluklar hâline getirme tehlikesi taşıyorlar. Bunu tercih etmediklerinde ise, yine belirli ulusal ya da küresel haber ajanslarıyla/yaygın medyanın haberlerine bağımlı kalıyorlar ki; bu da yukarıda değindiğim gibi yaygın medyanın “sansasyonel”, “felaket tellallığı” yapan, “güçlüden yana/tafı” habercilik anlayışının aynen yerelerde tekrarlanması anlamına gelebiliyor.

Dolayısıyla yerel medyanın ulus-ötesi haberleri alabileceği hatta verebileceği seçeneklere ihtiyacı var. Bunun için de ya, ulus-ötesi olarak erişilebilir durumda olan alternatif haber ağlarından, örgütlenmelerden yararlanması ya da bizzat kendisinin bu haber ağlarının bir parçası hâline gelmesi gerekiyor. BİA'nın yapmaya çalıştığı da bu anlamda, yerel medyayı hem küresel gelişmelerden haberdendirerek onu yaygın medya veya haber ajanslarına bağımlılıktan kurtarmak, hem de, yerelle-

rin kendi haberlerini de ulus-aşırı coğrafyalara ulaştırabilmele-
rini sağlamak (Bu ikincisini BİA İngilizce haber sitesi aracılığıyla yapıyor).

Şimdi (herkeslerden uzak olsun!) 1996'daki "**Kardak/İmia Krizi**" sırasında yaygın medyanın da "marifetiyle", komşumuz Yunanistan ile savaşa girmiş olsaydık ne olurdu, diye bir an düşünün. Önce bizi savaşa burun buruna getiren yaygın medyanın, bir de savaş çıkmış olsaydı nasıl habercilik yapacağını hayal edin; sonra da yerel gazeteler/radyolar olarak, okurunuzun/dinleyicinizin pür dikkat haber beklediği, sizin de -başka/alternatif bir haber kaynağınızın olmadığı böyle bir anda- "savaş körükleyiciliğinden sabıkalı" ulusal medyanın haberlerine bağımlı olarak yürüteceğiniz haberciliğin sonuçlarının ne olacağını kestirmeye çalışın.

Oysa dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan farklı acı deneyimlerden biliyoruz ki, "alternatif habercilik" ya da "etik ve siyasal olarak sorumlu habercilik" hep çok önemli, ama en önemli olduğu zamanlar, ünlü deyişle söylersek "gerçeğin verilen ilk kayıp olduğu", savaş zamanları... Yani, savaş/kriz zamanlarında da, barış zamanlarında da bizim ihtiyacımız olan "savaş çıkırtkanlığı" değil, "barış çağrısı" yapan bir habercilik, bu da yaygın medyanın yapmadığı ya da yapamayacağı bir şey.³

³ Bir örnek: Eski Yugoslavya topraklarındaki Kosova krizi sırasında, bölgeden devlet kanallarının tek sesli yayını dışında hiçbir haber alabilmek mümkün değilken, 1993'te bağımsız gazetecilerin kurmuş oldukları alternatif *BETA Haber Ajansı*yla, bir radyo istasyonunun (**B-92'nin**) öncülüğünde bir araya gelen *Bağımsız Yayıncılar Birliği*ne (*ANEM*) bağlı radyoların her biri, oluşturmuş oldukları ağlar üzerinden savaş bölgesinden karşı haber akışını sağlamaya çalışmıştır. Bu arada, bir süre sonra susturulan **B92**, ulus-aşırı bir sivil medya dayanışmasıyla kendisine sağlanan *server (sunucu)* üzerinden yayınlarını İnternet ortamına taşıyabildiği için, bütün savaş boyunca, bölgeden alternatif haber geçebilen tek kaynak durumuna gelmiştir. Yine, **B92** savaşın en şiddetli günlerinde, yaygın medyanın asla yapmayacağı bir şeyi yaparak, İnternet'teki sayfasını Arnavutlar'a ait gazete *Koha Ditore* ile paylaşmış, hatta "**Koso-**

O halde, BİA gibi alternatif habercilik yapan inisiyatifler ile örgütlenmelere bugün her zamankinden daha çok ihtiyaç var, ayrıca bunu yapabilmek her zamankinden daha kolay.⁴ Bir örnek olsun, tam bu satırların yazıldığı günlerde, Irak saldırısına karşı onlarca İnternet sitesinden, binlerce barış yanlısının emekleriyle savaş karşıtı haberler akıyordu. Ayrıca yine örneğin Türkiye'deki barış yanlıları, alternatif bir yerel/sivil toplum medyası kimliği taşıyan (İstanbul'da 94.9 üzerinden yayın yapan, bu arada İnternet ortamında da dinlenebilen) *Açık Radyo*'da, hafta içi her gün 10:30-11:00 arasında "Barış Bandı" adıyla yapılan yayında dünyanın ve Türkiye'nin çeşitli yerlerinden yükselen barıştan yana seslerden, söyleşilerden, çabalardan haberlenebildiler. Şimdi bunun, kalıcı hâle getirildiğini, savaş zamanları dışına taşan sürekli barış haberciliği olarak boyutlandırıldığını ve de aynı hedefi paylaşan sivil medya kuruluşlarının, inisiyatiflerin bölgesel haber ağına dönüştüğünü düşünün, içiniz ferahlamaz mıydı?

vo/a sorununu" Sırp ve Arnavut tarafların karşılıklı iddialarına açmıstır (Bu arada "Kosovo/a" biçimindeki yazış tarzının, bölgenin adının Sırp ve Arnavutlar tarafından yukarıdaki nüansla yazılıyor olmasından kaynaklandığını, "politik olarak doğru" bir tercih olduğunu eklemeliyim).⁴ Ancak bu kadarının yeterli olmadığını da hatırlatalım. Evet, halihazırda savaş karşıtı ya da çevreci vb. ulus-aşırı hareketlerin/inisiyatiflerin İnternet siteleri ile radyo/televizyonlarının bu tür "küre-yerel" ağları var. Bunlardan özellikle de -bütün Amerika kıtasını kapsayan örnekler gibi bölgesel nitelikli olanlar çok başarılı örnekler oluşturuyorlar. Ama, örneğin Türkiye'deki herhangi bir yerel medya/sivil medya kurumu bildiğim kadıyla henüz böyle bir ağ içerisinde değil, buna BİA'da dahil. Oysa kanımca bu tür inisiyatiflerin bir an önce-özellikle de komşu bölgelerdeki -Trakya, Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya -benzer nitelikli yerel/sivil medya kuruluşlarıyla ilişkiye geçilerek- oluşturulması gerekiyor. Bu arada alternatif haber ağlarıyla ilgili örnekler için, elinizdeki kitapçıkta, benim "Demokratik bir Medya Ortamı için Yerel/Sivil Medya" başlıklı yazım ile, Beybin D. Kejanlıoğlu'na ait "Medya ve Toplum İlişkisi ve Küreselleşmenin Yerel Medyaya Sunduğu Olanaklar"; Mine Gencel Bek'in "Yerel Politika ve Yerel Medya"; ayrıca yine *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin 5. kitapçığı *Radyo ve Radyoculuk*taki, Nilüfer Timisi imzalı, "Küresel İletişim Ortamı ve Radyolar" başlıklı yazılara bakabilirsiniz.

Son olarak, BİA'nın yerel medyayı alternatif habercilik yapabilmek açısından güçlendirmeye yönelik bir diğer katkısını, yeterli ve nitelikli profesyonel istihdam etme gücünün içerisindeki yerel medya kuruluşlarının çalışanlarına yönelik olarak gerçekleştirilen eğitim çalışmaları oluşturuyor. Çünkü, alternatif içerikli habercilik yapabilmek, alternatif örgütlenme desteğiyle birlikte, haberi okur/dinleyiciye belirli bir sunum kalitesiyle ulaştırabilmeyi de gerekli kılıyor. Acaba BİA'nın yerel medya çalışanlarına yönelik eğitim programları nasıl bir anlayışla örgütlendi ve nasıl gerçekleştirildi?

BİA yerel medya eğitim çalışmaları

BİA Yerel Medya Eğitim Programları, Türkiye'deki yerel medyanın, etik ve siyasal olarak sorumlu ve mevcut/yaygın olana alternatif bir anlayışla dokunmuş habercilik yapabilecek teorik ile teknik bilgi donanımına sahip olmalarını sağlayacak bir anlayışla desenlendi. Dolayısıyla iki ilke üzerinde temellendirildi. İlk olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan ticarileşme/tekelleşme ve siyasal iktidar/güç merkezlerinin kontrolüne girmek biçimindeki iç içe geçmiş süreçlerle rayından çıkmış olan **"mevcut gazetecilik anlayışıyla pratiğinin"** dönüştürülmesi gerektiği gibi bir ilkedен yola çıkıldı. Bu anlamda BİA eğitim çalışmaları, günümüzde gazeteciliğin almış olduğu biçim kadar, "ideal" olarak sunulan gazetecilik ilkelerini de sorgulayan arayışları yansıtacak şekilde tasarlandı. Ancak bunu yaparken amaç kuskusuz, yaygın ya da yerel medyada yapılan haberciliği ya da medya ortamını bir çırpıda düzeltecek hazır bir reçete sunmak değildi, yerine bütün bunları dert edenler için, ufuk açıcı kapılar aralanması hedeflendi.

Bu iddiayı biraz açacak olursak; BİA eğitim çalışmaları desenlenirken öncelikli hedef, en acil sorun olarak gördüğümüz **“politik ve etik olarak doğru ve sorumlu”** bir medya/gazetecilik/habercilik anlayışının yerleştirilmesi ve bunun için gerekli her türlü önlemin alınması olarak belirlendi.⁵ Buna bağlı ve daha uzun soluklu bir hedef olarak ise, Türkiye’deki medya ortamının belirleyici niteliğini “çokluk” olmaktan çıkarıp, “çoğulculuk” kılacak şekilde, mevcut olandan farklı yeni gazetecilik/medya modelleri üzerine düşünölmeye ve eylene başlanması konu. Nitekim elinizdeki de dahil, BİA *Habercinin Elkitabı* dizisinde bir araya getirilen yerel medya eğitim çalışmalarının seminer metinlerinde, bize mevcut medya ortamıyla, gazetecilik/habercilik anlayışımızı sorgulatarak, yeni “kapılar aralamaya” çalışan bu teorik/pratik arayışların izlerini bulabileceksiniz.

Söz konusu ilkenin, eğitim çalışmalarımıza yansması ise şöyle oldu: “ideal” gazetecilik/habercilik ilkelerine kodlarına uygun habercilik nasıl yapılmalı, sorusuna cevap vermeye çalışanlar kadar, bizzat bu ilkelerle mesleki kodların “statükodan yana” niteliklerini sorgulayan seminerler de gerçekleştirildi. Bu arada eğitim çalışmalarının önemli bir ayağını da “medya ve etik” konusunda gerçekleştirilen seminerler oluşturdu. Böylelikle, yukarıda belirtilen uzun vadeli hedefe uygun olarak Türkiye’deki mevcut gazetecilik anlayışıyla/pratiğı üzerine dönüştürücü bir etki yaratabilecek seçenekler üzerine düşünölməsi sağlanmaya çalışıldı. Örneğın BİA *Habercinin Elkitabı* dizisinin dördüncü kitapçığı olan *Gazetecilik ve Habercilik* için-de işlenen **“Yurttaş Gazeteciliğı”** ile bunun Türkiye’de ve ye-

⁵ “Etik ve politik olarak sorumlu gazetecilikten” ne anladığımızı dair belirlemeleri kitapçığın “Önsöz”üne sakladık.

rel medya tarafından uygulanabilirliğine ilişkin tartışmalar işte bu çerçevede gerçekleştirildi.⁶

BİA yerel medya eğitim programları desenlenirken gözetilen ikinci ilke ise, “**gazetecilikle ilgili teori ve pratiklerin birbirinden ayrılmazlığı**” oldu. Başka ifadeyle, eğitim programları, çoğunlukla birbirlerinin yerini alabilirlermiş ya da ikincisi lehine birincisinden vazgeçilebilirmiş gibi yaklaşılan “gazetecilik teorisi ile pratiğinin birliği” üzerine kuruldu. Biz iletişim eğitimcileri yıllardır, genellikle de yaygın medya mensubu gazeteciler/yöneticiler tarafından, öğrencilerimizin kafalarını bir sürü gereksiz teorik bilgiyle doldurup, onlara nasıl haber yazılacağını ya da nasıl haber kurgulanacağını -gazetecilik pratiğini- öğretmemekle eleştiriliyoruz. Hatta bazen akademik çevrelerde dahi, benzer görüşleri temsil eden meslektaşlarla karlaşıyoruz. Bu nedenle de sınırlı bütçeli fakülteler olarak -sürrekli yenilenen, bu yüzden de hemen eskidikleri için hiçbir zaman tam olarak takip edemeyeceğimiz- teknolojilere, stüdyolara para yetiştirmek baskısıyla yüz yüze yaşıyoruz. Oysa şunu unutmamak gerekiyor, başka diğer meslekler gibi, gazetecilikte her şeyden önce dünyayı görme ve bu dünyada kendisine bir konum/yer/ taraf belirleme, sonra da bu konum içinden baktığımızda gördüklerimizi sözle, yazıyla, fotoğrafla ya da diğer görsel malzemelerle yeniden-kurmaca işi. Dolayısıyla nereden ve nasıl baktığınız, neyi görüp neyi göstermek isteyeceğinizi, sonra da bunları göstermek üzere nasıl yeniden-kuracağınızı belirliyor. İşte bu yüzden iletişim/gazetecilik eğitimi

⁶ “Yurttaş Gazeteciliği” kavramı, ortaya çıkışı ve uygulanmasına ilişkin örnekler için, bu gazetecilik anlayışı ve uygulamalarıyla ilgili tartışmaları Türkiye’deki akademik çevrelerle, basın çevrelerinin gündemine taşıyan Ragıp Duran’ın, *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin, dördüncü kitapçığı *Gazetecilik ve Habercilik*’teki “Yurttaş Gazeteciliği” başlıklı yazısına, bunun Türkiye’de yerel medya tarafından uygulanabilirliği ile ilgili olarak da, İncilay Cangöz’ün “Yurttaş Gazeteciliği ve Yerel Basın” başlıklı seminer metinlerine bakılabilir.

dünyayı anlamlandıracağımız kavramsal çerçevelerle birlikte, bunları nasıl belirli bakma biçimleriyle yeniden-çerçeveleyip sunacağımız konusunda yollar gösteren bir eğitim olmalı. Yoksa, medya -taşıdığınız kamera, fotoğraf makinesi ya da kaleminiz- sahiden de size, Pop Art temsilcisi Andy Warhol'un ünlü deyişiyle "herkesi 15 dakikalığına 'meşhur' etmeyi" sağlayacak bir güç veriyor. Yani, o zaman sorun, sözcüğü mecazi anlamda kullanırsak, kimi, niçin ve nasıl "meşhur" etmek istediğinizle (yani yine "etik/politik bir tercihle") ilgili bir sorun daha çok. Yoksa, benim öğrencilerimde gözlediğim gibi, sırtınıza bir kamera yüklenip sokağa çıktığınızda birden sahip olduğunuz bu güçle yürüyüşünüz bile değişebiliyor, ancak iş kimi, niçin ve nasıl çekmeniz ve göstermenizle ilgili bir tercih yapmaya gelince, hayatta duruşunuzu belirleyen bir entelektüel/teorik donanımınız yoksa, ortaya "ürün" olarak çıkan en fazla düğünlerde yapılan video kayıtlar gibi bir şey olabiliyor; birbirinin aynı, biktırıcı, tek bir merkeze odaklı vb... O halde, dünyayı kavramsal/teorik olarak nasıl anlamlandırdığınız gazetecilik anlayışınız ile pratiğinizi aynı anda belirliyor. Yoksa ikincisini öğrenmek nihayetinde herkesin yapabileceği teknik deneyim ve usalık edinme işi, ancak gazetecilik hiç de bundan ibaret değil. Dolayısıyla tekrarlanarak söylenirse, BİA eğitim programları gazetecilik/haberciliğin teorik ve uygulamaya dönük boyutlarının iç içeliği gözetilerek gerçekleştirildi.

Son olarak, BİA projesi kapsamında gerçekleştirilen eğitim çalışmalarını iki aşamalı olarak desenlendi. 2001'de 9 kent merkezinde/bölgede, 141 yerel medya kuruluşundan (58 gazete, 51 radyo, 12 radyo-TV, 18 TV, 1 haber ajansı ve 1 online gazete) 270 yerel medya (gazete/radyo/televizyon) profesyoneliyle gerçekleştirilen birinci aşama programının amacı, yukarıda ayrıntı-

lı olarak anlattığımız hedefler/ilkelere çerçevesinde katılımcıları daha çok genel olarak günümüzde medyanın, özel olarak da yerel medyanın rolü, medya'daki etik sorunlar ve gazetecilerin hukuksal sorunları üzerine düşündürerek kendi gazetecilik pratiklerini bir öz-düşünümsellik ile değerlendirmelerini dolayısıyla "başka bir gazetecilik anlayışı ile pratiğine" yönelebilmeleri için bir kapı aralamaktı. Ayrıca, yine bu birinci aşama eğitim çalışmaları içerisinde, bir yandan yeni iletişim teknolojileri ile bunların yerel medyaya sunduğu yeni imkânlar, diğer yandan, genel olarak radyo ve yazılı basın ayırımı yapılmaksızın "haber ve habercilik" ile "haber değerlendirme ve yazım" atölyeleri gerçekleştirildi. 2002 sonu ve 2003 başında 3 kent merkezi/bölgede, 169 medya kuruluşundan (87 radyo, 82 gazete) 213 katılımcıyla gerçekleştirilen ikinci aşama programlar ise, esas olarak daha özgül hedefler için tasarlandı. Katılımcıların gazetecilik anlayışlarıyla pratiklerini yeniden biçimleyebilmeleri konusunda birinci aşama programlarla aralanan kapı biraz daha açılarak, yerel medyaya yönelebileceği adresler gösterilmeye çalışıldı. Ayrıca yazılı basın ile radyolardan katılımcılar için ayrı ayrı olmak üzere araştırmacı gazetecilik ile radyo gazeteciliği/haberciliği, sayfa tasarımıyla basın fotoğrafçılığı konularında atölye çalışmaları gerçekleştirildi. Ek olarak, Ankara ve İzmir olmak üzere iki büyük merkezde bütün bölgelerden katılımcılara açık olmak üzere, iki günlük "Sunuculuk ve Spikerlik" kursları da düzenlendi.

Toplam 35 kent ve ilçelerinden gelen gazetecilerin katıldığı BİA birinci ve ikinci aşama yerel medya eğitim programlarında Türkiye'nin çeşitli illeriyle, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki (KKTC) iletişim fakültelerinden öğretim üyeleri/görevlilerinin yanı sıra, hem akademisyen hem gazeteci olan eği-

timcilerden, ek olarak yaygın medyada çalışmakla birlikte etik ve politik olarak sorumlu ve doğru gazetecilikleriyle ünlenmiş gazetecilerden yararlanıldı.

BİA eğitim çalışmalarının konusunu oluşturan seminer ve atölye çalışmalarının sunuşlarıyla, kimi sunuşlar sonrasında gerçekleştirilen tartışmalar *BİA Habercinin Elkitabı* dizisi olarak kitaplaştırıldı. Elinizdeki kitapçık bu dizinin ikinci kitapçığı ve “Medya, Etik ve Hukuk” genel başlığı altında yapılan sunuşları bir araya getiriyor.

ÖNSÖZ

BİA “Medya, Etik ve Hukuk” seminerleri ile elinizdeki kitapçık üzerine

Elinizdeki *Medya, Etik ve Hukuk* kitapçığı *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin ikincisi ve yerel medya eğitim çalışmalarının ilk aşamasında gerçekleştirilen iki farklı grup seminerin metinlerini bir araya getiriyor. Biliyoruz ki, bugün Türkiye’de yerel medyayı da güçlendirecek demokratik bir medya ortamının gerçekleşmesinin önünde çeşitli engeller var. Elinizdeki kitapçığı oluşturan konular iki önemli engel üzerine yoğunlaşıyor. Bunlardan birisi, medyanın ya da daha doğru söyleyişle medya çalışanlarının gazetecilik pratiklerini icra ederken aldıkları **etik konumdan**; diğeri ise medyanın ya da çalışanlarının içinde hareket edebilecekleri alanı tanımlayan hak ve özgürlüklerle ilgili sınırlardan yani **hukuksal çerçeveden** kaynaklanan engeller. Dolayısıyla, birisi gazetecilerin kendi kendilerini (öz/içsel) kontrolü, diğeri ise medyanın üst/dışsal otorite tarafından kontrolüyle ilgili olan tabiatı gereği farklı ancak karşılık-

lı olarak birbirini etkileyen iki alanı ilgilendiren **medya etiği ve hukuku** konusundaki tartışmalar bu kitapçığın konusu oluşturuyor.

Neden medya etiği ve hukuku?

Son yıllarda gerçekleştirilen muhtelif araştırma sonuçlarına göre, Türkiye’de gazeteciler, politikacılarla birlikte **en az güvenilir meslek/kurum** kategorisinde yer alıyorlar. Bu sonuçlara bakacak olursanız ortada Türkiye’deki demokrasinin geleceğiyle ilgili olarak umutsuzluğa kapılmamıza neden olabilecek iç karartıcı bir tablo var. Çünkü demokrasiyi “bizleri” temsilen hayata geçirecek olanlar (politikacılar) ile, onun işleyişini “bizim” adımıza denetleyecek olanlara (basın/medya) güvenilmediği böyle bir durumun anlamı; siyasal rejimin geleceğinin tabiatları gereği **demokratik olamayacak** güçlere bağlanması demek. Bunun sonuçlarını ise, halen yaşamaya devam ettiğimiz siyasal deneyimlerinden çok iyi biliyoruz.

Demek ki, Türkiye’deki demokratikleşmesinin önündeki en önemli engellerden birisi, bizzat medyanın/gazetecilerin uğradığı “güven yitimi”. Bu güven yitimi ise; içinde bulunulan **etik çöküntü** ile ilgili. Bu etik çöküntünün nedenlerini belirleyebilmek için de, hem küresel hem de ulusal medya ortamı üzerine burada ayrıntılı olarak yapamayacağımız bir ekonomik, siyasal, kültürel çözümleme çabası gerekiyor. Çok özetle söylenirse Türkiye’deki yaygın medya kuruluşlarının özellikle 1980’lerin ortalarından itibaren “Bab-i âli’den İkitelli’ye” taşınmaya başlamalarıyla imlenen yatay, dikey ve çapraz tekelleşme bunun nedenlerinden birisi. Ne mi demek istiyorum?¹

Bir ülkedeki “ulusal” medya kuruluşu, sadece bir dizi televizyon, gazete, radyo, film şirketi sahibi olmakla kalmayıp, aynı zamanda banka sahibi olarak finans, elektrik şirketi sahibi olarak enerji sektörünün ve daha benzeri diğerlerinin içindeyse, ayrıca futbol klübü, telekomünikasyon şirketi sahibiyse, elindeki gücü, bu şirketlerinin çıkarları için kullanacağı açıktır. Ayrıca yine bu gücünü ekonomik çıkarlarını garantileyecek siyasal iktidar merkezlerini etkilemek üzere seferber edeceğini, olmadı bizzat kendisini siyasal bir güce tahvil etmek üzere davranacağını tahmin etmek de kolaydır (Bu sonuncu duruma örnek isterseniz, İtalya’dan Silvio Berlusconi’yi, Türkiye’den Cem Uzan’ı veririm). Bir de tabii, bu pek de Türkiye’ye özgü olmayan ekonomik nedenlerle çoğu defa iç içe geçmiş olan, bize “özgü” toplumsal/kültürel nedenler var, söz konusu “etik çöküşün” arkasında. Bu anlamda “Türkiye’de medyanın toplumla ilişkisinde kendisini nerede ve nasıl konumladığı/gördüğü” gibi bir soruna göz atmak medyanın bugün içinde bulunduğu durumu anlamamıza yardımcı olabilir. Nitekim Türkiye’deki modernleşmenin tarihini yazan kitaplardan Türkiyeli merkez aydınların kendilerine biçtikleri toplumu modernleştirme/Batılılaştırma rolünün gereğiyle kalem oynattığı alanlardan birisi olarak ulusal medyanın **toplumun üzerinde bir mevkide** (hatta askeri bir terim kullanayım; “**mevzide**”) konumlandığını ve misyonu gereği Cumhuriyet’in kurucusu ve takipçisi olan siyasal, askeri seçkinlerin yanında ve “onların” biçimlediği sta-

¹ Bu noktada benim *Medya ve Toplum* kitapçığındaki “Demokratik Medya Ortamı için Yerel/Sivil Medya ve Yeni İmkânlar” başlıklı yazım Türkiye’deki medyanın içinde bulunduğu “güven yitimi” ile “etik çöküntünün” ekonomik nedenleri üzerine bir çalışma olarak da okunabilir.

tükodan yana davrandığını biliyoruz.² Ayrıca yine, bu statüko-yu değiştirmeye zorlayan her türlü aşağıdan (toplumun etnik, dinsel, kültürel, sınıfsal olarak “farklı/öteki” kesimlerinden) gelen baskı karşısında medyanın, nasıl siyasal/askeri kadroların verdiği reflekslerle cevap verdiğini; statüko için tehdit olduğu varsayılan muhalefeti nasıl görmezden/göstermezden geldiğini; söz konusu muhalefet artık kolayca baskılanamayacak ve görmezden gelinmeyecek kadar birikim oluşturup patladığında, nasıl “suç” takipçiliğine ve ihbarcılığına koyulduğunu; nihayet bir başka taktik olarak, nasıl her türlü muhalefeti “evcilleştirilmeyi” görev edindiğini görebiliyoruz.³

² Bu konuda Nilgün Gürkan'ın, *Medya ve Toplum* kitapçığımızda yer alan; “Türkiye’de Gazetecilerin Gözlükleri, Medyanın Dönüsemeyen Kodları” başlıklı yazısı Türkiye’deki medyanın içinde bulunduğu “etik çöküntü”nün tarihsel/kültürel nedenleri üzerine bir tartışma olarak da okunabilir. Bu arada Gürkan'ın yazısı, Osmanlı’dan devralınan Türkiye’deki gazetecilik geleneği/misyonunun 1980’li yılların ortalarından itibaren küresel ölçekte olduğu gibi Türkiye’de de ivmesi artan tekelleşme süreciyle birlikte kazandığı “yeni” zemine dikkat çekerek, iddia ettiğim etik çöküntünün ekonomik nedenleriyle, tarihsel/kültürel nedenlerinin günümüzde nasıl eklenmişliğine işaret etmesi anlamında da önemli.

³ Türkiye’deki yaygın medyanın bu “taktiklerine” ilişkin o kadar çok örnek var ki hemen aklıma gelen birkaç tanesini hatırlatayım: Önce “görmezden/göstermezden” gelmeyle ilgili olarak bir gazetecinin, Hasan Cemal’in “Kürtler” kitabı üzerine Radikal gazetesinde Neşe Düzel’e verdiği söylesiden bir cümle: “**Eğer biz, Diyarbakır Askeri Cezaevi’ni, insanlığa karşı suçların yaşandığı korkunç bir mekan olarak o dönemde tam sergileyebilseydik... Türkiye’de bazı şeyler belki değişirdi.**” “İhbarcılık” ve “suç takipçiliği” ile ilgili olarak ise; Avrupa Komisyonu Türkiye temsilcisi *Karen Foggün* elektronik mektuplarının gazetelerde tefrika edilerek, “onunla birlikte çalıştığı” iddia edilen “hainlerin” “deşifre ve ihbar” edilmesi, bir zamanlar sıklıkla televizyonlara çıkarılan Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) milletvekillerine, sunucularca adeta çapraz sorgulama ile “PKK’yı destekliyor musunuz?” diye sorulup “bölücülük”lerinin; Refah/Saadet/Fazilet Partili milletvekillerinin yıllar önceki konuşma ve görüntülerini “kritik” anlarda aniden televizyonlarda yayınlanarak “laiklik karşıtlıklarının” kanıtlanmaya çalışılması; nihayet iktidara gelecekleri kesinleştiğinde, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) büyük ölçüde Fazilet Partisi’nden devşirilmiş kadrolarının bunlar “tehlikesiz Müslüman-demokrat”, ama “beceriksiz” vb. denilirken yapıldığı gibi “evcilleştirilmeye” çalışılması... (Bu arada yaygın basında AKP konusundaki tavırın belirli bir ikirciklilik gösterdiği de eklenmeli; yani bir yandan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın bir zamanlar aşağılanan “Kasımpaşalılığını” “erdemleştirmeye” çalışanlar var, diğer yandan da, “ihbar” ve “tehditler” devam ediyor).

Özetle Türkiye'deki yaygın medyanın içinde bulunduğu "etik çöküntünün" nedeninin gazetecilerin kendi kendine atfettiği (toplumu yukarıdan aşağıya yönlendirme) siyasal/kültürel misyonu ile söz konusu misyonla eklemlenen sermaye yapısıyla ilişkili olduğunu söylemeye çalışıyorum. O halde bütün o, zaman zaman tam sayfa verilen ilanlarla kamuya duyurulan "etik olarak sorumlu gazete" olma iddialarına rağmen, **yapısal/yerleşik bir sorun** ile karşı karşıya görünürüz. Peki, etik çöküntünün böyle yapısal/yerleşik nedenlerinin var görüldüğü yaygın medya ortamında çalışan gazetecilerden etik ve politik olarak sorumlu habercilik yapmalarını beklemek mümkün değil mi? Neyse ki mümkün. Neyse ki, haber değerinin ne olduğunu medya patronlarına göre tanımlayan editöryal süreçlere, ya da medya patronları karşısında belirli bir dereceye kadar mümkün editöryal özerkliğin kalmamış gibi görüldüğü yaygın medya kuruluşlarına rağmen, etik ve politik olarak sorumlu gazetecilik yapan gazeteciler/habercilerle de karşılaşırız. Çünkü, en genel anlamıyla etik sorumluluk birey olarak **toplum içinde ve başkalarıyla/"ötekilerle" birlikte yaşıyor olmamızdan kaynaklanan**, bu nedenle de hiçbir zaman üzerimizden atamayacağımız bir şey. Bu nedenle gazetecilerin, sahip olmaları gereken etik sorumluluğun çalıştıkları kurumun ekonomik, siyasal, kültürel çıkar merkezi olarak sahip olduğu editöryal yayın politikası ile çatıştığı durumlarda, bu sorumluluğu kurumlarına atarak davranabilmek gibi bir lüksleri olamaz. Dahası birey olarak gazetecinin etik sorumluluğunun, gazetecilik mesleğinin uluslararası ve ulusal olarak kodlanmış etik kurallarını da aşan bir sorumluluk olarak tanımlanması gereklidir.

Peki "**etik olarak doğru ve sorumlu**" gazetecilik ya da habercilik yapmaktan ne anlamalıyız? Bu konuda farklı yaklaşımlar

var ve bu yaklaşımların tartışıldığı bir metni elinizdeki kitapçıkta bulabileceksiniz. Ancak burada benim “etik olarak doğru ve sorumlu” gazetecilik derken kastettiğim; “bizden” dinsel, etnik, kültürel, cinsel tercih vb. açılardan “farklı” olanın (“**ötekini**”) “farklılığına” ve “farklılıklara var olma hakkına” saygılı ve sorumlu bir gazetecilik/habercilik yapılması. Diğer yandan, hemen ekleyeyim, söylenmek istenen, halihazırdaki ulusal ya da uluslararası kabul görmüş gazetecilik meslek ilkelerine uygun gazetecilik yapılmasından da öte bir şey.

Dahası kastettiğim -çoğunlukla aldırış edilmediklerini bildiğimiz için, uyulması tek derdimiz gibi duran- bu etik kodlarla, onların arkasında yatan gazetecilik anlayışını bizzat sorunlu kılan bir sorumluluk anlayışı. Çünkü, uzun yılların mesleki deneyimlerinin sonucu olarak ortaya çıkararak yazılı hâle getirilen gazetecilik etik kodları, bütün diğer meslek etik kodları gibi, bir yandan bir kez yazılı kod/kural haline geldiklerinde ona uyanı, “ilelebet” sorumluluktan kurtaran bir nitelik taşıyorlar. Öyle ya, medya pazarındaki arz-talep dengesinin gazetecilere artık unutturduğu bir şeyi yapmış, meslek etik kodlarına uymuşsanız, gece vicdanınız rahat olarak uyuyabilirsiniz, hatta sayıları çok az olan “iyi” gazeteciler arasında olmak anlamında kendinizi ayrıcalıklı sayabilirsiniz.

Diğer yandan yine gazetecilik mesleğinin gerek uluslararası gerekse ulusal belgelerle tanımlanan halihazırdaki etik kodları, bizim *Gazetecilik ve Habercilik* kitapçığıımızın “Önsöz”ü ile Çiler Dursun’a ait “Haber ve Habercilik Üzerine Düşünmek” başlıklı yazıyla sorunsallaştırdığımız mevcut gazetecilik ilke ve pratiklerini temel olarak alıyorlar. Oysa burada size önerdiğim türdeki etik sorumluluk anlayışı, hem sizi gazeteciler olarak yaptığınız iş bağlamında hep huzursuz kılacak, belki de gece-

leri hiçbir zaman vicdanınız rahat olarak uyutmayacak; hem de mevcut gazetecilik ilke ve pratikleri üzerine düşündürtecek bir etik sorumluluk anlayışı.

O halde mevcut etik kodlarla ilgili olarak sorun nerede yatıyor? Kodların içeriğinde mi, yoksa bizatihi “kod” oluşlarında mı? Kanımca ikisinde de... Ancak ben burada, mevcut gazetecilik ilke ve pratikleriyle ilgili olarak sorunlu gördüğümüz yanlarını daha önce tartışmış olduğumuz için mevcut kodların “genel geçer” gazetecilik anlayışından yola çıkıyor oluşları sorununun değil, ikinci sorunun altını çizmek istiyorum. Şimdi de aklınıza şöyle bir soru gelebilir: Acaba herkesin medyayı/gazetecileri etik kodlara uygun davranmamakla eleştirdiği bir ortamda, bu kodların niteliğini ya da bizzat kod oluşlarını sorunlu kılmanın bir anlamı var mı? Söylemeye çalıştığım şu: mevcut gazetecilik meslek etik kodları sadece genel geçer kurallar sunuyor ve siz gazeteci olarak karşılaştığınız herhangi bir problemlili durumda nasıl davranacağınızla ilgili bir seçim yaparken, genel geçer kuralın söylediğine uymakla, sorumluluğunuzu yerine getirmiş (gibi) hissediyorsunuz kendinizi.

Çünkü, “kod” dediğimiz şeyler tabiatları gereği, kod halini aldıkları ya da yazıya geçirildikleri anda bizi karşılaştığımız yeni ve (henüz) kodlanmamış sorunlar karşısında önceden garantiye alan bir bitmişlik/tamamlanmışlık içeriyorlar. Burada benim vurgulamaya çalıştığım türdeki **etik sorumluluk** ise; bizim ötekiyle/farklı olanla, tabiatı gereği “genel geçerini” kavrayamayacağı kadar *nüanslı* olabilecek, bu yüzden de önceden kestirilemeyecek nitelikteki her “karşılaşma” ânında, durumla ilgili olarak kodların sunduğu çerçevenin sınırlarını aşarak düşünüp karar almak zorunda oluşumuzdan kaynaklanan, hiçbir zaman üzerimizden atamayacağımız sürekli bir sorum-

luluk. Oysa “genel geçere” göre tanımlanmış kurallara uymaya indirgenmiş bir sorumluluk, başka türlü söylersek: sadece **sorumluluktan kurtarmaya yarıyor** (Yani, gazetecinin “ben bana buyrulana uydum, kuralda söyleneni yaptım, sorumluluğum kalmadı” ruh halinden söz ediyorum).

Diğer yandan etik sorumluluklar eğer bizim “insan” olarak hep başkalarıyla birlikte yaşamamızın zorunlu kıldığı sorumluluklar ise, etik olarak seçim yapmayı gerektiren her problemlilikte, aynı zamanda, (sözcüğün en geniş anlamıyla) **politik olarak belirli bir davranışta, eylemde, yargıda bulunmak üzere bir seçim/tercih de yapıyoruz**. Böylelikle, yanıbaşımızdaki “öteki” ile ilişkimiz üzerinden içinde yaşadığımız (farklılıklardan arınmış olarak değil, indirgenemez farklılıklarıyla birlikte tanımlanmak koşuluyla)⁴ “toplum” ile parçası olduğumuz “insanlık” karşısında bizi konumlayan politik bir ter-

⁴ Sosyal bilimlerdeki “öteki” kavramının kullanılmaya başlanmasında Jacques Lacan’ın temsil ettiği yeni-freudcu psikanalizin çok önemli bir katkısı olduğunu biliyoruz. Ancak kavram, post yapısalcı, post modern ve post kolonyal çalışma alanlarının yaptığı gibi, ben/özne oluş serüvenimizi, hiçbir zaman bitmeyecek bir proje olarak radikal demokrasiyi, ya da bu önsözde benim vurgulamaya çalıştığım gibi böyle bir demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olarak taşınması gereken etik ve politik sorumluluk gibi konuları tartışırken, önemli bir referans oluşturmuyor. Şimdi bütün bu çalışma alanları içinde söylenenleri epeyce basitleştirme pahasına harmanlayarak söylersem, “öteki” “ben” olma/kimliklenme serüvenimizi borçlu olduğumuz “o”nu anlatıyor. Ancak buradaki “o” sadece kendimizin içindeki dışlanamaz, indirgenemez baskılığa/ötekiliğe değil, aynı zamanda hem bizim her zaman zaten yüzleşmek zorunda kaldığımız başkalarının baskılığına/ötekiliğe de işaret ediyor. “Ben” oluş serüvenimiz bir “biz” (“Kahraman Türk”, “Dini bütün Müslüman” vb.) oluş serüveniyle birlikte gittiği ölçüde, içimizdeki ötekinin yerine, dışımızda “ötekiler” yaratıyoruz (“Bölücü Kürt”, “gavur” vb.). Başka ifadeyle, öteki *benimize içsel* (sevmediğimiz, iğrenc/tiksinc, kötü kalpli vb.) bulduğumuz bu yüzden de yüzleşmeye cesaret edemediğimiz farklılığımızla birlikte kurulan kimliğimizin **sözde birliği ve bütünlüğü** adına, **dışsal** olarak yaratılması gereken (sevmediğimiz, iğrenc/tiksinc, kötü vb. bulduğumuz) oluyor. Ayrıca, bir yandan bizim “kimliklenme” sürecimiz, diğer yandan ötekinin kendi süreci -onun da kendi içinde taşıdığı fark/öteki gereği her zaman devingenlik içinde ve oluşum halinde. İşte tam da bu nedenle demokrasiyi ve de onun olmazsa olmaz koşulu olarak bireylerin taşınması gereken etik/politik sorumluluğu sürekli yeniden-tanımlanması gereken şeyler olarak görüyoruz.

cihte de bulunuyoruz. Bir örnekle anlatırsam, İsrail saldırganlığının (“devlet terörünün”) doruk noktasında olduğu bir anda, bütünüyle kuşatılmış karargâhının sığınağında günlerdir dış dünyayla su, elektrik, yiyecek, iletişim gibi ihtiyaçlarla ilgili her türlü bağlantısı kesilmiş bir haldeyken, güç bela kendisiyle cep telefonu bağlantısı kurulan *Yaser Arafat*’a, CNN’in “prestijli” muhabiri *Christian Amanpour*’un yaptığı gibi; “Sayın Arafat, canlı bombaları durdurmak için bir şeyler yapmayı düşünüyor musunuz” benzeri bir soru sorduğunuz zaman İsrail Hükümetinin iddiaları karşısında Arafat’a söz hakkı vermiş, yani mevcut kodlara uygun davranmış oluyorsunuz. Ancak kastettiğimiz anlamdaki “politik ve etik sorumlulukla” davranmış olmuyorsunuz, ayrıca söz konusu şartlar altındaki insanın -elinizde canlı bombaların harekete geçirilmesinde onun sorumlu olduğuna dair kesin bilgiler bulunuyor olsa bile- temsil ettiği toplum **karşısında** sadece (gayri) etik değil, politik bir konum da alıyorsunuz: İsrail devlet teröründen, işgalinden yana konumlanıyorsunuz.

Özetle “etik ve politik olarak sorumlu gazetecilik/habercilik”, derken anlatmak istediğim öncelikle, “siyasal hayvan” oluşumuzun gereği hep birlikte yaşamak durumunda olduğumuz “ötekinin” (değişken) farklılığına karşı duymamız gereken, bunun da ötesinde her zaman zaten duymak zorunda olduğumuz bir sorumluluk. İkinci olarak mevcut, her koşula uygulanabilir bir “genel geçerlik” (“evrensellik”) taşıyan, nihayetinde “durağan” kurallara uymakla gazeteciyi sorumluluktan kurtaran değil; gazeteciyi karşılaştığı her yeni durumda “öteki” karşısında tercih edeceği konumla ilgili bir vicdan muhasebesi yaptırarak mevcut kodların yeterliliği üzerine yeniden düşündürmek zorunda bırakacak; nihayet bu tercihi yaptıktan sonra

da sorumluluktan kurtarmayacak bir etik/politik konum (Yani gerektiğinde “sorumluluğumu yerine getirdiğimi sanıyordum, yanlışım, hatamı düzeltmeliyim” diyebilmeliyiz). O halde, her zaman farklılıklar ve eşitsizlikler içeren toplumlarda yaşayan/yasayacak bireyler olarak böyle sürekli yeniden kurulmak zorunda olan bir etik ve politik sorumluluk anlayışıyla davranmak zorundayız; gazeteciler olarak ne mensubu olduğumuz medya kuruluşunun editoryal politikasının, ne de genel geçer kodların arkasına saklanarak kendimizi sorumluluktan kurtarabiliriz.

Önsöz’ün başlarında Türkiye’de demokratik bir medya ortamının gerçekleşmesinin önündeki engellerden bir tanesinin medyanın/gazetecilerin hareket alanlarına dair olarak kendilerinin çizdiği sınırlardan yani **etik konumlarından** kaynaklanıyorsa; diğerinin de siyasal otoritelerce medyanın içinde hareket etmesi için belirlenen **hukuksal çerçeveden** kaynaklandığını belirtmişim.

Şimdiye kadar da, birisi gazetecilerin kendi kendilerini (öz/içsel) kontrolü, diğeri ise medyanın üst/dışsal otorite tarafından kontrolüyle ilgili olan tabiatları gereği farklı ancak, karşılıklı olarak birbirini etkileyen bu iki alandan birincisi üzerinde durmuş oldum. Türkiye özelinde medyanın kurumsal olarak içinde bulunduğu “etik çöküntü”ye rağmen, gazetecinin hangi medya kuruluşunda çalışırsa çalışsın bireysel olarak taşımaktan kurtulamayacağı bir etik ve politik sorumluluk anlayışıyla tavır alması gerektiğini ileri sürdüm.

Türkiye gibi ülkelerde demokratik bir medya ortamının gerçekleşebilmesinin önündeki önemli bir diğer engel ise, genel olarak düşünce ve ifade özgürlüğünü sınırlayan, özel olarak da

medyanın/gazetecilerin hareket edebileceği alanın sınırlarını çizen antidemokratik hukuksal düzenlemeler.

Öyle ki Türkiye’de hâlâ düşünce suçundan ötürü yargılananlar ya da hapiste olanlar var, ayrıca *Gazetecileri Koruma Komitesi (CPI)*, *Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF)*, *Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI)* gibi uluslararası gazetecilik kuruluşlarının raporlarına göre Türkiye’nin gazeteci ölümleri ve kayıpları açısından da sabıkalı bir ülke olduğunu biliyoruz... Ayrıca yine Türkiye’de medyanın içinde bulunduğu “güven yitimi” ile “etik çöküntü”den belirli bir dereceye kadar, hâlâ düşünce ve ifade etme özgürlüğünü sınırlayan düzenlemeler ya da sansürün varlığı sorumlu tutulabilir. Hâl böyle olunca da, Türkiye’deki medya ortamı açısından temel sorun; demokratikleşme için gerekli hukuksal düzenlemelerin gerçekleşmemiş olması olarak konuluyor. Öte yandan, *Michael Kunczik*’in söylediği gibi:

“Etik sorun, katı bir sansür uygulamasının artık kalmadığı noktada kendini daha çok gösterir; [çünkü] etik davranış, seçimde bulunabilmek özgürlüğünü gerektirir. Sadece özgürce davranabilenler ve bunun sorumluluğunu taşıyabilenler, etik ölçütlere (standartlara) göre eleştirilebilirler.”⁵

Benzer şekilde, *Andrew Belsey* ve *Richard Chadwick* adlı yazarlar ise;

“...çok sayıda hukuksal yasaklama ve kısıtlama gazetecilerin yasalardan nasıl kaçabilecekleri meselesi üzerine yoğunlaşmalarına ve dolayısıyla dikkatlerini etik meselelerden uzak tutmalarına yol açar... Tam tersine, gazetecilere yasal haklar ve özgürlükler tanınması, onları kendi mesleklerinin etik sorunlarına daha fazla dikkat gösterme yükümlülüğü altına sokar.”

⁵ bkz. Michael Kunczik (1999), “Introduction: Freedom of Press-Where to draw the line?” *Ethics in Journalism: A Reader on their Perception in the Third World*. Michael Kunczik (der.), Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung, s. 5-30.

demektedirler⁶. Dolayısıyla yasal sınırlamaların haber yapma özgürlüğünü kısıtladığı durumlarda, gazetecinin etik sorumluluktan kurtulacağı da düşünülmemelidir.

Ek olarak hukuk sadece negatif yani, bize neyi yapmamak gerektiğini, yapılmaması gerekeni yaptığımızda nasıl cezalandırılacağını söyleyen düzenlemelerden ibaret değildir. Aynı zamanda, örneğin bilgiye ve habere ulaşmamızın önündeki engelleri kaldırmak gibi devletin bir şeyler yapması anlamında pozitif düzenlemelerin de alanıdır. Ancak ne yazık ki bu açıdan bakınca da Türkiye’de gazetecilerin yararlanabilecekleri hak ve özgürlükler alanı oldukça sınırlıdır. Dahası, medyanın hareket alanına ilişkin hukukun negatif ve pozitif düzenlemeleri arasında ters orantılı bir ilişki bulunduğunun da altı çizilmelidir. Basın özgürlüğünün anayasal güvenceye sahip olmadığı, düşünme ve ifade etme özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılmadığı (pozitif düzenlemelerin yapılmadığı) bir ülkede, medyayı kısıtlama yönündeki negatif düzenlemeler her zaman daha fazladır (Belsey ve Chadwick, 2002: 428).

Dolayısıyla sadece genel olarak demokratikleşme hedefi için değil, etik olarak güven veren bir medya ortamı için, iletişim özgürlüğünün önündeki engelleri kaldıran -pozitif- hukuksal düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Sonuç olarak, medya ortamı hukuki anlamda demokratikleştiği oranda -ki buna gazetecilerin serbestçe örgütlenip, sendikalaşmaları ve iş güvenliğine sahip olmalarıyla ilgili düzenlemeler ile anti-tekelci düzenlemeler de dahildir- gazetecilerin, etik sorumluluktan kaçmak için hiç bahaneleri kalmayacaktır. Tersine, yukarıda ta-

⁶ Bkz. Andrew Belsey ve Richard Chadwick (2002), "Medyada Kalitenin Bir Aracı Olarak Etik", *Medya, Kültür ve Siyaset* (2. baskı), der. Süleyman İrvan, Ankara, Alp Yay., s. 430.

nımladığım anlamdaki etik ve politik sorumluluklarının önemi artacaktır.⁷

İşte tam da bu karşılıklı ilişkisi dolayısıyla medya etiği ve hukuku ile ilgili tartışmaların birlikte yapılmasında yarar bulunmaktadır. Elinizdeki kitapçık da bu nedenle yukarıda iki ayrı grup eğitim çalışması olarak gerçekleştirildiğini belirttiğim medya etiği ve hukuku ile ilgili seminer çalışmalarını bir araya getirmiştir. Kitapçığın birinci bölümü medya etiği ile ilgili seminer sunuş metinlerine ayrılmış, konu üzerine çalışmaları olan öğretim üyelerinden Süleyman İrvan'ın sorunu teorik olarak çerçeveleyen yazısı, Ragıp Duran'ın konuyu hem öğretim görevlisi hem de gazeteci olarak Türkiye özelinde tartışan yazısıyla tamamlanmıştır. Buna karşılık kitapçığın medya hukuku ile ilgili olan ikinci bölümü, BİA Hukuk danışmanı ve iletişim hukukçusu Fikret İlkiz tarafından, BİA yerel medya eğitim çalışmalarının gerçekleştirildiği değişik merkezlerde değişik sorun alanlarıyla ilgili olarak sunulan seminer metinlerinden oluşturulmuştur.

⁷ Burada başka bir ayrımın "**hukuk**" ve "**adalet**" ayrımının altı çizilerek, hukuki/yasal olanın (şimdi ya da ebedi olarak) adil olan anlamına gelmeyeceği de belirtilmelidir. Dolayısıyla bir hukuk kuralının varlığı ve ona uyulması her zaman adil olduğu anlamına gelmez: işte tam da bu nedenle etik ve politik sorumluluk tam da hukuka uygun olarak davranıldığı anda sona ermez.

Medya ve etik

Kitapçığın “Medya ve Etik” başlıklı ilk çalışmasına **Süleyman İrvan**, “ahlak” ile “etik” ayrımını netliğe kavuşturarak başlıyor, etiğin; bir “ahlak felsefesi” olarak felsefenin konularından birisini oluşturduğunu söylüyor. Bu arada gazetecilerin etik sorumluluklarını tanımlarken yola çıkılan iki farklı yaklaşımı da tartışmaya açıyor. Bunlardan birisi *Immanuel Kant*’ın görüşlerinden esinlenen “**görevci etik anlayış**”, diğeri ise *John Stuart Mill*’den esinlenen “**yararçı etik anlayış**”. Birinci anlayış, hiçbir koşulda ihlal edilmemesi gereken evrensel geçerlilikte kurallar koyan ve hiçbir amacın kullanılan etik-dışı bir aracı (örn. gizli kamera kullanımı) haklılaştıramayacağını söyleyen, dolayısıyla gazetecilikte, yapılan bir haberin ortaya çıkaracağı sonuçlarla değil, yapılma amacıyla ilgilenen bir anlayış. Buna karşılık ikincisi ise; her olayı kendi içinde değerlendirmek gerektiğini, birey olarak yaptığımız edimlerin amacının değil, sonuçlarının önemli olduğunu, dolayısıyla gazeteci olarak haber yaparken haberin doğurabileceği sonuçları önceden düşünüp, kararımızı bu çerçevede vermemiz gerektiğini söylüyor. Her iki etik anlayış da bize mevcut etik kodlara nasıl yaklaşmamız gerektiği konusunda ipuçları veriyor. Ayrıca sunuş metni içerisinde verdiği örneklerden, İrvan’ın bu ikinci tür etik anlayışı benimsemiş olduğunu çıkarabiliyoruz.

Ancak söz konusu iki etik anlayışın birincisinden yola çıkıldığında, gazetecilik etik kodlarını, temellendiği *Kantçı* felsefi gelenek gereği; “insanın aklıyla bulduğu evrensel doğru”lara ilişkin, dolayısıyla “evrensel olarak geçerli” kabul etmek gerekiyor. Eğer biz gazeteci olarak aklın emrettiği doğrulara her zaman uyarsak -çünkü bu görevimiz- eğer bu doğrular her yerde ve her zaman geçerli olursa (evrensel kabul görürse), etik

olarak davranıyoruz demektir. Bu yaklaşımda sorun, etik sorumluluğun ölçütünün, her zaman doğruyu bulacağı varsayılan “insan aklı” gibi referansı kendisine olan bir soyutluk ile onun sözü olarak kodlar haline getirilmesidir. İkinci yaklaşımdan yola çıkıldığında ise üzerinde durduğu liberal-faydacı felsefi gelenek gereği, “en çok bireyi, en çok mutlu edecek olanı” gazetecilikte etik davranmanın ölçütü haline getirilmektedir. Burada en çok bireyi mutlu edecek olanla ilgili seçimi yapacak olan gazetecinin referansı bu defa “insan aklının” sözü olarak yazıya dökülen kural/kod değil de, “mutluluk/yarar” kılınmaktadır. Yani, en iyi bildiğimiz kendimiz olduğuna göre haber yaparken; “bu haber bana ilişkin olarak ‘böyle’ kurulsaydı, ben zarar görür müydüm” diye sorup, haberin çoğunluk için de aynı şekilde yararlı olacağını varsayarak davrandığımızda etik sorumlulukla davranmış sayabiliriz kendimizi. Bu iki yaklaşım kanımca önemli bir ortak sorun taşıyor; her ikisi de etik sorumluluğun merkezine **bireyi** (“aklını” ya da “mutluluğunu”) koyuyor. Ancak, birey oluş serüvenimizin hep bir öteki üzerinden gerçekleştiğini (“ben” diyebilmemiz için hep bir “o/öteki” gerekliydi), bunun da gazeteci olarak ya da insan olarak “ben”i her zaman “ona/ötekine” karşı bitimsiz, sürekli olarak yeniden kurulmak gereken sorumlulukla davranmak zorunda bıraktığını ihmal ediyorlar.⁸ Dahası ikincisi ile ilgili olarak söylersem; “bireyin yararına olanın, çoğunluğun yararına olacağı” gibi bir varsa-

⁸ Kuskusuz *Kan’ın* “görevci” ya da *Mills’in* “yararçı” etik anlayışları da “görev” ya da “yarar”ı tanımlarken insanın bir toplum içinde yaşıyor olduğu verisinden yola çıkıyorlar. Sorunlu oldukları yan o zaman şurada: topluma ilişkin “görev” ya da “yarar”ın temeline “birey aklı” ya da “birey mutluluğu” gibi sadece kendine gönderme yapan bitmiş/tamamlanmış/özel soyutluklar koyuyorlar. birey oluş serüvenimizin esasen kendi içimizdeki ötekiyle hesaplaşmanın yerine ikame ettiğimiz bir dışal öteki üzerinden gerçekleştiği gibi bir problem üzerinden bakmıyorlar. **Ben/birey** referanslı bir etik kuruyorlar, oysa burada benim vurgulamaya çalıştığım **öteki** referanslı bir etik anlayışı.

yımdan yola çıkıldığı ölçüde, çoğunluğun azınlıkta kalanın hak ve özgürlüklerini üzerinde tahakkümünü meşrulaştıracak bir etik anlayış kurulduğu da söylenebilir.

İrvan, “yararcı etik” anlayışını “günümüz gazetecilik pratikleri açısından daha kolay uygulanabilir” bulduğunu söyleyerek, Basın Konseyi’nin; “saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz” ilkesinin, bu anlayışla yorumlanmasına bir örnek veriyor. Bu ilkenin yararcı etik anlayışla yorumuna göre; “kamu yararı büyükse kaynakların aktardığı her türlü bilgi, kaynağın rızası dışında yayımlanabilir”. Benimse burada dikkat çekmek istediğim şey “kamu yararının” ne olduğu konusunun problematik niteliği bir yana, kamu yararına diye yapılanın, çok kolaylıkla bir azınlık/öteki hakkı ihlaline dönüşebileceğine dikkat çekmek. Buna bir örnek isterseniz; Türkiye’nin “acar gazetecilerinin” polis ile işbirliği içinde, “gerçek yüzünü” kamuya sergilemek üzere,

⁹ Bu arada yeri gelmişken Türkiye’deki yaygın medyanın gayri-etik stratejilerini Aczmendiler üzerinden örneklemek istiyorum: Aczmendilerin Türkiye’deki İslamcı yükselişin sınırlarında ortaya çıktıklarını ve hiçbir şekilde bu hareketin hâkim eğilimini temsil etmediklerini -şimdi- biliyoruz. Oysa -son beş altı yıldır onları nedense unutmuş görünün- yaygın medya için bir zamanlar Aczmendilerin varlığı büyük bir “kesif” yerine geçmişti. Yükselen İslam’ın modern yaşam biçimine yönelik varsayılan “tehdidini” sergilemek anlamında “kara çarşafı kadınlar”ın yanı sıra Aczmendiler giysileri ve ritüelleriyle çok “zengin” bir malzeme oluşturuyordu. Bu yüzden önce epey bir süre onların “korkunçluklarını” sergilediler; ne kadar az yaygın olduklarının, İslamı temsil etmek anlamında ne kadar *marjinde* (sınırdan) yer aldıklarının önemi olmaksızın etraflarında bir gizem örüp, merakımızı kıskırttılar, ancak bu merakı giderecek bir habercilik hiç yapmadılar (Bir tek *Mithat Bereke*’in hazırladığı bir haber programının varlığını hatırlıyorum). Olmadı “evcilleştirmeye” başladılar; televizyonların akşam haberlerinin “popüler/sansasyonel” hab-eğlence konusu haline getirildiler (Televele’lere kadar indiler mi bilmiyorum). Örneğin bir defasında Aczmendilerin kamusal alana taşımaktan kaçınmadıkları ritüellerini (doğrusu onlar da medyayı kullanmada mahirdiler!) bize izlettirdikten sonra modacı Neslihan Yargıcı’nın görüşlerini aldılar (simdilerde bunu Başbakan’ın kızı için yapıyorlar) ve biz onların bu giysilerinin “estetliği” içerisinde ne kadar seksi olduklarını bir “uzmandan” duymuş olduk... Sonrası ise bir “seks skandalıyla” geldi biliyorsunuz. Bu arada tabii yaygın medyanın onları neden bu kadar uzun süredir ihmal ettiği de merak konusu!

Aczmendi Seyhi Müslüm Gündüz'ün özel hayatına yönelik olarak gerçekleştirdikleri "tecavüzü" size hatırlatabilirim.⁹ Demek ki, bu *Önsöz*'de benim vurgulamaya çalıştığım üçüncü yaklaşımın içinden çıkan etik ve politik sorumluluk anlayışı, örneklediğim Aczmendiler -onları sevmeyebilir, hatta "rejim düşmanı" olduklarını düşünebilirsiniz- gibi "ötekilerin" farklılıklarıyla varlığına (dolayısıyla özel hayatlarının gizliliğine de) saygı duymayı gerektiriyor. Kanımca basın bu "tecavüz"e iştirak etmesinin "kamu yararı" gibi bir mazeretle meşrulaştırılabilir bir yanı yok.

İrvan'ın yazısında dikkatimizi çektiği bir başka nokta da gazeteciliğin ilkeleriyle etik ilkeler arasındaki ilişki. İrvan'a göre gazetecilik ilkelerinin, birisi "gazetecilik mesleğini saygınlığını, güvenilirliğini korumak" diğeri ise "toplumsal sorumluluğunu, misyonunu hakkıyla yerine getirebilmesini sağlamak" olmak üzere iki önemli amacı var. Etik ilkeler de, esas olarak bu iki amaca uygun olarak düzenlenmiş olmak gibi bir özellik taşıyorlar. Gazeteciliğin toplumsal sorumluluğunu yerine getirebilmesiyle ilgili etik ilkeler genellikle "doğru ve eksiksiz bilgi sağlamak, farklı görüşlerin temsil edilmesine imkân vermek, toplumsal değişme hedeflerini aktarmak" gibi gazetecinin yapması gerekenleri kodlayan -pozitif- ilkeler. Buna karşılık, gazetecilik mesleğinin saygınlığını sağlamayla ilgili olanlar, gazetecinin uyması gereken sınırları çizen -negatif- ilkeler. İrvan'ın sunuş metni negatif nitelikli olup, gazetecilik pratiğinin etik olarak en problematik konuları olan haber kaynağıyla olan ilişkiler¹⁰, habere konu olan kişiler, nihayet haber toplamaya iliş-

¹⁰ Gazetecinin haber kaynağı ile ilişkisi konusunda, *Gazetecilik ve Habercilik* kitapçığımızda yer alan, Tuğrul Eryılmaz ve Esra D. Arsan imzalı yazılara, bu ilişkinin hukuki boyutlarıyla ilgili olarak ise, elinizdeki kitapçıkta Fikret İlkiz'e ait "Haber Kaynakları ve Gazetecinin Hakları" başlıklı yazılara bakabilirsiniz.

kin ilkeler üzerinde yoğunlaşarak devam ediyor. Yazısının geri kalan kısmında ise İrvan, etik ve hukuk ilişkisine dikkatlerimizi çekip, bugün medyada yaşanan başlıca etik sorunları örnekliyor ki bunların arasında “haberlin doğruluğu” (bunu dördüncü kitapçığımız olan *Gazetecilik ve Habercilik*’te başka bağlamda tartışmıştık) ya da “kişilik haklarına saldırı, ayrımcılık”, “özel yaşama müdahale”, “çocuklara ilişkin haberler”, “habercilik ve ulusal çıkarlar”, “haberde gizli kamera gibi yanıltıcı yöntemler kullanma” gibi konular ile bunlara ilişkin olarak geliştirilen ilkelerden örnekler var.

İrvan yazısını Önsöz’ün başlarında benim de vurgulamak gereksinimi duyduğum önemli bir belirleme ile tamamlıyor. Türkiye’deki gazeteciliğin içinde bulunduğu etik sorunları piyasa koşulları ve tekelleşme ile ilişkilendiriyor. Ayrıca, yine bu koşullarla bağlantılı olarak gazetecilerin sosyal güvencelerinin bulunmaması ile medya patronları karşısında sahip olunması gereken editöryal özerkliğin yok olması yaygın medyanın içinde bulunduğu etik çöküntünün nedenleri arasında gösteriliyor.

Medya ve etik konusundaki ikinci yazımız, **Ragıp Duran**’in, “Dünya’da ve Türkiye’de Medya Etiği” başlıklı yazısı. Duran, Türkiye’de medyanın içinde bulunduğu etik sorumsuzluğu, Batı’da basın, dolayısıyla etik ilkelerin temelini oluşturan mücadele ile deneyimlerin tarihi ile karşılaştırıldığında çok yeni olmasına bağlıyor. Ayrıca Türkiye’de görelilik olarak yakın zamanlarda yapılmaya başlanan medya etiği ile ilgili tartışmanın sadece kodların varlığı/niteliği sorunu etrafında toplandığını oysa sorunun bunların varlığını aşan bir nitelik taşıdığını vurguluyor (Burada etik kodların varlığının sorunu çözmeye yetmediğine ilişkin olarak Önsöz’ün başlarında “başka” bir yaklaşımla yaptığım tartışmayı size yeniden hatırlatmak istiyorum).

Duran'ın habercilikte üç önemli unsurun muhabir, haber kaynağı ve okur olduğunun altını çizerek yaptığı bir belirleme var; bu üç unsur arasındaki mesafenin pratik olarak en az olduğu medya ortamı yerel medya ortamı ise, etik kurallara uymak anlamında yerel medya önemli bir avantaja sahip. Ya da aslında yerel medyayı etik kodlara uygun yayıncılığa zorlayan koşullar yaygın medyaya göre daha fazla. Yerel medyada çalışan muhabirin haber kaynağı ile okurla olan coğrafi yakınlığı onu etik olarak sorumlu bir gazetecilik konusunda daha duyarlı olmak zorunda bırakıyor. Aslında burada bir ekleme yaparak ben, aynı mesafesizliğin etik sorumluluk konusunda bir dezavantaj da oluşturabileceğine dikkatinizi çekmek istiyorum. Çünkü ekmeklerinde gramaj düşüklüğü saptanan fırının sahibinin, diyelim halanızın oğlu çıkması her zaman muhtemel ve siz bir aile-içi kırgınlık pahasına bu haberi yapabilecek misiniz?)." Duran, benim bu soruma da cevap bulduracak bir soru ortaya atıyor ve etik konumuzu belirlemeden önce gazeteciler olarak kendimize: "Niye ve kimin için gazetecilik yapıyoruz?" diye sormamız gerektiğini söylüyor.

Kanımcı çoğumuz böyle bir sorun üzerine düşünmeden yapıyoruz gazeteciliği. Böyle bir sorun üzerine düşünmediğimiz her durumda ise, gazeteciliği günlük rutin içinde yapılması gerekenlerden ibaret bir edim haline getiriyoruz. Oysa, *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin dördüncü kitapçığı *Gazetecilik ve Habercilikte* tartıştığımız gibi, gazetecilik/haberciliği böyle bir soruya cevap

"Yukarıda nispeten "masum" bir örnek verdim, "masum olmayan" örnek olarak ise, aklıma *Datça Haber*'den *Sinan Karā*'nın yapmaya cesaret ettiği, kaymakam tarafından yerel askeri ve siyasi erkana verilerek masrafları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan ("Fak-fuk fon") karşılanan ziyafet haberi geldi. Demek ki, yegâne haber kaynağınızı yerel askeri/siyasal erkânın oluşturduğu bir gazetecilik yapıyorsanız ne ala da (!), yapmıyorsanız bu mesafesizlik epeyce "bedelli" olabiliyor.

aranmadan icra ettiğimiz ölçüde, “tarafsız” olduğumuzu söyleye söyleye “statükodan yana” konumlanıyoruz.

Duran, gazetecinin görevinin “yurttaşları özgürleştirecek bilgiyi ve haberi vermek” olduğunu söyleyerek, etik olarak sorumlu gazetecilik için bir ölçüt getiriyor: Gazetecinin etik sorumluluğunu belirleyen; “gerçek”e karşı duyması gereken sorumluluk olduğunu söylüyor. Halbuki, gazeteciler olarak, “okura” ve “editöre” karşı da sorumluluklarımız var. Ancak Duran’a göre, bunların çatıştığı durumlarda esas sorumluluğumuz her zaman “gerçeğe” duyulan sorumluluk olmalı.¹² Duran’ın bu söylediklerini ben, başka bir tartışmanın içinden okumaktan yanayım; gazetecilik her şeyden önce “gerçeğe” nereden bakıp, onu nasıl göstereceğimizle ilgili bir tercih. Çünkü gerçek dediğimiz (haberın konusunu oluşturan şey); her zaman baktığınız yere ve baktığınız gözlüğe göre görüp, anlatabileceğiniz bir şey. O halde gazetecilik her zaman ve halihazırda politik ve etik bir seçimle icra ediliyor ve evet eğer “gerçek” dediğimizin her zaman birden fazla yüzü varsa; kendimize, ne için ve kimden yana bir “gerçeğin” peşinde habercilik yaptığımızı her haberle ilgili olarak yeniden sormalıyız.¹³

Duran’a göre, etik olarak doğru gazetecilik yapabilmemın dört koşulu bulunuyor: Düşünce ve ifade özgürlüğünün, haberın özgürce oluşturulabilmesi ve ulaştırılabilmesinin koşullarının varlığı ile “gerçeğe” ve “insana” saygı duyulması. Konuyu yeniden yukarıda vurgulamaya çalıştığım tartışma çerçevesinin içine çekersem; bunlardan ilk ikisi medyanın hareket alanını be-

¹² Burada da, yine *Gazetecilik ve Habercilik* kitapçığımızın Önsöz’ü ile Çiler Dursun imzalı yazıda yapılan “gerçek” ve “haberın gerçekliği” ile ilgili tartışmaları bir kez daha hatırlatmak durumundayım

¹³ Öyle ya, Sinan Kara yukarıda 8. dipnotta andığım haberini “Muhtesem Ziyafet; Herkes Ramazan Sofrasındaydı” (!) diye de yapabilirdi değil mi?

lirleyen yasal düzenlemelerle, son ikisi ise gazeteci olarak nasıl siyasal tercihlerle, sorumluluklarla habercilik yaptığımızla ilgili ölçütler.

Bu arada Duran da, İrvan gibi mevcut medya ortamının -piyasa koşullarına bağımlı, rekabete ve *reytinge* dayalı- niteliğinin etik kodlara uyulmasını zorlaştırdığı görüşünde. Ancak yine de etik olarak sorumlu bir gazetecilik için yapılabilecekler var. Duran bu noktada Fransa'daki deneyimlerden örnekler vererek, medya kuruluşlarının temsil ettiği ekonomik çıkarları kamuoyundan saklamayan bir "şeffaflığın", okurun gazete mülkiyetine ve yayın siyasasına katılımı ile kontrolünün, gazetenin editöryal sürecine "özerklik" kazandıracak bir tartışma ortamının -okuyucunun da katılabildiği- varlığını önemli sayıyor.¹⁴

Medya ve hukuk

Kitapçığımızın ikinci bölümünü yukarıda nedenini açıkladığımız üzere medyanın içinde hareket edeceği alanın yasal sınırlarını çizen hukuksal düzenlemeler konusu oluşturuyor ve bu ikinci baskıda yer alanların da hepsi yine Fikret İlkiz imzalı. Ancak İlkiz'in birinci baskıda yer alan "Türkiye'de Sansür, Hukuk ve Haber" başlıklı yazısının içeriğini daha güncel bir yasaklama kararının eleştirisi üzerine kurduk: "Yayın Yasakları: Sansür, Hukuk ve Haber. Ayrıca yazarımız "Gazetecinin Haber Kaynağını Açıklamama Hakkı" başlıklı ikinci yazısını yeni baskımız için güncelledi. Böylelikle kitap(çığ)ımızın Fikret İlkiz

¹⁴ Türkiye'de kimi yaygın medya temsilcisi gazeteler son yıllarda, bünyelerinden bir tür "ombudsman" atayarak, okurlarının yaptıkları habercilikle ilgili eleştirilerine kulak vermeye başlamış görünüyorlar. Ancak bu "okur katılımının" editöryal süreçlere ne kadar okurun duyarlılık larından yana bir nitelik kazandırdığından kuskuluyum.

imzalı yazılarıyla tıpkı ilk baskımızda olduğu gibi bir yandan daha genel olarak “medya ortamının sorunu” ile “etik çöküntü”, diğer yandan daha genel olarak “medya ortamının demokratikleştirilmesi sorunu” daha iyi anlayıp birbirleriyle, ilişkilendirmemizi sağlayacak şekilde “madalyonun öteki yüzüne bakmayı” amaçlıyoruz. Ancak kuşkusuz medya ve hukuk konusu sayısız sorun alanı üzerinden tartışılacak genişlikte. Biz yeni baskımızda yukarıda belirttiğim değişikliği yaparak, birisi genel olarak bütün gazetecileri ilgilendiren, diğer ikisi ise radyo ve televizyon gazetecilerini ilgilendiren üç konu üzerinde yoğunlaşmayı tercih ettik.

Fikret İlkiz'in ilk yazısı habercilik yapan bütün gazetecileri ilgilendiren bir konu ve “Gazetecinin Haber Kaynağını Açıklamama Hakkı” başlığını taşıyor. İlkiz bu başlıkla bizi, gazetecinin haber yapma özgürlüğünü kısıtlayan negatif hukuk düzenlemeleri alanına götürüyor. Ayrıca yukarıda özellikle Süleyman İrvan'ın yazısı dolayısıyla etik bir mesele olarak değindiğimiz “gazetecinin haber kaynaklarıyla ilişkileri” konusunun, diğer yüzünü görme imkânı sağlıyor.

İlkiz'in bu ilk yazısına göre: Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin “iletişim özgürlüğüne” ilişkin 10. Maddesi'ni esas alarak kabul edilen R (2000) 7 sayılı Karara Ek “Gazetecilerin Haber Kaynaklarını Açıklamama Haklarıyla İlgili İlkeler” hakkındaki 8 Mart 2000 tarihli Tavsiye Kararı'na uygun olarak, artık Türkiye'de **gazetecinin, eser ve yayın sahiplerinin, “haber kaynağını açıklamamak” hakları var.** Avrupa Birliği'ne uyum programı çerçevesinde 9 Haziran 2004 tarihinde kabul edilerek, 1950 yılından beri yürürlükte olan 5680 sayılı yasanın yerini alan 5187 sayılı yeni basın yasasının “haber kaynağı” başlıklı 12.

Maddesi bu hakkı yasal güvence altına almaktadır. Bu arada demek ki, artık Türkiye’de gazetecilerin haber kaynaklarını açıklamamak konusunda etik sorumlulukları daha da fazla...

Fikret İlkiz’in ikinci yazısı ise, yine habercilik yapan bütün medyadan gazetecileri ilgilendiren bir konuyu, hukukun bir diğer negatif düzenleme alanı olarak “sansürü” ele alıyor ve başlığı “Yayın Yasakları: Sansür, Hukuk ve Haber”. Bildiğiniz gibi Türkiye’de sansürle mücadelenin tarihi çok eski. Yine de bu konuda çok ileri adımlar atılması sağlanabilmiş değil. İlkiz’in yazısı 2003’te İstanbul’da Musevi ve Britanya varlıklarına yönelik bombalamalarla ilgili olarak gerçekleştirilen yayınlara ilişkin yargının yayın durdurma kararı ile Aralık 2002’deki “Ölüm Oruçları” haberleriyle ilgili RTÜK’ün “uyarısı” ve yargı kararlarına odaklanıyor. Her iki yazıya konu olan sansür mahkeme kararlarına dayanmakla birlikte ikinci örnekte RTÜK yargıya da önceliyordu. İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcisi’nin başvurusu üzerine harekete geçen, mahkemenin verdiği 14.12.2000 tarih ve 2000/675-2511 müt. sayılı “yasaklama” kararı RTÜK’ün 13 Aralık 2002’de radyo ve televizyonlara “(...) bu ve benzeri eylemlerin görsel ve işitsel medyada gereğinden fazla “yer aldığı” gerekçesiyle gönderdiği “uyarı” yazısını izlemisti.

İlkiz, söz konusu yasaklamanın “sansür niteliği taşıdığına ilişkin olarak” Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin tepkisi ile bir grup medya kuruluşunun açmış olduğu itiraz davasının gerekçelerini özetliyor. Yasaklamanın yasalarla zaten suç sayılan konulara ilişkin olarak ayrı bir düzenleme getirdiğini; “yayın gerçekleşmeden, dolayısıyla suç oluşmadan hükmedilen bu kararın, halkın haber alma, bilgi edinme hakkının aracı olarak basın özgürlüğüne aykırı olduğunu; Anayasa’nın 28. Maddesi ve 5680 Sayılı Basın Yasasının Ek-1. Maddesi ile çelişen bir nitelik

taşıdığını belirtiyor. Ancak yine yazıdan öğreniyoruz ki; yasaklama kararına karşı itiraza ilişkin olarak söz konusu mahkemenin verdiği “itiraz hakkında karar verilmesine yer olmadığı” biçimindeki karar, yasaklamayı kaldırmak yerine, belirsizlik yaratıyor.

Fiktet İlkiz’in üçüncü yazısı ise radyo ve televizyonları ilgilendiren “özgül bir yasal—ancak aynı zamanda etik de bir—sorun üzerinde yoğunlaşıyor. Güncelliğini hala koruduğu için çalışmaya dahil ettiğimiz bu sunuş metninin başlığı; “Fikir ve Sanat Eserleri Yasası ve Radyo/Televizyonlar.”¹⁵ İlkiz, 21.02.2001 tarihli 4630 sayılı Yasayı (“Fikir ve Sanat Eserlerinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun”) esas alarak, yerel radyo ve televizyonların özellikle müzik yayınları konusunda epeyce başını ağrıtan ve daha da ağrıtaçağa benzeyen düzenlemeleri özetliyor ve konuyla ilgili ihtilafli kavramlarla ilgili belirlemelerde bulunuyor. İlkiz’in bütün bu belirlemelerle ilgili olarak verdiği mesaj ise şu: Radyo ve televizyonların yasanın “musiki eserleri”, “güzel sanatlar eseri”, “sinema eseri” ve “işlenmiş eser” başlığı altında topladığı eserleri kullanırken artık eski alışkanlıklarını bütünüyle terk etmesi gerekiyor. Çünkü yasanın bu konuda getirdiği maddi cezalar epeyce ağır.

Burada ben de, söz konusu sorunun aynı zamanda etik bir boyutu olduğunu da eklemek istiyorum. Madem her şeyin paraya tahvil edildiği pazar ilişkileri içerisinde gazetecilik—bilim, sanat vb.—yapıyoruz bu etik, pazarın mantığıyla tutarlı bir “etik”. Ancak hemen hatırlatmalıyım, benim bildiğim küresel, bölgesel ya da ulusal nitelikli yatay medya dayanışma

¹⁵ İlkiz’in bu metnini tamamlayacak bir diğer yazı için, *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin dördüncü kitapçığı *Radyo ve Radyoculukta* yer alan Erol Önderoğlu’na ait; “Türkiye’de Uyum Yasaları; Radyo ve Televizyon Yayıncılığı ile ilgili Son Düzenlemeler” başlıklı yazıya bakınız.

ağlarının, alternatif medya örgütlenmelerinin amaçlarından bir tanesi de, zaten önemli ekonomik sıkıntılar içerisinde bulunan, pek çoğu da kamusal nitelikli bir yayıncılık amacı güden yerel radyo/televizyonlarını bu açıdan rahatlatmak. Nitekim Medya ve Toplum kitapçığımızda Beybin D. Kejanlıoğlu ile benim, Radyo ve Radyoculuk kitapçığımızda ise Nilüfer Timisi'ye ait yazılarda bu türden epeyce örnek verdik. Diğer yandan Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya başlıklı kitapçığımızdaki yazısında Ümit Atabek'in belirttiği gibi BİA da bu konuda önemli bir deneyim oluşturuyor. Nitekim bianet sayfasında yer alan bütün yazıları, fotoğrafları, BİA tarafından hazırlanan radyo programlarını ücretsiz olarak, ancak emeğe manevi saygıyı ifade eden (pazar-dışı) bir etik zorunluluk gereği BİA mahreçli olduklarını belirterek kullanabiliyorsunuz. Yani neyse ki her ürünün patentini alan zengin ülkeler firmalarının, yoksul ülkeler insanları üzerinde uyguladıkları bu yeni tip-sömürünün, düşünce/sanat ürünleri üzerinde bir tekele dönüşerek kazanmış olduğu boyutlara rağmen, sözünü ettiğimiz türde karşı/alternatif yönde umutlandırıcı gelişmeler de var.

Yeniden kitabımıza dönersem; Fikret İlkiz'in birinci baskımızda bulunmayan son yazısı "Yayın Yasakları: Sansür, Hukuk ve Haber" başlığı taşıyor ve konuyu 15 ile 20 Kasım 2003 tarihlerinde İstanbul'daki iki Sinagog ve HSBC Bankasına yönelik olarak gerçekleştirilerek onlarca sivilin ölümü, yüzlercesinin yaralanmasıyla sonuçlanan şiddet'in televizyonlarda gösteriminin yasaklanması örneği etrafında tartışıyor. İlkiz'e göre, "hazırlık soruşturmalarının selameti..." gerekçesiyle gündeme getirilerek, haklılaştırılmaya çalışılan ve televizyonların söz konusu "terör" olaylarıyla ilgili haberlerine yasak getiren İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Kararı ile, Devlet Bakanlığı'nın aynı amaçla ve RTÜK aracılığıyla bütün televiz-

yonlarla yayın kuruluşlarına gönderdiği yasaklamanın hukuki dayanağı yok. Ayrıca böyle bir yasaklama bilgi edinme özgürlüğünün de ihlali demek. Dahası bu tür yasaklamalar yayınların “terörün amacına ulaşmasına hizmet etmek” gibi bir gerekçeyle de haklılaştırılmaz. Tam tersine, İlkiz’e göre, “terör ancak onun hakkında yeterince bilgi sahibi olunursa engellenebilir”. Ek olarak İlkiz, geçmişte benzer gerekçelerle verilen yasakları da tartışmaya açarak, bir alışkanlık haline gelen bu türden hukuka aykırılıkların 24 Kasım 2003 tarihinde kabul edilen 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu’nun uygulanmaya başlanmasından sonra iyice temelsizleştiğini söylüyor. Ancak burada yine benim araya girerek, gazetecinin özgürlük alanının sınırlarını dışarıdan çizen hukuk ile içerden çizen etik kurallar arasındaki gerilim ile, hukukun sağladığı özgürlük alanının, yukarıda her an yeniden tanımlamak zorunda olduğunu söylediğim etik kurullarla doldurulmasının önemine dikkat çekmek istiyorum. Neden mi? Söz konusu “terör” olayları sırasında, şiddeti gösterme biçimi nedeniyle Türkiye’deki yaygın medya malum etik ihlallerine yenilerini eklemişti de ondan. Tıpkı 1999 yazında Marmara Bölgesinin kuzeydoğusunu etkileyerek binlerce insanın hayatını kaybetmesine yol açan deprem sırasındaki hepimizin beynine kazınan kimi görüntüler gibi, bu son olaylarda da medya, etik olarak hayli sorunlu bir habercilik yaptı ve bu konuda alınmak gereken bir hayli yol olduğunu bir kez daha göstermiş oldu.

¹⁶ Bu konunun “can alıcı” bir yakıcılık kazandığı örneklerden birisi, en son çok pahalı olan Bati patentli AIDS ilaçları dolayısıyla gündeme gelmişti. Yoksul ülkelerdeki HIV+ taşıyan hastalar bu patent tekeli nedeniyle daha ucuza üretilip/satılabilecek olan ilaçlardan -patent alarak piyasaya çıkamadıkları için- yararlanmaktan alıkonuluyorlardı. Bu arada bu dipnot vesilesiyle, hem örneklediğim konudaki duyarlılığımın gelişmesine hem de, elinizdeki Önsöz’de etik ve politik sorumlulukla ilgili olarak vurgulamaya çalıştığım görüşlerin size bu biçimde ulaşmasına katkılarından ötürü *Tuğrul İlter’e* teşekkür etmek istiyorum.

Benim Medya, Etik, Hukuk başlıklı çalışmamızla ilgili olarak söyleyeceğim son şey de şu: Türkiye’de AB uyum yasaları çerçevesinde yaşanan “gönülsüz/zorunlu” demokratikleşme, haberleşme ve düşünce özgürlüğü ile bilgi edinme özgürlükleri anlamında getirdiği yeni düzenlemelerle medyanın ortamının demokratikleşmesinin önündeki hukuki sınırları genişletti. Ancak geçmiş deneyimlerden biliyoruz ki, bu genişleyen sınırlar, İlkiz’in son yazısında dikkatimizi çektiği gibi, “hukuka aykırıkların bir alışkanlığa dönüşmüş olduğu” Türkiye’de, çok fazla anlam ifade etmeyebiliyor. Yani uygulamanın nasıl olacağı çok önemli. Diğer yandan, bu eskisine göre sınırlarının genişlediğini söylediğim medya özgürlükleri alanının hukuka uygun uygulamalarla doldurulması gerektiği kadar, siyasal ve etik olarak doğru bir gazetecilikle de doldurulması gerekiyor. Oysa, ne yazık ki, bu yapılaşmış sorunu çözecek bir diğer “gönülsüz/zorunlu” reçete yok. Çünkü yaygın medyanın bu konudaki rekoru “medeniyetin sembolü” sayıp yüzümüzü döndüğümüz yerlerde de kötü.

Sonuç olarak ilk baskımızın Önsöz’ündeki sondan bir önceki cümlemin vurgusunu, yeni hukuki düzenlemelerin getirdiği iyimserlikle devletin sorumluluğundan, okuyucu ve gazeteci olarak bizlerin sorumluluğuna kaydırarak söylersem; “gazetecilerin, iletişim özgürlüğünün önünü açacak hukuksal düzenlemelerle, uygulamaların takipçileri olmaları gerektiği kadar, kendi etik/politik sorumluluklarının da takipçisi olmaları gerekiyor”. Ancak son cümlem aynı kalıyor: Gazetecilere her koşulda gece rahat uyku yok!

MEDYA VE ETİK

*Süleyman İRVAN**

Medya etiği profesyonel etiğin bir alt kategorisidir ve bu nedenle medya etiğinin genel bir çerçevesini çizebilmek için etik kavramına bakmak gerekmektedir. Etik kısaca “ahlak felsefesi” anlamına gelmektedir. Etik, “ahlaki açıdan kabul edilebilir bireysel, kurumsal ve toplumsal değerlerin tanımlanması ve bu değerlerin insan davranışını değerlendirmenin temel ölçütü olarak kullanılması” şeklinde tanımlanabilir (Seib ve Fitzpatrick, 1997:3). Ahlak ve etik günlük dilde her ne kadar sıklıkla birbirlerinin yerine gelecek şekilde kullanılıyorsa da aynı anlama gelmemektedirler.

Ahlak, “insanın iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine yol açan manevi özellikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar” bütünüdür. **Etik** ise bu davranışları ahlakilik koşulları içinde araştırır. Etik ya da “ahlak felsefesi”

* Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Başkanı

insan davranışlarını, yargılarını, davranış kurallarını ve ilkelerini ahlakilik temelinde araştıran, savunan ya da eleştiren bir felsefe dalıdır.

Medya etiği de bu felsefe dalının bir alt kategorisidir ve temel ilgi alanı, medya çalışanlarının ya da gazetecilerin mesleklerini icra ederken uymak zorunda oldukları kurallar ve ilkelerdir. Medya organının kendisi etik ya da etik dışı olarak nitelenebilir kuşkusuz. Sadece bu yayın organında çalışanlar böyle bir değerlendirmeye tabi tutulabilirler. Yani biz medya etiği dediğimizde, aslında medyada çalışan gazetecilerin etik değerlerinden söz ederiz.

İki farklı etik anlayışı/yaklaşımı

Çeşitli etik teoriler medyada yaşanan etik sorunları tartışmak için elverişli zeminler sunmaktadır. Genel olarak, gazetecilik mesleğini iki farklı etik anlayış çerçevesinde değerlendirebiliriz: “**Görevci etik anlayış**” ve “**yararcı etik anlayış**”. *Immanuel Kant*'a dayandırılan **görevci etik anlayış**, önceden belirlenmiş kurallarla, ilkelerle, düsturlarla ilgilenir. Kant'ın “koşulsuz buyruk” şeklinde ifade ettiği bu anlayışa göre, bir kişinin eyleminin ahlaki olarak nitelenebilmesinin temel koşulu, aynı eylemin, davranışın evrensel bir ilke haline gelebilmesidir. Kant bunu şöyle formüle eder: “Öyle davran ki, davranışının evrensel bir yasa haline gelmesini arzula.” Kant ayrıca, hiçbir kişinin amaca giden yolda bir araç olarak kullanılamayacağını belirtir. Yani hiçbir koşulda amaç aracı haklılaştırılmaz. Gazetecilik mesleğine uygulandığında, bu etik anlayış, hiçbir koşulda ihlal edilmemesi gereken ilkelere sahip olmamız gerektiğini söylemektedir (Retief, 2002: 9-10). Örneğin, doğruları yazmak bir

erdemse ve bu, gazetecilerin evrensel bir ilkesi haline gelecektirse, gazetecilerin her koşulda doğruları yazması gerekecektir.

John Stuart Mille dayandırılan **yarararcı etik anlayış** ise, önceden belirlenmiş kurallar ve ilkelerden çok sonuçlarla ilgilenir. Bu etik anlayışa göre, doğru ya da yanlış belirleyen şey, amaçlardan çok sonuçlardır. Bu anlayışı şu şekilde formüle edebiliriz: “En çok insan için en büyük mutluluğu sağlayan davranış etik davranıştır”. Günümüz gazetecilik pratiği açısından daha kolay uygulanabilir görünen bu etik anlayış, katı kuralları bir kenara atmamızı, her olayı kendi koşulları içinde değerlendirmemizi, olası sonuçları önceden düşünmemizi ve kararımızı bu çerçevede vermemizi istemektedir (Retief, 2002: 7-9). Örneğin, “saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz” şeklinde formülleştirilen Basın Konseyi ilkesini ele alalım. Bu ilkeye göre, eğer kamu yararı büyükse, kaynakların aktardığı her tür bilgi, kaynağın rızası dışında yayımlanabilir. Yani kaynağın hakları, kamunun haklarına göre daha ikincil konumdadır.

Gazetecilik meslek ilkeleri ve amaçları

Çeşitli mesleki kuruluşlar tarafından geliştirilmiş bulunan gazetecilik meslek ilkeleri, gazetecilere yol gösteren, doğru davranışı teşvik eden yanlış davranışlardan kaçınmayı öğütleyen ilkelerdir. Bu ilkeler ayrıntılı olarak incelendiğinde iki önemli amacın ön plana çıktığını görmekteyiz. Bunlardan ilki gazetecilik misyonunu/görevini koruma altına almaktır. Bu misyon en iyi şekilde gazetecinin toplumsal sorumluluğu başlıklı metinlerde ifadesini bulmaktadır. Toplumsal sorumluluk anlayışının temelinde, medyanın demokratik toplumlarda yurttaşla-

rın rasyonel kararlar verebilmeleri için gerekli olan yaşamsal enformasyonu sağlamakla yükümlü tutulduğu düşüncesi yatmaktadır. Toplumsal sorumluluk anlayışı çerçevesinde, medyanın yükümlülüklerinin başında günün önemli olayları hakkında doğru ve tam bilgi sağlama sorumluluğu gelmektedir. Medyanın diğer yükümlülükleri de şöyle sıralanmıştır:

- Farklı yorum ve eleştirilerin değişimi için bir forum görevini üstlenmesi.
- Toplumunu oluşturan tüm grupların temsili bir görüntüsünün medyada yansıtılması.
- Toplumun değerleri ve hedeflerini aktarmada ve açıklığa kavuşturmada bir araç görevini üstlenmesi (İrivan, II9:220).

Etik ilkelerin yer aldığı yazılı metinler genelde bu misyon açıklamasıyla başlamaktadır. Örneğin, *Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC)* tarafından 1998'de kabul edilen *Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi*ndeki misyon açıklaması şöyledir:

“Gazetecinin hakları halkın haber alma hakkının ve ifade özgürlüğünün, meslek ilkeleri ise dürüst ve doğru iletişimin temelidir”.

Bu ilkeler, gazetecilerin misyonunun halkın doğru ve eksiksiz bilgi edinme hakkına hizmet etmek olduğunu vurgulayan hükümlerden oluşmaktadır.

Gazetecilik misyonu en bariz şekilde, ABD *Profesyonel Gazeteciler Derneği'nin (SPJ)* 1996'da gözden geçirdiği etik kod'un girişinde ifade edilmektedir:

“Profesyonel Gazeteciler Derneği üyeleri, kamuyu aydınlatma-

nın adaletin önceli ve demokrasinin temeli olduğuna inanırlar. Gazetecinin görevi (misyonu), gerçeği arayarak ve olaylarla sorunlar hakkında adil ve kapsamlı açıklamalar sağlayarak bu amacı gerçekleştirmektir. Tüm medya ve özel nitelikli yayın organlarındaki vicdanlı gazeteciler, kusursuz ve dürüst davranarak kamuya hizmet etmeye çabalarlar.”

Genel olarak söylersek, etik kodlardaki misyon açıklamaları olumlu cümlelerle ifade edilmekte ve gazeteciliğin önceliklerini ortaya koymaktadır: Aktarılan enformasyonun doğruluğu; kamunun bilgi edinme hakkına hizmet edilmesi; kamuoyunun oluşumunda sorumlu hareket edilmesi gibi.

Etik ilkelerin ikinci amacı ise, gazetecilik mesleğinin güvenilirliğini güvence altına almaya çalışmak ya da başka bir anlatımla gazeteciliği daha saygın, onurlu, güvenilir bir profesyonel meslek haline getirmektir. Etik ilkelerin büyük bir çoğunluğunun, gazetecilik misyonundan çok, gazeteciliğin mesleki saygınlığını öne çıkaran ve büyük ölçüde olumsuz yani yasaklayıcı, sınırlayıcı ifadelerle dolu olduğunu görmekteyiz. Bu ifadelerle genel olarak bakıldığında, sanki asıl amacın gazeteciliğin topluma karşı sorumlu olmasını sağlamaya çalışmaktan çok, gazetecilik imajının iyileştirilmesi olduğu gibi bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Bu ilkeler özellikle haberi toplama ve aktarma aşamasında gazetecilerin izlemesi gereken süreçleri açıklamaktadırlar. Bu süreçlere ilişkin ilkeleri üç temel kategoriye ayırabiliriz (İrvan, 2003:396-400):

- Haber kaynaklarıyla ilişkileri düzenleyen ilkeler,
- Habere konu olan kişilere ilişkin ilkeler,
- Haber toplama yöntemlerine ilişkin ilkeler.

Haber kaynaklarıyla ilişkileri düzenleyen ilkeler

Çoğu etik *kod*'da gazetecilerin bilgi aldıkları haber kaynaklarıyla nasıl bir ilişki yürütmesi gerektiği oldukça kesin cümlelerle belirtilmiştir. "Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz" (Basın Konseyi İlkesi, md.7); "Gazeteci kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın, kamuoyunu kişisel, siyasi, ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı hâller bunun dışındadır." (Basın Konseyi İlkesi, md.11) "Gazeteci, kendisine güvenilerek verilmiş bilgilerin, belgelerin kaynaklarını, kendileri izin vermediği sürece, mesleki gizlilik ilkesi uyarınca, hiçbir şekilde açıklamaz." (Basın Konseyi İlkesi, md.9) "Gazeteciler, tüm kaynaklardan elde edilen bilgilerin doğruluğunu araştırmalı ve dikkatsizlikten kaynaklanan hatalardan kaçınmak için çaba göstermelidirler. Bilinçli çarpıtmalara asla izin verilemez." (ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği İlkesi).

Kaynakları korumaya yönelik ilkeler, özünde, gazetecilerin ham malzeme (enformasyon) temin ettikleri kişilere verilen sözlerin tutulması gerektiği üzerinde durmaktadırlar. Kuşkusuz bunun tek nedeni, gazetecinin, dürüstlük ilkesi gereği, verdiği sözü tutması değildir. Haber kaynakları, işten atılma, saldırıya uğrama korkusu gibi çeşitli nedenlerden dolayı kimliklerinin açıklanmasını istememektedirler. Örneğin, araştırmacı gazeteciliğin en önemli örneklerinden birisi olan *Watergate* skandalı, kendilerine gizlilik sözü verilen haber kaynaklarının yardımıyla ortaya çıkarılabilmıştır (Goodwin, 1983:118).

Habere konu olan kişilere ilişkin ilkeler

Etik kodlar içindeki çoğu ilke habere konu olan kişilere nasıl davranılması gerektiğine ilişkindir. “Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeni ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.” (Basın Konseyi İlkesi, md.1) “Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadeler yer verilemez.” (Basın Konseyi İlkesi, md.4) “Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse suçlu ilan edilemez.” (Basın Konseyi İlkesi, md.9) “Gazeteci, kamuya mal olmuş bir şahsiyet bile olsa, halkın haber alma, bilgilenme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiçbir amaç için, izin verilmedikçe, özel yaşamın gizliliği ilkesini ihlal edemez.” (TGC Bildirgesi, md.7) Genel olarak bakıldığında, bu ilkelerin, en başta kişilerin özel yaşamına kamu yararı gerekmedikçe müdahale edilmemesi; haksız suçlamalardan kaçınılması; çocuk suçluların ve tecavüz kurbanlarının kimliklerinin gizlenmesi; ayrımcı ve cinsiyetçi dil kullanmaktan kaçınılması gibi kişileri korumaya yönelik hükümler içerdiğini görüyoruz.

Haber toplama yöntemlerine ilişkin ilkeler

Etik kodlardaki bazı ilkeler de haber toplama sürecinde kullanılacak yöntem ve teknikleri belirlemektedir. Özellikle yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklar habercilik mesleğini gizli kamera, ses kayıt cihazı, teleobjektif gibi silahlarla oldukça tehlikeli hâle getirmiştir. Bu mesleki silahların kullanılıp kullanılmayacağı ya da hangi durumlarda kullanılacağı son yıllarda büyük tartışmalara yol açmaktadır. Bu konudaki yaygın kanı; **“gazetecinin bilgi, haber, fotoğraf, görüntü, ses, belge elde etmek için yanıltıcı yöntemler kullanamayacağı”** (TGC Bildirgesi, md.12) yönündedir.

Etik ve hukuk ilişkisi

Hukuk, genel anlamda, toplumu yöneten, düzenleyen kurallar (yasalar) sistemidir. Bu anlamda birçok işleve sahiptir: Yurttaşların davranışlarını düzenler, kurallar getirir; anlaşmazlıkların çözümü için araçlar sunar; hükümetlerin bireysel hak ve özgürlüklere müdahalesini engeller.

Hukuk ilkeleri ya da yasalar, eylemleri doğru ya da yanlış şeklinde sınıflandırırken; **etik ilkeler** hangi eylemlerin iyi (ya da daha iyi) olduğunu söyler. Hukuk, yasalar çerçevesinde ne yapılabileceğini, etik ise ne yapılması gerektiğini belirtir. Aradaki farkı daha iyi açıklayabilmek için şu alıntıyı aktarmak istiyorum:

“Yasal sınırlamaların çoğu kaldırılrsa bile, gazetecilikte etiğe yine ihtiyaç duyulacaktır. Yasaların daha az sınırlayıcı olduğu ABD’de bile, kuramcılar ve gazeteciler arasındaki etik tartışmalar canlı ve yaygındır. Etik ilkeler gereklidir, çünkü medya yasaların dışına çıkmadan da kusur işleyebilir: yanlış bilgi aktarma, yalan söyleme, çarpıtma, taraf tutma, propaganda yapma, kayırma, sansasyonellik, bayağlaştırma, zevksizlik, cinsiyetçilik, ırkçılık, hakaret, hile yapma, para ödeme, güveni kötüye kullanma, özel yaşama müdahale...” (Belsey ve Chudwick, 1999).

Etik ve hukukun aynı şey olmadığı, yasalar ve etik ilkeler karşılaştırıldığında daha iyi görülecektir. Örneğin, basın yasasında ya da radyo-televizyon yasasında haberin nasıl yazılması gerektiğine ilişkin bir hüküm bulunmamasına karşın, çoğu etik kod’da haberlerin objektif olması, haberle yorumun ayrılması gerektiği belirtilir. Öte yandan, yasaların suç saydığı eylemlerin büyük çoğunluğu etik açıdan da yanlış olan eylemlerdir. Hırsızlık yapmak gibi. İkisi arasındaki fark, yaptırım biçiminden kaynaklanır. **Hukukta yaptırım maddidir.** Suç işleyen hapisle cezalandırılır. **Etikte ise yaptırım vicdanidir.** Yasalar yasakladığı için haberde bir kişiye iftira etmekten kaçınmakla, kötü bir davranış olduğunu düşündüğü için iftira etmekten kaçınmak aynı şey değildir.

Medyada yaşanan etik sorunlar

Haberde doğruluk sorunu

Medyanın doğru bilgiyi sağlama yükümlülüğü, gazetecilikle ilgili bütün anlatıların değişmez bir teması haline gelmiştir. Neredeyse tüm gazetecilik etiği kodları, gazetecinin her koşulda doğruyu söylemesi gerektiğini ısrarla vurgularlar. Gazete yönetmenleri kendi gazetelerinin “sadece ve sadece doğruyu” yazdığını her fırsatta dile getirirler.

Öyleyse doğruluk nedir? Medyada doğruluk tartışması niçin sık sık gündeme gelmektedir? “Doğruluk” kavramını gazetecilik açısından ele aldığımızda, bu kavram, haberde aktarılan bilgilerin “gerçekle uyusmasını, gerçeği yansıtmasını” anlatmaktadır. Peki, genelde olayları doğrudan gözlemlene olanağına sahip olmayan bir gazeteci, haberde verdiği bilgilerin gerçeğe uygunluğunu nasıl sağlayacak? Kabul etmek gerekir ki, **haber ve gerçek aynı şey değildir**. Haberin işlevi bir olaya dikkat çekmektir, gerçeğin işlevi ise gizli olguları gün ışığına çıkarmak, bu olguları birbirleriyle ilişkili hâle getirmek ve insanların eylemde bulunabileceği bir gerçeklik fotoğrafı oluşturmaktır. Oysa gazeteciler olaylar hakkında doğruyu (ya da tam doğruyu) söylemeye yetecek kadar bilgiyi toplayabilme kapasitesine sahip değildirler. İlk Körfez Savaşı'nı düşünün. Biz bu savaş süresince gerçekte ne olup bittiğini değil, Amerikalı askeri yetkililerin gazetecilere ne olup bittiğine ilişkin söyledikleriyle yetinmedik mi? Ya şimdi, İkinci Körfez Savaşı sırasında durum çok mu farklı?

Haberde doğruluk kavramının basın özgürlüğü kavramıyla da çok yakın bir ilişkisi söz konusudur. Basın niçin özgür olmalıdır

sorusuna değişik cevaplar verilebilir. Ama verilecek cevaplar içinde en inandırıcı olanı, gerçeğin sadece ve sadece özgür bir basın tarafından ortaya çıkarılabileceği savıdır. Basın gerçeğin ortaya çıkmasına hizmet edeceği için özgür olmalıdır. Ekonomik, siyasal, ideolojik nedenlerle haberleri çarpıtan, haberle yorumu karıştıran, hatta zaman zaman yorumu manşetlere çıkarıp haber gibi sunan basın, “doğruları, tüm doğruları, sadece ve sadece doğruları söylemek” gibi bir misyon üstlenmediği için özgürlük mücadelesinde yalnız kalmakta, güvenilirlik basamağında en altlarda yer almaktadır.

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ) tarafından kabul edilen gazetecilik meslek ilkelerinin 1. Maddesi, doğruluk kavramının gazetecilik mesleği açısından önemini vurgulamaktadır: “Doğruya ve kamunun doğruyu öğrenme hakkına saygı göstermek gazetecinin birinci görevidir.” Yine, *Basın Konseyi*’nin 1989’da kabul ettiği *Basın Meslek İlkeleri* içinde yer alan şu ilke, habercilikte doğruluğun ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadırlar:

“Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde olan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayımlanamaz.”

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nde de doğruluk konusunda ilkeler yer almaktadır:

“Halkın bilgi edinme hakkı uyarınca, gazeteci, kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorundadır.”

Haberde doğruluk nasıl sağlanır?

Aslında temel sorun, etik kodlarda doğruluk ilkesinin yer alıp almaması değil, bunun nasıl yaşama geçirileceğidir. Başka bir

deyişle, haberlerde doğruluk bu kadar önem verilen bir ilke olduğuna göre, gazetecinin doğruya nasıl ulaşacağıının belirtilmesi de gerekmez mi? Mükemmel bir reçete olmamakla birlikte, bir gazetecinin, elde ettiği bilgilerin doğru olup olmadığını araştırırken en azından şu sorulara mutlaka cevap araması, haberde doğruluğu sağlamanın bir yolu olabilir:

- Haber kaynağı doğruyu söyleme kapasitesine sahip mi? Başka bir deyişle, olup bitenler hakkında doğru bilgi verebilecek kadar olayın içinde mi?
- Haber kaynağının elindeki bilgileri açıklamakla kişisel bir çıkar sağlaması söz konusu mu?
- Elde edilen bilgileri başka bir kaynaktan doğrulatmak mümkün mü?

Habercilikte doğruluğu ilke edinen her gazetecinin bu sorulara mutlaka yanıt araması gerekir. Sorulardan herhangi birisine verilebilecek olumsuz bir yanıt, haberin doğruluğunun tartışmalı olduğunu kolaylıkla ortaya koyabilecektir. Kuşkusuz bu soruları, sadece doğru haber vermeyi ilke edinen gazeteciler soracaklardır. *Reyting* yüksek olsun da nasıl olursa olsun diyen bir gazetecilik anlayışının egemen olduğu bir ülkede bu soruları sormak da artık bize düşüyor. Burada, etik ilkelere bağlı gazetecilerin temel öğüdünü anımsatmak istiyorum: **“Haberi önce ver, ama ondan önce doğru ver.”**

Haber ve yorum ayrımının yapılmaması

Türkiye medyasının son yıllarda giderek artan oranda haberi yorumlaştırdığı görülmektedir. Haber ve yorum arasında kesin bir ayrım konulmaması medyada haberlerin yanlı hazırlandığı eleştirilerine zemin hazırlamaktadır. Bu konuda geliştirilen bazı ilkeler şunlardır:

Avrupa Konseyi Parlamenterler

Meclisi Basın Meslek İlkeleri

“Madde 3: Gazeteciliğin temel ahlaki yükümlülüklerinden birisi, haber ile yorum arasında belirgin bir ayırım çizilmesi ve bunların karıştırılmasıdır. Haber, gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirme için önlenmesidir. Haber, gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirme değildir. Yorum ise, yazarın, yayımlayanın veya medya şirketinin düşüncelerini, inançlarını, kişisel yargılarını içerir.”

“Madde 4: Haber yayımı gerçeklere dayandırılmalı ve doğruluğu ispatlanabilir olmalıdır. Haberin sunumunda ve betimlemelerde tarafsız davranılmalıdır. Haber başlıkları ve özetleri mümkün olduğunca doğruları ve eldeki verileri yansıtmalıdır.”

“Madde 5: Yorumlar, genel düşünceler veya günlük olaylar üzerine yapılabilir. Yorum subjektif olduğu için, doğruluğu üzerine eleştiri yapılamaz. Bunun yerine, bizler yorumların dürüst ve ahlaki olmasını sağlamalıyız”.

“Madde 6: Kişi ve kuruluşlarla ilgili olaylar üzerine yapılan yorumlar gerçekleri ve verileri çarpıtmamalı ve gizlememelidir.”

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği

“Gazeteciler haber ve yorumu birbirinden ayırmalıdır. Analiz ve yorumlar açıkça belirtilmeli ve bunlar gerçeği veya haberin bağlamını çarpıtmamalıdır.”

TGC Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi

“Haber ile yorum ve görüş ayrımı açık yapılmalı, okurun ve izleyicinin neyin haber, neyin yorum olduğunu kolayca secebilmesi sağlanmalıdır.”

Türkiye’de ulusal medyanın haberle yorumu sık sık karıştırdığına ilişkin sayısız örnek vermek mümkündür. Sadece bir tanesi ile yetineceğim. *Sabah* gazetesinin 20 Şubat 2000 tarihli manşet haberinde “Basiretsizlik” başlığı ile yer alan haber, aslında haber değil, gazetenin başyazarı *Güngör Mengü*’nin köşe

yazısıdır. Cumhurbaşkanı'nı basiretsizlikle suçlayan yazı, haber gibi sunulmuş bir yorum yazısıdır. Bir gün sonra yine aynı gazetenin manşetinde yer alan "Böyle küstahlık görmedim" başlıklı haber de aslında *Bilal Çetin*'in köşe yazısıdır.

Haber-yorum ayırımına yerel medyada da pek uyulmadığı gözlemlenmektedir. Örneğin, Mersin'de yayımlanan bir yerel gazete, hükümetin, son ekonomik kriz sonucu döviz kurunu serbest bırakmasını, "Hükümet başarısızlığını yükselen kurla itiraf etti" başlığıyla vermiştir.

Haberde reklamcı etkisi ve haber-reklam ayrımı

Haberlerin, reklam verenlerin çıkarları doğrultusunda hazırlanması, okurların/izleyicilerin doğru haber alma hakkını yok eden bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda gazetecilere yol gösteren ilkeler mevcuttur. Örneğin, Amerikan Profesyonel Gazeteciler Derneği Etik İlkeleri'nde şöyle denilmektedir:

"Gazeteciler, reklamcılar ve özel çıkar çevrelerinin kendi lehlerinde haber beklentilerini reddetmeli, bunların haberler üzerinde etkide bulunmalarına karşı koymalıdır."

Ancak, bir ilke uygulandığı ve uygulanabildiği ölçüde geçerlik kazanacaktır. Basın Konseyi tarafından benimsenen Basın Meslek İlkeleri'nin 14. Maddesi, "ilan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri tereddüde yer bırakmayacak biçimde belirtilir" demektedir. TGC etik ilkesi de "Haber-ilan-reklam" başlığı altında şu görüşlere yer veriyor:

"Haber ve yorum metinleri veya görüntüleri ile ilan-reklam amaçlı metinlerin ayrımı hiçbir karışıklığa yer bırakmayacak ölçüde yapılmalıdır."

Medya kuruluşlarının önemli kısmının reklam desteği ile ayakta kalabildiği hepimizin malûmudur. Ancak, zaman zaman reklam alabilmek için bazı basın kuruluşlarının şantaja dahi başvurduklarını görmekteyiz. Örneğin *Star* gazetesinin, bir süre *Sütaş* hakkında yaptığı karalayıcı haberlerin gerisinde reklam beklentisinin yattığı bilinmektedir.

Özel yaşama müdahale

Medya etiğinin en çok tartışılan konularının başında, gazetecilerin sık sık kişilerin özel yaşam alanlarına müdahale etmesi gelmektedir. Gazeteciler çoğu zaman kamunun bilme hakkı adına kişilerin özel yaşamlarının gizliliği ilkesini ihlal ederler. Burada yanıt aranması gereken soru, özel yaşamın gizliliği sınırının nerede çizilmesi gerektiğidir. Gazeteciler asla özel yaşama müdahale etmemeliler mi? Bu konuda meslek örgütleri değişik etik ilkeler geliştirmişlerdir. Basın Konseyi tarafından kabul edilen Basın Meslek İlkelerinin 5. Maddesi özel yaşamı konu almaktadır:

“Kisilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında yayın konusu olamaz.”

Görüldüğü gibi, Basın Konseyi, kamuya mal olmuş ünlü kişilerle sıradan insanlar arasında bir ayırım yapmamakta, sadece habere konu olan olayda kamu çıkarı olup olmadığına bakmaktadır. Bu ilkedeki tek sorun, kamu çıkarının nasıl tanımlanacağıdır. Çünkü, özel yaşama müdahaleyi içeren hemen her olayda gazeteciler kamu çıkarından söz etmektedirler.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından kabul edilen Basın Meslek İlkelerinin 23. Maddesi şöyle demektedir:

“Kişilerin özel hayatlarını gizli tutma hakkına saygı gösterilmelidir. Devlet ile ilgili işlerde görevli insanlar, devlet işlerini etkilemediği sürece özel hayatlarını gizli tutma hakkına sahiptirler. Bu gibi işlerde görevli insanlar sırf bu yüzden özel hayatlarını gizli tutma hakkından mahrum kalamazlar.”

Bu madde ile Konsey, kamuya mal olmuş kişilerin bile özel yaşam hakkından söz etmektedir.

İngiltere’de Basın Konseyi yerine kurulan Basın Şikayetleri Komisyonu da özel yaşama ilişkin şu ilkeyi geliştirmiştir:

“Bireyin kendi izni olmaksızın özel yaşamına dil uzatmak ve bu konuda sorgulamak, özel mekânlarından tele objektifle resim çekmek genelde yakışsız sayılmakta, bu tür bir davranış ancak kamu çıkarları söz konusu olduğunda haklı kılınmaktadır.”

Görüldüğü gibi, komisyon, özel mekânlara izinsiz girişi meslek etiğine aykırı bir uygulama olarak kabul etmektedir. Ancak 1997’de Lady Diana’nın arkadaşıyla birlikte, özel yaşam avcıları olarak anılan *paparazziler*’den kurtulmak için kaçarken kaza geçirmesi ve ölmesi ile birlikte, Basın Şikayetleri Komisyonu, özel yaşam alanını daha da genişleten kararlar almıştır. Bu kararlara göre:

- Israrlı takip sonucu elde edilen fotoğraflar yayımlanmamalıdır.
- Editörler, serbest çalışan gazeteci ve fotoğrafçılardan gelen malzemenin hangi yollardan elde edildiğini öğrenmek zorundadır.
- Medyatik bir olay meydana geldiğinde gazeteciler olay yerinde kamu çıkarının gerektirdiğinden fazla kalmamalıdır.
- Genç insanlar, medyanın saldırısına maruz kalmadan eğitimlerini rahatlıkla yapabilmelidirler.

- Rüşünü ispat etmemiş kişilerin hikâyelerine basın tarafından para ödenmemelidir.
- Bir çocuğun özel yaşamıyla ilgili bir haber yayımlanabilir, ancak bunun somut bir nedeni olmalıdır. Eğer tek neden, çocuğun anne ya da babasının ünlü bir kişi olmasıysa, haber yayımlanmamalıdır.
- Kişilerin özel alanlarına tecavüz edilemez.
- Üzüntü anlarında kişilerle ilgili yazılacak haberlerin incelikle kaleme alınması gerekir.

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği'nin kabul ettiği etik ilkelere, "Dürüst Oyun" (*Fair Play*) başlığı altında şu görüşlere yer vermektedir:

"Gazeteciler, haber toplama ve sunma sürecinde haberde adı geçen insanların haysiyetine, özel hayatlarının gizliliğine, haklarına ve esenliğine her zaman saygı göstereceklerdir."

Dolayısıyla bütün bu ilkeler gözetilerek söylenirse, özel yaşama müdahalenin söz konusu olduğu bir olayda gazeteci şu soruların yanıtlarını aramalıdır:

- Gizli ve kişisel bilgileri hangi amaç doğrultusunda arıyorum?
- Bu, haklı gösterilebilir ve önemli bir amaç mı?
- Kişilerin özel yaşamını ihlal ederek elde edilebilecek bu bilgi, ihlali haklılaştıran amaca uygun mu?
- Bu bilgiyi elde etmenin tek yolu kişilerin özel yaşamını ihlal etmek midir?

Bu sorulara verilebilecek olumlu ve olumsuz yanıtlar gazetecilerin bu tür bir sorunda nasıl davranmaları gerektiğini daha açık biçimde ortaya koyabilecektir.

Kişilik hakları, eleştiri sınırının aşılması, ayrımcılık

Türkiye medyasının en çok eleştirildiği konulardan birisi de haberlerde kişileri eleştiri sınırları ötesinde küçük düşüren, aşağılayan ifadelere yer verilmesidir. Zaman zaman da kişilerin etnik, dinsel kimliklerinin aşağılama unsuru olarak kullanıldığını görmekteyiz. Bu konuda geliştirilmiş ilkelerden bazıları şunlardır:

Basın Konseyi

“**Madde 4:** Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.”

İngiltere Basın Şikayet Komisyonu

“**Madde 1:** Doğruluk: Gazete ve dergiler gerçeğe aykırı, yanıltıcı ya da çarpıtılmış haber yayımlamama konusuna özen göstermelidirler.”

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği

“Haber medyası, suçlanana cevap hakkı vermeksizin, kişinin onurunu ya da ahlaki karakterini hedef alan dayanaksız suçlamalara yer vermemelidir.”

TGC Hak ve Sorumluluk Bildirgesi

“Yargı kararı kesinleşmedikçe, bir sanık suçlu ilan edilmemelidir. Haberlerde ve yorumlarda suçluymuş gibi değerlendirmeler yapılmamalıdır.”

Görüldüğü gibi, medyanın haberde yer alan kişilere ilişkin suçlamaları aktarırken bazı etik yükümlülükleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bu yükümlülüklerin başında, suçlanan kişiye mutlaka ama mutlaka ulaşmak ve cevap hakkını kullanmasını sağlamak gelmektedir. Bir başka yükümlülük de gazetecilerin,

kişilere ilişkin suçlamaların doğruluğunu araştırmasıdır. Gazeteci, haberde kaynak göstererek suçu başkasına atma kolaylığına kaçamaz. Nitekim Basın Konseyi'nin bu konuda geliştirdiği ilke gazetecilere yol gösterici niteliktedir:

“Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde olan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayımlanamaz.”

Örneğin, *Milliyet* gazetesi, Galatasaray kulübü başkanı Faruk Süren'e ilişkin (28 Kasım 2000), önce “*Naylon Süren*” başlıklı bir haber yapmış, ertesi gün de Süren'in kaçtığını ima etmek için “*Süren Uçtu*” ifadesini kullanmıştır. Yine aynı gazetede, 10 Kasım 2000 tarihinde yayımlanan “*Bu da Buffalo Çetesî*” başlıklı haberde, çete elemanları arasında sayılan İshak Romano'nun dinsel kimliği “*Yahudi işadami*” diyerek vurgulanmıştır. Yakalanan diğer “çete” elemanları için Türk işadami denmiyor, yalnızca İshak Romano'nun Yahudi kimliği vurgulanıyor. Peki bu kişinin Yahudi kimliği ile çete elemanı olması arasında ne gibi bir ilişki var? Hiçbir ilişki yok. Haberin konusuyla kişinin etnik, cinsel, dinsel kimliği arasında bir bağlantı yoksa o zaman bunu niye haberde belirtiyorsun. Ya aynı gazetenin “*Nazi Ingrid*” başlıklı haberine ne demeli? Ingrid, İzmir'de bir şirketin yöneticisidir. Habere göre çalışanlarına ücret ödemiş. Nedir bu kadına layık görülen sıfat: “Nazi”. Niye Nazi? Çünkü Alman ve her Alman Nazi olabilir.

Belki burada, daha örtük işleyen cinsiyetçi dil kullanımından da söz etmek gerekir. Yukarıdaki paragrafta benim kullandığım “işadami” gibi sadece erkekleri niteleyen ifadeleri olağan karşılamaktayız. Son yıllarda giderek güç kazanan **siyaseten doğruluk** (*political correctness*) hareketi, bu tür cinsiyetçi ifadeleri kullanmaktan özenle kaçınmamızı öğütlemektedir.

Haber kaynaklarıyla ilişkiler ve haber kaynağının gizliliği

Çoğu etik ilkeler arasında, gazetecilerin bilgi aldığı haber kaynaklarıyla nasıl bir ilişki yürütmesi gerektiği oldukça net biçimde belirtilmiştir. Bu ilkeler özünde **gazeteciliğin bir temas ve mesafe mesleği** olduğunun altını çizmektedirler:

Basın Konseyi

“**Madde 7:** Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz.”

“**Madde 11:** Gazeteci kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın, kamuoyunu kişisel, siyasal, ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.”

“**Madde 15:** Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.”

TGC ilkesi

“**Madde 9:** Gazeteci, kendisine güvenilerek verilmiş bilgilerin, belgelerin kaynaklarını, kendileri izin vermediği sürece, mesleki gizlilik ilkesi uyarınca, hiçbir şekilde açıklamaz.”

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği ilkeleri

“Gazeteciler, tüm kaynaklardan elde edilen bilgilerin doğruluğunu araştırmalı ve dikkatsizlikten kaynaklanan hatalardan kaçınmak için çaba göstermelidirler. Bilinçli çarpıtmalara asla izin verilemez.

“Gazeteciler kaynakları mümkün olduğunca belirtmelidirler. Kamuoyu, kaynakların güvenilirliği konusunda bilgi edinme hakkına sahiptir.

“Gazeteciler, kaynağı gizleme sözü vermeden önce kaynağın gerçek niyetini daima sorgulamalıdır. Bilgi karşılığında yapılan vaatlerle ilişkin koşulları açıklığa kavuşturmalıdır. Verdikleri sözlere sadık kalmalıdır.”

Bu ilkeler özünde gazetecilerin ham malzeme temin ettikleri kişilere verilen sözlerin tutulması gerektiği üzerinde durmaktadır. Ama pratikte bu ilkelere pek uyulduğu söylenemez. Öncelikle kişilerin bu ilkelere inanması gerekir. Etik davranmaya inanmıyorsanız bahane bulmak çok kolaydır. Yanlış yapmak için elli bahane bulabilirsiniz. Dolayısıyla öncelikle inanıyorsanız etik davranırsınız.

Suriye ile Öcalan krizinin yaşandığı günlerde gazetelerde yer alan haberlere bakın. Bir başlıkta “*Bir ucundan girer, öbür ucundan çıkarız*” deniyor. Bir başka başlıkta “*Türkiye ezer geçer*” ifadesi yer alıyor. Peki bunlar kimin görüşü? Başlığı atan gazetenin mi, yoksa bunları bir kaynak mı söylüyor? Doğal olarak gazeteciler haberlerini kaynağa dayandırmak zorundalar. Peki bunları kimler söylemiş? “Bir üst düzey askeri yetkili.” Benim anlayamadığım, bunu söyleyen kişi kendini niye gizliyor? Şunu demek istiyorum, haber açık bir kaynağa dayanmıyorsa o haberin doğruluğundan kuşku duyarım. Elbette gazeteciler bazen kaynaklarını gizlemek zorunda kalabilirler, ama bu yönetime sık sık başvurmaktan kaçınmak gerekir.

Hangi durumlarda kaynaklar gizlenebilir? Gazeteci haber kaynağının gizlenip gizlenmemesi konusunda kendisine üç soru sormalıdır:

- Haberde üstün bir kamu yararı söz konusu mudur?
- Adı açıklandığında kaynak zarar görebilecek midir?
- Kaynağın elindeki bilgi çok önemli midir? Başka bir kaynak bulunabilir mi?

Bu üç soruya açıklıkla evet cevabı verebiliyorsanız, kaynağınızı gizleyebilirsiniz. Kurumlar ve kişiler arasındaki hesaplaşmalar da gizli kaynaklar kullanmak etik açıdan doğru değildir. Örneğin bir gazete askerlerle siviller arasındaki çatışmayı aktarıırken gizli kaynak kullanırsa ne olur? Bir haberde şu başlık kullanılıyor: “*Düğmeye biz bastık.*” Bunu kim söylüyor? İsmi gizli bir komutan. Peki bu bilgi doğruysa üst düzey komutan niçin kimliğini gizlesin? Kaynak ismini gizlemek istedi diyelim. Gazetecinin görevi, bu talebe hemen uymak yerine yukarıda belirtilen sorular doğrultusunda hareket etmek değil midir? Unutmamak gerekir ki, gazetecinin en temel sorumluluğu toplumu tam ve doğru bilgilendirmektir. Bir haberin tam ve doğru olabilmesi için kaynağın da belli olması gerekir. Aksi durumlarda haberin doğruluğu kuşku hâle gelecektir.

Çocuklara ilişkin haberler

Çocukları konu alan haberlerde etik sorunlar genellikle çocukların haberin bir parçası haline geldikleri olumsuz olaylarda ortaya çıkmaktadır. Tecavüz, hırsızlık, uyusturucu, tiner kullanma, intihar, yaralama, öldürme vb. durumlarda mağdur ya da sanık konumundaki çocuklar haberde nasıl ele alınmalıdır? Çocukların isimleri ve kimlikleri belirtilmeli mi, eğer belirtilecekse bunun koşulları ne olmalı gibi sorular çerçevesinde gazetecilere yol gösterici pek çok etik ilke geliştirilmiştir.

Etik ilkeler açısından en deneyimli ülke olan ABD’de medya kuruluşları ve gazetecilik örgütleri tarafından benimsenen etik kodların bazılarında çocukları konu alan haberlerin nasıl verileceği açıklanmaktadır:

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği etik ilkesi

“Gazeteciler haberlerden olumsuz biçimde ekilenebilecek kişilere karşı duyarlı olmalıdırlar. Çocuklara ilişkin haberlerde özel duyarlılık göstermelidirler.”

“Gazeteciler, çocuk yastaki sanıkların ve tecavüz kurbanlarının kimliklerini açıklamaktan özenle kaçınmalıdırlar.”

Chicago Sun-Times gazeteleri etik ilkesi

“Gazetede, tecavüz kurbanının ismi yayımlanmaz. Ailesi bir skandala karışan çocuğun ismi yayımlanmaz. Hafif suçlarda ergenlik çağına gelmemiş çocukların ismi yayımlanmaz. Bu çocuklar öldürme ve silahlı soyguncu gibi daha ciddi suçlar işlediklerinde isimleri haberin bir parçası olarak düşünülmelidir. Çocukları korumayı arzulamakla birlikte, suçlular hakkında okurlarımızı bilgilendirmek de bizim görevimizdir.”

Philadelphia Inquirer gazetesi etik ilkesi

“Tecavüz kurbanının ismi, olağanüstü durumlar söz konusu olmadıkça yayımlanmaz. Olağanüstü durumlar dışında, 18 yaşın altındaki suç zanlılarının ismi yayımlanır. Eğer polis zanlının ismini gizlerse, bu haberde belirtilir.”

Bu üç örnekten yola çıkarak bir genelleme yaparsak, ABD medya kuruluşları ve meslek örgütleri, yaşı ne olursa olsun tecavüz kurbanlarının isimlerinin yayımlanmaması ve kimliklerinin belirtilmemesi konusunda ortak bir anlayışa sahiptirler. Bu anlayışın özellikle çocuk kurbanlar açısından daha da katı olduğunu söyleyebiliriz. Tecavüz kurbanlarının isimlerinin yayımlanmamasının temel nedeni, kurbanları korumak ve bu kişilerin bir de medyanın tecavüzüne uğramasını önlemektir. Bu ilkelerde yer alan daha da önemli bir nokta, haberlerde çocukların yetişkinlere göre daha özenli ele alınması gereğidir. Özellikle suç işlemiş çocukların yeniden topluma kazandırılmasında, devletin ve toplumun olduğu kadar, medyanın da üzerine düşen sorumlulukları söz konusudur.

Son yıllarda Avrupa'da da etik ilkeler açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ulusal düzeydeki gazetecilik örgütleri tarafından benimsenen bu ilkelerde çocukları konu alan haberlere ilişkin yol gösterici düzenlemeler mevcuttur.

İngiltere Basın Şikayetleri Komisyonu etik ilkesi

"Çocuklara ilişkin olaylarda, editörler çocukların çıkarlarına üstün gelecek istisnai bir kamu çıkarının bulunduğunu kanıtlamak durumundadırlar. Basın, yasalar tarafından yasaklanmasa bile, cinsel saldırı olaylarına kurban ya da tanık olarak karışmış 16 yaş altındaki çocukların kimliklerini açıklamamalıdır."

İspanya Basın Federasyonu etik ilkesi

"Çocukları konu alan haberleri işlerken özel bir dikkat gösterilmelidir. Suç kurbanlarının isimlerinin açıklanmasından veya kurbanların kimliklerinin ortaya çıkmasına yol açan materyallerin yayımlanmasından kaçınılmalıdır. Gazeteciler özellikle cinsel suçlara ilişkin haberleri yazarken özel dikkat göstermelidirler. Gazeteciler, bu tür suçlarda çocuklarla mülakat yapmaktan, fotoğraf çekmekten kaçınılmalıdırlar."

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti etik ilkesi

"Çocuklarla ilgili suçlarda ve cinsel saldırılarda, sanık, tanık ya da mağdur (maktul) olsun, 18 yaşından küçüklerin açık isimleri ve fotoğrafları yayımlanmamalıdır."

Avrupa ülkelerinde halen geçerli olan etik ilkeleri göz önüne alarak şu genellemelerde bulunabiliriz. Gazetecilik meslek örgütleri ve basın konseyleri, çocukları konu alan haberlere özel önem vermektedirler. Özellikle çocuk kurbanların kimliklerinin gizlenmesi konusu üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin etik ilkesi ise, çocuklara ilişkin haberler açısından Avrupa'daki benzerlerinden daha kesin ifadeler içermektedir. Ancak asıl sorun, açık ve kolay anlaşılır bir il-

keye sahip olmak değil, bu ilkenin pratikte uygulanıp uygulanmadığıdır. Yani mükemmel bir şekilde yazılmış bir etik ilke, eğer bu ilkeyi benimseyip uygulamaya hazır profesyoneller yoksa hiçbir işe yaramayacaktır.

Çıkar çatışmaları

Günümüz medya patronları, medya dışı sektörlerde önemli çıkarları bulunan işadamlarıdır. Bunlar sahip oldukları medya kuruluşlarını, başka alanlardaki özel çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla silah olarak kullanabilmektedirler. Bu tür çıkar çatışmalarının önlenmesi için gazetecilerin özerkliğinin sağlam bir şekilde güvence altına alınması gerekmektedir. Kurum içi özerkliğin olmadığı bir medya kuruluşunda çalışan gazetecilerin patron çıkarlarını tehdit edebilecek haber yapmalarını beklemek mümkün değildir.

Bu soruna ek olarak, gazetecilerin ikinci bir iş yapmaları da meslek etiği açısından bazı sakıncalar doğurabilmektedir. Patron adına iş takipçiliği yapmak, bazı kuruluşlara danışmanlık yapmak, reklam karşılığı haber yapmak ve bu reklamlardan bazı yüzdelere almak gibi uygulamalar Türkiye'deki gazeteciler arasında zaman zaman rastladığımız uygulamalardandır.

Tıpkı diğer etik sorunlarda olduğu gibi, çıkar çatışmalarında da asıl olan kamu çıkarıdır. Kamu çıkarının ikinci plana atıldığı hiçbir uygulama gazetecilik etiğine uygun değildir. Gazeteci kamuya karşı sorumlu olduğunu asla unutmamalıdır. **Gazetecinin en önemli misyonu (görevi), kamunun bilme hakkına hizmet etmektir.**

Trajik olaylar

Medyada cinayet, intihar gibi trajik olayların çoğu kez etik ilkeleri hiçe sayarak haberleştirildiğini görüyoruz. Bu konuda TGC'nin geliştirdiği ilkeler bize yol gösterecektir:

“İntihar olayları” başlığı altında, “intihar olayları hakkında haber çerçevesini aşan ve okuyucu veya izleyiciyi etki altında bırakacak nitelikte ve genişlikte yayın yapılmamalıdır. Olayı gösteren fotoğraf, resim veya film yayımlanmamalıdır.”

“Sarsıcı durumlarda” başlığı altında, “Üzüntü, sıkıntı, tehlike, yıkım, felaket ya da şok halindeki insanlar söz konusu olduğunda, gazetecinin olaya yaklaşımı ve araştırması insani olmalı, gizliliklere uyularak duygu sömürsünden kaçınılmalıdır.”

Bu açık ilkelere karşın, Türkiye’de, özellikle intihar olayları, haber çerçevesini aşan, okuru ve izleyiciyi etki altında bırakan bir üslupla haberleştirilmektedir.

Ulusal çıkarlar habercilikten önce mi gelir?

Acaba gazeteciler, ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda tarafsız ve nesnel davranmalı mıdır? Yoksa ulusal çıkarların gerektirdiği doğrultuda mı haber yapmalıdırlar? Örneğin Kardak kayalıklarına bayrak diken gazetecilerin bu davranışını etik açıdan nasıl değerlendirmeliyiz? Ulusal çıkarları koruyorlar diye bu gazetecileri alkışlayacak mıyız, yoksa gazetecinin görevinin olayların seyrine müdahale etmek olmadığını mı söyleyeceğiz? Veya, ulusal çıkarları korumak gazetecilerin değil hükümetin görevidir, gazetecinin görevi kamuoyunu tüm gelişmeler konusunda tam ve doğru bilgilendirmektir mi diyeceğiz? Bu sorulara bir başka soruyla cevap verebiliriz: Ulusal sorunlarda tarafsız olmasını beklediğimiz medya, uluslararası sorunlarda da tarafsız olmak zorunda değil mi?

Armağanlar, bedava geziler

Özel ve tüzel kuruluşlar medyanın kendileriyle ilgili haber yapan muhabirlerine sık sık armağanlar vermekte ve bu muhabirleri bedava gezilere davet etmektedirler. Ancak bu uygulamaların bir etik sorun oluşturduğu konusunda ülkemizde herhangi bir tartışma yapılmamaktadır. Oysa bu tür hediyelerin ve bedava gezilerin asıl amacının, gazetecileri etkilemek olduğunu herkes biliyor. Tarafsız olmaları gereken gazeteciler parti adlarıyla, takım adlarıyla anılıyorlar. Parti muhabirlerinin, genelde o partinin fikirlerini destekleyen muhabirlerden olmasına dikkat ediliyor. Böylece özel haber yakalama şansı artıyor. Bu anlayış medyada öylesine yerleşmiş ki, kurumlar hakkında olumsuz haber yapan muhabirler hemen özel listelerden çıkartılıyor. Onlar bedava gezilerden değerli hediyelerden yararlandırılmayarak güya cezalandırılıyorlar. Haber elde etmelerinde engeller çıkartılıyor. Acaba gazetecinin haber kaynaklarıyla böyle bir menfaat ilişkisi içine girdiği durumlarda haberciliğini mesafeli olarak yürütebilmesi mümkün olur mu? Bu olumsuz durumun tek çözüm yolu, medya kuruluşlarının kendi muhabirlerine hediye almayı ve gezilerden bedava yararlanmayı yasaklamalarıdır.

Bu konuda yararlanılabilecek bir ilke, *ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği* tarafından geliştirilmiştir:

“Gazeteciler, armağanları, iyilikleri, bedava gezileri ve özel muameleleri reddetmeli, gazeteci dürüstlüğüne zedeleyebilecek ikinci iş, siyasal bağlantı, kamu görevi ve sivil toplum örgütlerinde hizmet gibi işlerden kaçınmalıdırlar.”

Yanılıcı yöntemler

(gizli kamera, kimlik gizleme vb.)

Gizli kamerayı “çok güçlü ve çok riskli bir silah” olarak niteleyen *Bob Steele* (1997), bu silahın hangi koşullarda kullanılması gerektiğini şöyle açıklıyor:

“Gizli kamerayı, bu yöntemin kullanılmasını haklı gösterebilecek durumlarda bile genellikle çok kötü biçimde kullanıyoruz. Ama yine de bu silahın cephaneliğimizde bulunması gerekir. Öyle zamanlar vardır ki, önemli bir sorunu ortaya çıkarmanın tek yolu gizli kamera olabilir.”

Etik felsefesi içinde “**sonuççu etik**” olarak adlandırabileceğimiz bu anlayışa göre, bir davranışın etiğe uygunluğunun en önemli ölçütü, sonuçların kamu yararı açısından olumlu olmasıdır. Dikkat edilirse kamu yararı diyorum, kişisel ya da kurumsal çıkardan söz etmiyorum. Bu etik anlayışta amacın aracı haklılaştırabilmesinin tek koşulu, ortaya çıkacak sonucun kamu yararına hizmet ediyor olmasıdır.

Gizli kamera kullanılan haberleri ve haber programlarını kabaca ciddi ve sansasyonel şeklinde ikiye ayırabiliriz. Bulvar basınının haber değerlerini ölçüt olarak kullanan sansasyonel haberciliğin asıl amacının, cinsellik sergilemesi aracılığıyla reytingleri yükseltmek olduğunu belirterek, bu habercilik anlayışını tartışma dışı bırakmak istiyorum. Kim, “fuhus” yapan kadınlara ilişkin ya da konu mankenleri (!) aracılığıyla elde edilen gizli kamera görüntülerini kamu yararı adına haklılaştırabilir ki? Ciddi haber programlarında gizli kamera kullanımına gelsek, sorunu çözenin öyle hiç de kolay olmadığını görebiliriz. Her halükârda etik açıdan tartışmalı bir sorun ortaya çıkarılmasına karşın, **gizli kameranın bazı durumlarda kullanılabilceğini** düşünüyorum. ABD’de gazetecilere mesleki eğitim veren bir sivil toplum kuruluşu olan *Poynter Enstitüsü* ta-

rafından hazırlanan ve gizli kamera kullanımına karar vermeden önce gazetecilerin, haber müdürlerinin dikkate alması gereken ölçütlerden kısaca söz etmek istiyorum. Umarım televizyon muhabirlerimiz ve haber müdürlerimiz dikkate alırlar:

- Elde edilecek enformasyon çok büyük bir öneme sahipse. Yamsalsal bir kamu çıkarı söz konusuysa veya halkı önemli bir zarardan koruyacaksa,
- Bu enformasyonu elde edebilmek için diğer tüm haber araştırma yöntemleri kullanılmışsa ve başarısızlığa uğranılmışsa,
- Enformasyonun açığa çıkarılmasıyla önlenen zarar, bu yöntemle verilen zarardan daha büyükse.

Yani derneğin belirlediği ilkelere göre, gizli kamera, araştırmacı gazetecilik ödülü kazanmak; rekabette öne geçmek ve büyük reyting yapmak; haberi zamandan ve paradan tasarruf sağlayarak elde etmek için kullanılmamalıdır. **Habere konu olan kişilerin yaptıklarının ahlaki olmaması, gazetecilerin ahlaki olmayan bir yöntemi kullanmasını haklı çıkaramaz.**

Paralı habercilik ya da

“çek defteri gazeteciliği”

Batı medyasını uzun bir süredir kemiren paralı habercilik virüsü nihayet Türkiye medyasına da bulaştı. Haber kaynaklarına, konuşmaları, bilgi vermeleri karşılığı para ödenmesini anlatan “çek defteri gazeteciliğinin” en önemli sakıncası, haberi parayla alınıp satılabilen bir meta haline getirme olasılığıdır. Türkiye’de televizyon kuruluşlarının, sansasyonel haberlere konu olan Fadime Şahin’e, tarikat şeyhi Ali Kalkancı’nın eski eşi Emire Kalkancı’ya, cinsel taciz olayında hasta rolüne soyunan ko-

nu mankenine yüklü miktarlarda para ödemişlerdir. Oysa, TGC ilkesinde, “*Haber için Para*” başlığı altında şu ifadeler yer almaktadır:

“Gazeteci belge veya görüntü sağlamak amacıyla, bir suçla ilgili sanık, tanık veya onların yakınlarına para teklif etmemeli ve vermemelidir.”

Değerlendirme ve sonuç

Her ne kadar etik ilkeler, yaşanan sorunlara ilişkin bazı reçeteler sunuyor görünse de, etik ilkelerin ihlallerinin ortadan kalkmadığı da bir gerçektir. Özellikle sıradan ve ünlü insanların özel yaşam alanlarına girilmesi, bilgi, belge elde etmek için gizli kamera gibi aygıtların kullanılması, haber kaynaklarıyla gazeteciler arasında bulunması gereken mesafenin ortadan kalkması, çıkar çatışmalarının içeriği belirlemesi gibi sorunlar devam etmektedir. **Bu sorunların çözülememesinin en başta gelen nedeni, piyasa koşullarıdır.**

Piyasa koşulları, bir ülkede gazetecilerin etik davranış dışına çıkmalarına üç biçimde yol açmaktadır. İlk olarak, kurallardan arındırılmış ya da başka bir deyişle kuralsızlaştırılmış bir medya piyasası kolaylıkla teknelci bir yapıya bürünmektedir. Medyada tekelleşmenin en olumsuz sonucu içerikte benzeşmeye ve çeşitliliğin azalmasına yol açmasıdır. Tekelleşmenin bir diğer olumsuz sonucu ise, piyasa denetimini eline geçiren medya patronlarının sahip oldukları medya kuruluşlarını, kendi siyasal ve ekonomik çıkarlarını ilerletmek için kullanmaktan kaçınmamalarıdır.

İkinci olarak piyasanın koşulları aynı zamanda izleyici/okur için de öldürücü rekabeti teşvik etmekte, rekabet ise içerikte magazinleşmeyi, en düşük ortak paydaya seslenen ve böylece en çok izleyiciye/okura ulaşabilen program türlerini, basit ve sansasyonel haberciliği körüklemektedir.

Üçüncü olarak, piyasa koşulları içerisinde etik sorunların çözülmemesinin ve giderek artmasının bir başka nedeni de gazetecilerin sosyal güvencelerinin olmamasıdır. Sendikasılaşmanın arttığı bir sektörde, daha fazla ücret almak, patronun gözüne girmek, vazgeçilemez olmak için etik dışı pratiklere onay vermek neredeyse kaçınılmaz hâle gelmiştir.

Bir ülkede demokrasinin sağlıklı biçimde işleyebilmesinin önkoşullarından birisi özgür medya ise, gazetecilerin etik ilkelere uygun davranabilmelerinin önkoşulu da medya sektöründe tekelleşmeyi önlemek, gazetecilerin sosyal güvenceye kavuşmalarını sağlamak ve medya organlarının patronun borazanı olmasını engelleyecek bir mekanizma olan editöryal özerkliği tesis etmektir.

KAYNAKÇA

Belsey, A. ve R. Chudwick (1999), *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*, çev., N. Türkoğlu, İstanbul, Ayrıntı.

Goodwin, H E. (1993), *Groping for Ethies in Journalist*. Ames Iowa State University Press.

İrvan, Süleyman (1994), "Normatif medya kurumları" İletişim, sayı 1-2.

İrvan, Süleyman (2003), "Medya etiği: İlkelerin içeriği ve uygulamadaki sorunlar," *Türkiye'de Gazetecilik: Elestirel Bir Yaklaşım*, der., I., Doğan Tiliç, Ankara: ÇGD Yayınları.

Retief, Johan (2002), *Media Ethies: An Introduction to Responsible Journalism*, New York: Oxford University Press.

Seib, Philip ve Kathy Fitzpatrick (1997) *Journalism Ethies*. Forth Worth: Hareout Brace College Publishers.

Steele, B. (1997), "Hidden Cameras: High-Powered and High-Risk," *Communicator*, Eylül 1997.

EK 1:

TÜRKİYE GAZETECİLERİ

HAK VE SORUMLULUK BİLDİRGESİ

Giriş

Aşağıda tanımı yapıldığı üzere her gazeteci ve basın-yayın organı, gazetecinin haklarını savunmalı ve meslek ilkelerine uymalı ve uyulmasını gözetmelidir. Basın yayın organları yöneticileri; genel yayın yönetmeni yahut müdürü, yazı işleri müdürleri yahut sorumlu müdürler, sıfatları ne olursa olsun, kuruluşlarında görevli gazetecilerin meslek ilkelerine uygun hareket etmesinden sorumludur. Gazetecinin hakları, halkın haber alma hakkının ve ifade özgürlüğünün; meslek ilkeleri ise dürüst ve doğru iletişimin temelidir. Meslek ilkeleri gazetecinin ve basın-yayın organlarının özdenetimini öngörür ve değerlendirme mercii öncelikle vicdanlardır.

A. İnsan ve yurttaş hakkı: Herkes, bilgi edinme ve haber alma, özgür düşünce ve çeşitli iletişim yollarıyla bunu ifade ile serbest eleştiri hakkına sahiptir. Düşünce ve ifade özgürlüğü-

nün kullanılmasının temel yolu olan basın ve yayın özgürlüğü temel insan haklarından. Bu hakların demokratik hukuk devletinde anayasal güvence altında olması esastır.

B. Gazeteci tanımı: Düzenli bir şekilde, günlük yahut süreli bir yazılı, görüntülü, sesli veya elektronik basın ve yayın organında, kadrolu, sözleşmeli ya da telif karşılığı, haber alma, işleme, iletme veya görüş, fikir belirtme görevi üstlenen ve asıl işi ile başlıca geçim kaynağı bu olup, çalıştığı işletme ile ilgili yasalar karşısındaki konumu bu tanıma uygun olanlar gazetecidir. Basın ve yayın alanındaki her işletme, bu tanıma uygun çalıştırdıkları gazetecileri, kanunların gazetecilere tanıdığı haklardan yararlandırmak zorundadır.

C. Gazetecinin sorumluluğu: Gazeteci, basın özgürlüğünü, halkın doğru ve dürüst haber alma, bilgi edinme hakkı adına dürüst biçimde kullanır. Bu amaçla her türlü sansür ve otosansürle mücadele etmeli, halkı da bu yönde bilgilendirmelidir. Gazetecinin halka karşı kamusal sorumluluğu, başta işverene veya kamu otoritelerine karşı olmak üzere, diğer tüm sorumluluklardan önce gelir. Bilgi ve haber ile özgür düşünce, herhangi bir ticari mal ve hizmetten farklı olarak toplumsal bir nitelik taşır.

Gazeteci, iletmediği haber ve bilginin sorumluluğunu taşır ve paylaşır. Gazetecinin özgürlüğünün içeriğini ve sınırlarını, öncelikli sorumlulukları ile meslek ilkeleri belirler.

D. Gazetecinin hakları:

1. Gazeteci tüm bilgi kaynaklarına serbestçe ulaşma ve kamu yaşamını belirleyen, halkı ilgilendiren tüm olayları izleme, araştırma hakkına sahiptir. Kamusal ve özel tüm işlerde, gazetecinin karşısına çıkarılacak gizlilik ve sır gibi engeller, açık ve ikna edici gerekçelere sahip olmalıdır.

2. Gazeteci, çalıştığı basın ve yayın organının kendisiyle yaptığı sözleşmede de kaydedilen temel çizgisini dikkate alır. O temel çizgi dışındaki ve onunla çelişen yahut orada açıkça belirtilmemiş olan tüm telkin, öneri, istek ve talimatları reddetme hakkına sahiptir.
3. Gazeteci, inanmadığı bir görüşü savunmaya veya meslek ilkelere aykırı bir iş yapmaya zorlanamaz.
4. Gazeteciler, özellikle de yazı işleri çalışanları, basın-yayın işletmesinin işleyişini belirleyen, etkileyen önemli kararlardan haberdar edilmeli ve gereğinde kararların alınmasına katılmalıdır.
5. İşlevi ve sorumlulukları ışığında, gazeteciler örgütlenme hakkının yanı sıra görevinin maddi ve manevi güvencesini sağlayan bir kişisel sözleşme yapma ve ekonomik bağımsızlığını garantiye alacak şekilde, toplumsal rolüne ve emeği ile yeteneğine uygun bir ücret alma haklarına sahiptir.
6. Gazeteci, kaynakların gizliliği ilkesi uyarınca, kaynağını açıklamaya ve tanıklık yapmaya zorlanamaz. Kaynağı tarafından açıkça yanıtıldığı durumlar bunun istisnasıdır.

E. Gazetecinin temel görevleri ve ilkeleri:

1. Halkın gerçekleri ve doğruları bilme hakkı adına, gazeteci kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorundadır.
2. Gazeteci bilgi ve haber alma, yorum yapma ve eleştirme özgürlüklerini ne pahasına olursa olsun savunur.
3. Gazeteci, başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çoksesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Irk, etnisite, cinsiyet, dil, milliyet, din, sınıf ve felsefi inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır.
4. İnsanlar, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireyle-

rin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapamaz. Gazeteci, her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kısıktıcı yayın yapmamaya özen gösterir.

5. Gazeteci, kaynağını bilmediği bilgi ve haberleri yayımlamaz; kaynak açık olmadığında, yayımlamaya karar verdiği durumlarda da kamuoyuna gerekli uyarıları yapmak zorundadır. Ajanslardan alınan özel haberler kullanılırken kaynak belirtilmesine özen gösterilir.
6. Gazeteci temel bilgileri yok edemez, görmezden gelemez ve metinlerle belgeleri değiştiremez, tahrif edemez. Yanlış, yanıltıcı ve tahrif edilmiş yayın malzemesi kullanmaktan uzak durur.
7. Gazeteci, bilgi, haber, fotoğraf, görüntü, ses, belge elde etmek için yanıltıcı yöntemler kullanamaz.
8. Gazeteci, kamuya mal olmuş bir şahsiyet bile olsa, halkın haber alma, bilgilenme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiçbir amaç için, izin verilmedikçe özel yaşamın gizliliği ilkesini ihlal edemez.
9. Gazeteci, basılmış, yayımlanmış her yanlışı en kısa sürede düzeltmekle yükümlüdür. Gazeteci, cevap hakkına saygılı olmalıdır.
10. Gazeteci, kendisine güvenilerek verilmiş bilgilerin, belgelerin kaynaklarını, kendileri izin vermediği sürece, mesleki gizlilik ilkesi uyarınca, hiçbir şekilde açıklamaz.
11. Gazeteci, intihal (aşırma), iftira, hakaret, lekeleme, saptırma, manipülasyon, söylenti, dedikodu ve mesnetsiz suçlamalardan kesinlikle uzak durur.
12. Gazeteci, bir bilginin, haberin yayını yahut yayımlanmaması karşılığı hiçbir maddi veya manevi avantajın pesinde olamaz. Gazeteci, devlet başkanından milletvekiline, işadamından bürokratına kadar haber kaynağı olarak da kabul edilen kişi ve kurumlarla iletişimini meslek ilkelerini gözeterek yürütür.

13. Gazeteci, gazetecilik mesleğini, reklamcılıkla, halkla ilişkilerle veya propagandacılıkla karıştırmaz ve ilan-reklam kaynaklarından herhangi bir telkin, tavsiye alamaz, maddi çıkar sağlayamaz.
14. Gazeteci, ne konuda olursa olsun, elde ettiği bilgileri geniş biçimde yayın konusu yapmadan kendi menfaati için kullanamaz. Mesleğini, ne şekilde olursa olsun, (kanunların ve yönetmeliklerin kendisine tanıdığı hakların dışında) ayrıcalıklar kazanmak amacıyla kullanamaz.
15. Gazeteci, her ne amaçla olursa olsun, tehdit ve şantaj gibi yöntemlerle mesleğini ve kendisini kullanmaz, bunlara başvuramaz.
16. Gazeteci her türlü baskıyı reddeder ve çalıştığı basın-yayın organındaki yöneticileri dışında kimseden işiyle ilgili talimat alamaz.
17. Gazeteci sıfatını taşımaya hak eden herkes meslek ilkelerine de en yüksek seviyede uymayı taahhüt eder ve ülkesindeki kanunlara saygılı olmakla birlikte, hükümet ve benzeri kurumların müdahalelerine kapalıdır. Mesleki olarak sadece meslektaşlarının ve kamuoyunun değerlendirmeleri ile bağımsız yargı organlarını dikkate alır. Gazeteci, devleti yönetenlerin belirlediği ulusal ve uluslararası politikalar konularında bazı önyargılara değil, halkın haber alma hakkına öncelik verir. Onu meslek ahlakı, gazeteciliğin temel ilkeleri ve özgürlükçü demokrasi kaygıları yönlendirir.

GAZETECİNİN DOĞRU DAVRANIŞ KURALLARI (Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'ne Ek)

Haber-Yorum: Salt haberle yorum ve görüş ayrımı açık yapılmalı, okurun ve izleyicinin neyin haber, neyin yorum olduğunu kolayca seçebilmesini sağlamalıdır.

Fotoğraf-Görüntü: Fotoğraf yahut görüntünün güncel olup olmadığı açık biçimde belirtilmeli, canlandırma görüntülerde de bu, seyircinin fark edebileceği biçimde ifade edilmelidir.

Haber-İlan (Reklam): Haber ve yorum metinleri yahut görüntüleri ile İlan-Reklam amaçlı metinlerin ayrımı hiçbir karışıklığa yer bırakmayacak ölçüde yapılmalıdır.

Yargı: Hazırlık soruşturması sırasında soruşturmayı zaafa uğratan, yönlendiren tarzda haber verilmesinden kaçınılmalıdır. Yargılama sürecinde de haberler her türlü önyargıdan uzak ve kesinlikle doğruluğundan emin olunarak sunulmalıdır. Gazeteci yargı sürecinde taraf olamaz. Ne haberin verilisinde, ne de başlık ve benzeri sunuşlarda mahkeme kararı kesinleşmedikçe, bir zanlı veya sanık suçlu ilan edilemez. Haberlerde ve yorumlarda suçluymuş gibi değerlendirmeler yapılamaz.

Çocuk: Çocuklarla ilgili suçlarda ve cinsel saldırılarda sanık, tanık ya da mağdur (maktul) olsun, 18 yaşından küçüklerin açık isimleri ve fotoğrafları yayımlanamaz. Çocuğun kişiliğini ve davranışlarını etkileyebilecek durumlarda, gazeteci, bir aile büyüğünün yahut çocuktan sorumlu bir başkasının izni olmaksızın çocukla röportaj yapmaz ve görüntüsünü almaya çalışmaz.

Cinsel saldırılar: Cinsel saldırı mağdurlarının fotoğrafları, görüntüleri veya kimlikleri, açık kamu yararı olmadıkça yayımlanamaz.

Kimlik veya özel durum: Açık kamu yararı olmadıkça ve olayla doğrudan ilgisi, bağlantısı bulunmadıkça, bir insanın davranışı veya işlediği suç, onun ırkına, milliyetine, dinine, cinsiyetine, cinsel eğilimine, hastalığına yahut fiziksel, zihinsel özürülü olup olmamasına dayandırılmaz. Kişinin bu özel durumu, alay, hakaret, önyargı konusu yapılamaz.

Sağlık: Sağlık konusunda sansasyondan kaçınmalı, insanları umutsuzluğa yahut sahte umutlara sevkedecek yayın yapılmamalıdır. İlaç tavsiyesinde mutlaka uzmana danışmalıdır. Hastanelerde araştırma yapan, bilgi ve görüntü almaya çalışan gazeteci, kimliğini belirtmek ve girilmesi yasak bölümlere ancak yetkililerin izniyle girmek zorundadır. Aynı şekilde yetkilinin, hastanın yahut yakınının izni olmaksızın hastane ve benzeri kurumlarda her türlü yolla ses ve görüntü alınmamalıdır.

Hediye: Kararlarla ve yayınlarla ilgili önyargı, kuşku yaratacak her cinsten kişisel hediye ve maddi menfaat reddedilmelidir.

Müessese Çıkarı: Gazetecinin bir basın-yayın organındaki işlevini Hak ve Sorumluluk bildirgesindeki hakları, sorumlulukları ve görevleri belirler. Gazeteci, bu mesleki çerçeve ile yayın organının çizgisi dışında, müessese çıkarı söz konusu olsa da, hiçbir faaliyete gönüllü yahut zorla katılamaz.

Özeleştiri: Gazeteci ile basın-yayın organları, tekzip ve cevap hakkı gibi zorunlulukların dışında da, yanlışları düzeltmek ve özleştiri yapmakla yükümlüdür.

Taraf olma: Gazeteci ve yayın organı, her ne nedenle ve her ne biçimde olursa olsun, taraf oldukları bir olaydaki konumlarını kamuoyuna açıkça belirtmelidir. Yayın organı yahut yorumcu, siyasi, ekonomik ve toplumsal tercihlerinin doğrultusunda yayın yapabilir. Bu durumda da bu tavır açıkça ortaya konulmalı, ayrıca haber-olay ayrımı kesin biçimde yapılmalıdır.

Özel hayat: Çerçeveyi, Bildirge'nin ilgili maddesi çizer. Asıl olan kamu yararıdır. Özel hayatın gizliliğinin geçersiz sayılabileceği başlıca konular şöyle sıralanabilir:

- a. Büyük bir suç yahut yolsuzluk üstüne araştırma ve yayın
- b. Toplumla kötü etkileyici bir tutumla ilgili araştırma ve yayın
- c. Toplumun güvenliğinin veya sağlığının korunması
- d. İlgili kişinin sözleri yahut eylemleri sonucu halkın yanılmasının, yanıtılmasının veya yanlış yapmasının engellenmesi

Bu durumlarda dahi özel hayatın kamuya açılan kesiti mutlaka konuyla doğrudan ilgili olmalı veya ilgili kişinin özel hayatının onun kamusal faaliyetini de etkileyip etkilemediği gözetilmelidir.

Bilgi-Belge: Doğrudan kamu yararı olmadıkça, sahibinin izni dışında belge, fotoğraf, ses yahut görüntü alınamaz. Kamu çıkarı söz konusu olduğunda dahi, yukarıdakilerin başka hiçbir şekilde elde edilemeyeceğine kesin kanaat getirilmiş olması gerekir. Yıldırma, tehdit, ısrar: Gazeteci, bilgi veya görüntü almak için tehdit, şantaj gibi yıldırma yolları ile hırpalama, zorlama gibi yöntemlere başvuramaz. Açık kamu yararı olmadıkça, gazeteci bilgi, ses ve görüntü için, muhatabı istemediği halde zorlayıcı olamaz ve özel hayatla ilgili mekânlarda izinsiz bulunamaz.

Haber için para: Açık ve kesin kamu yararı olmadıkça, gazeteci belge yahut görüntü temini amacıyla, bir başka suçla ilgili sanık, tanık veya onların yakınlarına para veremez.

Sarsıcı durumlarda: Üzüntü, sıkıntı, tehlike, yıkım, felaket ya da şok halindeki insanlar söz konusu olduğunda gazetecinin olaya yaklaşımı ve araştırması insani olmalı ve gizliliklere riayet edilerek duygu sömürsünden kaçınılmalıdır.

Suçlu yakınları: Gazeteci, sanıkların yahut suçluların akrabalarını, yakınlarını, olayla ilgileri olmadıkça veya olanın doğru anlaşılması için gereği bulunmadıkça teşhir etmez.

Ekonomik, mali bilgi: Kanunlarla yasaklanmış olmasa dahi, gazeteci elde ettiği ekonomik-mali bilgileri geniş biçimde yayımlamadan önce kendisinin yahut yakınlarının menfaati için kullanamaz. Gazeteci, kendisinde ve yakınlarında bulunan hisse senedi ve benzeri mali araçlar konusunda, yayın organındaki sorumluları bu menkul kıymet sahipliği hakkında doğru bilgilendirmediği sürece yayın yapamaz. Gazeteci, hakkında haber yahut yorum yazdığı ya da yakında yazacağı menkul veya gayri menkul kıymetlerin doğrudan veya dolaylı alım satımını yapamaz.

Ambargo: Gazeteci, kendi çabasıyla elde etmedikçe, bir kaynağın verdiği bilgi veya belgenin yayımlanma tarihi konusunda onun arzusuna uyar. Gazeteci, röportaj, haber, yorum veya görüntü, yayın şekli ne olursa olsun, hazırladığı yayın organındaki sorumlular dışında, kaynağı da dahil kimseye denetletmekle yükümlü değildir.

Rekabet: Gazeteci, rekabet nedeniyle de olsa, bir başka gazeteciye bilinçli ve açık, mesleki zarar vermekten kaçınır. Bir meslektaşının yayınıni engelleyici davranışlarda bulunamaz.

Özdeşleşme: Gazeteci, ihtisas alanı ne olursa olsun öncelikle gazetecidir. Polis muhabiri, polis yahut sözcüsü, spor muhabiri, kulüp yöneticisi yahut sözcüsü, herhangi bir partiden sorumlu muhabir onun üyesi yahut sözcüsü gibi davranamaz, yayın yapamaz.

EK 2: BASIN KONSEYİ BASIN MESLEK İLKELERİ

İletişim Özgürlüğünü ülkemizde insanca yaşamının, saydam bir yönetime kavuşmanın ve demokratik sistemin temel koşulu sayan biz gazeteciler:

Kanun koyucunun veya öteki kurum ve kişilerin, İletişim Özgürlüğünü kısıtlamalarına, her zaman ve her yerde karşı çıkacağımıza kendi özgür irademizle söz vererek;

İletişim Özgürlüğünü, **Halkın Gerçekleri Öğrenme Hakkı'nın** bir aracı sayarak;

Gazetecilikte temel işlevin, gerçekleri bulup bozmadan, abartmadan kamuoyuna yansıtmak olduğunu göz önünde tutarak;

Basın Konseyi'nin kendi çalışmaları üzerinde hiçbir dış müdahaleye izin vermeme kararlılığını vurgulayarak;

Yukarıdaki bölümü de içeren **Basın Meslek İlkeleri**'ne uymayı, sözünü ettiğimiz temel inançlarımızın bir gereği saydığımızı, kamuoyu önünde açıklarız.

1. Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, yaşı, sağlığı, bedensel özü, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.
2. Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz.
3. Kamusal bir görev olan gazetecilik, ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez.
4. Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.
5. Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.
6. Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olmaksızın yayınlanamaz.
7. Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz.
8. Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymüş gibi kamuoyuna sunulamaz. Ajanslardan alınan özel ürünlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilir.

9. Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse "suçlu" ilan edilemez.
10. Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.
11. Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın kamuoyunu kişisel, siyasal ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı hâller bunun dışındadır.
12. Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.
13. Şiddet ve zorbalığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapmaktan kaçınılır.
14. İlan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.
15. Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.
16. Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.

EK 3: ABD PROFESYONEL GAZETECİLER DERNEĞİ ETİK İLKELERİ

Önsöz

Profesyonel Gazeteciler Derneği üyeleri, kamuyu aydınlatmanın, adaletin önceli ve demokrasinin temeli olduğuna inanırlar. Gazetecinin görevi, gerçeği arayarak ve olaylarla sorunlar hakkında adil ve kapsamlı açıklamalar sağlayarak bu amacı gerçekleştirmektir. Tüm medyalardaki ve özel nitelikli yayın organlarındaki vicdanlı gazeteciler, kusursuz ve dürüst davranarak kamuya hizmet etmeye çabalarlar. Derneğin üyeleri etik davranışa bağlılığı paylaşırlar ve aşağıdaki ilkeleri benimserler.

Gerçeği ara ve aktar

Gazeteciler enformasyon toplarken, aktarırken ve bu enformasyonu yorumlarken dürüst, adil ve cesaretli olmalıdırlar. Gazeteciler:

- Tüm kaynaklardan elde edilen bilgilerin doğruluğunu araştırmalı ve dikkatsizlikten kaynaklanan hatalardan kaçınmak için çaba göstermelidirler. Bilinçli çarpıtmalara asla izin verilemez.
- Haberlere konu olan kişilere, kendilerine ilişkin suçlamalara yanıt verme fırsatı sağlamak için gayretli bir şekilde ulaşmaya çalışmalıdırlar.
- Kaynakları mümkün olduğunca belirtmelidirler. Kamuyu, kaynakların güvenilirliği konusunda bilgi edinme hakkına sahiptir.

- Kaynağı gizleme sözü vermeden önce kaynağın gerçek niyetini daima sorgulamalıdır. Bilgi karşılığında yapılan vaatlere ilişkin koşulları açıklığa kavuşturmalıdır. Verdikleri sözlere sadık kalmalıdır.
- Haber başlıklarının, haber duyurularının, promosyon materyallerinin, fotoğrafların, görüntülerin, seslerin, grafiklerin ve alıntılarının doğruları temsil ettiğinden emin olmalıdır. Olayları bağlamlarının dışına çıkarmamalı veya basitleştirmemelidirler.
- Haber fotoğraflarının veya görüntülerinin içeriğini asla çarpıtmamalıdır. Teknik berraklık açısından görüntüyü büyültmek hoş görülebilir. Montajlar ve resimli betimlemeler açıkça belirtilmelidir.
- Aldatıcı canlandırmalardan veya kurmaca haberlerden kaçınmalıdır. Eğer bir olayı anlatmak için canlandırma gerekliyse, canlandırma olduğunu belirtmelidirler.
- Kamu açısından yaşamsal değere sahip enformasyonu geleneksel yöntemlerle elde etmek mümkün olduğu sürece, kimlik gizlemek veya diğer hileli yöntemlere başvurmaktan kaçınmalıdır. Bu tür yöntemler kullanmışlarsa haberde bunun nedenini açıklamalıdır.
- Asla aşırma yapmamalıdır.
- Genel kabul görmese bile, habere konu olan insani deneyimleri tüm boyutlarıyla ve başkalıklarıyla birlikte cesaretle söylemelidirler.
- Kendi kültürel değerlerini sorgulamalı ve bu değerleri başkalarına empoze etmekten kaçınmalıdır.

- İrk, cinsiyet, yaş, din, etnik kimlik, coğrafya, cinsel eğilim, sakatlık, fiziksel görünüm ya da toplumsal statüye ilişkin basmakalıp yargılardan kaçınmalıdırlar.
- İğrenç olduğunu düşünseler bile her türlü fikrin serbestçe değişimini desteklemelidirler.
- Sessizlerin sesi olmalıdırlar; resmi ve gayri resmi enformasyon kaynakları eşit derecede geçerli kaynaklar olabilirler.
- Haberi ve destekleyici yorumu birbirinden ayırmalıdırlar. Analiz ve yorumlar açıkça belirtilmeli ve bunlar gerçeği veya bağlamı çarpıtmamalıdırlar.
- Haberleri reklamlardan ayırmalı ve ikisi arasındaki çizgiyi bulanıklaştıran haber-reklamlardan kaçınmalıdırlar.
- Kamusal işlerin usulüne uygun yürütüldüğünü ve hükümet kayıtlarının denetime açık olduğunu sağlamanın görevleri arasında bulunduğunu unutmamalıdırlar.

Zararı en aza indir

Etik değerlere bağlı gazeteciler, kaynaklara, haberlere konu olan kişilere ve meslektaşlarına saygılı davranırlar. Gazeteciler:

- Haberlerden olumsuz biçimde etkilenebilecek kişilere karşı sevecen olmalıdırlar. Çocuklar ve deneyimsiz kaynaklar ya da kişilere ilişkin haberlerde özel duyarlılık göstermelidirler.
- Bir faciadan ya kazadan etkilenen kişilerle röportaj yapmak veya bu kişilerin fotoğrafını çekmek gerektiğinde duyarlı olmalıdırlar.

- Haber toplama ve aktarmanın zarara ya da rahatsızlığa yol açabileceğini bilmelidirler. Haber takip etmek küstahlık yapmaya ruhsat vermez.
- Özel kişilerin kendilerine ilişkin bilgiler üzerinde, kamu görevlilerinden ve iktidara talip olan, etkide bulunmak isteyen ya da dikkat çekmeye çabalayan kişilerden daha fazla denetim hakkına sahip olduklarını kabul etmelidirler. Bir kişinin özel yaşamına müdahale, sadece çok önemli bir kamusal çıkar söz konusu olduğunda haklı görülebilir.
- İyi niyetli olmalıdırlar. Sansasyon yaratma meraklarını gidermeye çalışmamalıdırlar.
- Çocuk yastaki sanıkların ve tecavüz kurbanlarının kimliklerini açıklamaktan özenle kaçınmalıdırlar. Resmi suçlamalar öncesinde suç sanıklarının kimliklerini belirtirken dikkatli olmalıdırlar.
- Sanıkların adil yargılanma hakkını, halkın bilgilendirme hakkıyla dengelemelidirler.

Bağımsız davran

Gazeteciler, kamunun bilme hakkı dışında hiçbir çıkara karşı yükümlü olmamalıdırlar. Gazeteciler;

- Her tür çıkar çatışmalarından kaçınmalıdırlar.
- Dürüstlüklerini tehlikeye sokacak veya güvenilirliklerine zarar verebilecek ilişkilerden ve etkinliklerden kaçınmalıdırlar.
- Armağanları, iyilikleri, biletleri, bedava gezileri ve özel muameleleri reddetmeli, gazeteci dürüstlüğüne ze-

deleyebilecek ikinci iş, siyasal bağlantı, kamu görevi ve sivil toplum örgütlerinde hizmet gibi işlerden kaçınmalıdırlar.

- Kaçınılması mümkün olmayan çatışmaları açıklamalıdırlar.
- İktidara sahip olanları sorumlu tutma konusunda uyanık ve cesaretli olmalıdırlar.
- Reklamcılarının ve özel çıkar çevrelerinin kendi lehlerinde haber beklentilerini reddetmeli, bunların haberler üzerinde etkide bulunmalarına karşı koymalıdırlar.
- Para ya da iyilik karşılığı bilgi önerenlerden sakınmalıdırlar; haber için açık artırmaya girmekten kaçınmalıdırlar.

Sorumlu ol

- Gazeteciler okurlarına, dinleyicilerine, izleyicilerine ve birbirlerine karşı sorumludurlar. Gazeteciler; Haber süreçlerini aydınlatmalı ve açıklamalı, gazetecilik davranışı konusunda kamuyu tartışmaya davet etmelidirler.
- Kamuyu, medyadan duydukları rahatsızlıkları dile getirmeye teşvik etmelidirler.
- Hatalarını kabul etmeli ve bunları derhal düzeltmelidirler.
- Gazetecilerin ve medyanın etik dışı pratiklerini sergilemelidirler.
- Başkalarını sorumlu tuttıkları aynı yüce ilkelere kendileri de uymalıdırlar.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE MEDYA ETİĞİ

Ragıp DURAN*

Tarihi, okullarda okutulma biçiminden midir bilmem, ama çoğu insan sevmez. Oysa önemli bir alan. Yanılmıyorsam 1693'te, II. Viyana Kuşatması... Viyana ikinci kez Osmanlı orduları tarafından kuşatılıyor. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Vezir, Başbakan yani. Kuşatma 17 gün sürüyor ve Osmanlı ordusu açısından başarısızlıkla sonuçlanıyor. Viyanalılar açısından düşündüğümüzde ise zaferle sona eriyor.

Hatta meşhur "Kuru Hasan" dedikleri (Fransızcası *croissant* olan) ya da "ayçöreği" diye bildiğimiz şey bizim, bu kuşatmanın başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra icat edilmiştir. Yani Osmanlının Viyana'yı düşürememesinin onuruna "ayçöreği" icat edilmiş. "Neyse Müslümanlardan ya da Osmanlılardan (Türklerden) kurtulduk" anlamında. Bu yenilgiden sonra ne oluyor? Kenti fethedememiş olan Osmanlı ordusu Balkanlar üzerin-

* Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim görevlisi, *Liberation* gazetesi Türkiye muhabiri

den “soğuk hava dalgası” gibi Edirne’ye geri dönüyor. Edirne’de ordunun otağı var. O zamanlar tabii telefon, telgraf, faks, cep telefonu filan yok. Kuryeler aracılığıyla, İstanbul’da sarayda kalmış olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’ya “lütfen buraya, Edirne’ye buyurun” diyorlar. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, tarih bildiği için, yakın geçmişte de böyle şeyler olmuş, telaşa kapılıyor. Durum fena. Vezir, ordunun otağına çağrılıyorsa bunun anlamı belli.

Nitekim, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Edirne’ye varır varmaz görkemli bir törenle kellesini kaybediyor. Vezir kellesi tuzlanıyor ve Edirne Meydanında bir sınığa dikiliyor. Gelip geçen görsün diye, uzun süreli görsün diye de tuzlanmış kelle... Bu kelle yani, bir tür medya yerine geçiyor. Halk, Edirne’de Veziri Azam’ın kellesini görünce, “Vay bizimkiler maçı kaybetmiş” diyebiliyor. Kesik kelleyi gördüğünüz zaman, haberin ne olduğunu anlıyorsunuz. Altyazıya, yoruma filan gerek yok. Bu şekilde, Edirne Meydanı’nda doluşanlar, Edirne’ye gidip gelenler, tacirler, kervanlar aracılığıyla bütün Anadolu’ya, bütün Osmanlı topraklarına yayılıyor bilgi: “Düşüremedik Viyana’yı, ordu yine kaybetti.”

Kanlı medya ve yazılı basın

Aynı tarihte, toplar sustuktan, Osmanlı ordusu geri çekildikten sonra Viyana’da, bir-iki gün sonra Viyanalılar kahvelerinde tek yaprağa basılmış gazetelerinde “Şehrimiz kurtuldu” manşetiyle haberi okuyorlar. Bu da Viyanalıların medyası. Gazetelerinde hadi, *Vienna Courier* diyelim: “Kazandık yenilmedik” gibi bir başlıkla haberi okuyorlar.

Aynı tarihte birileri tuzlanmış kanlı bir kelleden bilgiyi alıyor, ötekisi aynı bugün gibi, bacak bacak üstüne atmış bir yandan kahvesini içip *croissant*'ını yiyor, bir yandan da elindeki gazeteden bilgi ediniyor. Aradaki medya farkı önemli. Birisi çok kanlı, diğeri çok selüloit. Çok vahim bir şey tabii. Bunu özel olarak sunun için anlattım: Türkiye, yaşadığımız toplum, bir yandan çok merkezi bir toplum, bir yandan da çok şiddetli bir toplum. Bakın, anneler babalar çocuklarını dövüyor, kocalar karılarını dövüyor, öğretmenler öğrencilerini dövüyor, ustalar çıraklarını dövüyor. Sokağa çıkıp hak aradığınız zaman, polis göstericileri dövüyor, hapishaneye düşerseniz gardiyanlar dövüyor, yahut bir başka resmi görevli dövüyor, işkence yapıyor. Düpedüz en çıplak hâliyle şiddet, simgesel/sembolik bir şiddet değil yaşadıklarımız. Ayrıca sembolik şiddet de var tabii. Çok şiddet içeren, şiddetle dolu bir toplumda yaşıyoruz.

Şiddet beraberinde korkuyu getiriyor. Şiddet olan yerde korku olur, korku olan yerde de şiddet olur. Mesela herhangi bir devlet dairesinde kapıcının şöyle durması korkutabilir sizi, ancak o öyle durmazsa amiri bir tane çıkar, onun için öyle duruyor.

Şimdi böyle bir toplumda, medya etiği, ahlak kuralı gibi alanlar müşkülâtli. Ben yaklaşık on yıldır üniversitelerde medya etiği dersi veriyorum. Bir yandan çok kolay, bir yandan çok zor. Zor, çünkü Türkiye'de olmayan bir şeyin dersini veriyorsunuz. Olmayan bir şey öğretilmez. Bir yandan da çok kolay, çünkü ters örnek çok. Herhangi bir gazetede medya etiğini ihlal eden bir sürü haber ve yazıyı çok kolay bulabilirsiniz. Öyle oturup ince ince, on saat araştırmaya lüzum yok. Şöyle yapıyordum: Öğrencilere, geçtiğimiz hafta içerisinde, bugünden itibaren gelecek derse kadar, radyoda, televizyonda, gazetede medya etiğine aykırı herhangi bir haber örneğini getirin. Gazete kupürü

ya da, radyo/televizyon ise, kısaca not alın, diyorum. Çocuklar için kolayına kaçmaya başladı. Ha bire *Reha Muhtar* haberleri getiriyorlar. Bu sefer kural değiştirmek zorunda kaldım: "Reha Muhtar haberi getirebilirsiniz, ancak bir koşulla, **'Medya etigine uygun olan Reha Muhtar haberi'** getirin dedim." Tabii kesildi, örnek getiremediler. Bu olay, doğrudan deminki "kelle-medya" hikâyesi ile ilgili.

"Kelle" yerine gömlek reklamı!

Bu gün Türkiye'de hâlâ kesik kelleler var: Köşe yazılarının vinyetine bakın, hepsinin kesik kellesi sırtır sağ ya da sol üst köşede. Sanki Edirne meydanından kalmalar!... Hasan Cemal, bu modayı yıkıp, kelle resmi yerine belden kesme bir yarım vücut koydu vinyetine. Ben de Hasan Cemal'e şöyle dedim:

"Daha kötü, bir insanın kellesi gidince, hiç olmazsa birdenbire bilinci de gider, bir şey hissetmez. Öyle köşe yazısı filan da yazamaz. Seni belinden kesmişler, hâlâ köşe yazısı yazabiliyorsun. Vahim bir şey, korkunç... Bir cinayet var."

Şiddetin varlığı şu bakımdan da çok kötü. Şiddet, sözün bittiği yerde başlar. Eğer söz mevcut sorunu halledemiyorsa, şiddet başlıyor. Sokakta meydana gelen herhangi bir kavgaya bakın, önce sözlü saldırılar olur. Bir sonraki aşamada yumruklar başlar. Biz gazeteciler öyle bir meslek seçmişiz ki, sözün bittiği yere kadar varız. Boksör değiliz, güreşçi değiliz, kavgacı da değiliz. Bizim işimiz söz ve yazı ya da görüntü. Sorunumuzu, derdimizi, neşemizi, duygularımızı, bilgi ve yorumlarımızı sözle, yazıyla, fotoğrafla, karikatürle, görüntüyle aktarıyoruz. Döverek değil.

Şimdi bir toplumda, söze üç dakika, şiddete yirmi dakika ayrılıyorsa, biz üç dakika içinde çok fazla bir şey yapamayız. Hukuk devleti ve hukuk anlayışı olmayan toplumlarda kurallara sahip olmak çok anlamlı bir şey değil. Kuralların varlığı yetmiyor, bunların toplum tarafından içselleştirilmiş olması gerekiyor. Oysa ki bizde yönetenler bile ne diyebiliyor: “Anayasa’yı bir kere delmekle bir şey olmaz”. Bunu hepimiz bir şekilde diyoruz: “Abi bir istisna yapalım”. Oysa, istisna bir kere olur, bizde kural haline geldi.

İlkeler de kural gibidir. İlke ve kural ya vardır ya yoktur, ya uygulanır ya uygulanmaz. “Bugün uygulayalım da, yarın hava yağışlı olursa uygulamayız”. Olmaz öyle şey. Hukuk devleti anlayışı Türkiye’de yerleşmemiş olduğu için, medya etiği bana Nihat Erim’in 1971’de 1960 Anayasası için söylediği gibi “lüks” geliyor. Çünkü istediğiniz kadar medya etiğini düzenleyici kurallar koyun, istediğiniz kadar sınırlamalar getirin, bunlar uygulanmıyorsa bir anlamları yoktur. Toplumda kurallara uyma anlayışı geleneği yoksa, bunu medya için yaratmak da zor, çok zor. Çünkü medya dediğinizde, toplumdan farklı bir şeyden değil, onun bir parçasından söz ediyorsunuz.

Etik konularda yerel medyanın avantajı

Yerel medya bence çok önemli. Şimdi dört değişik medya organını ele alalım:

- CNN International televizyonu,
- *Hürriyet* gazetesi,
- *Yeni Asır* gazetesi,
- Sivas’da yayımlanan yerel bir gazete (isim vermeyelim haksız rekabet olmasın).

Bu Sivas'taki yerel gazetenin yahut radyonun/televizyonun okur ve izleyicilerinin, CNN'e, Hürriyet'e ve Yeni Asır'a oranla olağanüstü avantajları var.

Baştan alıyorum: CNN global bir medya, dünya çapında yayın yapan bir televizyon kanalı. *Hürriyet* ulusal medya. Türkiye çapında yayın yapan bir gazete. *Yeni Asır* bölgesel bir medya. Ege ve bölgesinde yayın yapan bir gazete. Sivas gazetesi, radyo/televizyonu ise sadece Sivas kenti ile çevresinde yayın yapan bir gazete veya radyo/televizyon.

CNN'de muhabir, haber kaynağı ve televizyon izleyicisi arasındaki mesafe 10 bin km'ye kadar çıkabilir. Muhabir Atlanta'dadır, izleyicisi Pekin'dedir, haber kaynağı Bolıva'dadır. Şöyle, kocaman bir üçgen... Dolayısıyla, CNN muhabirinin ne izleyicisini, ne de haber kaynağını yakinen tanıma şansı var. *Hürriyet* için bu 10 bin km'lik uzaklık, bin ya da iki bin kilometreye düşer. Diyelim *Hürriyet*'in muhabir-okur-haber kaynağı üçgeninin köşeleri İstanbul-Diyarbakır-Rize olabilir. *Yeni Asır* için biraz daha kısadır bu üçgenin kenar uzunlukları. İzmir-Çanakkale-Bodrum mesela. Ancak Sivas gazetesi için bu üçgen Sivas'ın yüzölçümüne denk düşer. Bu şu demek: Üç tane önemli unsur vardır habercilikte biliyorsunuz; muhabir, haber kaynağı, okur. Sivas gazetesinde işte bu üç unsur arasındaki mesafeler çok kısa. Yani muhabir okuru çok iyi tanır, okur muhabiri çok iyi tanır. Okur bazen haber kaynağıdır veya resmi bir yetkili, ikisi de birbirini tanır, aradaki mesafe de çok yakındır. Belki de aynı sokakta oturuyorlardır. Haberin doğruluğu açısından olsun, gazete-okur ilişkilerinin içtenliği açısından olsun, birçok açıdan yerel medyanın önemli avantajları, kozları vardır.

Somut örneğe dönelim: CNN’de “Et fiyatları el yakıyor” diye bir haber yapamazsınız. Çünkü et fiyatları nerede artmıştır ki?... *Hürriyet*’te yapsanız böyle bir haber, keza aynı şekilde. *Yeni Asır*’da belki biraz daha az, ama Sivas’ta ya da başka herhangi bir yerelde durum şudur, deneyin isterseniz: “Et fiyatları el yakıyor” diye bir haber yapıldığını düşünün mesela. Kasap kazıklamaya çalışmış, muhabir de buna kızmış olsun, intikam almak için “asparagas” haber yapsın, “Et fiyatları el yakıyor” diye. Haber yerel gazetede yayımlansın. Bu asparagas haberi yapan muhabir, o kasabın önünden geçemez bir daha işinden evine dönerken. Uydurma haberin ömrü beş dakika sürer yerel medyada. Çünkü okur ile gazeteci yerelde birbirine mesafe olarak çok yakındır, bu nedenle de okur denetimi sıklıkla yerel medyada. Bu yüzden yerel basında kolay kolay asparagas haber yapamazsınız. Yapmaya kalktığınızda hemen o gün, gazetenize, radyonuza, televizyon kanalınıza bir iki saat içinde telefonlar, faksalar, elektronik postalar yağmaya başlar. Ya da kalkar bulunduğunuz yere gelir hesap sorar.

Yerel medyanın önemine bir örnek:

Fransa deneyimi ve sendikalar

“Doğru haber” yapmak için en uygun mecra, yerel medyadır. Ben yerel medyanın önemini, Fransa’da 1970’li yıllarda üniversitede okurken, *Fransız Gazeteciler Sendikası*’nın tüzüğüne baktığımda anladım. Çok zor bir mesleki süreçten geçiyor Fransız gazeteciler. Hiçbirimiz böyle bir aşamadan geçmedik. Fransız Gazeteciler Sendikası -orada genel olarak zaten sendikalar önemli- çok güçlü bir mekanizma oluşturmuş, bir gazetecinin yetişmesi için şöyle bir güzergâh öneriyor: İletişim fa-

külteleri mezunları ya da herhangi bir sosyal bilim eğitimi almış fakülte mezunu gazeteci adaylarını Sendika, önce altı aylık bir kursa tabi tutuyor. Gazeteciliğin temel ilkeleri, uygulamaları, etik kuralları, haber yazımı, kamera kullanımı gibi, işin ABC'sini öğretiyor.

Sonra da onu yerel medyaya gönderiyor.¹ Askerlik gibi iki yıl, yerel medyada çalışma zorunluluğu getiriyor gazeteci olmak isteyenlere. Yerel medya belki bizde küçümsenir, Fransa'da ise genç gazeteci sadece yetişmesi için değil, ama az önce belirttiğim nedenlerle, okura ve haber kaynağına yakın olması, bir süre onların denetimi altında çalışarak sorumluluk edinebilmesi için yerel basında çalışmak zorundadır.

Sonra geliyor merkeze. Paris'te ise, bütün bu altı ay ve iki yılın, yani toplam iki buçuk yılın deneyimlerini, topluca, bazen üçlü dörtlü gruplar halinde gözden geçiren bir altı aylık stajı daha var Sendika'nın. Çünkü Fransa'da Sendika veriyor basın kartını. Bu staj ve çalışma aşamalarını mecburi kılmasının nedeni basın kartı yani.

Ondan sonra da iki yıl uzman dergiye gönderiyor; mesela tenise meraklısınız, o zaman iki yıl tenis dergisinde çalışacaksınız. Tenis dergisinin farkı da şu: CNN'de ya da *Hürriyet*'de tenis haberi yaptınız, herhangi bir hata yapsanız da pek kimse görmez onu. Tenis meraklıları, tenis uzmanları hariç ki onlar da toplam okurun belki en fazla binde 1'i ya da binde 2'sidir. Ama tenis dergisini sadece tenis meraklıları ve ilgilileri okuduğu için orada hata yapamazsınız. Orada hata yaptınız mı *Hürriyet* ve CNN'den farklı davranırlar size, çünkü sizin uzmanlık dalınız.

¹ Ancak belirtelim ki 1970'li ve 80'li yıllarda büyük ölçüde uygulanan bu kural daha sonra, arz-talep mekanizması işin içine girip de Fransa'daki basının da, medyalasması ve tekellesmesi nedeniyle çok fazla uygulanamaz oldu.

Dolayısıyla yerel medyada okur ve haber kaynağına yakın olmak, uzman medyada da dakiklik, kesinlik, doğruluk öğreniyor artık orta yaşa yaklaşan gazeteci adayı. Gazeteci adayı bu iki yılı da bitirdikten sonra muhabir yardımcısı olarak -bu eskiden Türkiye’de de vardı, ancak o da kalktı- ulusal basında göreve başlıyor. Aşağı yukarı 27-28 yaşlarında muhabir yardımcısı olarak, tecrübeli bir muhabirin yanında çanta taşımak için değil ama araştırmalarını yapmak için muhabir yardımcısı olarak sürdürüyor mesleki kariyerini.

Bizde biliyorsunuz, patronun ya da gazetenin üst düzey bir yöneticisinin ya da büyük bir reklamvereninin tanıdığı iseniz, bu kadar sürünmenize gerek yok tabii. Biraz okuma yazma biliyorsan, hatta okuma bilmeye de pek gerek yok, sadece yazma biliyorsanız köşe yazarı bile olabilirsiniz. Kadınsanız yazma bilmek zorunda bile değilsiniz. Ama başka birtakım özelliklere ihtiyacınız olabilir...

Yani özetle kimi ülkelerde yerel medya bir okul ve orada edilen deneyim çok önemli...

Etik’den önceki soru

Nadire Mater ile konuşuyorduk, “bir süre sonra bu ‘etik’ sözcüğüne yasaklama getireceğiz” dedi. Acaba isten mi atılıyorz diye endişelendim önce. Son dört beş yıldır ulusal/yaygın medya ile yerel medyada etik sözcüğü çok sık telaffuz edilir oldu. Herkes bir şekilde etik’den bahsediyor. Nadire’nin anlatmak istediği de bu: “Etik sözcüğünden artık o kadar çok ve sıklıkla söz ediliyor ki, artık anlamını yitirdi, cılkı çıktı.”

Doğru önlem, *etik* sözcüğünü telaffuz etmemek değil herhalde. Ancak gerçekten de *etik*'in içeriğini doldurmak gerek. Pe ki nedir sahiden etik? Konuyla ilgili Türkçeyede çevrilmiş kitaplar var, uluslararası kurallar var. Bu yüzden ben işin teorik/akademik yanına çok az değineceğim. "Etik nedir?" yani "Basın yayın meslek ahlakı nedir?" sorusuna verilecek cevaptan önce, sorulması gereken bir soru var: "Biz neden gazetecilik yapıyoruz?" "Niye gazeteciyiz? Niye radyoculuk, niye televizyonculuk yapıyoruz?" Bu soruyu açmak da lazım: "Kimin için nasıl bir gazetecilik yapıyoruz?" Bu soruya verdiğiniz yanıtta göre, ahlaklı mısınız ahlaksız mısınız, etik'e uyuyor musunuz uymuyor musunuz ortaya çıkar.

Haber, ama nasıl haber?

Gazeteciliğin özü, **içinde yaşadığımız toplumu demokratikleştirirken, yurttaşları da özgürleştirecek bilgi ve görüşleri vermektir.** Yani bizim esas işimiz bilgi ve görüş aktarmak, ancak yurttaşlara aktarmaktır. Başbakan'a değil örneğin. Çünkü Türkiye gibi kırılğan/zayıf bir demokrasiye sahip ülkelerde, gazetecinin gerçekten son derece önemli bir işlevi var. Abartmadan söylüyorum, biraz *Don Kkışot*'uz biz.

"Şu starın külodu sarıydı". Haber mi bu şimdi? Bu bilgi, yurttaşların merak ettiği bir bilgi değil. Yahut merak etse bile, toplumun daha demokratik, bizlerin daha özgür olması için gerekli olan bilgi değil. Haber yaparken bu nedenle, bize gelen bilgiye, ulaşan belgeye, duyuma bu ölçütle bakmak lazım. Ne haberdir, ne değildir? Ne yayımlanır, ne yayımlanmaz? Ben haber yöneticiliği yaptığım zamanlarda, sayfaya ne girer ne girmez bu ölçüte göre bakardım, muhabir olarak da "hangi

bilgi haber yapmaya değerdir” sorusuna yanıt ararken yine bu ölçüte bakarak karar veririm. Bu benim uydurduğum ya da ortaya çıkardığım bir ölçüt değil elbet. Dünya literatüründe de, haber değerlendirmesinde bu ölçüt aranıyor.

Etik’e bir başka açıdan baktığımızda, **etik bir anlamda da vicdandır**. İnsani ve mesleki vicdan.

“Neden gazetecilik yapıyoruz?” sorusuna nasıl yanıtlar verilebilir şimdi bir bakalım:

“Ben yurttaşların daha barışçı ve özgür bir topluma katılarak yaşabilmeleri için kendilerine gerekli olan bilgi ve görüşleri aktarmak, üstelik bu bilgileri onların bakış açısıyla aktarmak için gazetecilik yapıyorum.”

“Meshur olmak için gazetecilik yapıyorum.”

“Ben, bir arsa meselemiz var da, belediyeye baskı yapıp o arsanın hissesini halletmek için gazetecilik yapıyorum.”

“Bir arkadaşın okula çocuğunu sokacağız, onun için simdilik gazetecilik yapıyorum.”

Ama eğer yukarıda sorduğum birinci soruyu ve birinci cevabı kabul edecek olursak, gazeteci bir vicdani sorumluluk yükleniyor. Böylelikle önce vicdani sorumluluk, sonra da kurallar geliyor.

İlke ve kurallar gökten zembille inmiyor!

Kuralların özelliği şu: Futbol sahası 90x60 metre boyutlarındadır ve futbol sahasında pingpong oynanmaz. Bu bir kuraldır. Pinpong oynamak istiyorsanız, pinpong masası ve filesini kuracaksınız. Raketleriniz ve topunuz olacak. Pinpong masasında da futbol oynanmaz. Basın yayın meslek ilkeleri de, gazetecilik yapılmaya başlandığından bu yana çıkan sorunların, elde edi-

len mesleki birikimin bir sonucu. Osmanlı Viyana önlerinden çekilirken kafelerde gazetelerini okuyanları esas alırsak, 400 yılı aşan süredir dünyada gazetecilik yapılıyor. Yani hiçbir meslek ahlak kuralı rasgele oluşmuş değil, zaman içinde yavaş yavaş oluşuyor. Bir haberi en az iki kaynaktan doğrulatmak gerekliliği kuralı mesela. Bu bir deneyimin, belki yapılmış hataların sonucu oluşmuş bir kural. Bunların neden ve nasıl oluştuklarını bilirsek, bu bilgiyi de vicdanımızla birleştirecek, doğru dürüst gazetecilik yapmak mümkün.

Gazetecinin üç sorumluluğu

Gazeteci üç makama karşı vicdani olarak sorumludur. Bu çok önemli bir üçleme. Gazeteci ilk olarak “gerçeğe” karşı vicdani bir sorumluluk duymak zorunda. Yani; “gerçek” neyse onu aktarmakla yükümlüüz, kendi kafamızdan bir şey eklemek, çıkarmak olmaz. “Gerçek” neyse sadece onu aktaracağız.

İkinci olarak, okura/izleyiciye/dinleyiciye karşı sorumluyuz. Gazetecilik biraz tiyatro gibidir, işin *show* yanı itibarıyla değil. Bir tiyatro grubu sahneye çıkıyor. O gün salonda koltuklarda oturan hiç kimse yoksa oyun oynanmaz ama, bir tek seyirci bile varsa 70 kişilik grup sahneye çıkıp oynamak zorunda. Bir gazete çıkartıyoruz, bir kişi bile okusa biz o gazeteyi yapmak zorundayız. Gazetecilik bu açıdan kamusal bir iş. Dolayısıyla “yurttaş” için iş yaptığımızı göre, ona karşı vicdani bir sorumluluğumuz var, o vicdani sorumluluk da gerçeği aktarmak.

Üçüncüsü, biz muhabir olarak editöre karşı sorumluyuz, daha çok da mesleki bir sorumluluğumuz var. Editör belirli bir hiyerarşik mekanizma içerisinde bizden birtakım taleplerde bulu-

yor. “Git Sivas Belediye Başkanı ile bir röportaj yap,” diye talep geldiği zaman, biz kalkıp Sivas’ın tarihi ya da eski belediye başkanları hakkında yazı haber yazamayız. Editör gazetenin tümünü kafasında çatmaktadır, muhabir olarak bizden beklediği haberler bu çatıya göre düşünülmüştür.

Ancak gazeteciler olarak bu üç “makama” (“gerçeğe”, “okura” ve “editöre”) duymamız gereken vicdani sorumluluk nadir olarak birbirini tutar. Yani “gerçeğe” karşı kesinlikle taviz vermeyecek şekilde bağlı olmamız lazım, ancak bu bağlılık bazen okura karşı sorumluluğumuzu yerine getirmekten bizi alıkoyabilir? Nasıl olur böyle bir durum? Diyelim, Galatasaray Spor Klübü’nün yayımladığı bir dergide muhabir olarak çalışıyorsunuz ve son Galatasaray-Fenerbahçe derbisinde Fenerbahçe daha iyi oynadı. Kalkıp “Fenerbahçe şahane oynadı...” diye bir başlık atarsanız bu okurunuzun hoşuna gitmeyecektir. Bazen de editöre karşı sorumluluğumuzu yerine getiremeyiz. Mesela editör sizden bir rüşvet olayını araştırmanızı ister. Araştırır, dört dörtlük, mükemmel bir haber çıkarırsınız (buna da askeri deyimle “bomba” gibi haber denmez, sağlam haber denir). Ama gelin görün ki rüşvet alan resmi yetkili, editörün eniştisi çıkar. O haberi unutmanız gerekir...

Diğer yandan, bu üç sorumluluğumuz arasında bir hiyerarşi var. Gerekirse okura, ya da editöre karşı sorumluluğumuzdan taviz verebiliriz, ama “gerçeğe” olan sorumluluğumuzdan taviz verdiğimiz zaman gazetecilik biter.² Yani “gerçeğe” karşı vicdani sorumluluğumuzu yerine getirmedığımız andan itibaren gazeteci değiliz, propagandacıyız, patronun yahut editörün ya da okurun “damı”yız. Oysa ki bizim gazeteciler olarak öncelikle “gerçeğe” karşı sorumlu olmamız gerekir.

Etik olarak doğru gazetecilik için dört temel koşul

Medya etiğinden söz edebilmek için dört tane temel önkoşul bulunmaktadır. İlk olarak **düşünce** ve **ifade özgürlüğü**, etik kurallara uygun bir gazeteciliğin olmazsa olmaz ön koşuludur. Türkiye’de ise, basın özgürlüğünün temelini oluşturan düşünce ve ifade özgürlüğü yoktur. Bu özgürlüğün olmadığı yerde, gazetecinin etik kurallara uygun gazetecilik yapabilmesi mümkün değildir.

İkinci olarak, basın özgürlüğün gerçekleşebilmesi için “**haber-
in özgürce oluşabilmesi**” ve “**habere özgürce ulaşabil-
mesi**” gereklidir. “Haberin özgürce oluşabilmesi” için az önce belirttiğim gibi, düşünce ve ifade özgürlüğünün bulunması gereklidir. Ayrıca gazeteciler olarak bizim, rahatça habere gidebilmemiz gereklidir. Oysa Türkiye’de birçok yerde ve konumda gazeteci haberini özgürce yapmaktan alıkonulabilmektedir. Zaten eğer bir yerde yasak ya da gazetecinin sokulmadığı bir yer varsa, orada büyük bir ihtimalle haber vardır. Bu nedenle de, yurttaşın haber alma özgürlüğünü sağlayabilmek için gazetecinin özel olarak bu yasaklı yerlere, tabii yasal ve meşru yolları sonuna kadar deneyerek, zorlayarak girmeye çalışması gereklidir. Yani gazetecilik bir bakıma “sır çözme mesleğidir” ve en büyük sırrı da “devlet” elinde tutar. Onun için gazetecilik, doğal olarak bir muhalefet mesleğidir. Peki “habere özgür-

² Gazetecinin “gerçek” ile ilişkisi aslında sorunlu bir ilişki, bu sorun da söylemsel bir kurgu olan “gerçek” kavramının taşıdığı sorunlarla ilgili. Nitekim bu nedenle, gerçek kavramını (*) işaretli içinde kullanmayı tercih ediyoruz. Gazetecilik/habercilik pratiği ile “gerçek” ilişkisini felsefi bir sorun olarak tartışan bir çalışmayı, *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin dördüncüsü olan *Gazetecilik ve Habercilik*’te, Çiler Dursun imzalı, “Haber ve Habercilik Üzerine Düşünmek” başlıklı yazıda bulabilirsiniz (*editörün notu*).

ce ulaşmak” ne anlama gelir? Radyo ve televizyon kuruluşlarının yayınlarından RTÜK tarafından yayından alıkonulmaması demektir. A, B, C gazetelerinin İstanbul’da serbestçe satılırken Diyarbakır’da yasaklanmaması demektir. Gazete fiyatının bir günde 10 bin liradan, 100 bin liraya çıkmaması demektir. Yani okuyucu/dinleyici/izleyicinin habere özgürce ulaşabilmesinin önündeki her türlü engelin kalkması, yurttaşların istedikleri habere, istedikleri araçla erişebilmesidir.

Etik olarak doğru bir gazetecilik için gerekli üçüncü önkoşul, “Haberin temel değeri nedir?” sorusuna verilen cevapta saklıdır. Bir haberde ne olmazsa, o bilgi haber olmaz? Haberın en temel değeri “gerçektir”, ya da haberın “doğru” olması gerekir. Haber hızlı, ayrıntılı, renkli biçimde oluşturulmuş, ama “doğru” değil ise, haber değildir. Bu nedenle hız ya da başka herhangi bir haber unsuru, haberın doğruluğu/gerçekliğinden önemli olamaz.

Nihayet dördüncü önkoşul da insana saygıdır. Bu insana saygı demin bahsettiğim okurla ilgili. İnsana saygının çok çeşitli alanları var. Mesela mahremiyet ya da özel hayat alanı. Hangi “sanatçı”nın hangi diğeriyle “gece geç vakitte birlikte görülmesi” kimi ilgilendirir? Muhabirlerin “özel hayata girebileceği” bir tek durum vardır; o da kamu görevlilerinin özel hayatlarının kamusal görevlerini aksattığı durumdur. Oysa yanlış bir şekilde “kamuya mal olmuş kişilerin özel hayatı kamuyu ilgilendirir” derler. Bunu bir an “doğru” kabul edelim. Öncelikle, bir kişinin “kamuya mal olup olmadığını” kim saptayacak? Türkiye’de öyle ya da böyle biraz meşhur olmuş her kişiyi gazeteciler, “kamuya mal olmuş kişi” olarak kabul ediyorlar, sonra da yatak odası dahil her şeyini sergiliyorlar. Bu olmaz... Ancak az önce de belirttiğim gibi, istisnai durumlarda kamu görevlisinin

özel hayatı haber konusu olabilir. Hemen bir yaşanmış örnek vereyim: Tarihini tam olarak hatırlamıyorum ama, Tansu Çiller'in Başbakanlığı zamanıydı. Her sene Eylül ayında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu yapılır. Hükümet ve devlet başkanları gidip orada hükümetlerinin politikasını, önemli dünya konularıyla ilgili görüşlerini açıklar. Bu konuşma, zamanı beş-altı ay önceden saptanan bir konuşmadır. Diyelim ki, Perşembe saat 15:30'da Başbakan Tansu Çiller'in adı kayıtlı, ilan edilmiş, BM Genel Kurulu'nda konuşma yapması gerekiyor. Çiller, kamu görevlisi tabii, çünkü Başbakan olarak Türkiye Cumhuriyeti hükümetini temsil ediyor. Perşembe günü geliyor, BM'de bütün devlet başkanları, hükümet başkanları Türkiye Başbakanını dinleyecekler. Ama saat 15:30 olmuş, Başbakan ortada yok. Türkiye'nin BM nezdindeki daimi büyükelçisi kürsüye onun yerine çıkıyor ve bir metin okuyor. Hiçbir şey de söylemiyor yani, "sayın Başbakanımız normalde konuşacaktı ama bir şey oldu, gelemedi, ben de onun adına konuşma yapıyorum" demiyor. Böyle bir açıklama da yok. Bu garip durumun nedeni gazetecileri ilgilendirir. Neden araştırılıyor, bulunuyor: Başbakanın oğlu hasta, New York'tan aşağı yukarı iki saat uzaklıkta bir yerde -tevatür farklı- tedavi görüyorken, ağrılıyor, Çiller de, BM'de olacak yerde, oğlunu görmeye gidiyor. Bu olayı bir iki gazeteci, o da dolaylı olarak dillendirdi basında. Bir insanın oğluya ilişkisi, oğlunun sağlığı, tamamen özel hayat konusudur, normalde bizi ilgilendirmemesi gerekir. Ancak, eğer o kişi kamu görevlisiyse ve de özel hayatının bir parçası olarak çocuğunun sağlığı ile uğraşmayı, kamu görevini yerine getirmeye tercih ediyorsa, bu gazeteciler olarak bizim haber konumuz olabilir. Gazetecilikte, insana saygının en önemli ölçütlerinden bir diğeri de, habercilik yapılırken, habere konu olanların dili, dini, ten rengi, ya da cinsel tercihlerinin eğer haberle ilişkili değilse belirtilmemesidir.

“Etik” ile “kanun” farkı ve etiğin önüne çıkan engeller

Kanunla etik kurallar arasında çok önemli bir fark var. Kanunu çiğnediğiniz zaman yaptırım vardır, cezası vardır, söz konusu ceza da zaten aynı kanunda öngörülmüştür. Türkiye’de Basın kanunları daha çok basın işletmelerinin ve orada çalışanların işletmeyle/şirkette ilişkilerini düzenlemektedir. 212 sayılı kanun ile 1475 sayılı kanunlar böyledir mesela. Etik kuralları ise, Gazeteciler Sendikası, Gazeteci meslek örgütleri tarafından yapılır, kaleme alınır ve yayımlanır. En son Gazeteciler Cemiyeti’nin yayınladığı *Haklar ve Sorumluluklar Bildirgesinde* olduğu gibi, etik kurallar metnini mesleki açıdan deneyimli, bilgili arkadaşlarımız kaleme aldı. Ancak uzun tartışmalar, fikir alış-verişleri, danışmanlıklar sayesinde ortaya çıkmış olan bu bildirgenin, kanun gibi bir yaptırım gücü yok. Bu nedenle de bir etik kuralının uygulanma mecburiyeti yok. Dolayısıyla da gazetecilik yaparken meslek etik kurallarını/kodlarını ihlal etmenin bir yaptırımı yok. Ayrıca Bu etik kuralların uygulanmasını engelleyen olumsuz koşullar da var. Örneğin, hepimiz her gün yaşıyoruz, haberciliğin gerektirdiği sürat, etik kuralların uygulanmasını kimi zaman sekteye uğratabiliyor. 13:00 haber bültenine bir haber yetistireceğim diye çalışıyorsanız, eğer çok iyi muhabiriniz, altyapınız yok ise, haberde de rekabet var ise, etik kuralları gözardı edebiliyorsunuz istemeden. Çoğunlukla, haber atlamamak için, haber gerektiği gibi doğrulutulmadan yayına sokulabiliyor. Bir başka engel de, etik kurallara ilişkin “cehaletimiz”.

Etik kurallardan habersizseniz, kafanıza göre, “çok iyi haber” der ve yayımlarsınız. Bu arada ticari medyanın tabi olduğu pazar ko-

şullarıyla rekabet de, etik kuralların uygulanmasının önünde engel oluşturabiliyor. Okur/izleyici merak ediyorsa starların kaç kere estetik ameliyat olduğunu, siz de onu haber yapıyorsunuz, böylelikle “haber atlamamış” (!) oluyorsunuz. Bir başka engelleme de yine pazar koşulları nedeniyle almak zorunda olduğunuz reklamlardan kaynaklanıyor. Reklam aldığınız kuruluşlar/şirketler ile ilgili haberlerinizde daha “özenli” (!) davranmaya çalışıyorsunuz, gelir kaynağınızı kaybetmemek için.

Etik kurallara uygun gazetecilik için önlemler

Medya, etik kurallara uyulmasını engelleyen bu gibi durumlara ilişkin olarak, Fransızlar bazı çözümler üretmiş. Tabii, “sihirli” değil bu çözümler ancak gene de varlar. İşte Fransız basının geliştirdiği çözümler: İlk olarak şeffaflık. Gazetenin/muhabirin şeffaflığı etik kurallara uyulabilmesini kolaylaştırıyor. Bizlerin, gazeteci ve okur olarak, yurttaş olarak, gazetenin patronu kimdir, ne iş yapar, şirketleri hangi alanda aktif, ortakları kim, kimlerle iş yapıyor, bütün bunları bilmemiz lazım. Bilelim ki, A gazetesinde yayımlanan haberlerin, gazete sahibinin kendi ticari çıkarlarıyla ilgili bir yanının olup olmadığını anlayabilelim. A gazetesinin üzerinde etik kurallara uygun habercilik yapması için bir denetim, özdenetim oluşturabilelim. Bizde bu anlamda bir “şeffaflık” yok. ABD’deki dört büyük şebeke TV kanalından biri olan *NBC* nin patronu kim? *General Electric*. *NBC* televizyonunda *General Electric* ile ilgili bir haber yayımlandığı zaman haber bülteninde altyazı geçiyor: “NBC, *General Electric*’in bir yan kuruluşudur,” diye. Bu önemli bir bilgi ve izleyici böylelikle “bu kendi şirketleri, onun için *General Electric* ile il-

gili böyle olumlu haber veriyor,” diyebilme imkânına sahip olabiliyorlar. Türkiye’de böyle bir “şeffaflık” yok. Çok ilgili, dikkatli bir okur/izleyici değilseniz, bir gazetenin ne diye ha bire, kendi yan kuruluşu olan banka ile ilgili olumlu haberler verdiğini anlayamıyorsunuz.

İkinci önlem, etik kuralların ve gazeteciliğin doğru dürüst yapılması için mutlaka olması gereken bir koşul; bu da okur katılımının sağlanması. Okur için yapıyoruz bu işi, ama okurun gazeteye herhangi bir katkısı yok. Bizde “okur katılımı” denilince uzun yıllar genellikle eli kalem tutanların gönderdiği şiirler, ya da daha “politik” olup da; “Bizim kanalizasyon borusu patladı belediye neredesin,” diye soran okur mektupları anlaşıldı. Bunlar yayınlanmasın demiyorum, yayımlansın tabii. Ancak benim burada, medyayı etik kurallara uygun gazetecilik yapmaya zorlayacak okuyucu katılımı derken kastettiğim bu değil. Okur katılımı farklı biçimlerde olabilir, çeşitli örnekleri var bunun. İlk olarak, okurun gazetenin mülkiyetine katılması lazım. Başka ifadeyle, okurun/dinleyicinin o gazetede belirli bir hissesi olması, gazeteyi kendi gazetesini olarak benimsemesinin sağlanması gerek. İkinci olarak yine okurun gazetenin yayın politikaları üzerinde etkisi olması lazım. Zaten hisse sahibiyse genel kurula gelip gazetenin yayın politikasıyla ilgili görüşlerini belirtebilir. Biz haberciliği sözde, okur için yapıyoruz, ama onun bir yurttaş olarak gazetesinden/radyosundan beklentilerini hiç hesaba katmıyoruz. Halbuki gazeteci olarak sürekli okur denetiminde olsak, eminim şimdi yaptığımızdan çok farklı bir habercilik yaparız.

Üçüncü ve son önlem ise, “tartışma”nın gerekliliği. Gazeteci olarak, BİA eğitim çalışmaları kapsamında yaptığımız gibi mevcut gazetecilik pratiklerimizi etik kurallara uygunluk aç-

sından tartışmaya açmalıyız. Bu tartışmayı kendi kendimize olduğu gibi kendi aramızda ya da haber merkezlerimizde de yapmalıyız. Hangi bilginin, nasıl haber olması gerektiğini, hangi haberin yayımlanıp hangisinin yayımlanmaması gerektiğine öncelikle etik kurallar çerçevesinde tartışarak karar vermeliyiz. Bu tartışma sürecine okuyurlarımızı da katmalıyız. Oysa büyük gazetelerde, örneğin gazetenin 12. sayfasına hangi haberin gireceği bile genel yayın yönetmeninin iki dudağının arasında. Kimse de bir şey diyemez ona. Oysa, olmaz böyle bir şey. Biraz da onun için zaten gazeteler bu kadar kötü.

Yerel medyada etik ve yapılabilecekler

Fransız deneyiminin getirdiği az önce belirttiğim bu üç koşulu yerel medyada uygulayabilmek daha kolay. Çünkü, herkesin herkesi daha kolay tanıyabildiği, yüz yüze gelebilme imkânına sahip olduğu yerelerde, şeffaflık da, okur/dinleyici katılımı da, tartışma da daha kolay sağlanabilir. Peki etik kurallara uygun bir yayıncılık/habercilik için ne yapmanız gerek? Türkiye Gazeteciler Hak ve Sorumluluk Bildirgesi topu topu 32 sayfalık küçük bir kitapçık ve “haber şöyle yapılmalı, bunun için sizlere dikkat edin” diye haberciliğin temel ilkelerini içeren bir metin. Bu metni bilin ve elinizin altında bulundurun.

Başka ulusal ya da uluslararası metinler de var, gazeteciliğin etik kodlarını düzenleyen biliyorsunuz. Çok bilinenleri tekrarlamayayım da BBC'nin kendi radyo/televizyon yapımcıları için hazırladığı bir metin var, ondan söz edip bunu Türkiye'deki Gazeteciler Hak ve Sorumluluk Bildirgesi ile karşılaştırayım. BBC'ninki 276 sayfalık bir rehber. BBC'de toplam 4 bin-4 bin 500 kişi çalışıyor. Bunların, taş çatlasa 200'ü prodüktör. Pro-

düktörlerin izlemesi gereken kurallar var bu kitapta. “Yangın, polis, cinayet haberi nasıl yazılır?” “Nasıl, doğru haber yapılır?” hepsinin cevabı var rehberde. Ayrıca, Kuzey İrlanda sorunu, terör meselesi, televizyonda şiddetin nasıl verilmesi gerektiği gibi konular da, tek tek ve ayrıntılı bir şekilde 46 ana başlık altında toplanmış. Dahası bunlar her üç senede bir yenileniyor. Çünkü yeni sorunlar, hassasiyet gerektiren meseleler ortaya çıkıyor. Örneğin “insan klonlanması,” “insanın genetik kodlarıyla oynanmasının mümkün hâle gelmesi” gibi yeni gelişmeler, AIDS gibi yeni ve tehlikeli hastalıklar ortaya çıkıyor, bunların nasıl haber yapılacağı da rehberde dahil ediliyor. Dolayısıyla BBC yaptığı haberciliği, değişen ahlaki, etik, kültürel koşullara göre gözden geçiriyor. Şimdi burada bir eşitsizlik var. Türkiye’de 12 bin gazeteciye bu 32 sayfalık küçük kitap, 200 kişiye bu kadar ayrıntılı bir metin. Bir kural aslında ne kadar ayrıntılı ne kadar derin olursa bizim işimizi o kadar kolaylaştırır. İngiltere’de özellikle BBC’de 70-80 yıllık bir tecrübe böyle bir rehber ortaya çıkarmış işte. Bir konuda daha ekleme yapmak gerekiyor. “Tutuculuk” oldukça yaygın bizim medyamızda. Hangi kesimden olursa olsun, tutucuyuz biraz, sağcısı, solcusu, dindarı hepimiz. Herhangi bir televizyonda, gazetede ya da radyoda bir olayla ilgili bir haber vereceğimiz zaman, hemen en alışılmış, bilinen, tekrarlanan kalıp yargılarla yaklaşıyoruz olup bitenlere ve kimsenin aklından bu mevcut zihniyet kalıplarını gözden geçirmek gelmiyor. Bu biraz da zihinsel bir tembellekle ilgili. “Kıbrıs meselesi” örneğin olayı onlarca yıldır aynı şekilde anlıyor, anlatıyoruz. Ancak çok çok yenilerde, Kıbrıslı Türk muhalefetin varlığına, sesine kulak verdik de biraz, orada işlerin buradan görüldüğü/gösterildiği gibi olmadığını anladık. O hâlde, koşulsuz olarak bizi statükocu kılan bu zihinsel tembellikten de sıyrılmamız gerekiyor.

Yapılacak bir başka şey de, mümkün olduğu kadar etik kuralları içselleştirmek, vicdanımızın bir parçası haline getirmek. Sonuç olarak, elbette İkinci Viyana Kuşatması'ndan bu yana medya anlamında da çok şey değişti. Benzetmemizi sürdürürsem, Edirne meydanında sergilenen "kesik kellelerin" gördüğü işlevi, şimdi gazetelerindeki köşelerine, en hoş vesikalık fotoğraflarıyla yerleşen gazetecilerin yazdıkları aldı. Bunlar "steril" "temiz" ve "modern"ler. Bu olumlu bir adım... Ancak hâlâ alınacak çok yol var...

GAZETECİNİN HABER KAYNAĞINI AÇIKLAMAMA HAKKI

*Fikret İLKİZ**

Gazetecilerin habercilik yaparken karşılaştıkları önemli hukuki sorunlardan bir tanesi; “haber kaynağının açıklanması” veya “açıklanmaması” ile ilgilidir. Sorunu daha açık biçimde koymak gerekirse, acaba gazetecinin haber kaynağını açıklamama hakkı var mıdır? Hemen cevap verelim. Evet **gazetecinin haber kaynağını açıklamama hakkı vardır**. O zaman bu hakkın kaynağı nedir ve nasıl düzenlenmelidir? Aşağıda kısaca bu soruların yanıtlarını vermeye çalışacağım.

Avrupa Konseyi 1995'te, “Kitle İletişim Araçları” politikası konusunda, “medyanın bilgi alma ve yayma hakkını” tartıştı. Konu, “medyadaki tekelleşmenin nasıl önüne geçilebilir?” “Medyada saydamlık” ve “kamu yetkililerinin elinde bulunan belgelere

* NTV/CNBC-e Hukuk danışmanı, BIA Hukuksal Destek Birimi danışmanı

erişim nasıl sağlanabilir?”, “gazetecilerin bilgi kaynaklarının gizliliği ve güvenliği nasıl sağlanabilir?” gibi sorular çerçevesinde Konsey gündemine gelmişti.

Konsey üyesi ülkeler toplantı sonucunda, 1991 tarihli *AGİK* (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) Moskova Toplantısı Belgesi'nin 26. Maddesi'ne göndermede bulunarak; iletişim hakkını, medyanın bilgi, haber ve görüşleri toplama, yayma hakkı dahil olmak üzere ifade özgürlüğü hakkının önemini, bir kez daha tekrarladılar. Bağımsız bir medya için temel insan hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasından tüm hükümetler sorumlu tutuldu. İfade özgürlüğü hakkının kullanılmasında yasayla konulacak sınırlamaların uluslararası sözleşmelerle kabul edilen ilkelere uyumlu olması, demokratik toplum düzeni için koşul kabul edildi.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi (AKBK), 29 Nisan 1982 tarihli “**Anlatım ve Bilgilendirme Özgürlüğü Bildirisi**”nde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 10. Maddesi'yle düzenlenmiş haklara uyulmasının sağlanması için; “**sansür**” ya da herhangi bir “**keyfi denetim ve zorlamanın önlenmesi**” ve “**düşünce ve görüşlerin çeşitliliğini yansıtan, bağımsız ve özerk bir medyanın varlığının korunması**” maddelerini kabul etmişti. Amaç ise, “ifade özgürlüğü hakkının genişletilmesi” olarak belirlenmişti.

Kaynak açıklamama hakkı

Konuyla ilgili sonuç alıcı adım, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 8 Mart 2000 tarihli 701. toplantısında atıldı; üye devletlere gazetecilerin “**haber kaynaklarını açıklamama hakları**” konusunda *R(2000) 7 sayılı Tavsiye Kararı* aldı. Komite:

“İfade ve bilgi özgürlüğüyle ilgili 1982 Bildirimi’nde belirtildiği üzere, ifade ve bilgi edinme özgürlüğünün demokratik bir toplumun en önemli ilkelerinden olduğu, her bireyin ve toplumun gelişiminin öncelikli şartı olduğunu bir kez daha belirterek;

“Demokratik toplumlar için bağımsız, özgür ve çoğulcu bir medyanın gelişimini sağlayacak uygun olanakların hayata geçirilmesinin önemini vurgulayarak; gazeteciliğin özgürce ve kısıtlama olmaksızın gerçekleştirilmesinin ifade özgürlüğü hakkını oluşturduğu ve halkın genel çıkarlarıyla ilgili sorular konusunda bilgilenme hakkının temel önkosulu olduğunu kabul ederek;

“Gazetecilerin haber kaynaklarını korumalarının, gazetecilerin olduğu kadar medyanın da özgürce çalışabilmesinin en önemli şartlarından biri olduğunu belirterek;

“Birçok gazetecinin mesleki etik kurallarında, gizli olarak aldıkları haberlerin kaynağını açıklamalarını yasakladıklarını hatırlatan; bazı üye devletlerin hukuk sistemlerinde gazetecilerin ve kaynaklarının korunmasına dair sözleşmenin 10. Maddesi uyarınca, gazetecilerin haber kaynaklarını saklama haklarının bazı görev ve sorumluluklar taşıdığını hatırlatan 15. b Maddesi uyarınca;

“Avrupa Parlamentosu’nun, gazetecilerin haber kaynaklarının gizliliği ve memurların sahip oldukları bilgileri açıklama haklarıyla ilgili 1994 kararlarından hareketle;

“Aralık 1994’te Prag’da gerçekleştirilen kitle iletişim politikalarıyla ilgili 4. Bakanlar Konferansı’nda gazetecilik özgürlükleri ve insan haklarıyla ilgili 2 sayılı karar doğrultusunda anlaşmazlık ve gerginlik durumlarında gazetecilerin korunmasıyla ilgili R(96) 4 sayılı kararını hatırlatılarak üye devletlerin hükümetlerine şu önerilerde bulunmaktadır:

“1. Bu kararın ekinde sunulan ilkeleri hukuk ve iç hukuk uygulamalarında hayata geçirmek.

“2. Gerektiğinde bu kararı ve ekini geniş kitlelere yaymak.

“3. Ve bu metinleri özellikle idari makamların, polisin ve yargı ile gazetecilerin, medya ve bunların mesleki kuruluşlarının dikkatine sunmak.”

Haber ve haber kaynağı nedir?

Diğer yandan, Türkiye’de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin R(2000) 7 Sayılı Karara Ek Kararının ne olduğu konusunda “Yeni Yüzyıl İçin Yeni Oluşum Hukukçular Derneği” tarafından bir toplantı düzenlendi. 1 Haziran 2000 tarihinde İstanbul’da gerçekleşen toplantıya çok az gazeteci ve hukukçu katıldı. Ancak toplantı önemliydi.

Toplantının katılımcılarından, Avrupa Konseyi Medya Bölümü Uzmanı *Ramon Prieto Suarez* hem bu tavsiye kararını, hem de medyanın seçim kampanyalarının takibiyle ilgili R(99) 15 sayılı tavsiye kararının mahiyetini anlattı. Bu tam zamanında yapılmış bir katkıydı. Çünkü; o tarihlerde, gazeteciler bakımından “tavsiye kararlarının” niteliği ile çelişen, ancak TBMM’ye gönderilmek istenen bir yasa tasarısı ile karşı karşıyaydık.

Komite’nin R(2000) 7 sayılı Karara Ek “**Gazetecilerin Haber Kaynaklarını Açıklamama Haklarıyla İlgili İlkeler**” hakkındaki 8 Mart 2000 tarihli tavsiye kararında: “**Gazeteci**” terimi; “düzenli, bir şekilde veya profesyonel olarak haber toplayan ve bu haberlerin her türlü kitle iletişim araçlarıyla halka ulaşmasını sağlayan tüm hakiki veya tüzel kişileri”, “**Haber**” terimi ise; “metin ses ve/veya görüntü şeklinde tüm olay, görüş veya fikir aktarımlarını” tanımlıyor. “**Kaynak**”, bir gazeteciye bilgi sağlayan tüm kişiler, “**bir kaynağı tanımlayan haber**” terimi ise haber kaynağının tanınmasını sağlayacak türden bilgiler olarak tanımlanmış.

“**Bir kaynağı tanımlayan haber**” teriminde geçen, kaynağın tanınmasını sağlayacak bilgi türlerinden ne anlaşılması gerektiği ise şöyle sıralanıyor:

1. Bir kaynağın adı, kişisel verileri, sesi veya görüntüsü.
2. Bir gazetecinin bir kaynaktan aldığı haberin nasıl elde edildiğiyle ilgili ayrıntılı bilgiler.
3. Bir kaynak tarafından gazeteciye verilmiş olan haberin yayımlanmamış kısmı.
4. Gazetecilerin kişisel verileri ve mesleki faaliyetlerindeki işverenleriyle ilgili bilgiler.

Tavsiye kararındaki **birinci ilkeye göre**; üye devletler kendi hukuki düzenlerinde, iç uygulamalarında AİHS'nin 10. Madde-si'nde yazılı hakların tanınmasını amaçlamalıdır. Asgari standart olarak değerlendirilmesi gereken bu ilkeler doğrultusunda; gazetecilerin bir kaynağı tanımlayan haberleri açıklamama haklarının **"açık ve ayrıntılı bir şekilde korunmasını"** sağlamalıdır. Tüm hükümetlerin görevi, iç hukuklarında ifade özgürlüğü hakkını "asgari standart" olarak almaktır. Yani, **"Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ulusal sınırlara bakılmaksızın, bir görüşe sahip olma, haber ve düşünceleri elde etme ve bunları ulaştırma özgürlüğünü de içerir. Bu madde Devletin radyo yayıncılığını, televizyon ve sinema işletmeciliğini izne bağlamasına engel değildir"** şeklindeki AİHS'nin 10. Maddesi'ndeki "ifade özgürlüğü", gazetecilerin haber kaynaklarını açıklamama hakkının asgari standardı olarak kabul edilmiştir. Hükümetler gazetecilerin bu haklarını "açık" ve "ayrıntılı bir biçimde korumakla" yükümlüdürler.

İkinci ilkede, **"haber kaynakları"**nın aynı korumadan yararlanması kabul ediliyor. Gazetecilerle olan mesleki ilişkileri sonucunda, topluma basın yoluyla haber yayan kişi veya haberin yayınlanması yoluyla **"kaynak belirten bir haber"** hakkında

bilgi edinen her kişi, tıpkı gazeteci gibi bu ilkelerle tanımlanan koruyucu uygulamalardan yararlanabilmelidir. Böylelikle alınan tavsiye kararının gazeteciler kadar, haber kaynakları bakımından da titiz olduğunu, koruma kurallarının hem gazeteci, hem de haber kaynağı için geçerli kabul edildiğini görüyoruz.

Kaynak açıklamama hakkında sınır nedir ?

Acaba gazetecilere tanınan bu hakka bir sınır koymak gerekir mi ve sınır ne olmalıdır?

İfade özgürlüğüne getirilen sınırlamalar AİHS'nin 10. Maddesi'nin 2. paragrafında sırayla sayılmıştır:

"Bu özgürlükleri kullanırken ödev ve sorumluluk içinde hareket edilmesi gerektiğinden, **ulusal güvenlik, ülke bütünlüğü veya kamu güvenliği, suçun veya düzensizliğin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması, başkalarının şeref ve haklarının korunması, gizli bilgilerin açığa vurulmasının önlenmesi, yargılama organının otorite ve tarafsızlığının korunması amacıyla**, demokratik bir toplumda gerekli bulunan ve hukukun öngördüğü formalitelere, şartlara, yasaklara ve yaptırımlara tabi tutulabilir."

İfade özgürlüğüne kamusal makamların müdahalesindeki hükümetlerin takdir hakkı ise, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin denetimine tabi kılınmıştır. Tavsiye Kararı'nda da "**Gazetecilerin kaynak belirten haberleri açıklamama hakları, Sözleşmenin 10. Maddesi'nin 2. paragrafında belirtilenler dışında hiçbir şekilde kısıtlanmamalıdır**" denilerek kaynak açıklamama hakkının sınırları **üçüncü ilke** olarak gösterilmiştir.

Bu durumda acaba kaynak belirten bir haber; Sözleşmenin 10. Maddesi'nin 2. paragrafında yazılı sınırlamalardan birisinin ko-

nusuna girerse, örneğin “suçun veya düzensizliğin önlenmesiyle” ilgili olursa sorun nasıl çözülecektir?

Kaynak açıklamama hakkının kullanılmasında Tavsiye Kararı üçüncü ilkeye açıklık getirmiştir. 2. paragrafta gösterilen ve “sınırlamalardan” birinin konusuna giren kaynak belirten bir haber kaynağının, iç hukuk düzeninde açıklanması yasa gereği olsa bile; hatta aynı haber kamu çıkarı doğrultusunda gazetesinin kaynak açıklamama hakkının önüne geçse, kamu çıkarı daha üstün kabul edilse dahi, üye devletlerin yetkili makamları **“haber kaynağını açıklamama hakkının önemine”** ve **“İnsan Hakları Mahkemesi içtihadında bu hakka tanınmış olan salt üstünlüğe özel dikkat”** göstermelidir. Öncelikle ilk koşul; haberin 2. paragrafta gösterilen sınırlamalardan birisinin konusuna girmesidir. Eğer haberdeki kaynağın açıklanmasının getireceği yarar, haberin kaynağının açıklanmamasının doğurduğu kamu yararının önüne geçiyorsa, ondan daha üstünse ve koşullar **“yeterince hayati”** ve **“ciddi bir karakter”** sergiliyorsa, hükümetin yetkili makamları adı geçen haber kaynağının açıklanması yolunda karar alabilir. Bu karar tatmin edici bir karar olmalıdır. Yani hükümet haber kaynağının açıklanması yönünde karar almadan önce; tüm alternatif yolları denemiş ve tüketmiş olmalıdır. Dolayısıyla, **haber kaynağının açıklanmasıyla elde edilecek hukuksal yararın, kaynağın açıklanmamasından doğacak kamu yararının önüne geçmesi gereklidir.** Bu gereklilik ise şu koşullara bağlanmıştır :

- Haber kaynağının açıklanmasının gerekliliği kanıtlanmalıdır,
- Koşullar yeterince hayati ve ciddi bir karakter sergilemelidir,
- Kaynağın açıklanması gereği, temel bir toplumsal gereksinime yanıt vermemelidir,

- Üye devletler kaynak belirten bir haberin açıklanması gereğini değerlendirme/takdir hakkına belli bir ölçüde sahiptirler, ancak bu değerlendirme/takdir de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi denetimine tabidir.

Sonuç olarak; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin R(2000) 7 sayılı Karara Ek "**Gazetecilerin Haber Kaynaklarını Açıklamama Haklarıyla İlgili İlkeler**" hakkındaki 8 Mart 2000 tarihli Tavsiye Kararı'nda, hakkın sınırı ayrıntılı olarak üçüncü ilkede belirlenmiştir. Özetle tekrarlanırsa; kaynak açıklamasının getireceği yarar "**yeterince hayati**" ve "**ciddi bir karakter**" sergilemelidir. Açıklanmasının gerekliliği kanıtlanmalı, temel bir toplumsal gereksinime yanıt vermelidir. Hükümetlerin bu konularda takdir hakkı vardır ve bu hakkını kaynağın açıklanması yönünde kullanılabilir. Bu takdirin "ifade özgürlüğü"nü ihlal edip etmediği Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin denetimine tabidir.

Gazeteciden hangi koşullarda açıklama beklenir?

Bakanlar Komitesi'nin R(2000) 7 sayılı Karara Ek "Gazetecilerin Haber Kaynaklarını Açıklamama Haklarıyla İlgili İlkeler" hakkındaki 8 Mart 2000 tarihli Tavsiye Kararı'nın 4. ilkesine göre:

"Bir gazetecinin, bir kişinin onur veya haysiyetine tecavüzü dolayısıyla görülmekte olan bir davada adı geçen kanıtların doğrulanması için yetkili makamlar ulusal usul hukuku uygulayarak kendilerine sunulan tüm delilleri inceleyebilir fakat gazeteciden kaynak belirten haberlerini açıklanmasını talep edemezler."

O halde; acaba gazeteciden hangi koşullarda "açıklama" yapılması beklenecektir? Bunun yanıtı ise 5. İlke ile açıklanmaktadır.

- “a. Bir kaynağı tanımlayan haberdeki kaynak açıklaması yönünde bir talep, ancak adı geçen haberin açıklanmasından doğrudan yasal çıkarılan kişi veya resmi makam tarafından gerçekleştirilebilir.
- “b. Böyle bir açıklama talebinden önce gazeteciler ‘kaynak belirten haberlerin açıklanması hakkı’ ve bu hakkın ‘sınırlar’ konusunda yetkili makamlar tarafından bilgilendirileceklerdir.
- “c. Kaynak belirten haberi açıklamadığı gerekçesiyle bir gazeteci hakkında verilen her türlü cezai karar ancak sözleşmenin 6. Maddesi’ne (Adil Yargılanma Hakkı) uygun olarak gazetecinin dinlendiği bir davanın sonucunda ve hukuki makamlarca verilebilir.
- “d. Kaynak belirten bir haberi açıklamadığı gerekçesiyle cezaya çarptırılan her gazeteci, konunun başka bir hukuki makam tarafından değerlendirilmesini talep edebilir.
- “e. Gazetecinin kaynak belirten bir haberi açıklaması yönünde yapılmış olan talebe, örneğin mahkeme çağrısına uyması durumunda, yetkili makamlar veya yargıç/yargı kurulu örneğin AİHS’nin 6. Maddesi gereğince kamuyu olayın dışında tutarak veya haberin gizliliğine bizzatıhi uyarak adı geçen açıklamanın sınırlarını belirlemek yönünde bir dizi önlem alabilir.”

Tavsiye Kararı’nın 6. ilkesinde, emniyet güçleri veya hukuki makamlar tarafından kaynak belirten haberlerin elde edilmesi halinde; bu eylemlerin amacını teşkil etmese dahi, açıklamanın 3. ilkenin uygulanmasıyla doğrulanmış olması dışında, adı geçen bu haberlerin daha sonraki mahkemelerde kanıt olarak kullanılmasını engellemek yolunda bazı önlemler alınmasını önermektedir. Gazetecilerin yazışma ve görüşmeleri engellenmemelidir. Böylece gazetecinin veya haber kaynağı oluşturan kişinin “gözlem altına alınması, izlenmesi” kararları veya benzer önlemler ile gazetecilerin konutlarında, çalışma mekanlarında yapılan arama sonucunda tutulan arama ve diğer zabıt tutanakları, yazışmaları veya bu kişilerin iş faaliyetleri konusundaki tutanaklar; 6. ilke ile hukuka aykırı kabul edilmiş-

tir. Başka bir deyişle “hukuka aykırı yollarla elde edilmiş” sayıdıklarından bu tutanakların mahkemelerde “kanıt” olarak kullanılmaması önerilmiştir.

Tavsiye Kararı'nın 7. ilkesi ile gazetecilerin kendi kendini suçlaması önlenmek istenmiştir. Yani,

“Bu metinde belirtilmiş olan ilkeler ceza mahkemelerindeki öz suçlamayla ilgili koruma ilkeleriyle ilgili ulusal yasaları hiçbir şekilde sınırlandırmamalıdır ve gazeteciler adı geçen bu yasalar uygulandığı sürece kaynak belirten haberlerin açıklanmasıyla ilgili koruyucu uygulamalardan yararlanmalıdırlar.”

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi denetimi ve gazeteci Goodwin

Gazetecilerin “Haber Kaynaklarını Açıklamama Hakları” konusundaki Tavsiye Kararı'nın kaynağı, Londra'da *Morgan-Grampian* Yayıncılık şirketinin yayımladığı *The Engineer*'da stajyer gazeteci olarak çalışmaya başlayan *William Goodwin*'in, İngiltere'ye karşı yaptığı şikâyet başvurusu üzerine verilen 27 Mart 1996 tarihli Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararıdır. (Goodwin v. İngiltere 16/1994/463/544)

Söz konusu olayda, İngiliz Mahkemeleri, hakkında haber yayımlanacak özel şirket lehine aldığı kararlarla, gazeteciden haber kaynağını açıklamasını ve belgelerini teslim etmesini istemiştir. Gazeteci Goodwin “kaynağı tanımlayan haberlerini” açıklamayınca 1981 tarihli Mahkemeye Saygısızlık Yasası'na aykırı hareket ettiği için para cezasına mahkûm olmuştur.

William Goodwin, Londra'da *Morgan-Grampian* Yayıncılık şir-

ketinin yayımladığı *The Engineer*'da stajyer gazeteci olarak çalışmaya başlar. Goodwin'e, daha önceden bazı şirketlerin çalışmalarıyla ilgili bilgi vermiş olan bir kişi telefon açmıştır. Kaynak kişi; gazeteciye *Tetra* şirketinin 5 milyon sterlin borç alacağını, zarar ettiğini ve mali sorunları olduğu konusunda bazı bilgiler vermiştir. Gazeteci de, şirket hakkında bir makale yazmak ve kendisine verilen bilginin hem doğruluğunu kontrol etmek, hem de bu bilgiyle ilgili olarak görüş almak amacıyla *Tetra* şirketini arar. Bilgi, *Tetra*'nın üst düzey yetkililerine verilmiş olan ve üzerinde "Son Derece Gizli" ifadesi yazılı "gizli şirket planı" taslağından elde edilmiştir. Taslağı sekiz adet numaralı kopyası vardır ve bir dosya ortadan kaybolmuştur.

Tetra şirketi bilgilerin haber olarak yayımlanması durumunda, diğer firmaların güvenini tamamen yitireceğini, siparişlerinin iptal edileceğini ve iflas etmesi halinde de yaklaşık dört yüzden fazla kişinin işsiz kalacağını ileri sürerek Mahkeme'ye başvurur. Yüksek Temyiz Mahkemesi 1981 tarihli "Mahkeme'ye İtaatsizlik Kanunu"nun 10. bölümünde yer alan "Hiçbir mahkeme bir kişiden açıklama yapmasını talep edemez ve hiç kimse sorumlu olduğu yayında yer alan bilginin kaynağını açıklamayı reddettiği için mahkemeye itaatsizlikten suçlu bulunmaz. Meğer ki, mahkeme adalet veya ulusal güvenlik yararına veya düzensizliğin veya suçun engellenmesi için açıklamada bulunmanın gerekli olduğuna kanaat getirmiş olsun" hükmüne göre yayını geçici tedbir kararıyla durdurur. Kararını tüm ulusal gazetelere bildirir.

Goodwin ve yayın şirketine, telefon konuşması notlarının, ellerinde veya kaynakta bulunan *Tetra* şirketine ait tüm plan kopyalarının teslimi, kaynak kişinin kimliğinin Mahkeme'ye bildirilmesi emrini verir. Mahkeme bu kararı "adalet yararına" ge-

rekli gördüğü için vermiştir. Kaynak kimlik mahkemeye açıklanırsa, ancak o zaman kaynak aleyhine yasal kovuşturmayla başlanabilecek ve konunun kamuya daha fazla yayılmasını önlemek için de ihtiyati tedbir kararı verilebilecektir.

Gazeteci ve yayın şirketi mahkeme emrini yerine getirmez. "Emrin durdurulması" için Temyiz Mahkemesi'ne ve Lordlar Kamarası'na başvurur. İstekleri kabul edilmez, temyiz başvuruları reddedilir. Yüksek Mahkeme 10 Nisan 1990 tarihinde Goodwin'i "mahkemeye itaatsizlikten" 5 bin İngiliz sterlini para cezasına mahkûm eder.

Goodwin, 27 Eylül 1990 tarihinde haber "kaynağının kimliğini açıklamasını talep eden" mahkeme emrinin ifade özgürlüğünü ihlal ettiğini ileri sürerek Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na (AİHK) başvurur. Komisyon şikâyeti "kabul edilebilir" bulmuştur. Başvuru AİHM'de karara bağlanır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararında; ifade özgürlüğünün demokratik toplumların ana dayanaklarından biri olduğunu ve basına tanınan korumanın özel bir öneme sahip olduğunu hatırlatmıştır.

Gerekçelerinden en dikkat çekici olanı ise şudur :

"Gazetecilik kaynaklarının korunması, hukuklarda ve üye devletlerin pek çoğundaki mesleki yürütme ilkelerinde (basın meslek ilkelerinde veya etik değerlerinde) belirtildiği ve gazetecilik özgürlükleri hakkındaki bazı uluslararası belgelerde onaylandığı üzere, **basın özgürlüğünün ana koşullarından biridir.** (Diğerlerinin arasında bakınız 4. Avrupa Bakanlık Düzeyinde Kitle İletişim Politikası Konferansında -Prag 7-8 Aralık 1994- alınan Gazetecilik Özgürlükleri ve İnsan Hakları Kararları ve Avrupa Parlamentosunun Gazetecilerin Kaynaklarının Gizliliği Kararları, 18 Ocak 1994 tarihli Avrupa Topluluğu Resmi Bülteni No. C 44/34).

"Böyle bir koruma olmadığı takdirde, kaynaklar, kamu yararına olan me-

selelerde kamuyu bilgilendirmek konusunda basına yardımcı olmaktan kaçınabileceklerdir. **Özetle, basının hayati nitelikteki kamunun bekcı köpeği olma rolü sarsılabilecek ve basının doğru ve güvenilir bilgi sağlama yeteneği kötü yönde etkilenebilecektir.**

“Demokratik toplumda basın özgürlüğü için kaynakların korunmasının önemi ve kaynak açıklamama emrinin potansiyel dondurucu etkisi göz önünde bulundurulduğunda, kamu yararından daha üstün bir talep maruz kılmadığı sürece böyle bir düzenleme 10. Madde ile çelişiktir. Mevcut vakanın verilerine 10. Madde'nin 2. paragrafında düzenlenen demokratik toplum gerekleri ölçütünü uygularken bu noktalar hesaba katılmıdır. Genel prensip itibarıyla, ifade özgürlüğüne herhangi bir sınırlama getirecek 'gereklilik' ikna edici bir şekilde tesis edilmelidir ('gereklilik' ölçütüne hâkim ana prensipler ifadesi için bakınız 26 Kasım 1991 tarihli Sunday Times v. İngiltere kararı -no. 2-, A Serileri no 217, sayfa 28-29, § 50)”

Sonuç olarak AİHM kaynağı açıklama emriyle getirilen hukuki amaç ile bu amaca ulaşmak için kullanılan hukuki düzenlemeler arasında makul bir orantılılık ilkesi bulunmadığına karar vermiştir. AİHM'e göre:

“Tetra şirketi haklarının İngiliz hukukuna uygun olarak korunması için başvuru gazetecinin ifade özgürlüğüne sınırlama getiren açıklama emrinin, ulusal yetkililerin takdir özgürlüğüne sahip olmalarına rağmen, demokratik toplumlarda Sözleşmenin 10. Maddesi'nin 2. paragrafında sayılan ifade özgürlüğü sınırlamaları anlamında gerekli olduğu düşünülemez. Mahkeme, hem başvuru gazeteci için haber kaynağını açıklaması emrinin, hem de emri yerine getirmedığı için para cezasına mahkûm edilmesinin ifade özgürlüğünün ihlali olduğuna ve gazeteciye İngiliz hükümetinin 37595 İngiliz Sterlini tazminat ödemesine 27 Mart 1996 tarihinde karar vermiştir” (Goodwin v. İngiltere 16/1994/463/544).

Stajyer gazeteci Goodwin'in mahkeme emrini yerine getirmeyerek haber kaynağını açıklamaması üzerine AİHM'in verdiği bu karardan sonra başlayan çalışmalar sonucunda, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin R (2000) 7 sayılı Karara Ek

“Gazetecilerin Haber Kaynaklarını Açıklamama Haklarıyla İlgili İlkeler” hakkındaki 8 Mart 2000 tarihli Tavsiye Kararının kaynağı gazetecinin/bireyin ifade özgürlüğüdür.

Goodwin'in başvurusu üzerine AİHM, İngiltere'nin “ifade özgürlüğünü” ihlal ettiğine karar vermiştir. Mahkeme; demokratik toplum düzeninde basın özgürlüğünün sağlanması ve bundan topluma sağlanan çıkar ile gazeteci için getirilen böyle bir sınırlandırmanın meşru amaçla orantılı olup olmadığına ve aradaki dengeye bakmıştır. Sonuç olarak basının rolü ve toplumun bundan sağladığı çıkar ağır basmıştır.

Türkiye’de gazetecinin kaynak açıklamama hakkı

Gazetecilikte haber kaynağının korunması basın özgürlüğünün en önemli unsurlarından biridir. Böyle bir koruma olmazsa, gazetecilerin haber kaynakları, toplumun genel çıkarlarını ilgilendiren konularda yapacakları yardımdan vazgeçebilirler. Böylece, basın vazgeçilmez rolü olan “gözlemcilik” görevini yerine getiremeyebilir.

Basının kesin ve inandırıcı bilgi ve haber verme yeteneği zayıflatılmış olur. Gazetecilik kaynaklarının önemi dikkate alındığında, mahkemelerin haber kaynaklarını açıklama konusunda verdikleri kararlar yasalara uygun olsa bile, basının bilgi verme ve toplumun gerçekleri öğrenme hakkı üzerinde olumsuz etki yapar. Bu etki demokratik toplum düzeninde meşru amaçla bağdaşmadığı için, gazetecilik kaynağının gizli olmasına yönelik kısıtlamalar AİHM'in son derece titiz incelemesi altındadır.

Acaba biz iç hukukumuzda Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin tavsiye kararına göre bir düzenlemeyi yaparak gazetecilere haber kaynaklarını açıklamama hakkını ne zaman tanıdık?

“Haber kaynaklarını açıklamama hakkı”

ve yasa gerekçesi

3 Aralık 2002'de 58. Hükümet tarafından “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” hazırlanarak Meclise sevk edilmiştir. 4778 sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” Tasarısı ile 5680 sayılı Basın Yasası'nda değişiklik önerilmiştir. İşte önerilen bu değişiklik gazetecilerin “haber kaynaklarını” açıklaması ile ilgili olan düzenlemedir.

Bu Tasarının gerekçesini 3.10.2001 tarihinde Anayasa'da yapılan değişiklik oluşturmuştur. Anayasa'da yapılan değişiklikten sonra artık temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunulmayacaktır. Temel hak ve özgürlükler sadece Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen nedenlere bağlı olarak sınırlandırılabilir ve bu sınırlandırma için mutlaka yasa olacaktır. Yani; Anayasa'da benimsenen sınırlandırmalar için mutlaka yasa olacaktır. Bu değişiklik gereği doğal olarak hak ve özgürlüklerde değişim ve genişleme sağlanmıştır.

Başbakan Abdullah Gül tarafından imzalanarak Meclis'e sevk edilen bu tasarının ikinci gerekçesini ise “Uyum Yasaları”nın tümünde görülen Ulusal Program oluşturmaktadır. Hükümet, Tasarının ikinci gerekçesini şöyle açıklamaktadır:

“10-II Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan Avrupa Birliği Toplantısında tam üyelik için ülkemizin aday olarak kabul edilmesiyle yeni bir boyut kazanan Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, her geçen gün yoğunlaşmaktadır. Tam üyeliğe giden süreçte hem ülkemizin, hem Avrupa Birli-

ği'nin karşılıklı yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu bağlamda, ülkemizle ilgili olarak 4 Aralık 2000 tarihinde onaylanan 'Katılım Ortaklığı Belgesi'nin ardından, 19 Mart 2001 tarihli ve 2001/2129 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla kabul edilen 'Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı', 24 Mart 2001 tarihli ve 24352 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

"Çağdaş demokrasiler, temel hak ve hürriyetleri sağlamayı hedef alan çoğulcu, katılımcı düşünceye dayanan ve hoşgörü ortamında gelişen sistemlerdir. Çağımızda insan hakları ve temel hürriyetlerin tanınması, evrensel bir ilgi konusu olmakla kalmamış; bunların güvence altına alınarak aykırı uygulamalardan korunması ve daha ileri düzeyde gerçekleştirilmesi amacıyla bazı uluslararası kuruluşlar oluşturulmuş ve bu kuruluşlar bünyesinde çeşitli uluslararası belgeler kabul edilmiştir. Bu kuruluşların başında, hemen hemen tüm dünya ülkelerini kapsayan Birleşmiş Milletler Teşkilatı ile demokratik Avrupa ülkelerinin siyasal birliği olan Avrupa Konseyinin geldiği bilinmektedir. Konuyla ilgili uluslararası belgelerden en önemlileri, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Avrupa Konseyi bünyesinde imzalanan ve kısaca 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' olarak anılan İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme ve eki protokollerdir."

İşte bu ikinci gerekçede de gösterildiği gibi Hükümet özellikle "Ulusal Programı" ve temel insan hak ve özgürlüklerini esas almaktadır. Çeşitli yasalarda değişiklik öngören bu Tasarının yasallaşması ile bir yandan Anayasa'da yapılan değişikliklere uyum sağlanmış olacak, diğer yandan da *Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı* çerçevesinde çeşitli yasalarda değişiklik yapılması amacı gerçekleştirilmiş olacaktır.

Hükümetin önerdiği yasa tasarısı

Hükümetin 5680 sayılı Basın Yasası'nın 15. Maddesi'ne yapılmasını önerdiği değişikliğin madde gerekçesi aynen şöyledir:

"Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarına göre, basının haber kaynaklarını açıklamaya zorlanmaması, basının demokratik toplumlardaki fonksiyonunu yerine getirmesi ve kamunun bilgilendirme hakkının zedelenmemesi için gerekli görülmektedir. Bu çerçevede, maddeyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarına uyum sağlanması amaçlanmaktadır."

Bu madde gerekçesi gazetecilerle ilgili olmasına rağmen Hükümet tarafından önerilen değişiklik sadece gazete sahiplerini (mevkute sahibi/sürelî yayın) kapsayacak biçimde kaleme alınmıştır. Hükümet önerisi aynen şöyledir:

"**MADDE 4** - 15.7.1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanununun 15. Maddesi'ne aşağıdaki fıkra eklenmiştir: 'Mevkute sahibi, haber kaynaklarını açıklamaya zorlanamaz.'"

Tasarıda bu maddenin 15. Madde'den sonra gelmek üzere düzenlenmesi, doğru değildir. Her ne kadar 5680 sayılı Basın Yasası'nın Üçüncü Bölümünde "Mevkute Sahibinin Hakları" düzenlenmiş olsa da, maddenin içeriği mevkute sahibinden çok gazeteci ve sorumlu müdürü ilgilendirmektedir. Yasanın Üçüncü Bölümündeki bu düzenleme çerçevesinde 14. Madde'ye göre mevkute sahibinin beyanname verildikten sonra bir sene içinde mevkuteyi neşretmesi gerektiği veya neşrolunmaya başlandıktan sonra neşrine beş yıl süreyle ara verilirse beyannamenin sağladığı haklarının düşeceği yazılıdır.

Yasanın yürürlükte olan 15. Maddesi ise aşağıdaki gibidir:

"**MADDE 15** - Bir mevkutenin hususi fedakârlık ihtiyariyle elde edip yayımlandığı haber, yazı ve resimler mevkute sahibinden müsaade alınmadıkça neşirlerinden 24 saat geçmeden başka mevkuteler tarafından yayımlanamaz. Hususi fedakârlık ihtiyariyle elde edilen yazı ve resimler için mevkute sahibinden izin almak mecburidir."

Görüldüğü üzere 15. Madde'nin sağladığı koruma herhangi bir gazetede yayımlanan haber veya fotoğrafların 24 saat geçmeden bir başka yayın organı tarafından yayımlanmasını önlemeye yöneliktir. Konu **iktibas yasağıdır**. Dolayısıyla Tasarıyla, 15. Madde'den sonra gelecek şekilde Basın Yasasına böyle bir ek madde düzenlenmesinin mantığını anlamak güçtür. Yasa koyucu sadece Bölüm başlığında "Mevkute Sahibinin Hakları" yazılı olduğu için bu maddeyi ekleyecek en uygun yerin 15. Madde olduğunu düşünmüş olabilir. Aslında Basın Yasası'nın düzenlemesinde "gazeteciyi koruyan" veya haklarını güvenceye alan herhangi bir madde olmayıp "sınırlandırmalar" yer aldığı için; gazetecilerin haber kaynaklarını açıklamama bakımından 15. Madde'den baskaca da uygun bir madde gözükmemektedir. Bu ek maddeyle bir hak düzenlenmekte ve haber kaynaklarını açıklamama hakkı tanınmaktadır. Yasa koyucu genellikle yasalarla hak düzenlemesine değil, hakların sınırlandırmasına alışkın olarak yasa üretmektedir. İşte bu yüzden görüşümüze göre; böyle bir ek maddeyle "hakkı koruyan" düzenleme yapmak zorunda kalındığından ek maddeye yer bulmakta sıkıntı çekilmiştir. Fakat yine de 15. Madde sonuna eklenen bu fıkranın Yasa'nın "Basında Mesuliyet" hâllerinin düzenlediği 4. bölümde ve 16. Madde'nin 1. ve 2. bölümlerinde düzenlenmesi daha mantıklı olacaktı.

İkinci sakınca ise şudur: Haber kaynaklarının açıklanıp açıklanmaması konusu doğrudan doğruya "sorumlu müdür" ve "gazeteciler" in sorumluluk ve yetkisindedir. Gazeteci ve sorumlu müdür ve hatta haber kaynağı, "açıklama" zorlamalarına karşı "yasal güvence" içinde olmalıdır ki; "kaynak açıklamama hakkı" hukuki güvenceyle korunabilsin. Kuşkusuz bu hak mevkute sahibine de tanınmalıdır. Gazete sahibinin haber kaynaklarını açıklama hakkının korunması da doğrudur, ama bu konuda öncelik gazetecilerindir. Tek başına ve sadece "mevkute sahibinin" kaynak açıklamama hakkının korunması

hukuki bir korunma sağlamayacağı gibi pratikte gazeteciye tanınmayan bir hakkın onun işverenine tanınması yaşamın olağan akışına aykırıdır. Gazeteciler toplumun en dinamik unsurları olduğu gibi; toplumun çağdaş demokrasiye ulaşmasında ve daha ileri gitmesinde tartışma açılmasında, toplumun her türlü yolsuzluklardan korunabilmesinde ve yolsuzlukların haber olabilmesi için “gazeteciler” haber kaynaklarını açıklamaya zorlanmamalı ve haber kaynağı da korunmalıdır. Hukuki korunmaya gereksinimi olan gazeteciler yerine, onun işvereni hukuki korumaya almak çelişkili bir yaklaşımdır. Ayrıca taslakta yer aldığı gibi maddeyle getirilen düzenlemenin sadece “mevkute sahibi” ile sınırlı tutulması gerekçeyle çelişkilidir. Bu çelişkinin giderilmesi gerekli olmuştur. Ama yine de 58. Hükümet’in Basın Yasası’nda değişiklik önerirken bile önceliği gazeteciler yerine “mevkute sahiplerine” tanıdığı konusundaki görüşümüzün ipuçlarından birisi de budur.

Basın yasası değişikliği ve tanınan hak

Yukarıda açıklanan hatalı önerme ile; Yasa Taslağının Genel Gerekçesi ve Madde gerekçesiyle çelişen bu durum Anayasa Komisyonu’nun 11.12.2002 günlü ve 4 karar sayılı Raporu ile giderilmiştir.

Anayasa Komisyonu’nda Tasarı’nın çerçeve 4. Maddesi üzerindeki görüşmeler sırasında getirilen düzenlemenin basın özgürlüğü açısından önemine dikkat çekilmiştir. Anayasa Komisyonu’nda verilen değişiklik önerisiyle, her ne kadar “sorumlu müdür” yerine “mesul müdür” denilmişse de; maddede geçen “mevkute sahibi” ibaresinden sonra gelmek üzere “**mesul müdür ve yazı sahibi**” ibaresinin eklenmesi kabul edilmiştir. Madde Anayasa Komisyonu’nda aşağıdaki son hâlini almıştır:

“MADDE 4: 15.7.1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanunu’nun 15. Maddesi’ne aşağıdaki fıkra eklenmiştir. “**Mevkute sahibi, mesul müdür ve yazı sahibi** haber kaynaklarını açıklamaya zorlanamaz.”

4778 sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” 02.01.2003 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir. 11.01.2003 tarihli ve 24990 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece 4778 sayılı Yasa’nın 4. Maddesi’yle, eklenen fıkrayla, Basın Yasası’nın 15. Maddesi aşağıdaki gibi değiştirilmiştir:

“MADDE 15: Bir mevkutenin hususi fedakârlık ihtiyarıyla elde edip yayımlandığı haber, yazı ve resimler mevkute sahibinden müsaade alınmadıkça neşirlerinden 24 saat geçmeden başka mevkuteler tarafından yayımlanamaz. Hususi fedakârlık ihtiyarıyla elde edilen yazı ve resimler için mevkute sahibinden izin almak mecburidir. Mevkute sahibi, mesul müdür ve yazı sahibi haber kaynaklarını açıklamaya zorlanamaz.”

Sonuç yerine

Türkiye son Ulusal Programı kabul ettikten sonra “haber kaynaklarının açıklanmaması hakkı” kavramına daha farklı yaklaşmıştır.

Sonuçta, 2 Ocak 2003 kabul tarihli yasa değişikliği ile “kaynak açıklamama hakkı” başta “mevkute sahipleri” olmak üzere, “gazetecilere” (geniş yorumuyla ve Basın Yasası 15. Madde’nin son fıkrasında yazılı biçimiyle “yazı sahiplerine”) ve “mesul müdürlere” tanınmıştır.

Artık mevkute sahipleri, mesul müdürler ve yazı sahipleri haber kaynaklarını açıklamaya zorlanamazlar.

YAYIN YASAKLARI: SANSÜR, HUKUK VE HABER

*Fikret İLKİZ**

Türkiye’de medya üzerinde sansür var mıdır? Sansürün dayandırıldığı yasal düzenlemeler nelerdir? Bu ve benzeri soruların yanıtlarını 9 Ocak 2004’te Ankara Barosu tarafından düzenlenen Hukuk Kurultayı’nda sunduğum “Yayın Yasakları” başlıklı tebliğle dayanarak tartışmaya açacağım.

“Bireyin bilgilenmesinden korkmayan, çağdaş demokratik siyasal sistemler, çoğulcu, uzlaşmacı, saydam yönetimlerdir. Böyle bir siyasal sistemin oluşturulmasının “olmazsa-olmaz” koşulu, sağlıklı, “bireysel ve toplumsal bilgilenme” sisteminin oluşturulmasıdır.”

(Çetin Özek. Tünel. 1999. Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına)

* NTV/CNBC-e Hukuk danışmanı, BİA Hukuksal Destek Birimi danışmanı

İlk patlamalar üzerine verilen Birinci “yayın yapılmasının yasaklanması” kararı

15. 11. 2003 günü Neve Şalom ve Beth İsrail sinagoglarında meydana gelen ilk patlamaları

İstanbul 15. 11. 2003 tarihinde, Türkiye tarihinde eşi görülmemiş bombalı saldırılarla sarsıldı. Beyoğlu Kuledibi ve Şişli Osmanbey’de bulunan 2 sinagogun yakınlarında bomba yüklü araçların yol açtığı “eşzamanlı” şiddetli patlamalarda ilk saptamalara göre 20 kişi yaşamını yitirdi.

Sinagoglarda sabah 08. 00’de başlayan ayinlerden yaklaşık 1.5 saat sonra bomba yüklü araçlar havaya uçuruldu. İlk patlama Betyaakov Sinagogu’nun arka kapısının bulunduğu Osmanbey Nakiye Ergül Sokak’ta saat 09. 30’da meydana geldi. Şişli’deki patlamanın hemen ardından Galata’da Neve Şalom Sinagogu’nun bulunduğu Büyük Hendek ile Kuledibi caddelerinin birleştiği yerde, şiddetli bir patlama daha oldu.

Beyoğlu ve Şişli ilçelerindeki Neve Şalom ve Betyaakov sinagoglarını hedef alan patlamalarda Hahambaşı İsak Haleva ve oğlu Yasef Haleva’nın da aralarında bulunduğu 303 kişi yaralandı. Cumartesi ayını (Şabat) nedeniyle toplam 700 Yahudi cemaati üyesinin bulunduğu Neve Şalom ve Betyaakov sinagoglarını hedef alan saldırılar nedeniyle Osmanbey ve Kuledibi savaş alanına döndü.

Ev, işyeri ve araçlara da büyük zarar veren patlamaların şiddetinden dolayı, olaydan 4 saat sonra dahi çevreden ceset parçaları¹ toplandı.

¹Cumhuriyet 16.11.2003 “Terör İstanbul’da. Diğer yazılı basında tüm gazetelerde geniş çapta yer alan bu haber olayın meydana geldiği yerlerden yapılan naklen yayınlarla 15.11.2003 tarihinden itibaren radyo ve televizyonlardan sürekli yayınlanmıştır.

Birinci yayın yasağı: sinagog patlamaları üzerine; İstanbul I No.lu DGM'nin 18. II. 2003 gün ve 2003/ 594 müteferrik sayılı "yayın yapılmasının yasaklanması" kararı

İstanbul DGM. C. Başsavcılığının "yayın yasağı" istemi

Patlamalardan beş gün sonra; İstanbul DGM. C. Başsavcılığı 18. II. 2003 tarih ve 2003/2307 sayılı yazıları ile 15. II. 2003 tarihinde Beyoğlu ve Şişli'de meydana gelen Sinagog yanında kamyonet kasasına yerleştirilmiş patlayıcı maddelerin infilakı sonucunda çok sayıda vatandaşımızın ölümü ve yaralanması olayı ile ilgili olarak İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesine, olaylarla ilgili yayınların yasaklanması için başvurmuştur. İstanbul DGM Başsavcılığı 15. II. 2003 tarihinden itibaren sürdürmeye başladığı hazırlık soruşturması sırasında "hazırlık tahkikatının selametini ihlal edici nitelikte yayınlar yapıldığının saptanması" üzerine olayların meydana geldiği tarihten üç gün sonra 18. II. 2003 tarihinde yayın yasağı konulmasını istemiştir.

İstanbul DGM C. Başsavcılığı yürüttüğü hazırlık soruşturması sırasında; yazılı ve görsel yayın organlarında Basın Yasasının 30'uncu maddesine aykırı olarak yayın yapıldığını ve bu nedenle olaylarla ilgili olarak sürdürülen hazırlık soruşturmasının selametini ihlal edici nitelikte yayın yapılmasının yasaklanması talep edilmiştir. Başsavcılık istemini Anayasanın 28. maddesine ve 5680 sayılı Basın Yasanın 30 uncu ve Ek I. inci maddesine dayandırmaktadır.

2.2. Mahkemenin “yayın yapılmasının yasaklanmasına” dair birinci kararı

İstanbul DGM. C. Başsavcılığının bu istemini “yasal ve yerinde gören” İstanbul 1 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesi 2003 / 594 Müt. sayılı ve 18. II. 2003 tarihli Müteferrik Kararı ile “yayın yapılmasının yasaklanmasına” karar vermiştir. İstanbul 1 No.lu DGM yapılan başvuru üzerine Savcılık talebini özetledikten sonra talebin yasal ve yerinde görüldüğünü belirterek;

Anayasanın 28 ve 5680 sayılı yasanın Ek I. maddeleri gereğince;

Yazılı, sesli ve görsel basın - yayın organlarında, yukarıda zikredilen olayla ilgili olarak yapılan hazırlık tahkikatı içeriğine ilişkin ve hazırlık tahkikatının selametini ihlal edecek nitelikte yayın yapılmasının yasaklanmasına (...)

karar vermiştir. Bu karar yazılı basın olarak gazetelere ve dergilere, görsel yayın organlarından televizyonlara ve işitsel yayın organları olan radyolara tebliğ edilmiştir.

Birinci yayın yasağına karşı itiraz

Yayın organları tarafından YAYIN YASAĞININ kaldırılması için yapılan az sayıdaki itirazları altı ana başlık altında toplamak olanaklıdır.

3. 1. Yayın yasağı kararı anayasanın 28. Maddesine aykırıdır

1982 Anayasasının 28. maddesinin birinci fıkrasına göre “Basın hürdür, sansür edilemez.” Basın hürriyetinin sınırlandırılmasında 26. ve 27. madde hükümleri uygulanır. 28. maddenin 5.

fıkrasında ise Devletin iç ve dış güvenliği, ülkesiyle milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanmaya veya isyana teşvik eder nitelikte bulunan haber veya yazıyı yazarlar veya bastırınlar veya aynı amaçla basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait yasa hükümleri uyarınca sorumlu olurlar. Tedbir yoluyla dağıtım yargıç kararıyla, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de yasanın açıkça yetkili kıldığı merciinin emriyle önlenabilir. Sınırlandırmalar sayılanlarla sınırlıdır.

28. maddenin 6. fıkrasında ise; "Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hakim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz" denilmiştir.

Anayasaya göre olaylar hakkında "yayım yasağı konamaz". Asıl olan ilke budur. Olaylar hakkında yayım yasağı koymak yasaktır. Sadece 28. maddenin 6. fıkrası bu ilkeye tek bir istisna getirmiştir. Bu istisna ise "yargılama görevinin etkiden uzak tutulması" amacına yöneliktir.

Aksi takdirde yazılı, görsel ve işitsel yayınlara "yayım yasağı" konursa ortaya basın yayım özgürlüğünü, ifade özgürlüğünü, halkın haber alma özgürlüğünü tıpkı "sansür" gibi ağır şekilde "tehdit" eden "sınırlayıcı/önleyici" bir tedbir kabul edilmiş olur. Bu nedenle "yayım yasağı" açıklanan yargılama görevinin etkiden uzak tutulması için ve bu amaçla, sınırlı olarak çok dar biçimde uygulanabilir.

Anayasanın 26. maddesinin başlığı ise "Düşünceyi açıklama ve yayım hürriyeti"dir. Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayım hakkına sahiptir. Maddenin ikinci

fıkrasında bu hürriyetin “sınırlandırma” halleri tek tek sayılmıştır. Maddenin son fıkrası ise, bu hürriyetin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usullerin “kanunla” düzenleneceğini ifade etmektedir. Anayasanın 27. maddesi ise bilim ve sanat hürriyetidir.

Yukarıda açıklandığı üzere Anayasanın 28. maddesinin üçüncü fıkrasındaki emredici hükme göre de; basın hürriyetinin sınırlandırılmasında Anayasanın 26 ve 27. madde hükümleri uygulanır.

Bu durumda, anılan 26. madde hükmüne göre; bu hürriyetlerin kullanılmasında, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlandırılabilir. (Anayasa Madde 26 fıkra 2)

Sonuç olarak 26. maddede sayılan sınırlandırma nedeni de “yargılama görevinin gereğine uygun yerine getirilmesi” amacıdır. Ortada bir yargılama olacaktır. Yasayla belirtilecek sınırlar (Anayasa Madde 26 son fıkra - 4) içinde ve yargıç kararı ile ancak olaylar hakkında yayın yasağı konabilir. Bu durum istisnai hallerde ve sınırlı olarak uygulanacaktır.

Bu durumda Anayasanın 28. maddesine aykırı düşen İstanbul I No.lu DGM'nin “**yayın yapılmasının yasaklanmasına**” dair bu kararı, Anayasada düzenlenmemi olan bir “sınırlandırma” nedeni yaratılarak yasada gösterilmeyen biçimde “yayın yasağı” konulduğundan; basın özgürlüğüne müdahale niteliğindedir. Karar hukuka aykırı olduğundan kaldırılmalıdır.

Basın yasasının ek-1. maddesine göre

“yayın yasağı” konamaz

İkinci uyum yasası olarak bilinen **4748 sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”** (09. 04. 2002 gün ve 24721 sayılı R. G) ile hangi hallerde mevkute ve mevkute tanımına girmeyen basılmış eserlerin dağıtımının önlenebileceğini düzenleyen Basın Kanunu Ek Madde 1’in, birinci ve ikinci fıkraları değiştirilmiş ve tek bir fıkra olarak yeniden düzenlenmiştir. Üçüncü fıkra yürürlükten kaldırılmıştır.

Maddenin eski birinci fıkrasındaki mevkute/gayri mevkutel-erde dağıtımın önlenmesi için sayılan suçlarla ilgili **Türk Ceza Kanununun** “Cürümler” başlıklı İkinci Kitabının “Devletin şahsiyetine Karşı Cürümler” başlıklı **Birinci Babının Birinci Faslında** (Devletin Arsiulusal şahsiyetine Karşı Cürümler Madde 125- 145 arası), **İkinci Faslında** (Devlet Kuwetleri Aleyhine Cürümler Madde 146-163 arası) ve **Dördüncü Faslında** (Geçen Fasıllar Arasında Müsterek Hükümler Madde 168- 173 arası) yer alan suçların sayıldığı ibare ve **311 ve 312. maddelerinde** yazılı suçları veya **devlete ait gizli bilgileri ihtiva eden** ifadeleri madde metninden çıkarılmıştır.

Ek madde 1’in ikinci fıkrasında yer alan aynı ifade ve Türk Ceza Kanunu’nun **426. maddesindeki (müstehcen hareketler)** ve müstehcen şarkı; haysiyete dokunacak şekilde matbua satışını düzenleyen 428. maddedeki suçlar ile “6187 sayılı “Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun”da yer alan suçları veya devlete ait gizli bilgileri ihtiva eyledikleri iddiasıyla aleyhlerine soruşturma ve kovuşturmaya geçilmiş” ibareleri de fıkradan çıkarılmıştır.

Eski Ek Madde l'in ikinci fıkrasında yer alan **Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun** (5816 Sayılı Yasa) yeni düzenlemede korunmuştur. Anayasanın 174. maddesi kapsamında yer alan İnkılap kanunları aleyhine işlenen suçlar birinci fıkraya dahil edilmiştir.

Çıkarılan ibareler yerine dağıtımın önlenmesi ve toplatılması ile ilgili olarak "**devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması, suç işlemenin önlenmesi . . .**" kriterleri getirilmiştir.

Ek Madde l'in birinci fıkrasındaki yeni düzenlemeye göre sayılan bu kriterler ile 5816 sayılı Yasa veya Anayasanın 174. maddesindeki inkılap kanunları aleyhine işlenen suçlar için "**tedbir yoluyla soruşturma safhasında**" Cumhuriyet Savcılığının talebi üzerine sulh ceza hakimi tarafından, kovuşturma safhasında ise görevli mahkemece her türlü basılmış eserin dağıtımının önlenmesine ve toplatılmasına karar verilebilir.

Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet Savcılığınca yazılı olarak karar verilebilecektir. Bu halde C. Savcısı kararını en geç 24 saat içinde Sulh Ceza Yargıcının onayına sunacaktır. Sulh Ceza Yargıcı 48 saat içinde kararını açıklar, aksi halde C. Savcılığının kararı kendiliğinden hükümsüz kalacağı kabul edilmiştir.

Ek Madde l'in üçüncü fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır. Suçların basın yoluyla işlenmeleri halinde suçu ihtiva eden süreli ve mevkuze sayılmayan (süresiz) basılmış eserlerin basımında kullanılan **makinelere ile diğer basım aletlerinin müsaderesine karar verilmesi hali**, Ek Madde l'de ikinci fıkra olarak yeniden düzenlenmiştir.

Kaldırılan Ek Madde 1'deki üçüncü fıkraya yerine yapılan yeni düzenlemeyle “**Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin temel ilkeleri ve milli güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan**” mahkumiyet hali getirilmiştir. Bu tür bir suçtan dolayı mahkumiyet halinde Ek Madde 1'in ikinci fıkrasına göre “faillerden bir veya birkaçına ait olmaları şartıyla suçu ihtiva eden mevkute veya mevkute sayılmayan basılmış eserlerin basımında kullanılan makineler ile diğer basım aletlerinin müsaderesine de karar verilir”.

Bu durumda “**dağıtımın önlenmesi**” ve “**toplatma**” gibi sonuçları birbirine yakın iki sınırlandırma halinin ne zaman ve hangi koşullarda uygulanacağı sınırlı olarak sayılmıştır. Yani bu haller **Ek Madde 1'e göre; devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, milli güvenlik, kamu düzeni, genel ahlak, suç işlenmesinin önlenmesi, 5816 sayılı yasaya aykırılık, Anayasanın 174. maddesinde yer alan inkılap kanunları aleyhine suçlardır.**

Kaynağı; 1982 Anayasasının 28. maddesi ile Anayasanın 30. maddesi olarak gösterilen Ek Madde 1'deki toplatma veya dağıtımın önlenmesi halleri tartışmalıdır. Çünkü Ek 1'de sayılan haller Anayasa Madde 28'de gösterilen hallerden daha geniş bir biçimde maddeye konulmuş ve takdire dayalı karar verilmesine olanak sağlayacak biçimde düzenlenmiştir. Maddenin bu düzenleniş biçimiyle Anayasaya aykırı olduğu çok açıktır.

Açıklanan nedenlerle Basın Yasasının EK Madde 1'i uygulamak suretiyle, basın özgürlüğüne aykırı uygulamalara neden olmak için bu maddeyi istisnai hallerde başvurulan bir hukuki önlem olarak kabul etmek gereklidir. Aksi takdirde Ek Madde

Anayasanın 28. ve 30. maddelerine aykırı olduğundan aykırılık ciddi görülmeli ve maddenin iptali için konu Anayasa Mahkemesine götürülmelidir.

Anayasanın 28. maddesinin beşinci fıkrasındaki **yayın dağıtımının önlenmesi** veya sekizinci fıkrasındaki **yayınların toplatılması** düzenlemesine paralel düzenleme EK Madde 1'de yer almaktadır. Ancak hukuken öngörülen ve yapılan yasal düzenleme sadece "dağıtımın önlenmesi" veya dağıtılmış yayının "toplatılması" için vardır. Yayın yasağı konulması için öngörülmüş yasal bir prosedür, (Yukarıda değinilen 28/5. fıkra dışında) ne Anayasanın 28. maddesinde ne de Basın Yasası Ek Madde 1'de yoktur.

Basın yoluyla ilenen suçların "yayım ile vücut bulacağı" genel kuralına getirilen istisna; sadece Anayasanın 28. maddesinin 5 inci ve 7. fıkralarında yer almaktadır.

Yayım (neşir) ise fikir ürünü olan gazete veya derginin kamuya sunulması, açıklık kazanması demektir. Basın suçları veya basın yoluyla ilenen suçlarda ise ancak "yayım" unsuru ile suç tamamlanmış sayılmaktadır.

Anayasa madde 28 de yer alan 5. ve 7. ve 8. fıkralardaki düzenlemelere katılmamakla birlikte, bu maddede yer alan düzenlemenin dahi "YAYIN YASAĞI" konması için yasayla öngörülen bir "sınırlandırma" olmadığını tekrarlıyoruz. Bu durum karşısında hukuken öngörülmeyen ve yasalarda düzenlemesi bulunmayan YAYIN YASAĞI KOYMA kararının "sansür" niteliğinde olduğu açıktır. Çünkü basın yoluyla ilenen suç için neşir unsurunun gerçekleşmesi gerekir. Aksi takdirde "neşir" yoksa, basın yoluyla ilenen suç ortaya çıkmaz. Bu suçun işlenmeden önce "yasaklanması" amacına yönelik her türlü

sınırlandırma veya önleme kararı ise daha yayın yapılmadan konan yasak anlamındaki “sansür” kararı olarak kabul edilecektir.

Ek Madde 1’ de sadece “dağıtımın önlenmesi” ile dağıtılmış yayının “toplatılmasına” ilişkin düzenleme bulunduğu ve “YAYIN YASAĞI konulabilmesi için Ek Madde 1’ de hiçbir düzenleme bulunmadığından ve hukuken öngörülmediğinden İstanbul I No.lu DGM kararının kaldırılması gerekmektedir.

Basın yasasının 30. Maddesi gerekçe yapılamaz basın yasası ile özel radyo ve televizyon yayınları yasaklanmaz

5680 sayılı Basın Yasasının 30. maddesine göre; ceza kovuşturmalarına ait talep ve iddianamelerle, kararların ve diğer her türlü vesika ve evrakın aleni duruşmada okunmasından önce, hazırlık soruşturmalarının da takipsizlik kararı verilmesinden önce yayınlanması yasaktır. Ceza kovuşturmasının başlamasıyla hüküm kesinleşinceye kadar geçen süreç içinde hakim karar ve mahkemenin hüküm, karar ve işlemleri hakkında lehte veya aleyhte mütalaa yayınlanması da yasaktır. 30. maddede yazılı yasalara aykırı hareketin cezası da ağır para cezası olarak üçüncü fıkrada gösterilmiştir. 2003 yılı için bu suçun ağır para cezası 31 milyar 800 milyon TL’dir.

Basın Yasasının 30. maddesinde yasa koyucu tarafından konulan “**yayın yasakları**” açıkça sayılmıştır. O nedenle Basın Yasasının 30. maddesini gerekçe sayarak ve bu maddeye dayanılarak “yayın yapılmasının yasaklanmasına” ayrıca karar verilemez. 30. madde “yayın yasağının” gerekçesi olamaz. Zaten maddeyle yasaklanmış olan yayın yapıldığında suç

işlenmiş olacağı ne kadar açıksa, yayın yapılmadan önce bu maddeye dayanılarak “yayın yasaklanması” da o kadar hukuka aykırıdır.

Eğer İstanbul 1 No.lu DGM'nin yayın yapılmasının yasaklanmasına dair kararına rağmen yine de yayın yapılacak olursa, “**yayın yasağına aykırı davranılarak yayın yapıldığına**” dair bir suç olmadığı gibi, yayın yasağına aykırı yayın yapıldığından dolayı bir müeyyide veya cezalandırma da söz konusu olmayacaktır. Çünkü suç ve cezanın yasallığı ilkesine göre suç yoksa ceza da yoktur. Fiil eğer suç ise yasada olmalı ve açıkça tanımlanmalıdır.

Ancak yazılı basında, yani 5680 sayılı Basın Yasasına bağlı mevkute veya gayri mevkutede yayın fiili gerçekleşir ve bu yayın da Basın yasası 30. maddede gösterilen yasaklara aykırı ise dava açılabilir ve koşulları varsa, ceza verilebilir. Ancak yayın yapılmadan 30. maddeye dayanarak yayın yasağı konulamaz.

Devlet güvenlik mahkemesi basın yasasının 30. maddesine aykırılıktan kaynaklanan suçlarda görevli değildir

İstanbul devlet güvenlik mahkemesi yurt genelinde yasaklama kararı vermeye yetkili değildir

Basın Yasasının 30. maddesine aykırılık suçu, Devlet Güvenlik Mahkemesinin görevine girmez. 2845 Sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kurulu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 9. maddesinde DGM'lerin bakmakla görevli oldukları suçlar ayrı ayrı sayılmıştır. Basın yasasının 30. maddesi ile Ek Madde I yasada sayılan suçlar arasında yoktur.

Diğer yasalarda DGM'yi görevli sayan durumlar dışında² ve uyum yasalarının kabulünden sonra yayın yoluyla işlenen suçlar ve yazılı basın suçları bakımından görevli mahkeme Asliye Ceza Mahkemesidir.

DGM'lerin 2845 sayılı Yasanın 1. maddesine gösterilen "yetkileri" ise; devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren suçlara ilişkin davalara bakmaktır.

Bu amaçla Ankara, Diyarbakır, Erzincan, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya ve Malatya il merkezlerinde kurulu bulunan mahkemelerin yargı çevresi de Yasanın 2. maddesinde ille sayılmak suretiyle gösterilmiştir.

CMUK'nin 8. maddesinde ise davaya bakmak yetkisi suçun ilendiği yer mahkemesine aittir. Suç eğer "matbuat münderecatından ileri gelmişse" yetki matbuatın neşir merkezi olan yer mahkemesine aittir.

Dolayısıyla İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi yazılı, görsel ve işitsel kitle iletişim araçları olan yayın organlarının tümünü kapsayan ve tüm yurt genelinde uygulanacak biçimde yayın yasağı kararı alması Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası ile 2845 sayılı Yasa hükümlerine aykırıdır.

İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi kendi yasasıyla sayılan görev ve yetkilerini aşarak, tüm yayın organlarını ve tüm Türkiye'deki yayın organlarını kapsayan karar veremez.

² Örneğin Terörle Mücadele Yasasının 6. maddesindeki açıklama yayınlanması veya 7. maddesinde sayılı terör örgütlerinin propagandasının yayın yoluyla yapılması hallerinde, aynı yasanın 9. maddesine göre görevli mahkeme olarak Devlet Güvenlik Mahkemesi gösterilmiştir.

Özel televizyon ve radyoların yasası 3984 sayılı yasadır

Basın yasasına dayanarak radyo ve televizyonlar için Yayın yasağı konulmamalıdır

Özel Radyo ve televizyonlar 4756 sayılı yasa ile değişik 3984 sayılı yasa hükümlerine tabidir. Basın yasası hükümleriyle yayınlarının yasaklanmasına karar verilemez. 3984 sayılı yasanın 25. maddesinin başlığı “yayınların men edilmesi”dir. Dolayısıyla bu maddeye göre yargı kararları saklı kalmak koşuluyla yayınlar önceden denetlenemez ve durdurulamaz. “**Milli güvenliğin gerekli kıldığı**” ve “**kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetli bir olasılık**” olarak görüldüğü hallerde Başbakan veya görevlendireceği bir Bakan, radyo ve televizyon yayını durdurabilir.

Her ne kadar yasanın 25. maddesinde yer alan düzenleme ile “yayın durdurma” gibi çok ciddi sonuçları olan yasaklama yürütme organına terk edilerek “siyasi” bir niteliği bulunan ve yürütmeye bağlı karar alınmasına neden olabilecek nitelik taşısa da idari nitelikteki böyle bir karar için Danıştay’da iptal davası açılabilir. İdari işlem için yürütmeyi durdurma talebinde bulunulabilir. Yayın durdurma kararına rağmen yayın yapılırsa da yasanın 34. maddesinde müeyyidesi gösterilmektedir.

Bir başka yönüyle, İstanbul DGM tarafından verilen kararda görülen nitelikte bir televizyon veya radyo yayını söz konusu olursa RTÜK tarafından uygulanabilecek olan müeyyideler 33. madde ile düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu müeyyideler de ihlalin niteliği veya ağırlığına göre değişmekte uyarı, durdurma veya iptal gibi cezalar olabilmektedir. Yayınlar için

müeyyide uygulamak bakımından yetkili ve görevli kurul Radyo Televizyon İst Kurulu'dur. İşlemleri yargı denetimine açıktır. Ancak RTÜK ve yürütme dahi, 3984 sayılı Yasanın 25. maddesine göre çok istisnai ve şimdiye kadar uygulanmayan "yayınların men edilmesi" hakkındaki maddeyi işletmemiştir.

2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun (TRT) 4 ve 5 inci maddelerinde yayın ilkeleri "**Temel İlkeler**" ve "**Yayın Esasları**" başlığı altında sayılmıştır. Müeyyideler bu maddelere göre belirlenmektedir.

TRT Yasasınının 23. maddesi ise "**Milli Güvenlik Açısından Yayınların Men Edilmesi**" başlığını taşımaktadır. Maddeye göre Başbakan veya görevlendireceği bakan, milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde bir haber veya yayını men etmeye yetkilidir.

Dolayısıyla özel radyo ve televizyonlarla ilgili 3984 sayılı yasadaki düzenlemeye benzeyen bu hal dışında TRT yayınlarının yasaklanması hakkında bir hüküm 2954 sayılı Yasada yer almamaktadır.

Bu sayılan düzenlemelerde göstermektedir ki; TRT ve 3984 sayılı yasaya tabi olan özel radyo ve televizyonlar için Basın yasası hükümlerine göre "yayın yapılmasının yasaklanmasına" karar verilemez.

Açıklanan bu nedenlerle İstanbul 1 No.lu DGM'nin yayın yasağının kaldırılması istenilmiştir.

Önceki bazı olaylarda, örneğin F tipi cezaevleriyle ilgili haberlerde ve ölüm oruçları eylemlerinde de "yayın yasağı" konulmuştu. Bu olayda yapılan itiraz üzerine verilen karara atf yapılarak yayın yasağının kaldırılması istenilmiştir. Örnekle-

nen karar İstanbul 4 No.lu DGM 20. 12. 2000 gün ve 2000/720-2511 sayılı karardır.

Kararda benzer olay bakımından konulan gerekçe şöyledir:

“Açıklanan yasaların ışığı altında İlkemizde Basının hür olup sansür edilemeyeceği, yayınların önceden hiçbir kurum veya kişi tarafından denetlenemeyeceği ve olaylar hakkında yayım yasağının konamayacağı açıktır. Ayrıca Yasalarımıza göre suç teşkil eden tüm yayınlar ve eylemlerle ilgili soruşturma açılıp, sorumluların yargılanacakları muhakkaktır.

Mahkememiz Yedek Hakimliğinin itiraza konu kararının “yasa dışı örgüt açıklamalarını, örgüt propagandalarını, halkı kin ve düşmanlığa açıkça tahrik edici yayınların yasaklanmasına” ilişkin olduğu, bu durumun Yasalarımızın belirlenen bazı suçlarının yasak olduğunun tekrarından ibaret olduğu anlaşılmıştır.

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ

Ülkemizde Basının hür olup sansür edilemeyeceği, yayınların önceden hiçbir kurum veya kişi tarafından denetlenemeyeceği ve olaylar hakkında yayım yasağının konamayacağı, Mahkememizin Yedek Hakimliğince verilen kararın suç olan bazı eylemlerin yasaklanmasına ilişkin olup, zaten bu durumun yasalarımızca yasak olduğundan yasanın tekrarı mahiyetinde görülmele, bu hususta karar verilmesine YER OLMADIĞINA.”

O halde bu kararın gerekçesine göre; Basın yasasının 30. maddesinde gösterilen yayım fiilleri yasak olduğundan ve yasa maddesinde açıkça bu yasaklar gösterildiğinden ve bunlar suç sayıldığından ve ülkemizde basın hür olup sansür edilemeyeceğinden, yayınlar önceden hiçbir kurum veya kurulu tarafından da denetlenemeyeceğinden “yayım yapılmasının yasaklanmasına” dair İstanbul 1 No.lu DGM kararı kaldırılmalıdır.

Yayın yapılmasının yasaklanmasına dair karar halkın bilgi edinme hak ve özgürlüğüne aykırıdır

Demokrasilerde halkın bilgi edinme hakkı sınırlandırılmaz. Halkın doğru bilgi edinmesi gerekirken haber alma hakkının “sınırlandırılması” kabul edilemez bir anlayıştır. Yönetenlerin halktan gizleyeceği herhangi bir şey yoktur ve olmamalıdır. Bilgi edinme hak olduğuna göre, bu hakka işlerlik sağlayan ve onu yaşama geçirerek insanlara bilgi aktarmakla görevli gazetecilerin yazıları ve haberleri, radyo ve televizyon görüntüleri veya haberleri potansiyel suçlu sayılıp sansüre uğratılmaz.

Doğru ve yaygın haber verme, bilgilendirme hakkı özgürlüğün bir parçası ve temelidir. Halkın gerçek ve doru bilgileri öğrenme hakkı engellenemeyeceğinden; yasalarda yer alan hukuki önermeler temel insan hak ve özgürlüklerine aykırı düzenlemeleri yaratmaya yönelik yorumlanamaz.

“Herkes, bilgi edinme, haber alma, özgür düşünce, ifade ve serbest eleştiri hakkına sahiptir. Düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanılmasının başlıca yolu olan basın ve yayın özgürlüğü temel insan haklarından. Bu hakların demokratik hukuk devletinde anayasal güvence altında olması esastır” kuralı Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesinde “İnsan ve yurttaş hakkı” başlığı altında düzenlenmiştir.

Gerçekten Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesinde yer alan temel hak olarak sayılan 10. maddedeki “İfade özgürlüğü” sadece gazetecinin özgürlüğü değildir. Aksine herkesin ifade özgürlüğüdür. Bu hak kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ulusal sınırlara bakılmaksızın, bir görüşe sahip olma, haber ve düşünceleri

elde etme ve bunları ulaştırma özgürlüğünü de içerir. Bu nedendir ki, ifade özgürlüğü ayrıca halkın haber alma ve gerçekleri öğrenme hakkıdır.

Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesinin “Gazetecinin sorumluluğu” başlığı altında düzenlenen maddesine göre; “Gazeteci, basın özgürlüğünü, halkın doğru haber alma, bilgi edinme hakkı adına dürüst biçimde kullanır. Bu amaçla her türlü sansür ve oto sansürle mücadele etmeli, halkı da bu yönde bilgilendirmelidir”. Dolayısıyla Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından tüm kamuoyunun imzasına açılan bu bildirgenin örneğinin “Gazetecinin temel görevleri ve ilkeleri” başlığı altında halkın gerçekleri öğrenmesi ve bilgi alması konusundaki temel sorumluluğu şekilde gösterilmiştir:

“Halkın bilgi edinme hakkı uyarınca, gazeteci, kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorundadır.

Gazeteci; bilgi ve haber alma, yorum yapma ve eleştirme özgürlüklerini ne bahasına olursa olsun savunur.

Gazeteci; başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. (. . .) Gazeteci; her türden şiddeti haklı gösteren, özendirilen, kısırtan yayın yapamaz”³

Görüldüğü gibi; gazeteciler “olaylar” hakkındaki yayınları bakımından kendi sorumlulukları ve halkın bilgi alma hakkı için “haber” yazmaktadır. Meydana gelen toplumsal olaylardan “sorumlu” saymak, yapılan haberleri “hazırlık tahkikatının selametini ihlal edecek nitelikte” değerlendirmeye tabi tutmak ve daha da ilerisi daha yazılmadan veya yayınlanmadan

³ Bizim Gazete, TGC, 25.11.2003 Yayın Yasakları Fikret İlkiz

“yayın yasaklamak” Anayasaya, yasalara ve Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesine aykırıdır.

Prof. Dr. Çetin Özek ise “Demokratikleşme Sancısı” başlıklı yazısında “halkın gerçekleri öğrenme hakkı” konusunda şöyle söylüyordu:

“Genelde “düşünce açıklamak”, özelde “diğer araçlarla düşünce açıklamak” özgürlüğü çağımızda, “halkın bilgilenme, gerçekleri öğrenme hakkının” gerçekleştirilmesini sağlayan, vazgeçilmez bir değer olarak görülür. Öğrenme hakkının varsayılabilmesi ise, “özgür, doğru, yaygın bilgi ve haber dolaşımını” ve düşünce etrafında örgütlenme hakkını öngören siyasal, yasal yapının gerçekleştirilmesine bağlıdır (..)

Klasik demokrasi anlayışı kapsamında dahi, devletin korunması iddiasıyla, halkın bilgilenme hakkının sınırlandırılması ve bu nedenle gerçeğe uygun haber dolaşımının suçlanması kabul edilemez. Demokraside, hükümetlerin halkından gizleyeceği bir şey olamayacağı için “bireyin bireysel bilgilenme hakkının” sınırlanamayacağı kabul edilmektedir. Bireysel bilgilenme “hak” olduğuna göre bu hakka işlerlik sağlayan kitle iletişim araçlarının “doğru ve yaygın haber dolaşımını” sağlamak özgürlüğü de engellenemez.

Gerçekten bilgilenme hakkı bir açıdan çağda, doğrudan demokrasi sistemini sağlayan ve devletin korunması kavramının despotik sonuçlarını engellemeye yönelik bir ilerlik sağlamaktadır (...)

Gerçekten özgür haber dolaşımının varlığı demokratik siyasal düzenin temel ölçütüdür ve özgür haber dolaşımını engelleyen, sınırlayan yasal düzenleme yapılamaz, uygulama gerçekleştirilemez. Eğer, özgür haber dolaşımının sınırlandırıldığı, engellendiği bir yasal düzenleme varsa “demokratik siyasal yapı” yok demektir. (Özek ÇETİN, ifade Özgürlüğü Hapiste. Çağdaş Gazeteciler Derneği yayını, Ankara 1994, Demokratikleşme Sancısı, Sayfa 8-34 arası).

Kimler ve hangi amaçla, neden terör yaratmaktadırlar? Tüm dünya ve Türkiye terörle etkin mücadelede bu soruların yanıtlarını aramaktadır. Yanıtların aranmasında gazeteciler yaptıkları haberlerle kamuoyunu aydınlatacak ve bilgilendireceklerdir. Bu görev bilinçle ve sorumlulukla yerine getirilecektir. Gazeteciler herhangi bir soruşturmanın önlenmesi veya engellenmesi amacıyla haber yapmayacak ve soruşturmanın yönünü ihlal edecek biçimde yorumda bulunmayacak kadar sorumluluk bilinciyle hareket eden kişilerdir. Kendi meslek ilkelerindeki titizliği kuşkusuz tüm ulusu ve insanlığı yakından ilgilendiren terör soruşturmasında da göstereceklerdir. Sinagoglara bomba atılması eylemi terördür. Terör eylemlerinin yol açtığı tedirginlik karışında halkın haber alma özgürlüğü sağlanmalıdır. Bilgi ile donatılmış olan insanlar terörle mücadelede daha başarılı olurlar.

Yöneticiler ve terörün önlenmesi konusunda çaba gösterenlerden hiç kimse ve özellikle gazeteciler teröristlerin yakalanmasının önlenmesi gibi bir eylemin yanında değildirler. Hele gazetecilerin asıl görevi terör eylemlerinin kınanmasında kamuoyunu bilinçlendirmektir.

Olaylar hakkındaki ilk yayın yasağının kaldırılması hakkındaki itiraz reddedilmiştir.

İtiraz gerekçelerini oluşturan yukarıdaki açıklamalara karşın talepler İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. İstanbul 1 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesi 2003 / 559 Müteferrik ve 19. II. 2003 tarihli kararı ile itirazlardan birisi hakkında "red kararı"⁴ vermiştir.

⁴ İtiraz Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş., Milliyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş., Simge Yayıncılık Dağıtım A.Ş. ile Hürriyet, Milliyet, Radikal, Posta, Gözcü ve Finansal Forum Gazetesi sorumlu Müdürleri adına vekilleri avukatlar tarafından yapılmış olup, bu itiraz dilekcesinin reddine dair karardır. Ayrıca ilk karara Cumhuriyet gazetesi ve Star televizyon ve yayın grubu tarafından da itiraz edilmiştir. Bu talepler de aynı gerekçelerle reddedilmiştir.

Gerekçe aynen şöyledir:

“Mahkememiz Yedek Hakimliğinin 18. 11. 2003 gün 2003/594 Müt. Karar No.lu usul ve yasaya uygun olduğundan soruşturmanın önemi dikkate alınarak Basın Yayın Şirketi Vekillerinin Yayın Yasağının kaldırılması talebinin REDDİNE.

“Mahkeme sonuç olarak “soruşturmanın önemi dikkate alınarak” yayın yasağına ilişkin itirazın reddine karar vermiştir.

Asıl önemli olan hukuka uygun davranmaktır. Herkesin lanetlediği terörün önlenmesi için halkın bilinçlenmesi ve aydınlatılması gerekir. Artık terörü önlemenin yolları çoğaltılmalıdır. Terörü önlemek bilgiyle olur. Gazetecilerin haberleri ile halkın gerçeklere ulaşması sağlanarak terör önenebilir. Ancak İstanbul 1 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesi anılan kararı ile ve sadece “soruşturmanın önemini dikkate alarak” itirazı reddetmiş olmakla, yasaklama kararının devamından yana hüküm vermiştir. Oysa terörle mücadelede asıl olan “yayın yapılmasının yasaklanması” değil, yayın yasaklarının yasaklanmasıdır.

II. Bölüm

İkinci büyük patlamalar ve ikinci yayın yasakları

20. 11. 2003 günü saat 11. 00 sıralarında Levent HSBC Bankası Merkez Binası önünde ve ayrıca aynı gün 11. 10 sıralarında Beyoğlu Ağa Camii yanında bulunan İngiliz Konsolosluğu önünde patlamalar meydana gelmiştir. Patlamalarda 27 kişi hayatını kaybetmiştir. 390'dan fazla yaralı hastanelerin acil servislerine başvurmuştur.

Savcılık kararı ile yayın yapılmasının yasaklanmasına

İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Nöbetçi Savcısı Ahmet Kelebek imzalı ve DGM C. Başsavcısı Aykut Cengiz Engin (GÖRÜLDÜ) imzalı KARAR 2003/1420 Hazırlık muhabere No.ludur. İstanbul DGM C. Başsavcılığı 20. II. 2003 tarihli bu kararı ile "Yayın yapılmasının yasaklanmasına" karar vermiştir. Herhangi bir düzeltme yapmadığımız Başsavcılık kararı ve gerekçeleri aynen aşağıdaki gibidir:

T. C
İSTANBUL D. G. M. C. BASAVCILIĞI
Hazırlık Muhabere No:2002/ 1420
KARAR

20. II. 2003 tarihinde İstanbul ili Beyoğlu, Levent ve Göztepe ilçelerinde meydana gelen patlamalarla ilgili olarak yazılı, sesli ve görsel basın yayın organlarında, **olay yerinin görüntüsü alınmak, ilgililerin beyan ve mütalaasının alınması ve olay yerinde yapılan çalışmaların görüntüleri ve olayla ilgili hazırlık tahkikatına ilişkin YAYIN YAPILMASI faillerin ve delillerin tespitini engellediğinden ve hazırlık tahkikatının sağlıklı olarak yapılmasını ihlal edecek nitelikte bulunduğu**ndan,

Anayasanın 28 ve 5680 sayılı kanununun 30 ve Ek. 1 maddeleri gereğince yukarıda belirtilen konularda YAYIN YAPILMASININ YASAKLANMASINA

Olayın müstaceliyeti ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerin mevcudiyeti sebebiyle İstanbul DGM C. BASAVCILIĞINCA KARAR VERİLDİ.

Kararın onaylanmak üzere süresi içerisinde ait olduğu İstanbul Nöbetçi DGM Hakimliğine tevdiine karar verildi. 20.II.2003

GÖRÜLDÜ

İst. D.G.M. C. Başsavcısı
Aykut Cengiz ENGİN
(imza)

İst. D.G.M. Nöb. C. Savcısı
Ahmet Kelebek
(imza)

İstanbul DGM C. Bassavcılığının bu kararı 20.11.2003 tarihinde saat 14.30'dan itibaren televizyon, radyo ve yazılı basına tebliğ edilmeye başlanılmıştır.⁵

Mahkemenin savcılık kararını değiştirerek onayan yayın yasağı

İstanbul DGM C. Bassavcılığı kararı ile “**olay yerinin görüntüsünün alınması**” veya “**olay yerinde yapılan çalışmaların görüntülerinin**” alınması ve yayınlanması, olayla ilgili “**ilgililerin beyan ve mütalaasının alınması**” ve hazırlık tahkikatına ilişkin yayın yapılması gerekçeleriyle yayın yasağı konulmuş ve bu karar onaylanmak üzere Mahkemeye gönderilmiştir. İstanbul I No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesi 2003/716 Müteferrik no ve 2003/2334 Hazırlık No.lu 20.11.2003 tarihli kararı ile Bassavcılık kararını değerlendirmiş ve üzerinde değişiklik yaparak ONANMASINA karar vermiştir. Karar gerekçesi şöyledir:

“GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ/

Yukarıda gerekçeleri açıklanan talep yasal ve yerinde görülmekle, Anayasanın 28 ve 5680 sayılı Yasanın 30 ve Ek I maddeleri gereğince;

20. 11. 2003 tarihinde Beyoğlu ilçesinde ve Levent ilçesinde meydana gelen patlamalar ile ilgili olarak **yazılı, sesli ve görsel basın yayın organlarında yukarıda zikredilen olayla ilgili olarak yapılan hazırlık tahkikatının içeriğine ilişkin ve hazırlık tahkikatının selametini ihlal edecek nitelikte olayla ilgili olarak faillerin ve delillerin saptanması engel-**

⁵ Örneğin: Aynı gün saat 14.30'da, CNNTÜRK Av. Ersin Öztaş'a, 14.30'da NTV-CNBC - Genel Müdür Cem Aydın'a 15.45'te, Cumhuriyet Gazetesi + Radyo Salim Alpaslan'a (Yazı işleri Müdürü) DGM Savcılık kararı tebliğ tebellüğ tutanağı ile imza karşılığı tebliğ edilmiştir.

İlendigidenden ve hazırlık tahkikatının sağlıklı olarak yapılmasını ihlal edecek nitelikte bulunduğundan bu hususlara ilişkin YAYIN YAPILMASININ YASAKLANMASI KARARININ BU ŞEKİLDE ONANMASINA (..)

itirazı kabil olmak üzere karar verilmiştir. Böylece 1 No.lu DGM kararı ile “olay yeri görüntüsünün” alınması ve bu konudaki çalışmaların görüntülenmesi ve yayınlanması ve ayrıca ilgililerin beyan ve mütalaalarının alınması ve yayınlanması konusundaki Başsavcılık görüşünü kaldırmış olmaktadır.

“YAYIN YAPILMASININ YASAKLANMASI”

Kararının Gerekçesi

Mahkeme ile Başsavcılık bu olaylarla ilgili olarak yapılan yayınların “hazırlık tahkikatı içeriğine ilişkin” olduğu ve bu yayınların “hazırlık tahkikatının selametini ihlal edecek nitelikte” bulunduğu görüşünde hemfikirdir.

Ayrıca bu olayla ilgili yazılı, görsel ve işitsel yayınların tümü, faillerin ve delillerin saptanmasını “engellemektedir”. Sonuç olarak açıklanan bu gerekçeler yüzünden mahkeme kararına göre; “hazırlık tahkikatının sağlıklı yapılmasını ihlal edecek nitelikte” yayın yapılmasının yasaklanmasına karar verilmiş olmaktadır.

O halde bu karara göre; karardan önceki tüm yayınlar “hazırlık tahkikatını ihlal edecek nitelikte” görülen yayınlardır. Bundan böyle kabul edilen kritere göre “hazırlık tahkikatının sağlıklı yapılmasını” önleyecek nitelikte yayın yapılması bu kararlarla “yasaklanmaktadır”.

IV- Devlet Bakanlığının Yayın Önleme Kararı ve Gerekçesi

RTÜK Bakanlığı 20 Kasım 2003 günlü ve 2003/10 sayılı yazası ile “ulusal televizyon yayın kuruluşlarına” dağıtımı yapılan yazısı ile ekinde Devlet Bakanlığı yazısını radyo ve televizyonlara faksla bildirmiştir. 20 Kasım ve 2003/10 sayılı RTÜK Bakanı Fatih Karaca imzalı yazı şöyledir:

“3984 Sayılı “Radyo ve Televizyonların Kurulu ve Yayınları Hakkında Kanun’un” 25. Maddesinde ifade edilen, “. . . milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde yahut kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle ihtimal dahilinde ise Başbakan veya görevlendireceği Bakan yayını durdurabilir.” hükmü gereğince Devlet Bakanı Beşir ATALAY tarafından gönderilen yazının bir örneği ilişiktir.

Gereğini ivedilikle ve önemle bilgilerinizi rica ederim.”

Devlet Bakanı Beşir ATALAY imzalı ve 2801 sayılı yazı ise 20. II. 2003 tarihli ve Radyo ve Televizyon İst Kurulu Bakanlığına hitaben yazılmıştır. Yazı önemi nedeniyle aynen alınmıştır ve şöyledir:

RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU BAŞKANLIĞINA

İstanbul’da 20. II. 2003 tarihinde meydana gelen menfur terör eylemlerinden sonra yazılı, sesli, görsel basın-yayın organlarında yayımlanan görüntülerin ve yorumların, kamu düzeni ve halkın moral değerleri bakımından sakınca içeren unsurların kontrol altına alınmasına dönük, İstanbul 1 No.lu DGM’nin 2003/716 sayılı kararı uyarınca, konunun hassasiyeti ve aciliyeti göz önüne alınarak, 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kurulu ve Yayınları Hakkında Kanun’un 25. maddesindeki “kamu düzeninin bozulmasının” kuvvetli ihtimal olduğu bir durumun ortaya çıkması üzerine ve halkımızın moral değerlerinin olumsuz etkilenmemesi için;

Güvenlik kuvvetlerine dönük zaaf imajı yayan,

Halk arasında dehşet ve panik havasını yaygınlaştıran,

Tahkikat sürecini ve hazırlık soruşturmasını aksatacak şekilde isim ve kişilerle ilgili bilgi veren,

Ekonomik ortamı olumsuz etkileyecek spekülasyonları tahrik eden,

İnsan onurunu incitebilecek ceset, kan ve yaralanma görüntülerine yer veren

ve yukarıda sayılan unsurları içeren ürkütücü yayınların önlenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Bu karar toplumsal sorumluluğa ve duyarlılığa uygun yayın anlayışı temelinde vatandaşlarımızın kişilik haklarının korunması, bireylerin moral değerlerinin yüksek tutulması, gündelik hayatın aksamaması ve çocukların ruh sağlığının titizlikle korunması amacıyla alınmıştır.

Gereğini rica ederim.

Beşir ATALAY

Devlet Bakanı

Basından sorumlu olduğu bilinen Devlet Bakanlığının yazısından anlaşıldığı kadarıyla yazılı, sesli, görsel basın yayın organlarının 20. II. 2003 tarihli yayınlarıyla ilgili olarak Bakanlık "karar" vermiştir. Verdiği bu kararı da RTÜKe yazıyla bildirmiştir.

Devlet Bakanlığı aldığı kararın gerekçesini İstanbul 1 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesinin 2003/716 sayılı kararına dayandırmaktadır. DGM kararı yukarıda da açıklandığı üzere "hazırlık tahkikatının sağlıklı yapılmasını önleyecek nitelikte yayın" yapılmasını yasaklamaktadır. Bu yasanın gerekçesini Basın yasının 30. maddesi oluşturmaktadır. Ancak Devlet Bakanlığı, 1 No.lu DGM kararına bambaşka bir anlam yüklemektedir. Devlet Bakanlığına göre, 1 No.lu DGM kararının

alınması ve amacı; “kamu düzeni ve halkın moral değerleri bakımından sakınca içeren unsurların kontrol altına alınmasına dönük”tür. Kaldı ki, Devlet Bakanlığının yüklediği bu anlam, DGM'nin karar gerekçesinde dahi yoktur. Ayrıca kamu düzeni ve halkın moral değerlerinin korunması adına “yazılı, görsel ve işitsel basın yayın organlarının” kontrol altına alınması gibi bir yaklaşımla karar alınması hukuka aykırıdır.

Devlet Bakanlığı yapılan yayınlarla “kamu düzeninin bozulmasının kuvvetli ihtimal olduğu” bir durumun ortaya çıktığını kabul etmektedir. Bakanlığa göre halkımızın moral değerlerinin etkilenmemesi için 3984 Sayılı Yasanın 25. maddesine göre karar alınmıştır. Bir başka deyişle Devlet Bakanlığı aldığı kararı Yasanın “Yayınlara Men Edilmesi” başlıklı 25. maddesine dayandırmaktadır. Hangi hallerde ve yayınların nasıl men edileceği maddede şöyle açıklanmıştır:

Madde 25 - Yargı kararı saklı kalmak kaydıyla yayınlar önceden denetlenemez ve durdurulamaz. Ancak, milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde yahut kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle ihtimal dahilinde ise, Başbakan veya görevlendireceği bakan yayını durdurabilir.

Radyo ve televizyon kuruluşları, Cumhurbaşkanının veya Hükümetin; milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel sağlığın ve genel ahlakın gerekleriyle ilgili bildirimlerini yayınlamakla yükümlüdür.

Yukarıdaki fıkralar uyarınca alınacak icrai, idari kararlar aleyhine açılacak iptal davaları dorudan doruya Danıştay'da açılır. Danıştay bu davalara öncelikle bakar ve öncelikle karara bağlar. Yürütmeyi durdurma talepleri hakkında 48 saat içerisinde karar verir.”

25. maddeye göre kabul edilen kural şudur: Yargı kararları saklı

kalmak üzere radyo ve televizyon yayınlarının önceden denetlenmesi ve durdurulması yasaktır.

Ancak iki durumda “yayın durdurma” olanaklıdır:

Milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde,

Kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle ihtimal dahilinde ise,

Başbakan veya onun görevlendireceği Bakan “yayını durdurabilir”. Bu durumda dahi, yani Başbakan veya görevlendireceği Bakan “durdurma” kararı verirse veya fiilen yayını/yayınları durdurursa; bu idari veya icrai kararların iptali için Danıştay’da iptal davası açılabilir. Hatta Danıştay böyle bir iptal davasında yürütmeyi durdurma talebini 48 saat içinde karara başlayacaktır.

20.11.2003 veya 15.11.2003 tarihli olaylardan sonra yapılan yayınların durdurulması veya men’i için “milli güvenliğin gerekli kıldığı” ölçüde ve milli güvenliği tehlikeye düşürecek nitelikte bir yayın yapılmamıştır.

Aynı şekilde “**kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasının kuvvetle ihtimal dahilinde**” bulunmadığı ne kadar açık ise; terör eylemlerinden sonra halkın bilgi edinmesi ve gerçekleri öğrenmesi bakımından sorumlu yayıncılık ilkelerine yaşama geçiren yayın organlarının yayınlarından dolayı kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle muhtemel görülemez. Terör eylemleri kucusuz kamu düzenini bir süre bozar, bozabilir. Ancak alınan önlemlerin tümü kamu düzeninin yeniden sağlanmasına yöneliktir.

Dolayısıyla yaşanan olayda “**kamu düzeninin**

bozulmasının kuvvetli ihtimal dahilinde olduğu” herhangi bir durumun sürekliliği de söz konusu değildir. Ayrıca halkımızın moral değerleri kavramı ile açıklanmak istenen olgunun ne anlama geldiğini kavrayabilmekte çok güçtür. 3984 sayılı Yasa hükümlerinden 25. maddeye göre “yayınların men’i” için maddede aranan koşullar oluşmamıştır.

Devlet Bakanlığı yazısında yer alan güvenlik kuvvetlerine dönük zaaf imajı yayan yayınların önlenmesi veya halk arasında dehşet ve panik havasını yaygınlaştıran hiçbir yayın yapılmamıştır. Radyo ve televizyon yayınları ile 20. II. 2003 tarihinde meydana gelen patlama olayından sonra halka sadece bilgi ve haber verilmeye çalışılmıştır. Halka haber vermek ve terör eyleminin tüm boyutları ile yansıtılmaya çalışılması **“dehşet ve panik havası yaratmak veya yaygınlaştırmak”** değildir.

Tartışmasız yayın kuruluşlarının bazı ilkelerin dışında yayın yapmaları olanaksızdır. Yayın ilkeleri de Yasanın 4. maddesinde sayılmıştır. Örneğin en basit yayın ilkesine göre toplumu şiddete, teröre, kin ve düşmanlığa tahrik eden veya toplumda nefret duyguları oluşturan yayın yapılmayacaktır. (Madde 4/b). Yayınlarda şiddet kullanımını özendirici yayın yapılmayacak ve suç örgütlerinin korkutucu ve yıldırıcı özelliklerinin yansıtılmasına özen gösterilecektir (Madde 4/v ve (y) bentleri). Dolayısıyla Devlet Bakanlığının yazısında ayrı ayrı göstermesine gerek bulunulmayan tartışmalı tanımlara gereksinim bulunmamaktadır. Kaldı ki Bakanlık yazısında yer alan tanımlar 3984 sayılı yasanın ne 25. maddesinin ne de yayın ilkelerinin yer aldığı 4. maddenin konusunu oluşturmamaktadır.

Ancak, Bakanlık yazısında yer alan ve yayın ilkeleri gibi gösterilen yoruma her an açık olan **“güvenlik kuvvetlerine dönük zaaf imajı yayın”** yayın ekindeki tanımlamalar kişiden kişiye değişen takdire bağlı olan kavramlardır. Sınırları net olmayan yorumlara bağlıdır. Aynı şekilde **“korku salacak yayın”** benzeri “dehşet ve panik havasını yaygınlaştıran” yayın gibi veya **“halkımızın moral değerlerinin olumsuz etkilenmesine neden olan yayın”** gibi kavramlar sürekli tartıma yaratan kavramlardır.

Hukuken dikkatli olunması gereken **“sınırlama”** veya yayınların durdurulmasına/mencine neden olacak yayın biçimleri Bakanlık yazısında; sürekli herkese göre değişebilen ve kişisel takdire göre farklı yorumlanabilecek tanımlarla açıklanmaktadır. Yayın ilkesi olarak Yasanın 4. maddesinde gösterilmeyen bu tür kavramlar “yayınların men edilmesine” karar verecek kişiler açısından veya İst Kurul üyelerinin bu kavramlara atfettiği değer ölçütlerine göre sürekli değişebilir. Hatta bazı benzeri yayın ilkelerinin yer aldığı maddeler, iptali istemiyle Cumhurbaşkanı tarafından açılan dava nedeniyle halen Anayasa Mahkemesinin incelemesi altındadır.

Cumhurbaşkanı 4756 sayılı “Radyo ve Televizyonların Kurulu ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”un resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdiği 21 Mayıs 2002 tarihinde Anayasa Mahkemesine bu yasanın bazı maddelerinin iptali için dava açmıştır.

Cumhurbaşkanı 4756 sayılı Yasanın 2. maddesiyle değiştirilen 3984 sayılı Yasa'nın **4. maddesinin ikinci fıkrasının, (k)**

bendindeki "(. . .) **veya korku salacak** (. . .)", (v) bendindeki "(...) **karamsarlık, umutsuzluk** (...)", sözcüklerinin, **Anayasa'nın 26. , 28. ve 38.** maddelerine aykırı olduğu görüşüyle iptalini istemiştir.

Cumhurbaşkanı 3984 sayılı Yasanın 4. maddesinin (k) bendindeki "Suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimsenin suçlu ilan edilmemesi veya suçluymuş gibi gösterilmemesi; kişileri suç işlemeye yönlendirecek **veya korku salacak** yayın yapılmaması," ilkesindeki "(. . .) **veya korku salacak** (. . .)" ve (v) bendinde düzenlenmiş olan "Yayınların karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa ve şiddet eğilimlerini körükleyici veya ırkçı nefret duygularını kısırtıcı nitelikte olmaması." ilkesindeki "(. . .) **karamsarlık, umutsuzluk** (. . .)" sözcüklerinin Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle başvurmuş ve yürütülmesinin durdurulmasını da istemiştir. Anayasa Mahkemesi 2002/97 Esas, 2002/9 (Yürürlüğü Durdurma) karar ve 12. 6. 2002 günlü kararı ile bu maddeler hakkındaki "yürürlüğün durdurulması" istemini oy çokluğuyla reddetmiştir. Halen iptal istemli başvuru incelenmektedir.

Ancak Anayasa Mahkemesinin kararı beklenmeden üçüncü uyum yasası olarak anılan 3. 8. 2002 kabul tarihli 4771 sayılı Yasa ile 3984 sayılı Yasanın 4. maddesinde yazılı bulunan yayın ilkelerinden (f) ve (v) bentlerinde değişiklik yapılmıştır. Yayın ilkeleri arasında sayılan (v) bendinde bulunan ve Tasarının Hükümet gerekçesinde yer aldığı biçimiyle; mutlak yorumlara neden olabilecek "**yayınların karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa ve şiddet eğilimlerini körükleyici**" ibaresi, madde metninden çıkarılarak bu bent yeniden düzenlenmiştir.

4771 sayılı Yasanın 8. maddesiyle değiştirilen **3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kurulu ve Yayınları Hakkında Kanunun** 4. maddesinin ikinci fıkrasının (f) bendi "**Özel**

hayatın gizliliğine saygılı olunması.” ve (v) bendi ise “Yayınların şiddet kullanımını özendirici veya ırkçı nefret duygularını kısırtıcı nitelikte olmaması. “ şeklinde değiştirilmiştir. Hükümet Tasarının değişiklik gerekçesi olarak yayın ilkelerinin önceki düzenleme biçimine göre farklı yorumlara neden olabilecek nitelikte düzenlenmiş olduğunu göstererek değişiklik önermiştir.

Dolayısıyla bu örnekler göstermektedir ki; Devlet Bakanlığı yazısında yer alan “ürkütücü yayın” / “dehşet ve panik havasını yaygınlaştıran” / “güvenlik kuvvetlerine dönük zaaf imajı yayan” gibi kavramlar aynı nitelikte ve tanımları net sınırlar içermeyen, kişiden kişiye değişen ve takdiri olan kavramlardır.

Yine yazıda yer alan “tahkikat sürecini ve hazırlık soruşturmasını aksatacak şekilde isim ve kişilerle ilgili bilgi veren” yayınlar 25. maddenin konusu değildir. Ayrıca soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün olan haberlerin soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayınlanmaması yayın ilkesidir (Madde 4/ı). Saklı kalmak kaydıyla verilen bilgilerin kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanmaması da yayın ilkesidir. Zaten suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimse suçlu ilan edilemeyeceğinden ve suçluymuş gibi gösterilmemesi de yayın ilkesi olduğundan (Madde 4/k) ayrıca Devlet Bakanlığı yazısında yer aldığı biçimiyle “haber vermenin” dışında bir yayın yapılmamıştır.

Yayınlarda ekonomik **ortamı olumsuz etkileyecek spekülasyonları tahrik eden bir yayın** söz konusu olmadığı gibi; yayın ilkelerine en çok dikkat edilen bir dönem yaşanmıştır.

Bu tür fiiller açısından Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüktedir. Bu tür fiiller bu yasayla yasaklanmaktadır zaten. 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 22. maddesine göre kurulan Sermaye Piyasası Kurulu, bankaların, sermaye piyasası kurumlarının, borsaların ve diğer piyasa faaliyetlerinin bu yasaya ve diğer mevzuata uygunluğunu izler ve denetler. Ayrıca sermaye piyasasını ilgilendiren her türlü iletişim araçlarıyla yapılan yayın, duyuru ve reklamları izlemek ve bunların yanıltıcı olduğu tespit edilenleri yasaklamak ve gereği yapılmak üzere ilgili kurullara bildirmek Sermaye Piyasası Kurulu'na aittir (2499 Sayılı Yasa Madde 22/g).

2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 47. maddesinde cezai sorumluluk gösterilmiştir. 47. maddenin (A3) bendine göre sermaye piyasası araçlarının değerini etkileyebilecek, yalan, yanlış, yanıltıcı, mesnetsiz bilgi veren; haber yayan ya da yorum yapan, açıklamakla yükümlü oldukları bilgileri açıklamayan gerçek kişilerle, tüzel kişilerin yetkilileri ve bunlarla birlikte hareket edenler hakkında 1 yıldan 3 yıla kadar hapis ve 500 milyon liradan bir milyar liraya kadar ağır para cezası cezalandırılırlar. Bu ceza faillerin eylemleri ve fiillerden yararlanma durumlarına göre 2 yıldan 5 yıla kadar hapis cezası ile 10 milyar liradan 25 milyar liraya kadar ağır para cezasına çıkabilmektedir.

Ayrıca meydana gelen patlamalardan birisi HSBC Bankasıyla ilgili olması nedeniyle, yayın fiilleri bakımından yasal düzenlemelerden birisi de Bankalar Kanununda yer almaktadır. 4389 sayılı Bankalar Kanununun 22 maddesinin 6 numaralı bendinde yer alan yasaya göre; bir bankanın itibarını kırabilecek ya da şöhretine ya da servetine zarar verebilecek bir hususa kasten sebep olan ya da bu yolda asılsız haberler

yanlar için bir yıldan iki yıla kadar hapis ve bir milyar liradan iki milyar liraya kadar ağır para cezası vardır.

Bu fiilin Basın Kanununda belirtilen ya da radyo, televizyon, video, İnternet, kablolu yayın veya elektronik bilgi iletişim araçları ve benzeri yayın araçlarından biri ile ilenmesi halinde bir yıldan üç yıla kadar hapis ve iki milyar liradan dört milyar liraya kadar ağır para cezasına hükmedilir. İsimleri belirtilmese dahi bankaların güvenilirliği konusunda kamuoyunda tereddüde yol açarak bankaların mali bünyelerinin olumsuz etkilenmesine neden olabilecek nitelikte asılsız haberleri yukarıda belirtilen araçlarla yayınlayanlara iki milyar liradan dört milyar liraya kadar ağır para cezası verilir.

Böyle bir suçun oluşması için asılsız haber yaymak ve zarar sonucu doğurmak amacıyla zarar verici eylemde bulunmak gerekir. Suçun faili hem yaptığı isnadın veya yaydığı haberin asılsız olduğunu, hem bu isnadı yapmak ve haberi yapmak ve haberi yaymakla bankanın itibarının kırılmasına, şöret veya servetine zarar gelmesini imkan dairesinde bulunduğunu bilecek, böyle bir haber yaymayı isteyecektir.

Yani fiilde özel kast aranacaktır. O nedenle örneğin patlama olayından sonra HSBC Bankasının durumunu, önceki sermayesini veya bundan sonra olabilecekleri haber haline getirmek olanaklıdır. Haber verme hakkı kullanıldığında, haber verme ve haber yazma eylemi veya bu konudaki yorumlar haber verme hakkının sınırlarını aşmış olmaz. Ancak eylem bir bankaya zarar vermek amacıyla gerçekleştirildiğinde, eylem de zarar verici nitelikte ise hakkın sınırı aşılmış olur ve yayın fiili hukuka aykırı duruma gelir.

Devlet Bakanlığı yazısında yer alan ve sadece herhangi bir

bankanın itibarını sarsan yayın kavramını da aşarak yayınlanan tüm haberler için **“ekonomik ortamı olumsuz etkileyecek spekülasyonları tahrik eden bir yayın”** kavramının sınırları çok net değildir. Oysa bazı ekonomi haberleriyle ilgili olan bazı yayınların hukuka aykırılıkları hakkında Sermaye Piyasası Kanunu ile Bankalar Kanunu yeterli düzenlemelere sahiptir. Dolayısıyla sözü edilen anlamda bir “yayın” fiili bu yasalarla düzenlenmiş ise artık bu yasalara aykırı sayılan yayın eylemleri bakımından 3984 sayılı Yasanın 25. maddesinin yeniden uygulanması hukuka uygun sayılmamalıdır.

Olaylardan sonra yayınlanan herhangi bir ekonomi haberi, borsada işlemlerin durduğunun bildirilmesi veya borsanın kapatılması gibi haberler ekonomik ortamı olumsuz etkileyecek, spekülasyon yaratacak ve tahrik edecek yayın olarak görülmemelidir. Veya spekülasyonları tahrik eden yayın olarak nitelendirilmemelidir.

Aksi takdirde meydana gelen bu denli büyük patlamalar sonrasında yayınlanacak enflasyon tahminleri veya terörün ekonomiye olan etkilerini açıklayan haberleri veya Türk lirasının değerinin düşeceği, dolarda oynamaların meydana gelebileceği gibi haberler, borsanın patlamalardan sonra kötüye gittiğine dair herhangi bir haber; ekonomik ortamı olumsuz etkileyen ve spekülasyonu tahrik eden yayın olarak kabul edilebilir. O nedenle bu denli yoruma elverişli kavramlarla yayınların yasaklanması için zemin oluşturmak ve bu durumu 3984 sayılı Yasanın 25. maddesiyle açıklamak hukuka aykırı olacaktır.

Ekonomik yaşamla ilgili haber vermek/eleştiri yapmak/yorum yapmak gazetecilere ve konunun uzmanlarına tanınan bir haktır.

Bu tür sarsıcı olaylardan sonra toplumu derinden etkileyen ve yaşanan şokların ardından yapılan ekonomik yaşamla ilgili yayınları "spekülasyona neden olabilecek" veya "tahrik edecek" yayın olarak görmemek gerekir. Devlet bakanlığı yazısında yer alan ve ne anlaşılması gerektiğinin sınırları net olarak belirtilmeyen ve sınırları her zaman tartışılabilir kavramlar olduğundan, gazetecilerin bu tür sınırlandırmalarla sürekli baskı altında tutulması da hukuka aykırı sayılmalıdır.

III. Bölüm

Geçmiş yıllarda verilen yayın yasakları

Birinci örnek:

Gazeteci yazar Uğur Mumcu'yu öldürenlerin yakalanmasına yönelik operasyonlarla ilgili yayın yasağı

DGM savcılığının yayın yasağı kararı ve onanması

İçişleri Bakanlığı Basın Müşavirliği tarafından yapılan (Açıklama No: 12) 07.05.2000 tarihli basın açıklaması ile İçişleri Bakanı Sadettin Tantan tarafından gazeteci-yazar **Uğur Mumcu**'nun katillerinin yakalanmasına yönelik operasyonlar hakkında bilgi verilmiştir. İçişleri Bakanı tarafından yapılan açıklama ile 21 Şubat 2002 tarihinde (K) UMUT adıyla başlatılan operasyon hazırlık çalışmalarının 6 Mayıs 2000 tarihinde İstanbul ilinde yakalamaya dönüştürüldüğü duyurulmuştur. Soruşturmanın çok gizli olarak yürütülmesi nedeniyle çileri Bakanlığı İstanbul DGM Savcılığında bu operasyonla ilgili olarak yayın yasağı konulması talebinde bulunmuştur.

İstanbul DGM Cumhuriyet Bassavcılığı da 6.5.2000 gün ve 2000/1055 Hz. sayılı dosyası üzerinden 2000/1055 sayılı kararı ile YAYIN YASAĞI koymuştur. DGM C. Bassavcılığı televizyon kanallarında ve gazetelerde yayın yapıldığından Basın Kanununun 30. Maddesi ile Ek 1. maddesine göre yazılı ve görsel basın yayın organlarında yer alan haberlerle ilgili olarak tahkikatın selameti açısından verdiği yayın yasağı kararının onanması için mahkemeye başvurmuştur. Bu karar İstanbul 6 No.lu DGM'nin 07. 05. 2000 tarihli ve 2002/253 müt. sayılı kararı ile onanmıştır.

Yararı kalmayan ve basın yasası 30. Maddeye göre zaten yasak olan yayın yasağının kaldırılması

Bu karar verildikten yedi gün sonra DGM C. Bassavcılıklarının istemi üzerine kaldırılmıştır. İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi 2002/419 Müteferrik No.lu ve 13.05.2000 tarihli kararıyla:

“İstanbul DGM C. Bassavcılığı ile Ankara DGM. C. Bassavcılığının 13. 05. 2000 tarihli 1994/86 Hz. sayılı yazılarında tahkikatın sürdürülmekte olduğu, ancak geldiği aşama itibarıyla Yayın Yasağının sürdürülmesinde hukuki bir fayda kalmadığı anlaşılmıştır. Zaten 5680 sayılı Kanununun amir 30. maddesinde yayın yasağı konulmamış olsa da “Ceza kovuşturmasına ait her türlü vesika ve evrakın aleni duruşmada okunmasından (...) önce” yayınlanmasına yasak koymuş olduğu da gözetilerek tahkikatın geldiği aşamada yayın yasağının sürdürülmesinde hukuki bir fayda kalmadığı kanaatine varıldığından;

İstanbul DGM C. Bassavcılığının 06.05.2002 tarih ve 2002/1055 Hz. sayılı kararı ile itihaz olunan ve İstanbul 6 No.lu DGM'nin 07.05.2002 tarih ve 2002/253 Müt. sayılı kararı ile onaylanan Yayın yasağına ilişkin kararın KALDIRILMASINA (...)” karar verilmiştir.

Yayın yasağına aykırı hareket edenler hakkındaki İstanbul C. Başsavcılığı basın bürosunun takipsizlik kararı

İstanbul DGM C. Başsavcılığı tarafından bu soruşturma ile ilgili olarak yayın yasağına rağmen yayın yapan televizyon kuruluşları ve gazeteler hakkında soruşturma açılmıştır. Hangi gazete ve televizyon kuruluşlarının yayın yaptığı hakkında yürütülen soruşturma sonucunda (2000/1059 Hz) İstanbul DGM C. Başsavcılığı tarafından Basın Yasasına muhalefetten yürütülen ve sanık olarak gösterilen “Cumhuriyet Gazetesi” hakkında 2000/1061 Hazırlık, 2000/317 Karar ve 8.5.2000 tarihli kararıyla “Görevsizlik” kararı verilerek dosya İstanbul C. Savcılığına gönderilmiştir.

Bu görevsizlik kararının gerekçesi ise şöyledir:

“1993 yılında öldürülen gazeteci Uğur Mumcu'nun öldürülmesine katılan sanıklara yönelik yapılan operasyonlarla ilgili olarak İstanbul 6 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesinin 07. 05. 2002 gün ve 2002/253 müt. Sayılı kararı ile basın kanununun 30 ve Ek Madde 1/1 maddeleri gereğince **yayın yasağı konulmasına rağmen Cumhuriyet gazetesinin 7 ve 8 Mayıs 2000 tarihli sayılarında anılan yayına aykırı olarak soruşturma ile ilgili çok detaylı bilgilerin yayınlandığı ve bu suretle atılı suçun ilendiği** kanaatine varılmış ise de, anılan suçların takibinin Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görevi dışında olması nedeni ile DGM C. Başsavcılığımızın **GÖREVSİZLİĞİNE**,

dosyanın gereği için yetkili ve görevli İSTANBUL CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA gönderilmesine(…)”

İstanbul DGM C. Başsavcılığı tarafından gönderilen dosyayı alan İstanbul C. Başsavcılığı Basın Bürosu ise Cumhuriyet Gazetesi Sorumlu Müdürü Fikret İlkiz ile Takvim Gazetesi Sorumlu Müdürü Semra Uncu hakkında 15.5.2000 gün ve

2002/157 Hazırlık ve 2002/139 karar sayılı kararı ile TAKİPSİZLİK KARARI vermiştir.

7- 13 Mayıs 2000 tarihli Cumhuriyet ve Takvim gazetelerinin nüshaları incelenerek verilen takipsizlik kararının gerekçesi ise “hazırlık soruşturması nedeni ile önceden genel anlamda bir yayın yasağı getirilemeyeceği”dir. Gerekçeye göre:

“Basın Kanununun Ek I. maddesinin ilk fıkrasında çok sınırlı bazı suçlar yönünden ve sadece basılı eserlere münhasır olmak üzere DAĞITIMIN ÖNLENMESİ kararı verilebileceği, bu kararı vermeye basılı eseri tab edildiği yerin Cumhuriyet Savcılığı ve Sulh Hakiminin yetkili olduğu açık olarak yazılıdır. Bu fıkradaki düzenlemeden hareketle **özel radyo ve televizyonları da içerecek şekilde ve fıkra metninde hiç yer almayan YAYIN YAPILMASININ YASAKLANMASI şeklinde bir yaptırım uygulamanın doğru olmadığı düşünülmektedir.** Nitekim 13.5.2002 tarihi itibarı ile yasaklama kararından rücu edildiği medyada yer alan haberlerden anlaşılmaktadır.

Basın Kanununun 30. maddesinin ilk fıkrasına göre, ceza kovuşturmasına ait talep ve iddianamelerle kararların ve diğer her türlü vesika ve evrakın aleni duruşmada okunmasından, hazırlık soruşturmasının takipsizlik veya benzeri şekillerle sonuçlanmasından önce yayınlanması yasaktır. Bu yasağa aykırı hareket aynı maddenin son fıkrasındaki müeyyidenin uygulanmasını gerektirir. **Şayet bir basılı eserde yukarıda sayıldığı şekilde soruşturma ile ilgili vesika ve evraklar yayınlanmış ise “yayın yapılmasının yasaklanması” şeklinde bir karar olmasa bile 30. madde uyarınca basılı eserler yönünden gereğine tevessül edilecektir.**

Özel radyo ve televizyonların soruşturma ile ilgili evrak ve vesika yayınlamaları durumunda uygulanabilecek müeyyide 5680 sayılı Basın Kanununda değil, 3984 sayılı Yasada yer almaktadır. 3984 sayılı Yasada belirtilen yayın ilkelerine aykırı bu durum sebebi ile gerekli müeyyideleri uygulamaya yetkili makam da

Radyo ve Televizyon İst Kurulu'dur. Özel radyo ve televizyon yayınlarının önceden yasaklanması gibi bir hal çok istisnai durumlarda söz konusudur, hazırlık soruşturması nedeni ile önceden genel anlamda bir yayın yasağı getirilmesi mümkün değildir.

Bu açıklamaların ışığında tetkik edilen Cumhuriyet ve Takvim gazetelerinin 7-13 Mayıs 2000 tarihli nüshalarında bahis mevzuu hazırlık soruşturması ile ilgili genel bilgilerin verildiği bir vakıa olmakla birlikte Basın Kanununun 30. maddesinin ilk fıkrasında zikredildiği şekilde soruşturma ile ilgili herhangi bir evrak veya vesikanın yayınlanmadığı anlaşıldığından anılan gazetelerin sorumlu müdürleri olan sanıklar hakkında amme adına takibata mahal olmadığına (...)"

karar verilmiştir. Bu takipsizlik kararından çıkan sonuçlara göre:

Basın Yasası Ek Madde 1/1 de "yayın yapılmasının yasaklanması" şeklinde bir yaptırım yazılı değildir. Yayın yapılmasının yasaklanmasına şeklinde bir karar olmasa bile; eğer koşulları varsa Basın Yasasının 30. maddesine göre dava açılabilir.

Ancak hazırlık soruşturması nedeniyle önceden ve genel anlamda bir yayın yasağı getirilemez.

Ayrıca özel radyo ve televizyon yayınları ile ilgili olarak Basın Kanunu değil 3984 sayılı özel radyo ve televizyon yayınları hakkındaki kanun uygulanabilir.

Bu yasada da çok istisnai durumlarda yayın durdurulabilir ve yayın ilkelerinin ihlali bakımından yetkili kurul RTÜK'tür.

İkinci örnek

(F) Tipi Cezaevleri ve Ölüm Oruçlarıyla İlgili

Haberler Basında “Gereğinden Fazla Yer Aldığı İçin” Getirilen Yayın Yasağı⁶

İstanbul DGM Cumhuriyet Başsavcılığı 14. 12. 2000 günlü yazısında; yazılı, sesli ve görsel basın yayın organlarında, ölüm oruçları ve F Tipi cezaevlerini protesto eylemlerine ilişkin haberlerde;

“Amacı ve hedefi kamu otoritesini yok etmeye, cezaevlerindeki yönetimin kamu görevlilerinde değil, kendi militanlarında olduğunu göstermeye yönelik olan ve yasa dışı terör örgütlerince planlanıp uygulamaya konulan eylemlerin” gereğinden fazla yer alması; yasadığı terör örgütlerinin açıklamaları, yasadığı terör örgütlerinin propagandası ve organize suç örgütlerinin sindirme ve yıldırma gücünün artırılması boyutlarına ulaştığı ve bu haliyle 3713 sayılı kanunun 6/2 ve 7/2 ile 4422 sayılı kanunun 1/7 maddelerine aykırılık tekil ettiğinin anlaşıldığı, keza bu yöndeki yayınların ayrıca halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve suç işlemeye teşvik ettiği ve bu tahrik ve teşviklerin eyleme dönüştüğünün görüldüğü (...)

gerekçeleriyle İstanbul DGM'ye bu haberlere yayın yasağı konulması için başvurmuştur.

DGM C. Başsavcılığı talebinde; bu haberler yüzünden 12 Aralık 2000 tarihinde Ankara'da F tipi cezaevi uygulamasını protesto etmek amacıyla yasadığı gösteri yapan grupla, olay

⁶ Bakınız: *Haberçinin Elkitabı*. Derleyen Sevdâ Alankus. *Medya, Etik ve Hukuk*. İPS İletişim Vakfı Yayınları, Birinci Baskı İstanbul, 2003. Av. Fikret İlkiz “Türkiye’de Sansür, Hukuk ve Haber” başlıklı yazısında konu daha geniş bir biçimde işlenmiştir.

mahalline gelen baka bir sivil grup arasında taşlı-sopalı çatışma meydana geldiğini ve yine 13 Aralık 2000 tarihinde İstanbul ve Marmara Üniversitesi öğrencileri arasında bu olaylarla ilgili olarak taşlı-sopalı çatışma meydana geldiğinin tespit edildiği de belirtilmiştir.

Bassavcılığa göre: **“bu yöndeki yayınların bu suretle ülkenin iç güvenliği ve kamu düzenini ihlal ettiği ve suç tekil eden eylemlerin vukuuna sebebiyet verdiği anlaşıldığı”** için **“bu tarz yayın yapılmasının yasaklanmasına karar verilmesi”**ni

İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesinden talep etmiştir. İstanbul 4 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesi 14. 12. 2000 günlü ve 2000/ 675 müt. karar nolu kararı ile Savcılık talebini yukarıda açıklandığı gibi özetledikten sonra talebin yasal ve yerinde görüldüğünü belirterek;

“Anayasanın 28 ve 5680 sayılı kanununun Ek 1. maddeleri gereğince, **yazılı, sesli ve görsel basın-yayın organlarında, ölüm oruçları ve F tipi cezaevleriyle ilgili olarak, yasadığı terör örgütlerinin açıklamaları, propagandaları, halkı kin ve düşmanlığa tahrik, suç işlemeye teşvik ve organize suç örgütlerinin korkutma, sindirme ve yıldırma gücünü arttırmaya yönelik YAYIN YAPILMASININ YASAKLANMASINA karar**” vermiştir.

Karara yapılan itiraz gerekçeleri haklı görüldü

Ancak; karar verilmesine yer olmadığına karar verilerek itiraz reddedildi

Açıklanan ve bilinen itiraz nedenleri bu karar için de ileri sürülmüştür. Yine 1982 Anayasasınının 28. maddesine göre

basının sansür edilemeyeceği ve maddenin 6. fıkrasında ise; “Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hakim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz” denildiği için Anayasaya göre olaylar hakkında “yayım yasağı konamaz”. Asıl olan ilkeye göre; yayınlara yasak koymak yasaktır.

5680 Sayılı Basın Yasasının EK Madde 1 hükmü 2000 yılının Aralık ayında TCK'nin ikinci Kitabının Birinci babının 1, 2 ve 4 fasıllarında veya 311 veya 312. maddelerinde yazılı suçları veya devlete ait gizli bilgileri ihtiva eden her türlü mevkute veya mevkute tanımına girmeyen basılmış eserlerin “**dağıtımı**”nın önlenmesi için konulmuştur. Aynı Ek Madde 1'in ikinci fıkrasında ise yine sayılan bazı suçlar bakımından her türlü basılmış eserlerin “**toplatılması**”nı ve makine veya diğer basım aletlerinin “**müsadere**” halleriyle tahribinin önlenmesi için “önlem” alınması halini düzenlemektedir. EK MADDE 1'de sadece “dağıtımın önlenmesi” ile dağıtılmış yayının “toplatılmasına” ilişkin düzenleme bulunduğu ve “YAYIN YASAĞI” konulabilmesi için EK MADDE 1'de hiçbir düzenleme bulunmadığından ve hukuken öngörülmediğinden İstanbul 4 No.lu DGM kararının kaldırılması istenmiştir.

İstanbul 4 No.lu DGM kararına göre “Ölüm oruçları ve F tipi cezaevleri” ile ilgili olarak yani bu “olaylar” hakkında YAYIN YASAĞI konulmaktadır. Gerekçede sayılan örneğin yasa dışı terör örgütlerinin açıklamasını yapmak, propagandasını yapmak veya halkı kin ve düşmanlığa veya suç işlemeye tahrik gibi eylemler zaten 2002 yılında yürürlükte bulunan yasalarda “suç” olarak sayılmıştır.

Zaten gerekçede gösterilen “suç” tipleri bakımından yayın eylemi suç tekil ediyorsa; hazırlım soruşturması açılacaktır. Sonra da düzenlenecek iddianame ile yasaya aykırı sayılan eylem yargılanacaktır. Yayın yasağı getirilmesine karşın yine de yayın yapılması halinde dahi soruşturma açılacaktır. Kararın getirdiği ayrı bir yaptırım veya bu karara uyulmaması halinde açılacak soruşturmanın dışında; yayın içeriği ile ilgili olarak soruşturma yapılmaması gibi bir yaklaşım zaten düşünülemez.

Gerekçede yer alan 3713 sayılı yasanın 6. maddesindeki suç tanımına göre terör örgütlerinin bildiri veya açıklamalarını basanlar ve yayanlar hakkında veya 7/2. maddede yer alan örgütle ilgili propaganda veya örgüt mensuplarına yardım etme eylemlerini dar yorumlayarak yayınlanan haber veya yazıları da cezalandırmaya yönelmek hukuka aykırıdır. Yine gerekçede bulunan 4422 sayılı Yasa'nın cezaevleri veya “olaylarla” bir ilgisi yoktur. Terörle Mücadele Yasası zaten yürürlüktedir. Yürürlükte bulunan yasaya göre suç sayılan bir eylem ile ilgili soruşturma açmak yerine bu yasayı ayrıca yayın yasağı için gerekçe yapmak hukuka aykırıdır.

Olan yasalar ve maddelerinin “uygulanmaması” gibi bir sorun olamayacağı gibi; ancak yayın fiili gerçekleşmesi halinde bu yasalara göre dava açılabilir. Yayını durdurmak amacıyla, olan yasaları ve maddeleri ileri sürerek kamu düzeninin sağlanması gibi bir mantık “sansürdür”. Bu nedenlerle yaptığımız itirazla “yayın yasağı”nın kaldırılmasını istemiştik. İtirazımız üzerine İstanbul 4 No.lu DGM 20. 12. 2000 gün ve 2000/ 720-2511 sayılı kararında:

“Ülkemizde Basının hür olup sansür edilemeyeceği,

yayınların önceden hiçbir kurum veya kişi tarafından denetlenemeyeceği ve olaylar hakkında yayım yasağının konamayacağı, Mahkememizin Yedek Hakimliğince verilen kararın suç olan bazı eylemlerin yasaklanmasına ilişkin olup, zaten bu durumun yasalarımızca yasak olduğundan yasanın tekrarı mahiyetinde görülmele, bu hususta karar verilmesine YER OLMA-DIĞINA (...)" karar verdi.

Mahkeme itirazlarımızda yazılı olan gerekçelerimizi haklı buldu ve kabul etti. Gerekçesinde de bunları tek tek gösterdi. Ama kararında "karar verilmesine yer olmadığına" karar verdi. Hem haklı olduğumuz kabul edilmişti, hem de "karar verilmesine yer olmadığına" karar verildi.

Yayın yasağı kalktı mı, kalkmadı mı? Bu sorunun yanıtı verilemedi ama karardan bir buçuk yıl sonra verilen kararlar "kararın kaldırıldığı" anlaşıldı.

"Basında bu tip haberler ilgi görmediği" ve "pratik hiç bir yararı kalmadığı" için DGM; yayın yasağını 1,5 yıl sonra kaldırdı.

Aradan bir buçuk yıl geçti. İstanbul DGM Başsavcılığından gönderilen yazıyla kararın kaldırıldığı bildiriliyordu. DGM C. Başsavcılığına başvurduk. Kararı istedik. Tebliğ ettiler. İstanbul DGM Savcılığı kendiliğinden "yayın yasağının kaldırılmasını" talep etmiş.

İstanbul 3 No.lu DGM'de **9. 7. 2002** günlü kararıyla:

"Aradan 1,5 yılı aşkın zaman geçtiği, bu tip haberlerin basında ilgi görmediği, kaldı ki bahsedilen hususlarda

yayın yapılmasının mevcut kanunlarımıza göre suç olduğu ve her zaman takip edilerek suçlular hakkında dava açılabileceği kanaatine varıldığından,

Pratik hiçbir yararı kalmayan İstanbul 4 No.lu DGM Yedek Hakimliğinin; yazılı, sesli ve görsel basın yayın organlarında yayın yapılmasının yasaklanması konusundaki”

14.12.2000 günlü kararının **“KALDIRILMASINA”** karar vermiş(tir.)

F tipi cezaevleri ve ölüm oruçları konusunda verilen yayın yasağına rağmen yapılan yayınlar üzerine verilen takipsizlik kararı

İstanbul DGM C. Başsavcılığı eliyle “yayın yapılmasının yasaklanmasına” dair 14. 12. 2000 günlü İstanbul 4 No.lu DGM Yedek hakimliğinin yazılı, sesli ve görsel basın yayın organlarında (F) tipi ceza evleri ve ölüm oruçları hakkında yayın yapılmasını yasaklayan kararı tüm Türkiye’ye yayılmış ve karar yayın organlarına tebliğ edilmiştir.

Jandarma Genel Komutanlığı Kocaeli İl Jandarma Komutanlığı 31 Aralık 2002 tarih ve 18446 sayılı yazı ile Kocaeli Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurunda bulunmuştur.

Suç duyurusu yazısına göre “Cumhuriyet gazetesinin 29 Aralık 2002 tarihli nüshasında “F TİPİNİ ANLATTILAR” başlıklı bir haber yayınlanmış olup söz konusu haberin İmraniye Cezaevinden Kandıra F tipi Cezaevine sevk edilen ve tahliye olan Hayati Derviş ve Gebze Cezaevinden tahliye olan Cevdet Bayır isimli mahkumlar tarafından verildiği belirtilerek

gerçeğe aykırı bazı iddiaların” yer aldığıının tespit edildiği ileri sürülmüştür.

Aynı yazının ikinci bendinde de: “İstanbul DGM C. Bassavcılığının ilgi sayılı kararı ile yazılı, sesli ve görsel basın yayın organlarında ölüm oruçları ve F tipi Cezaevleri ile ilgili olarak terör örgütlerinin açıklamalarına yönelik yayın yasağı olmasına rağmen bu konuda haber yayınlayan CUMHURİYET GAZETESİ yöneticileri hakkında gerekli yasal işlemin yapılarak sonuçtan bilgi verilmesi” Kocaeli Cumhuriyet Savcılığına arz edilmiştir.

Kocaeli C. Bassavcılığı ise 2001/1465 Hazırlık ve 2001/120 Karar ve 5.2.2001 tarihli yetkisizlik kararı ile dosyayı İstanbul C. Bassavcılığına göndermiştir. 29.12.2002 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan haberlerle İstanbul 4 No.lu DGM'nin 2002/675 sayılı kararına rağmen yayın yapıldığından yetkili mercilerin emirlerine muhalefet suçunun işlendiği görüşüyle gazetenin basım yeri İstanbul olduğu için dosya İstanbul C. Bassavcılığına gönderilmiştir.

İstanbul C. Bassavcılığı Basın Bürosu ise 201/138 Hazırlık ve 2001/87 Karar sayılı ve 12. 4. 2001 tarihli kararı ile TAKİPSİZLİK KARARI vermiştir. 29.12. 2000 tarihli Cumhuriyet gazetesinde anılan yayın ile ilgili olarak karar gerekçesinde şunlar yazılıdır:

“Sorumlu müdürlüğünü Fikret İlkiz'in yaptığı Cumhuriyet isimli mevkutenin 29.12. 2000 tarihli nüshasının 17. sayfasında F TİPİNİ ANLATTILAR başlığı ile yayınlanan yazıda İstanbul 4 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesi Yedek üyeliğinin 14. 12. 2000 tarih ve 2002/675 müt. sayılı kararı ile konulan yayın yasağına aykırı davranıldığından bahisle suç duyurusunda bulunulmuş ise de bu karara itiraz üzerine aynı mahkeme heyetinin vermiş olduğu 20. 12. 2000 tarih ve 2002/720 Müt. sayılı kararda da zikredildiği

gibi; ülkemizde basın hür olup sansür edilemez, yayınlar önceden hiçbir kişi veya kurum tarafından denetlenemez, olaylar hakkında yayın yasağı konulamaz. Bu karar ile karara dayanak teşkil eden mevzuatımıza göre Mahkeme Yedek Üyeliğinin verdiği YAYIN YAPILMASININ YASAKLANMASINA ilişkin karar hukuki temelden yoksun olduğu gibi yukarıda başlığı verilen yazı Fikret İlkiz İ 203 içeriğinde herhangi bir suç unsuru bulunmadığı kanaatine varıldığından sanık hakkında müsnet suçtan dolayı amme adına takibata mahal olmadığına, kararın bir örneğinin bilgi edinilmesi bakımından yazıları ilgi tutularak Kocaeli I Jandarma Komutanlığına gönderilmesine (...)” karar verilmiştir.

Bir diğer örnek:

Gaffar Okkan suikastı ve yayın yasağı

Bir diğer ilginç örnek ise Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi C. Başsavcılığından gelen istektir. Diyarbakır DGM C. Başsavcılığı 27. 01. 2001 tarihli talep yazısında 24. 01. 2001 tarihinde Diyarbakır I Emniyet Müdürü Ali Gaffar Okkan ile 5 Polis memurunun şehit edilmesi olayı ile ilgili olarak “Emniyet müdürlüğünün kameraları ile yapılan olay yeri çekim görüntülerinin bazı ulusal kanallarda yayınlandığını” tespit etmiş olduklarından tahkikatın gizliliği açısından 2845 sayılı yasa uyarınca yayın yasağı konulmasını Mahkeme yedek üyeliğinden istemiştir.

Diyarbakır 4 No.lu DGM Yedek üyeliği tarafından 27.01.2001 tarihli ve 2001/28 sayılı kararla “Emniyet Müdürlüğü kameraları ile yapılan olay yeri çekimleri görüntülerinin soruşturmanın gizliliği ve selameti açısından” basın yayın kuruluşlarınınca yayınlanmasının 2845 sayılı yasa uyarınca YASAKLANMASINA karar vermiştir.

Verilen kararda 2845 sayılı yasanın hangi maddesine dayanıldığı veya bakaca bir yasa ve madde gösterilmemiştir. Sadece soruşturmanın gizliliği ve selameti açısından “yasak” getirildiği yazılıdır.

Karar tüm Türkiye’deki yayın kuruluşlarına tebliğ edilmiş ve tebliğ tebellüğ belgesine kararın içeriği yazıldıktan sonra da “Bundan sonra söz konusu olay ile ilgili yapılan çekim ve bant kayıtlarının yayıncısı bulunduğum Radyo tarafından yayınlanmayacağı tarafıma tebliğ edildi” şeklinde şerhler de düşülmüştür.

III- Üçüncü örnek:

Uyum yasaları ile basın yasası ek 1. madde değişikliği Ankara DGM savcısı hakkındaki haberlerin “yurt çapında önlenmesi” kararı

Basın yasası ek 1. madde değişikliği

4748 sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun” TBMM tarafından 26. 03. 2002 tarihinde kabul edildi. 9. 4. 2002 günlü Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi. Yasanın 2. maddesiyle 5680 sayılı Basın Kanununun Ek I inci maddesinin birinci ve ikinci fıkraları değiştirildi. İçüncü fıkrası yürürlükten kaldırıldı. Değiştirilen Ek I. madde yeniden düzenlendi.

“**Uyum yasaları**” paketinden çıkan Basın Yasasının Ek I. maddesine göre “**Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması, suç işlenmesinin önlenmesi**”

denildi. Şimdi toplatma ve dağıtımın önlenmesinde getirilen bu kavramları nasıl değerlendirmemiz gerekiyor? Maddedeki düzenleme nasıl anlaşılmalıdır?

Büyük bir olasılıkla “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü”nden kasıt olsa olsa Terörle Mücadele Kanunu’nun 8. maddesindeki “bölücülük” suçudur. (Bilindiği üzere bu madde 19.7.2003 günlü Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 6. uyum paketi olan 4928 sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”la yürürlükten kaldırılmıştır.)

“Genel ahlak” ise TCK’nin 426 ve 427. maddelerinde düzenlenen “halkın ar ve haya duygularını inciten veya cinsi arzuları tahrik ve istismar eden” suçlar olabilir. “Milli güvenlik”, “Kamu düzeni” ve Suç işlenmesinin önlenmesi” gibi kavramlar ise sürekli her olay için tartışma yaratan kavramlardır. Oysa yasalardaki tanımlar açık ve net olmalıdır. Anlaşılır olmalıdır.

“Basılı eserlerin dağıtımının önlenmesi” ve “toplatılması” gibi ağır yaptırımlar oluşturan müdahalenin hukuka uygun hale getirilmesi için kabul edildiği anlaşılan bu madde ile; aslında kastı aşan böyle bir düzenlemeden dolayı ifade özgürlüğü hakkının kullanılması alanında ciddi bir sınırlandırma yaratılmıştır.

Önceki düzenlemede uygulama daha açıktı. Çünkü örneğin “toplatma” için uygulanması olası yasalar ve maddeler tek tek sayılmış durumdaydı. Örneğin “TCK’nin İkinci Kitabının Birinci Babının 1.2 ve 4. fasıllarında yer alan maddelerdeki suçlar ile Türk Ceza Kanunu’nun 311. ve 312. maddelerinde tanımlanan suçlar (. . .)” deniliyordu. Yeni yapılan düzenlemeye dayanarak yapılacak olan “sınırlandırma” veya “müdahale”

“takter alanını” genişleten bir düzenleme içerdüğinden uygulamada hukuka aykırılıklar yaratacaktır.

Aslında fikrimizce “toplatma”/“dağıtımın engellenmesi” şeklindeki müdahaleler kaldırılmalıdır. Fakat yasa koyucunun kafasının içindeki mantık özgürlükleri genişletmekten yana olmayıp tam aksine “sınırlandırma”dan yanadır. Hatta ve hatta “uyum yasası” dedikleri paket içinden çıkan yeni yasalarda bile.

Yurt çapında önleme kararı

Ankara 1 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesi 2002/868 D. sayılı ve 23.10.2002 günlü kararı ile;

“Ankara DGM C. Savcısı N. M. Y.’le ilgili her türlü basın ve medya yoluyla yapılacak yazılı, görsel ve işitsel yayınların kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi açısından 3713 Sayılı Yasanın 6. ve 4748 sayılı Yasa ile değişik 5680 sayılı Yasanın Ek 1. maddesi gereğince YURT ÇAPINDA ÖNLENMESİNE” karar vermiştir.

Aslında Anayasaya aykırı olan Ek 1. inci maddeye göre yayınların “yurt çapında önlenmesi” kararı verilemez. Maddede böyle bir düzenleme yoktur. Ayrıca Anayasaya göre (Madde 28) yayın yasağı koymak zaten yasaktır.

Yayınları, yayınlanmadan önce yayın yasağına göre yasaklamak sansüredür. Yayından dolayı suç oluşmuşsa, örneğin TMK’nin 6. maddesine aykırılık varsa dava açılır. Ama yayın yasaklanmaz. Yasalarımız böyle bir “yurt çapında önleme” kararı verilmesine hukuken olanak tanımamaktadır.

İtiraz üzerine verilen itirazın reddi kararı

Karara itiraz edilerek kaldırılması istenilmiştir. İtirazı reddeden Ankara 2 No.lu DGM'nin 2002/758 D. sayılı 25. 10. 2002 günlü kararının gerekçesi şöyledir:

"Dosya incelendiğinde görüleceği gibi, bir çok basın organı tarafından söz konusu olan bir çoğu yanlış ve kulaktan dolma dedi- kodu niteliğindeki bilgi abartılmak suretiyle ilk gündem maddesi olarak kamuoyuna sunulmuş, bu durum ilgili ilgisiz bir çok kişiyi rahatsız edecek boyuta ulaşmıştır.

Basın Hürriyeti Anayasal bir hak olmakla birlikte sınırları da anayasa tarafından belirlenmiştir. **Anayasanın** 4709 sayılı kanunla yeniden düzenlenen 26. maddesi bu hürriyetin kamu düzeninin korunması, suçların önlenmesi, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının korunması nedeniyle **sınırlanabileceği hükmünü getirmiştir.**

Bir kısmının örneği dava dosyasında bulunan gazete kupürlerinden anlaşılacağı gibi bu konuda haber alma-yapma ile kamu oyunu bilgilendirme özgürlüğü sınırlarının aşıldığı bazı kişilerin kasten yıpratıldığı, hedef gösterildiği, şöhret ve haklarının ihlal edildiği, özel hayatlarına müdahale edildiği açıkça görülmektedir.

Anayasamız bu gibi durumları dikkate alarak basın hürriyetinin kısıtlanabileceğini öngörmüş olup, mevcut durum Anayasanın 26. maddesinde belirtilen hal kapsamında değerlendirilmekle itiraza konu Ankara 1 No.lu DGM yedek üyeliği kararının yerinde olduğu kanaatine varıldığından her iki itirazın reddine karar verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır"

Kararda vurgulanan kişilik haklarının ihlalinin önlenmesi, şeref ve haysiyetin korunması veya yargı otoritesinin korunması gibi kavramlar zaten AİHS 10. maddesinde yer alan ve ikinci para-

grafında gösterilen sınırlandırmalarla ilgilidir. Ancak böyle bir “yurt çapında önleme” kararının gerekçesini oluşturan Terörle Mücadele Yasasının 6. maddesiyle bağlantısını kurmak veya suç işlenmesinin önlenmesi veya kamu düzeninin sağlanması gibi kavramlar tartışmalıdır ve bu önlemleri haklı kılmamaktadır. Kişilik haklarının korunması konusunda “hukuki” yollar bellidir. Medeni Yasanın 24 ve 25. maddelerine göre “tedbir yoluyla yayın durdurma” isteminde bulunmak dahi olanaklıdır.

İtiraz reddedildi ama karar kaldırıldı

“Yurt çapında önleme” kararının ve itirazının reddedilmesinden yaklaşık bir ay yedi gün sonra karar kaldırıldı. Tebliğ edilen yazıda yer alan gerekçeye göre:

“Ancak ilgi (c) sayılı yazı ile 3713 sayılı Yasanın 6/1 maddesinde yazılı hedef gösterme suçunun unsurları bulunmadığından Ankara 1 No.lu DGM Yedek Hakimliğinin 23.10.2002 tarih ve 2002/868 Değişik Sayılı kararının KALDIRILMASINA karar verildiği (...)

“Böylece “yurt çapında önleme” kararının sadece TMK'nin 6. maddesine dayalı olarak kaldırıldığını ve bu suçun unsurlarının yayınlanan haberlerde olmadığı anlaşılmış oldu. Hem de bir ay sonra. Ayrıca bu karara göre de ne “suç işlenmesinin önlenmesi” ne de “kamu düzeninin sağlanması” gibi bir amacın “yurt çapında önleme” kararının gerekçesi olmadığı da anlaşılmış oldu.

Ama bütün bu süreç içinde haberciler, gazeteciler, konu hakkında bilgi edinmek ve haber edinmek isteyen toplum “habersiz” ve “bilgisiz” kaldı. Onun dışında gazetecilerin haber alma ve haber verme haklarını doğrudan ilgilendiren ifade

özgürlüğü sınırlandırıldı. Hatta bu süre içinde tüm gazetelerin tüm yazı ileri sorumluları stres içinde tutuldu. Belki de gelen haberler “yurt çapında önleme” kararı yüzünden yayınlanmadı.

Bu arada en önemli sorulardan birisi de şudur: Yurt çapında önleme kararına karşı veya karara rağmen konuyla ilgili yayın yapılırsa; bu yayın suçu “yurt çapında yayın önleme yasağına aykırı hareket etmek” olarak mı tanımlanacaktır? Veya böyle bir suç var mıdır? Kuşkusuz böyle bir suç yoktur.

IV- Dördüncü örnek

Mahkemenin talep üzerine verdiği programın yasaklanmasına dair kararı

Eyüp Cumhuriyet bassavcılığı tarafından GDA ve Yöneticileri hakkında 2002/1790 hazırlık numaralı soruşturma yürütülmektedir. Sanıklardan A. H. P vekili tarafından Eyüp Sulh Ceza Mahkemesine başvuru yapılır. Başvurucu televizyonda yayınlanacak olan A... adlı programın yayınının durdurulmasını ve yapılacak yayına tedbir konulmasını istemiştir. Eyüp 2 Sulh Ceza Mahkemesi 2002/23 Mütferrik sayılı 28. OI. 2002 günlü kararı ile reddedilmiştir. Talepte bulunan tarafından bu karara itiraz edilmiştir.

İtiraz üzerine verilen Eyüp 2. Asliye Ceza Mahkemesinin 2002/51 sayılı kararı şöyledir:

“GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ

Hazırlık evrakı ve 2. Sulh Ceza Mahkemesinin kararı incelendiğinde A... Programının içeriği henüz mahkememizce tam olarak bilinmemekle bu programın yasaklanması ile ilgili

sulh ceza mahkemesi kararının 1. fıkrasındaki RED TALEBİNİN usul ve yasaya uygun olduğundan bu fıkranın itiraz üzerine kaldırılma talebinin REDDİNE,

Ancak 3984 sayılı Yasanın 4 maddesi ve 5680 sayılı Yasanın 30. maddesi dikkate alınarak ceza kovuşturmalarına ait talep ve iddianamelerle kararların ve diğer her türlü vesika ve evrakın aleni duruşmada okunmasından önce hazırlık ve ilk soruşturmalarda takipsizlik veya yargılamanın men'i tatili veya düşmesi kararı verilmesinden önce yayın yapılması yasak olduğundan bu konuda yayın yapılmasının yasaklanmasına ilgili talep usul ve yasaya uygun olduğundan C. Savcısının mütalaası da bu yönde olduğundan bu yöndeki talebin kabulüne karar verilmesi gerekmiştir.

Bu itibarla:

KARAR: YUKARIDA İZAH OLUNUN GEREKÇELERE BİNAEN

1- Eyüp 2. Sulh Ceza Mahkemesinin 2002/23 müteferrik sayılı kararının 1 fıkrasının usul ve yasaya uygun olduğundan bu konudaki A... isimli programın yasaklanması talebinin REDDİNE

2- Eyüp 2. Sulh Ceza Mahkemesinin 2. paragrafının itiraz üzerine kaldırılarak Eyüp C. Başsavcılığınca 2002/1790 hazırlık numarası ile soruşturma konusu olan GDA ve sanıkları hakkında ceza kovuşturmalarına ait talep ve iddianamelerle kararların ve diğer her türlü vesika ve evrakın aleni duruşmada okunmasından önce hazırlık ve ilk soruşturmalarda takipsizlik veya yargılamanın men'i tatili veya düşmesi kararı verilmesinden önce bu dava sanıkları ile ilgili her türlü kaset, evrak ifade

suretleri ve **belgelerin yayınlanmasının** 5680 sayılı Yasanın 30. maddesi gereğince tedbirin **YASAKLANMASINA**”

karar verilmiştir. Karar sonrası düzenlenen “tebliğ ve tebellüğ belgesi” tarafımıza tebliğ edilmiştir. Tebligata göre “İGDAŞ ve Halk Ekmek” soruşturmasıyla ilgili olarak her türlü kaset, evrak ve ifade suretlerinin ve belgelerinin TEDBİREN YASAKLANMASINA karar verildiği imza karşılığı tarafımıza bildirilmiştir.

Karara itiraz edilmiştir. Anayasa Madde 28’e aykırı olduğunu ve Basın yasası Ek Madde I uyarınca tedbiren yasaklama kararı verilemeyeceğini ileri sürdük. Basın Yasasının 30. maddesine göre karar verilemeyeceğini ileri sürdük. Basın Yasası 30. uncu maddesine göre yayın yapılmadan önce yayın durdurma niteliğinde karar verilemeyeceğini örnekledik. 30. madde adli haber verme hakkını engellemez. 3984 sayılı Yasa ile özel radyo ve televizyonlar için 30. maddenin tatbik olanağı yoktur. Ayrıca karara “kaset” yazarak ve 30. maddeden söz ederek hüküm kurulması da hukuka aykırıdır. Çünkü 30. madde yazılı basınla ilgilidir. Kaset madde kapsamı dışındadır.

İtiraz Eyüp Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 2002/45 D. esas No.lu ve 2002/43 D. karar No.lu 4. 2. 2002 günlü kararı ile reddedildi. Ret gerekçesinde önceki kararlar tekrarlandı ve baka ca bir gerekçe yazılmadı. Açılan dava haber yapıldı. Haber üzerine “tedbiren yayın yasağına aykırı hareketten” dolayı herhangi bir ceza davası açılmadı.

Sonuç

Bir yandan bilgilendirme hakkına önem verilen bir dönem yaşarken, diğer yandan konulan “yayın yasakları” ile asıl amaca uygun düşmeyen sınırlandırmalar sadece demokrasiye

aykırılıklar yaratıyor. Birde hukuka aykırılıklar artık “alışkanlıklar” yaratmaya başlıyor. En tehlikelisi de hukuka aykırılıkların alışkanlığa dönüşmesidir. Giderek yayın yasakları alışılmış ve sıradan önlemler olarak kabul edilmeye başlanırsa; her olayda ortaya çıkan “yayın yasaklarıyla” hukuka aykırı olarak yaratılan mazeretler meşrulaştırılmış olur. Oysa, Sayın Sahir Erman’ın altını çizdiği bir gerçek vardır: Hukuka bağlı bir devlette gaye hiçbir zaman ve hiçbir sebeple vasıtayı haklı göstermez. Hukuka aykırı davranmanın hiçbir mazereti olmaz. Çünkü mazeret aramaya kalkarsak hukukun üstünlüğü kağıt üstünde kalır.⁷

24.10.2003 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 9.10.2003 kabul tarihli 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu gerekçesinde demokratik ülkelerde, bilgi edinme özgürlüğünün, temel hak ve özgürlüklerin kullanılması bağlamında vazgeçilmez temel haklardan biri olarak kabul edildiği belirtilmektedir. Doğrudur. Yine bu yasanın 59. uncu Hükümet gerekçesine göre: “Şeffaflık ve gizliliğin iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kurum ve kuruluşların “bilgi verme ödevi”, ikincisi ise, vatandaşların “bilgi edinme hakkı”dır.”

Sonucu, Sayın **Çetin Özek**’in önemle üzerinde durduğu bilgilendirme hakkıyla sonlandırmak gerekiyor. Kuşkusuz Özek’in dediği gibi “iyi işleyen yönetim, salt ceza normlarıyla gerçekleştirilemez. “İyi idare; gerçekte bir siyasal sistemdir. Böyle bir sistem ancak bilgi toplumunu sağlayan “saydam yönetim” ile gerçekleşir. Saydam yönetimlerin nasıl yönetimler olduğunun yanıtını ise Özek şöyle veriyor:

⁷ Erman, SAHİR. Hukuka Aykırı Deliller. İstanbul Barosu Sempozyumu. 1995 İstanbul. Sentez raporu: sayfa 390.

“Günümüz demokrasileri, bireyin bilgilenmesini içine sindiren, “saydam yönetimlerdir. Demokratik düzenlerde, siyasal gücün bireyde saklayacağı bir şey olamayacağı kabul edildiği için, günümüzde, “demokrasi” ile “saydam yönetim-güne ışığında yönetim” neredeyse eş anlamdadır. Saydam yönetim “bireysel bilgilenme hakkı”nın ilerliğini sağlar. Bilgilenme süreci, “bilgilenmiş birey”i yaratır. “Bilgilenmiş birey”, kendince salıkli tercihleriyle, siyasal ve demokratik katılıma katkı sağlar. Bilgilenme, bir açıdan, günümüzün “doğrudan demokrasi” sistemidir. (...)

Bu açıdan özgür bilgi dolaşımını sınırlayan her türden yönetsel yetki “sansür”dür. Aynı şekilde düşüncenin özgürce açıklanmasını önleyen ceza normları gerçekte “bilgilenmiş toplumu”, “saydam yönetimi” engeller.”

(Özek, ÇETİN. Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına. AlfaYayımları. Eylül 1999. İstanbul Birinci Baskı. Bilgilenme Hakkı ve Sınırları, sayfa 61.)

Sinagoglara, HSBC Bankası ve İngiliz Konsolosluğuna bomba atılması eylemi terördür. Terör eylemlerinin yol açtığı tedirginlik karşısında halkın haber alma özgürlüğü sağlanmalıdır. Bilgi ile donatılmış olan insanlar terörle mücadelede daha başarılı olurlar. Bilgilenmiş bireyler yaratmak, saydam yönetimlerin görevidir.

Gazeteciler yazdıkları haberlerle, verdikleri saptırılmamış ve gerçek bilgilerle terör eylemlerinin niteliklerinin ortaya çıkmasında ve hatta kınanmasında kamuoyunu bilinçlendirmektedir. Teröre karşı toplumsal bilinç oluşturmak ve karşı çıkış ile terörü önleme eylemlerinin benimsenmesi gazetecilerin yorum, eleştiri ve haberleriyle gerçekleşir. Durup dururken toplumsal bilinç oluşmaz. Veya herhangi bir olay nedeniyle konulan “yasak” sorunu çözmez, sorunları çoğaltır.

Kimler ve hangi amaçla, neden terör yaratmaktadırlar? Tüm dünya ve Türkiye terörle etkin mücadelede bu soruların yanıtlarını aramaktadır. Yanıtların aranmasında gazeteciler yaptıkları haberlerle kamuoyunu aydınlatacak ve bilgilendireceklerdir. Bu görev gazeteciler tarafından bilinçle ve sorumlulukla yerine getirilecektir.

Demokrasilerde halkın bilgi edinme hakkının sınırlandırılmayacağı sürekli tekrarlanır. Ancak yargıdan da sürekli her olaya özgü apayrı yayın yasakları üretilmektedir. Oysa halkın doğru bilgi edinmesi gerekirken haber alma hakkının “sınırlandırılması” kabul edilemez bir anlayıştır. Demokrasilerde yönetenlerin halktan gizleyeceği herhangi bir şey yoktur ve olmamalıdır. Bilgi edinme hak olduğuna göre, bu hakka işlerlik sağlayan ve onu yaşama geçirecek insanlara bilgi aktarmakla görevli gazetecilerin yazıları ve haberleri, radyo ve televizyon görüntüleri veya haberleri potansiyel suçlu sayılıp “sansüre” uğratılmaz. Yayınlar “yasaklarla” yasaklanmaz.

Doğru ve yaygın haber verme, bilgilendirme hakkı özgürlüğün bir parçası ve temelidir. Halkın gerçek ve doğru bilgileri öğrenme hakkı engellenemeyeceğinden; yasalarda yer alan hukuki önermeler temel insan hak ve özgürlüklerine aykırı düzenlemeleri yaratmaya yönelik yorumlanamaz.

Gazeteciler herhangi bir soruşturmanın önlenmesi veya engellenmesi amacıyla haber yapmayacak ve soruşturmanın yönünü ihlal edecek biçimde yorumda bulunmayacaktır. Bu onun meslek ilkesi ve doğru davranış kuralıdır.

Öte yandan şunu da belirtmek gerekir ki, basın ve yayın kurumları, meslek ilkelerine bağlı sorumlu yayıncılığa özen

göstermelidir. Yasayla düzenlenmiş “gizlilik” ilkelerine uymalıdır. Gazeteciler mesleklerinde sorumluluk bilinciyle hareket eden kişilerdir. Kendi meslek ilkelerinde gösterdikleri ve gösterecekleri bu titizliği; kuşkusuz tüm ulusu ve insanlığı yakından ilgilendiren terör soruşturmasında, suçluların yakalanmasında ve toplumu derinden sarsan olayların tümünde göstermelidirler. Bu onların görev ve sorumluluklarıdır.

Yönetimin ve yargının da görevleri vardır. Adalete ulaşılmasında, suçluların yakalanmasında ve yargıya teslim edilmesi sürecinde karşılaşılan zorluklar içinde; olaylardan faille gitmek, kanıtlardan suçlulara ulaşıp yakalamak bazen “gizlilik” gerektirir. Hatta zorunludur da. Bu gizliliği zorunlu kılan yasal düzenlemeler hukuka uygun ve meşru amaca hizmet edecek nitelikte olmalıdır.

Olaylardan ders çıkarılmalıdır. Toplumu derinden sarsan olaylar karısında toplumun bilgi edinme hakkını sağlamak için; en kısa sürede olaylar hakkında en üst düzeyde yetkili kişilerin açık, kesin, açıklanabilir ve doru bilgileri süratle basına açıklamasının sayısız yararı olduğu çok açıktır.

Dile düşmüş suçlarla ilgili olaylarda veya toplumu derinden sarsan olayların faillerini yakalamak için başlayan bir suç soruşturmasında; bu soruşturmada sorumlu en yetkili kişilerin, örneğin savcılarının veya yargıçlarının; gerektiğinden topluma basın yoluyla en doğru, en güvenilir ve sadece “açıklanabilir” bilgileri açıklaması yararlı olacaktır. Böylece medyanın “haber verme” görevi ile “suç faillerinin yakalanması” ile “adalete teslim görevi” sürecindeki soruşturmayı tamamlama görevi birbiriyle çatışmayacaktır. Yargı otoritesi

korunacak ve “gizli bilgilerin açığa vurulması” konusundaki sınırlandırma hukuka uygun olarak çözümlenebilecektir. Soruşturma başlayınca “suçluların yakalanmasında” özen gösterilmesi gereken “gizliliğin” sağlanmış olduğu bir ortamda “sansür” niteliğinde “yayın yasakları”na başvurmaya da gerek kalmayacaktır.

Asıl önemli olan hukuka uygun davranmaktır. Herkesin lanetlediği terörün önlenmesi için halkın bilinçlenmesi ve aydınlatılması gerekir. Artık terörü önlemenin yolları çoğaltılmalıdır. Terörü önlemek bilgiyle olur. Gazetecilerin haberleri ile halkın gerçeklere ulaşması sağlanarak terör önlenir. Asıl olan “yayın yapılmasının yasaklanması” değil, yayın yasaklarının yasaklanmasıdır.

FİKİR VE SANAT ESERLERİ YASASI VE RADYO/TELEVİZYONLAR

*Fikret İLKİZ**

Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nda 21.02.2001 tarihli 4630 sayılı yasa ile değişiklikler yapılmıştır. **Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun (FSEK) Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun** Resmi Gazete'nin, 03.03.2001 tarihli 24335 birinci mükerrer sayısında yayımlanmıştır.

Sürekli tartışılan ve bazı maddeleri bakımından uygulamada sorun yaratan Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nda yapılan değişikliklerin bir kısmı, özellikle radyo ve televizyonları yakından ilgilendiren hükümler taşımaktadır. Öyle ki, bu yasanın uygulanmaya başlamasıyla birlikte, radyo ve televizyon kanallarının bazı eski alışkanlıklarını tümüyle terk etmeleri gerekecektir. Çün-

* NTV/CNBC-e Hukuk danışmanı, BİA Hukuksal Destek Birimi danışmanı

kü yeni yasa, yasanın ihlalini çok ağır yaptırımlara bağlamıştır.

Bu yazıda, söz konusu yasanın yerel medya kuruluşlarını da yakından ilgilendiren bazı önemli özellikleri üzerinde durarak, öncelikle “fikir ve sanat eserlerinde hak sahipliğinin ne olduğu” konusunu kısaca açıklığa kavuşturmaya çalışacağım. İkinci olarak da, yasada yer alan bazı tanımlamalar üzerinde durarak, neler söylendiğini tartışmaya açacağım.

Bu sunuşu hazırlarken yararlandığım kaynak, Doç. Dr. Jale Sarmaşık'ın “*Radyo ve Televizyon Yayıncılığında Eser Hakları*” başlıklı çalışması olacak. Aşağıda bu çalışmadan derlediğim önemli bilgileri sizlere paylaşacağım.

“Fikir ve Sanat Eserleri Yasası”na göre

“eser” Tanımı

Fikir ve Sanat Eserleri Yasası ile bu yasada yapılan ve de yukarıda özellikle radyo ve televizyonları yakından ilgilendirdiğini söylediğimiz değişiklikleri açıklığa kavuşturabilmek için, öncelikle yasanın bazı temel kavramları nasıl tanımlamış olduğunun belirlenmesi, ayrıca kimi önemli sorulara cevap verilmesi gerekmektedir. Acaba; “**eser**” ne demektir? Radyo ve televizyonlarda yayımlanan müzik parçaları veya icracı sanatçı veya komşu haklar gibi kavramlar ne anlatmaktadır? Yeni yasa değişikliği karşısında sorumluluklar ne olacaktır?

Yasanın I/B Maddesi “eser” i tanımlamaktadır. Buna göre, “Sahibinin özelliğini taşıyan müzik, ilim ve edebiyat, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılabilen fikir ve sanat ürünleri veya işlemleri” eser olarak kabul edilmektedir. Burada ölçüt, “eserin sa-

hibinin özelliğini taşıması”, dır. Ve maddede sayılan, fikir ve sanat ürünleri Yasanın koruması altına alınmıştır.

Yasa'nın 2. Maddesi'nde "İlim ve Edebiyat Eserleri"; 3. Madde-si'nde "Musiki Eserleri"; 4. Maddesi'nde "Güzel Sanat Eserleri"; nihayet 5 . Maddesi'nde "Sinema Eserleri" sayılmıştır.

Yasanın getirdiği bu tanımlama çerçevesinde, acaba radyolar-da veya televizyonlarda yayımlanan programlara konu olan "eser"den ne anlamamız gerekir?

Yasadaki sıralamayı izleyerek devam edersek; öncelikle 2. Madde'deki "**ilim ve edebiyat eserleri**"nden hangisi radyo ve televizyon yayınlarını ilgilendirmektedir?

2. Madde'ye göre; bir şekilde dil ve yazı ile ifade edilen eserler, bilgisayar programları ve bunların hazırlık tasarımları, danslar, yazılı koreografi eserleri, pantomimaler ve benzeri sözsüz sa-hne eserleri radyo ve televizyon yayınlarını ilgilendirmektedir. Ayrıca bu maddede yer alan bedii vasfı bulunmayan her türlü teknik ve bilimsel mahiyette fotoğraflar, sahne tasarım ve pro-jeleri de buna dahildir.

Radyo ve TV yayınlarını ilgilendiren eserlerden bir diğeri de, Yasa'nın 3. Maddesi'nde yer alan "**musiki eserleridir**".

4. Madde'de sayılan "**güzel sanat eserleri**" olarak ise; fotoğra-fik eserler ve slaytlar; grafik eserler, karikatür eserler; tipleme-ler, yağlıboya ve suluboya tablolar, mimarlık eserleri, her türlü resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhip-ler, kazıma, oyma veya benzeri usullerle maden, ağaç, taş veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler, kaligrafi, se-rigrafi; heykeller, kabartmalar ve oymalar; elişleri ve küçük sa-

nat eserleri, minyatürler ve süsleme sanatı ürünleri ile tekstil, moda tasarımları radyo ve televizyon yayınlarını ilgilendirir.

Yasa'nın 5. Maddesi'ndeki "**sinema eserleri**" ise; her nevi bedii, ilmi, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler veya sinema filmleri gibi, tespit edildiği materyale bakılmaksızın, elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbirleriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisidir.

Bu saydığımız fikir ve sanat eserleri dışında, radyo ve televizyonlarda karşımıza çıkan bir diğer eser türü; daha çok "işlenme" biçiminde ya da "**işlenmiş eser**" olarak karşımıza çıkan eserlerdir. Yasa'nın 6. Maddesi'nde "İşlenmeler ve Derlemeler" sayılmıştır. Yani; diğer bir eserden istifade etmek suretiyle vücuda getirilip de bu esere göre bağımsız olmayan yani Yasa'nın tanımı ile "esere nispetle müstakil olmayan" fikir ve sanat ürünleri işlenme eseridir.

Yasa'nın sözü edilen 6. Maddesi radyo ve televizyon yayınlarını yakından ilgilendirecek olan "**işlenme eserleri**" II başlık halinde ve şöyle sıralamaktadır:

- Tercümeleler.
- Roman, hikâye, şiir ve tiyatro piyesi gibi eserlerden birinin, bu sayılan nevilere bir başkasına çevrilmesi.
- Müzik, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin film haline sokulması veya filme alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait şekle sokulması.
- Müzik aranjman ve tertipleri.
- Güzel sanat eserlerinin bir şekilden diğer şekillere sokulması.

- Bir eser sahibinin bütün veya aynı cinsten olan eserlerin külliyat haline konulması.
- Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde seçme ve toplama eserler tertibi.
- Henüz yayımlanmamış olan bir eserin ilmi araştırma ve çalışma neticesinde yayımlanmaya elverişli hâle getirilmesi.
- Başkasına ait bir eserin izah veya şerhi yahut kısaltılması.
- Bir bilgisayar programının uyarlanması, düzenlenmesi veya herhangi bir değişim yapılması.
- Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde verilerin ve materyallerin seçilip derlenmesi sonucu ortaya çıkan ve bir araç ile okunabilir veya diğer biçimdeki veri tabanları.

“Eser sahipleri”

Yasa'nın 8. Maddesi'ne göre, “**eser sahibi**” “onu meydana getiren.” Resmi yapan kişinin yani ressamın eser sahibi olduğu tartışmasıdır. Ancak acaba televizyonlarda gösterilen “sine-ma” filmleri bakımından, eser sahibi kim olacaktır? FSEK'in 4630 sayılı **Kanun'la değişik 8. Maddesi**'ne göre:

“...Sinema eserlerinde; yönetmen, özgün müzik bestecisi senaryo yazarı ve diyalog yazarı eserin birlikte sahibidirler. Canlandırma tekniğiyle yapılmış sinema eserlerinde, animatör de eserin birlikte sahipleri arasındadır...”

Yine 8. Madde'ye göre:

“Bir işlenmenin ve derlemenin sahibi, asıl eser sahibinin hakları mahfuz kalmak şartıyla onu işleyendir.”

9. Madde'de ise:

"birden fazla kimsenin meydana getirdikleri eserin, kısımlara ayrılması mümkünse, bunlardan her biri meydana getirdikleri kısmın sahibi sayılırlar."

denilmektedir. Yani bir musiki eserinin bestesinin ve güftesinin ayrı ayrı değerlendirilmesi mümkün olduğu gibi, herhangi bir bilimsel kitabın içindeki fotoğrafların veya kroki veya formüllerin bu bilimsel kitaptan ayrı basılması da mümkündür.

Yine 9. Madde'nin ikinci fıkrasına göre:

"Aksi kararlaştırılmış olmadıkça, eseri vücuda getirenlerden her biri bütün *eserin* değiştirilmesi veya yayımlanması için diğerinin iştirakini isteyebilir. Diğer taraf haklı bir sebep olmaksızın iştirak etmezse, mahkemece müsaade verilir. Aynı hüküm mali hakların kullanılmasında da uygulanır."

Buna karşılık, eğer birden fazla kişinin iştirakiyle vücuda getirilen eser ayrılmaz bir bütün teşkil ediyorsa, eserin sahibi onu meydana getirenlerin birliğidir. Yasa'nın 10. Maddesi'nde eser sahipleri arasındaki birlik bu şekilde düzenlenmiştir. Örneğin iki yazarın birlikte yazdıkları bir kitap veya mimarın projesini bir anıt olarak gerçekleştiren heykeltıraşın eseri üzerinde herkesin birlikteliği vardır. Birliğe adi şirket hükümleri uygulanır. Eser sahiplerinden biri, birlikte yapılacak bir işleme haklı bir neden olmaksızın müsaade etmezse, bu müsaade mahkemece verilebilir. Eserin her bir sahibi, eğer esere tecavüz söz konusu olursa; tek başına hareket edebilir.

Yasa'da ayrıca "eser sahipliği" ile ilgili karinelerde sayılmıştır. FSEK'in II. Maddesi'ne göre:

“Yayımlanmış eser nüshalarında veya güzel sanat eserinin aslında, o eserin sahibi olarak adını veya takma adını kullanan kimse, aksi sabit oluncaya kadar o eserin sahibi sayılır.”

Maddenin ilk fıkrasına göre de:

“Umumi yerlerde veya radyo ve televizyon aracılığıyla verilen konferans ve temsillerde, mutad şekilde eser sahibi olarak tanıtılan kimse eser sahibi sayılır, meğer ki bir fıkradaki karine yoluyla diğer bir kimse eser sahibi sayılmasın.”

Eser sahibinin adının belirtilmediği durumlar ise; 12. Madde’de düzenlenmiştir. Yani eğer yayımlanmış bir eserin sahibi II. Madde’ye göre belli olmadıkça; yayımlayan, eğer o da belli değilse çoğaltan kimse eser sahibine ait hak ve yetkileri kullanabilir.

Eser sahiplerinin hakları

Eser sahibinin kendi eseri üzerindeki hakları ikiye ayrılır. Yani eser sahibinin kendi yarattığı eser üzerinde hem “**mali hakları**” hem de “**manevi hakları**” vardır.

Mali haklar denilince ne anlamamız gerekir? Eser sahibi eserinden bizzat yararlanma hakkına sahiptir. Veya eserinden yararlanmak isteyenlerden bir şey isteme bir karşı edim yerine getirmeyi isteyebilir. Mali haklar denildiğinde kısaca, eserden bizzat yararlanma hakkı ile yararlanmak isteyenlere karşı eser sahibinin ileri sürdüğü ve bir karşı edim talep ettiği yetki anlaşılır.

Müzik eserlerinin veya sinema eserlerinin sahipleri veya yapımcılar mali haklarının sahipleri olduklarına dair ispat kolaylığı için, eserlerinden yararlanma yetkilerinin kayıt ve tescilini isteyebilirler. Yasaya göre sinema ve müzik eserlerinin sahipleri

ri, eserlerini Kültür Bakanlığı'nca çıkarılacak yönetmeliğe göre kayıt ettirebileceklerdir.

Manevi haklar denilince ne anlamak gerekir? Manevi hak, eser sahibinin kendi kişiliğini haksız tecavüzlere karşı koruma hakkıdır. Ortaya çıkan eser aslında eser sahibinin yarattığı ve onun kişiliğinin bir parçası olarak ortaya çıkmış olan eserdir. Dolayısıyla eser sahibinin izni olmadan kamuya arz edilemez. Eserde, eser sahibinin adı mutlaka belirtilecektir. Eser sahibinin izni olmadan eserde değişiklik yapılmayacaktır. Bütün bu hâller aslında eser sahibinin yarattığı eser üzerindeki manevi hakların korunmasıdır.

Eser sahibinin mali haklarının çeşitleri nelerdir? Bunları aşağıdaki gibi saymak olanaklıdır:

- İşleme hakkı,
- Çoğaltma hakkı,
- Yayma hakkı,
- Temsil hakkı,
- İşaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma iletim hakkı.

Şimdi sırayla bu haklar üzerinde duralım.

İşleme hakkı nedir? Yasa'nın 21. Maddesi'nde "Bir eserden onu işlemek suretiyle faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir" denilmek suretiyle, işleme hakkının esası gösterilmiştir. Bu durumda eser sahibinin dışında bazı kişiler de eser sahibinin mali haklarını kullanabilirler ama bunun için eser sahibi ile aralarında kullanma biçimlerini gösteren bir sözleşme olması gerekir. Bu sözleşmede eserden nasıl yararla-

nılacağı, süre ve kullanma biçimleri ayrı ayrı gösterilecektir. Haklar sözleşmeyle devredilebilir. Aksi takdirde yasaya aykırı davranılmış olur.

Çoğaltma hakkı nedir? FSEK'in 22. Maddesi'nde gösterilmiştir. Madde'ye göre:

"Bir eserin aslını veya kopyalarını, herhangi bir şekil veya yöntemle, tamamen veya kısmen, doğrudan veya dolaylı, geçici veya sürekli olarak çoğaltma hakkı münhasıran eser sahibine aittir."

Yasa'nın 22. Maddesi'nin birinci fıkrasında, çoğaltma hakkınının kime ait olduğu gösterilmiştir. Bu hak eser sahibi tarafından kullanılabilir. eser sahibi kendi eserini çoğaltabilir. Veya eserinin çoğaltma hakkını başkasına da devredebilir. Böyle bir devir eserin hem aslını hem de ayrıca eserin işlenmesini kapsar.

Madde'nin ikinci fıkrasında ise "**çoğaltma hakkı**" şöyle tanımlanmaktadır:

"Eserlerin aslından ikinci bir kopyasının çıkarılması ya da eserin işaret, ses ve görüntü nakil ve tekrarına yarayan, bilinen ya da ileride geliştirilecek olan her türlü araca kayıt edilmesi, her türlü ses ve müzik kayıtları ile mimarlık eserlerine ait plan, proje ve krokilerin uygulanması da çoğaltma sayılır."

Yayma hakkı nedir? Yayma hakkı Yasa'nın 23. Maddesi'nde tarif edilmiştir:

"Bir eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarını, kiralamak, ödünç vermek, satışa çıkarmak veya diğer yollarla dağıtmak hakkı münhasıran eser sahibine aittir."

Doğrudan doğruya eser sahibine ait olan hak, eser sahibi tarafından yine mali hakların devri sözleşmesi ile başkasına da ge-

çirilebilir. Bu durumda bir eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarının kiralınması, ödünç verilmesi, satışa çıkarılması veya diğer yollarla dağıtılması yayma hakkı olup devredilmesi de mümkündür. 23. Madde'nin ikinci fıkrasına göre, eser sahibinin izniyle yurt dışında çoğaltılmış nüshaların yurt içine getirilmesi ve bunlardan yayma yoluyla faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir. Yurtdışında çoğaltılmış nüshalar her ne suretle olursa olsun eser sahibinin ve/veya eser sahibinin iznini haiz yayma hakkı sahibinin izni olmaksızın ithal edilemez. Kiralama ve kamuya ödenç verme yetkisi eser sahibinde kalmak kaydıyla, belirli nüshaların hak sahibinin yayma hakkını kullanması sonucu mülkiyeti devredilerek ülke sınırları içinde ilk satışı veya dağıtımını yaptıktan sonra bunların yeniden satışı eser sahibine tanınan yayma hakkını ihlal etmez.

Yine aynı maddenin üçüncü fıkrasına göre, bir eserin veya çoğaltılmış nüshalarının kiralınması veya ödünç verilmesi şeklinde yayımı, eser sahibinin çoğaltma hakkına zarar verecek şekilde, eserin yaygın kopyalanmasına yol açamaz. Ayrıca, bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Kültür Bakanlığı'na hazırlanacak bir yönetmelikle düzenleneceği belirtilmiştir.

Temsil hakkı nedir? Yasa'nın 24. Maddesi'ne göre:

"Bir eserden ('onun asıl veya işlemlerini' şeklindeki ibare 4630 sayılı yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır) doğrudan doğruya yahut işaret, ses veya resim nakline yarayan aletlerle umumi mahallerde okumak, çalmak, oynamak ve göstermek gibi temsil suretiyle faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir."

Görüldüğü gibi temsil hakkının, doğrudan doğruya eser sahibine ait olduğu da belirtilmiştir.

Bir eserin temsili, bir sanat eserini çalmak, veya göstermek hâli temsil hakkına girer. Bir müzik parçası konserde seslendirilebilir. Bir şiir gecesinde şiirler okunabilir. Bir tiyatro oyunu bir tiyatrodaki sahneye konulabilir. Bir film sinema salonunda gösterilebilir veya resimler bir galeride sergilenir.

Eser sahibinin eserinden yararlanmada temsil hakkı kullanımı, “o an” ile yani “kullanılma ânı” ile sınırlıdır. Bir müzik parçasının ancak belirli bir konserde seslendirilmesi gibi. Ayrıca temsil hakkı kamuya açık alanda veya bir başka deyişle kamunun yararlanacağı umumi bir yerde temsil edilmiş olmalıdır. Yine Yasaya göre eser sahibi temsil hakkını bir başkasına yazılı bir devir sözleşmesiyle devredebilir.

İşaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma iletim hakkı nedir? Bu hak, Yasanın 25. Maddesi’nde düzenlenmiştir. Madde’nin ilk fıkrasına göre:

“Bir eserin aslını ve çoğaltılmış nüshalarını, radyo-televizyon, uydu ve kablo gibi telli veya telsiz yayın yapan kuruluşlar vasıtasıyla veya dijital iletim de dahil olmak üzere işaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla yayımlanması ve yayımlanan eserlerin bu kuruluşların yayınlarından alınarak başka yayın kuruluşları tarafından yeniden yayınlanması suretiyle umuma iletilmesi...” dir.

Bu hak yine diğer haklarda olduğu gibi münhasıran eser sahibine aittir. Madde’nin ikinci fıkrasına göre ise;

“Eser sahibi, eserinin aslı veya çoğaltılmış nüshalarının telli veya telsiz araçlarla satışı veya diğer biçimlerde umuma dağıtılmasına veya sunulmasına ve gerçek kişilerin seçtikleri yer ve zamanda eserine erişimini sağlamak suretiyle umuma iletimine izin vermek veya yasaklamak hakkına sahiptir.”

İşte buraya kadar saydıklarımız Fikir ve Sanat Eserleri Yasası’nda düzenlenen fikri haklar, eser sahipliği ve mali hakların çeşitleridir.

“İcracı sanatçılar” ve “komşu haklar”

Yasada bir de “**ıcracı sanatçılar**” ve onların hakları sayılmıştır. Ancak bu hakların nasıl şekillendiğini anlayabilmek için öncelikle “**komşu hak**” kavramının ne olduğunu bilmek gerekmektedir.

Komşu haklar ne demektir? Kabaca verebileceğimiz bir tanıma göre, eser sahibinin yarattığı eser üzerindeki fikri haklarına yakınlık gösteren veya ona benzeyen haklardır. Başka ifadeyle, eser sahibinin haklarıyla bağlantılı haklardır.

İcracı sanatçıların, yayıncıların veya yapımcıların eser sahibinin eserlerini kaydetme, çoğaltma veya dağıtım için izin verme veya yayımlama hakkı, aslında eser sahibinin haklarına komşu olan haklardır.

“İcracı sanatçılar” kimlerdir? İcracı sanatçılar, başkalarının eserlerini yorumlarlar. Eser sahibinin eserini yayımlayan yayıncı, sadece yayıncı olarak mali bir külfete giren, ama eseri mali katkısıyla yayımlayandır. Eser sahibi gibi bir eser yaratmaz, ama eserin yayınlanmasını sağlar.

Buna rağmen örneğin bir müzik eserini yorumlayarak icra eden bir sanatçı o eseri alenileştirmiş olmaktadır. Kamuya arz edilen bu eser, toplum tarafından benimsendiğinde, topluma mal olmasını icracı sanatçı sağlamış olmaktadır. **Böylelikle “ıcracı sanatçılar” eserin topluma yayılmasını ve dinlenmesini sağlamaktadırlar.**

Sonuçta yapımcılar da, bana veya CD yoluyla ses ve görüntü tespiti yapmaktadırlar. Bu yapımları da radyo ve televizyonlar kullanarak o eserin yayılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, icracı sanatçılar ile hakları konusu radyo ve televizyonları yakın-

dan ilgilendirmektedir. Herhangi bir CD'ye kaydedilmiş veya banda alınmış bir konserin veya bir tiyatro oyunun televizyonda yeniden yayımlanması gibi durumlarda, komşu hak sahipliği kendini göstermektedir. Konuyu biraz daha açarsak, yasa da nasıl bir düzenlemeye gidildiği, sorularımıza yanıt oluşturabilir.

Yasa'nın 80. Maddesi'nde kimlerin komşu hak sahibi olduğu şöyle gösterilmektedir:

"Madde 80- Eser sahibinin hakları ile bağlantılı haklar şunlardır: 1. Eser sahibinin haklarına komşu haklar: Eser sahibinin manevi ve mali haklarına zarar vermemek kaydıyla ve eser sahibinin izniyle bir eseri özgün bir biçimde yorumlayan, tanıtan, anlatan, söyleyen, çalan ve çeşitli biçimlerde icra eden sanatçıların, bir icra ürünü olan veya sair sesleri ilk defa tespit eden fonogram yapımcıları ile radyo televizyon kuruluşlarının aşağıda belirtilen komşu hakları vardır."

O halde İcracı sanatçı bir başkasına ait olan bir eseri icra ve temsil ederek o esere ruh ve anlam kazandırır. Gerçek eser sahibiyle eserden yararlanacak olanlar arasında bir tür aracılık yapmakta ve sarf ettiği fikri emekle eserin yayılmasına, tanınmasına hizmet etmektedir. Bazen eser icracı sanatçının kimliği ile özdeşleşebilir ve eser sahibinden çok icracının adıyla anılabilir. Çünkü, bir daha söylersek, Yasa'nın 80. Maddesi'ne göre **ıcracı sanatçılar; eser sahibinin izni ile bir eseri özgün biçimde yorumlayan, tanıtan, anlatan, söyleyen, çalan ve çeşitli biçimlerde icra eden kişilerdir.**

İcracı sanatçının mali hakları nelerdir? Bunları, FSEK'in 80. Maddesi'ne göre: Bir eseri sahibinin izni ile özgün bir biçimde yorumlayan icracı sanatçı; bu icranın tespit edilmesine, bu tespitin çoğaltılmasına, satılmasına, dağıtılmasına, kiralanmasına ve ödünç verilmesine, işaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan

araçlarla umuma iletimine ve yeniden iletimine, temsiline izin vermek veya yasaklamak konusunda tek hak sahiptir.

İcracı sanatçı, ayrıca tespit edilmiş ancak yurtiçinde henüz satışa çıkmamış veya başka yollarla dağıtılmamış icralarının aslı, veya çoğaltılmış nüshalarının, satış yoluyla veya diğer yollarla dağıtılması konusunda izin vermek veya yasaklamak haklarına da sahiptir. Yasa şöyle demektedir: İcracı sanatçı; 1) tespit edilmiş icrasının veya çoğaltılmış nüshalarının; telli veya telsiz araçlarla satışı, diğer biçimlerde umuma dağıtımına veya sunulmasına 2) gerçek kişilerin seçtikleri yer ve zamanda icrasına ulaşılmasını sağlamak suretiyle umuma iletimine izin vermek veya yasaklamak hakkına sahiptir.

İcracı sanatçıları yukarıda saymış olduğumuz mali haklarını aralarında tespit edecekleri bir bedel karşılığı da sözleşme ile bir yapımcıya devredebilirler. Diğer yandan icra, bir müteşebbisin girişimi ile ve bir sözleşmeye dayanılarak gerçekleştirilmişe müteşebbisinin de izninin alınması gereklidir.

İcranın, bir orkestra, koro veya tiyatro grubu tarafından gerçekleştirilmesi halinde mali haklarını kullanımına ilişkin izin ve yasaklama yetkisi; orkestra veya koroda şef'e; tiyatro grubunda ise yönetmene aittir.

İcracı sanatçıların hakları, icranın ilk tespitinin yapıldığı tarihten başlayarak yetmiş yıl devam eder. İcra tespit edilmemiş ise bu süre icranın ilk aleniyet kazanmasıyla başlar.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun radyo ve televizyonları yakından ilgilendiren maddeleri ile, dayandığı temel kavramlar bunlardır. Öyle görünüyor ki, söz konusu düzenlemeler bundan böyle, yerel medyanın yayın yaşamını önemli ölçüde etkileyecek.

TARTIŞMA

SORU: Sunuşunuzda hep radyo ve televizyonlardan bahsettiniz, ben bir gazeteci olarak, size şu soruyu yöneltmek istiyorum. Bir gazetede yayımlanan haberi ya da fotoğrafı, bir başka gazete sonradan kullandığında, telif hakları açısından durum ne olur?

Haklısınız, sunuş başlığına uygun olarak ben sadece radyo ve televizyonları ilgilendiren yasa değişikliğinden bahsettim. Gazetelerle ilgili olarak sizin söz ettiğiniz konu “**iktibas**”a girer. İktibas, yazılı bir eserin alınıp aynı şekilde kullanılarak yayımlanmasıdır. Basın Kanununun 15. Maddesi bu konuyu düzenlemektedir. Buna göre, bir eser yayınlandığı an alenileşmiş sayılır. **İktibas serbestisi** ise, “asıl eseri bozmadan, ondan yararlanarak ve başka bir konuyu anlatabilmek amacıyla o sınırlar içinde yararlanma hakkı”dır. Sözümlü ettiğim maddeye göre: “Bir mevkutenin hususi fedâkarlık ihtiyariyle elde edip yayımladığı haber, yazı ve resimler mevkute sahibinden müsaade alınmadıkça neşirlerinden 24 saat geçmeden başka mevkuteler tarafından yayımlanamaz. Hususi fedâkarlık ihtiyariyle elde edilen yazı ve resimler için mevkute sahibinden izin almak mecburidir”

SORU: Benim sorum, yerel medya çalışanlarının bir sorunuyla ilgili. Bunlardan bir tanesi yapılan haberin, editör ya da haber merkezi tarafından, belirli bir çıkar gözetilerek veya koruyucu amaçla yayımlanmaması ya da yayımlanan bir haberden dolayı davayla karşı karşıya kalma durumumuzda, korunmamamız. Hatta günah keçisi ilan edilerek işten çıkarılmamız. Bu durumda biz hakkımızı nasıl arayacağız?

Türkiye’de sendikal örgütlenme ile gazetecilerin çalışma ve iş koşulları düzenlenmediği sürece sorunlarınız sürecektir. Halen uygulanmayan en eski yasalardan birisi de, **212 Sayılı Basın İş Yasası**’dır. Bu yasa gazeteci ile işveren arasında yazılı sözleşme yapılmasını koşul sayar. Ve bazı hakları da gazeteciye verir. Ama ne yaygın basında ne de yerel basında bu yasa uygulanmıyor. Üç-dört yer istisna olmak üzere, yerelde çalışan gazetecilerden hiçbirisi ile sözleşme yapılmamıştır. Diğer yandan benim tanıdığım yerel medyada görev yapan gazetecilerin dörtte üçü büyük gazetelerden birine atlamak, orada çalışmaya başlamak istiyor. Benim tercihim bulunduğunuz yerde kalmanızdır. Bu daha doğrudur. Evet yerelde ücret azdır. Ama iş güvenliği açısından ulusal medyada da durum çok farklı değildir. İşten çıkarmalar yaygın medyada daha yaygındır. Bazılarının 1475 Sayılı İş Yasası hükümlerine göre sözleşmesi var. Buna karşılık, 212 sayılı Basın İş Yasası’nın ne olduğunu bilmeyen gazeteciler bulunmaktadır, ulusal medyada. Kendi meslekleri ve haklarıyla çıkarlarını koruma bakımından, en aciz işkolu ne yazık ki, gazetecilik işkoludur. Bence bunu söylemek kolay belki ama, “gazeteci gibi gazeteci” olun. Yani, kendi hakkınızı da savunun, bu konuda yeni mücadele yöntemleri geliştirin.

YAZARLAR

Sevda Alankuş

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi, Yüksek lisans ve doktorasını yine bu fakülte ve siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında tamamladı. İngiltere'de Leeds Üniversitesi Sosyoloji bölümünde doktora sonrası çalışmalarda bulundu.

1995'de İletişim Bilimleri alanında doçent oldu. 1980'den başlayarak, Ege, Ankara, Anadolu üniversiteleri İletişim Fakültelerinde ders verdi. Kadın, etnik/ kültürel azınlıklar ve medya üzerine çalışmaları yayınlandı.

Halen Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi dekanlığı yanında doçent olarak akademik çalışmalarını sürdürüyor, ayrıca BİA Yerel Medya Eğitim Programının danışmanlığını yapıyor ve alternatif medya konusunda çalışıyor.

Süleyman İrvan

1962'de Bolu'da doğdu, 1987'de Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu'ndan birincilik derecesi ile mezun oldu ve aynı okulda araştırma görevlisi olarak göreve başladı.

1988'de Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün bursu ile İngiltere'de altı ay dil kursuna gitti. Yüksek lisansını 1990'da ABD'de University of West Şorida'da iletişim sanatları alanında, doktorasını 1997'de Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim dalında tamamladı.

1998'de Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde yardımcı doçent olarak atandı, 2002'de doçent oldu.

İrvan 2002-2003 öğretim yılından bu yana Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Gazetecilik bölüm başkanlığını yürütüyor, medya etiği, siyasal iletişim, haber sosyolojisi ve iletişim kuramları alanlarında dersler veriyor.

İki yıl süresince hakemli bir dergi olan *İletişim*'in editörlüğünü yapan İrvan'ın yayımlanmış beş derleme ve iki çeviri kitabı bulunuyor.

Ragıp Duran

1954'te, İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi ve Fransa'da Hukuk tahsilinden sonra 1978'den bu yana İstanbul, Ankara, Paris, Londra, Amsterdam ve Boston'da gazetecilik yaptı. *Aydınlık*, *Hürriyet*, *Nokta*, *Cumhuriyet*, *Özgür Gündem* ile *BBC* ve *AFP* çalıştığı bazı medya kuruluşları.

Medya eleştirisi alanında üç kitap yayınladı: *Apoletli Medya*, *Burası Dünya Polis Radyosu* ve *Medyamorfoz*. Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesinde öğretim görevlisi. Fransa'da yayınlanan *Liberation* gazetesinin Türkiye muhabiri. *Birgün* gazetesinde medya eleştirmenliği yanında BİA eğitim projelerinde eğitmenlik ve medya eleştirmenliği yapıyor.

Fikret İlkiz

1950'de doğdu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1992-1996 yıllarında Basın Konseyi hukuk danışmanı ve genel sekreter vekilliği görevlerinde bulundu, İstanbul Barosu Dergi Yayın Kurulu üyeliği yaptı.

İstanbul Barosu Staj Eğitim Merkezi (SEM) Kurucuları arasında yer aldı. Ayrıca, 1996-2002 yıllarında SEM Yürütme Kurulu Üyeliği ve "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru" bölüm başkanlığı yaptı. Basın Konseyi ile Dayanışma Vakfı ve İnsan Hakları Kurumu kurucu üyesi, Umut Vakfı ile Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma Uygulama Merkezi yürütme kurulu üyesi. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti hukuk danışmanı, onursal üyesi ve 1998 Basın Özgürlüğü Ödülü sahibi.

1997-2002 yıllarında sorumlu yazı işleri müdürü olduğu *Cumhuriyet* gazetesinde 1983-2004 arasında hukuk danışmanlığı yaptı.

Halen, *NTV/CNBC-e* ve *BİA Hukuksal Destek Birimi* danışmanlığının yanı sıra İstanbul Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi iletişim fakültelerinde ders veriyor. ve avukatlık yapıyor.

BİA YEREL MEDYA EĞİTİM
PROGRAMLARI'NA KATILAN
YEREL GAZETECİ, EĞİTİMCİ VE
KOORDİNATÖRLERİN TAM LİSTESİ VE
İŞLENEN KONULAR

Yerel Medya Eğitim Programı, 1. Basamak
Mersin 24-25 Şubat 2001, Hotel Gondol

Recep Yıldırım (Radyo Metropol/Mersin), Suat Yıldız (Radyo Aktif/Mersin), Necmi Aydın (Radyo Metropol/Mersin), Kıymet Gökçe (Radyo Metropol/Mersin), Sibel Cengiz (Radyo Metropol/Mersin), Ebru Ergüler (Radyo Metropol/Mersin), Hüsamettin Karakele (Akdeniz Haber Ajansı/Mersin), Ergün Karaca (Radyo Mega/Mersin), O. İlker Taşyürek (Radyo Mega/Mersin), Tanık Güçlü (Radyo Ses/Mersin), Özlem Altuğ (Akdeniz Gazetesi/Mersin), Özlem Karıncalı (Radyo Şirinnar/Gaziantep), Ahmet Atılmış (Pozitif Dönüşüm/Gaziantep), Azad Adıyaman (Radyo Ses/Mersin), Lale Ayça (Aktif Radyo/Mersin), Ergün Rençber (Yeni Çizgi

Gazetesi/Mersin), İlkay Kaydu (Yeni Çizgi Gazetesi/Mersin), Murat Çevik (Güney Hakimiyet/Mersin), Güler Yıldız (Çınar Gazetesi/Mersin), Abidin Yağmur (Çınar Gazetesi/Mersin), Suzan Doğan (Sun Televizyonu/Mersin) Deniz Kara (Sun Televizyonu/Mersin), Özcan Aladağ (Zirve Gazetesi/Kozan), Ömer Alpdoğan (Sağduyu Gazetesi/Kozan), Murat Güreş (Fırat'ta Yaşam/Gaziantep), Sinan Şahin (Fırat'ta Yaşam/Gaziantep), Mehmet Can Toprak (Radyo Ses/Mersin), Bilal Aldoğan (Pozitif Dönüşüm/Gaziantep), Alper Güneri (Radyo Star/Tarsus), Gönül Korkut (Radyo Ses/Mersin), Tuğba Okyay (Radyo Metropol/Mersin).

BİA Koordinasyonu'ndan: Nadire Mater, Nazım Alpman, Yaşar Kanbur.

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Yrd. Doç. Dr. Beybin D. Kejanlıoğlu/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Medya ve Etik (Yrd. Doç. Dr. Süleyman İrvan/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Doç. Dr. Ümit Atabek/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi) Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Tuğrul Eryılmaz/Radikal 2).

Diyarbakır, 17-18 Mart 2001, Otel Admira

Hasan Kara (Güneş TV/Malatya), Nüket Uçar (Güneş TV/Malatya), A. Turan Kılıç (Radyo Fon/Malatya), Eyüp Aksaç (Radyo Fon/Malatya), Resat Yiğiz (Çağdaş Gazetesi/Batman), Ubeyt Deniz (Kanal 72/Batman), Fethullah Ekmen (Söz Gazetesi/Batman), Remzi Koyuncu (Söz Gazetesi/Batman), Süleyman Beyaz (İleri Gazetesi/Batman), Kerem Korkmaz (İleri Gazetesi/Batman), Mesut Eryeşi (Batman) Gazetesi/Batman), Nizamettin İzgi (Batman Gazetesi/Batman), Fatih Çiftçi (Hizmet Gazetesi/Şanlıurfa, Cumhuriyet Kılıçcıoğlu (Mücadele Gazetesi/Siirt), Dara Tur-

han (Mücadele Gazetesi/Siirt), İhsan Tan (Mücadele Gazetesi/Siirt), Ahmet Yağmur (Aktüel Radyo/Diyarbakır), Alper Külahçioğlu (Can TV (Radyo/Diyarbakır), Kasım Kadirhan (Şırnak Gazetesi/Şırnak), Hasan Pa-yan (Şırnak Gazetesi/Şırnak), Nihayet Durak (Sonsöz Gazetesi/Siirt), Hayriye Aktas (Sonsöz Gazetesi/Siirt), M. Şah Ayaz (Batman Express/Batman), Nevzat Bingöl (Gün TV-Radyo/Diyarbakır), Salih Siyah (Güneydoğu Bölge Gazetesi/Diyarbakır), Yılmaz Akıncı (Güneydoğu Bölge Gazetesi/Diyarbakır), Nezahat Dağtekin (ART TV/Diyarbakır).

BİA Koordinasyonu'ndan: Nadire Mater, Ertuğrul Kürkcü, Yaşar Kanbur.

Sunuslar: Medya ve Toplum (Yrd. Doç. Dr. Beybin D. Kejanlıoğlu/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), İletişim Hukuku (Hukukçu Fikret İlkiz), Medya ve Etik (Yrd. Doç. Dr. Süleyman İrvan/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Öğretim Görevlisi Mehmet Sucu/Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi, editör Murat Çelikkan/Hürriyet).

Bursa, 31 Mart -1 Nisan 2001, Almira Otel

Sinan Unuak (Radyo Güneş/Bursa), Cüneyt Akman (Radyo Güneş/Bursa), Sezer Koman (Radyo Brt/Balıkesir), Kemal Polaterce (Radyo Brt/Balıkesir), Kamil Yeşilfiliz (Biga Doğu/Balıkesir), Necati Şenyıldız Biga Doğu/Balıkesir), Atilla Kaya (Yeni Haber Gazetesi/Balıkesir), İlker Yurttaş (Radyo Boğaz/Çanakkale), İsmet Akıncı (Radyo Boğaz/Çanakkale), Halit Aydın (Son Nokta Gazetesi/Çanakkale), Hasan Anıl (1001 FM/Bursa), Zafer Beyaz (Dost FM/Bursa), M. Kayhan Kaymaz (Radyo 14/Bursa), Dilek Eskicioğlu (Radyo Bester/Bandırma), Esra Tugan (Radyo Bester/Ban-

dırma), Şükrü Er (Radyo Söz/Bursa), İlhan Kaya (Serbest Gazeteci/Çanak-kale).

BİA Koordinasyonu'ndan: Ertuğrul Kürkcü, Yaşar Kanbur, Nilgün Uysal, Yasemin Varlık

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Yrd. Doç. Dr. Halil Nalcaoğlu/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Medya ve Etik (Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi) Haber ve Habercilik (Öğretim Görevlisi Alper Görmüş/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi) Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya için İmkanlar (Doç. Dr. Ümit Atabek/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi) Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Alper Görmüş, Ragıp Duran).

İzmir, 24-25 Mart 2001, Otel Kaya Prestige

Sihat Akvardar (Radyo Aymega/Aydın), Cesur Doğan (Radyo Aymega/Aydın), Ulvi Tanrıverdi (Radyo Gökyüzü/Yerel Haber Gazetesi/İzmir), Kamer Karaman (Aliğa Sahil Radyo/İzmir), Necla Tüfekçioğlu (Dikili FM/İzmir), Seyhan Biçer (Aliğa Ekspres Gazetesi/İzmir), Şahap Avcı (Aliğa Ekspres Gazetesi/İzmir), Ali Rıza Kafalı (Can Radyo/İzmir), Şenol Eskin (Kuşadası Değişim Gazetesi/İzmir), Sabri İsel (Radyo Hıraş/Manisa), Emin Yüce (Radyo Hıraş/Manisa), Mustafa Tecim (Alaşehir Kardelen FM/Manisa), Ferit Ünlü (Kardelen FM/Manisa), Mesut Keskin (ART FM/Uşak), Tarkan Atmaca (Batı Radyo/İzmir), Fevzi Palut (Batı Radyo/İzmir), Kadir Öge (Özlem FM/Uşak), Oktay Kurt (Özlem FM/Uşak), Agit Alan (Turgutlu FM/Manisa), Fatoş Ünal (Radyo 45/Manisa), Salih Ziya Ünal (Radyo 45/Manisa), İbrahim Uzun (Radyo Sembol/Manisa), Nevin Şentürk (Aktif Radyo/Manisa), Murat Şentürk (Aktif Radyo/Manisa).

BİA Koordinasyonu'ndan: Nadire Mater ve Baran Gündoğdu.

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Doç. Dr. Nilgün Gürkan/Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi), Medya ve Etik (Yrd. Doç. Dr. Süleyman İrvan/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Doç. Dr. Ümit Atabek/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi) Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Celal Başlangıç/Radikal).

Sivas, 7-8 Mart 2001, Büyük Otel

Fikret Ceyhan (SRT/Sivas), Erdem Özden (Arkadaş Radyo/Sivas), Emine Arslan (Dost Radyo/Çorum), Nuri İşlek (Dost Radyo/Çorum), Oğuzhan Roma (Radyo Tek/Erzincan), Recep Bulut (Kay TV/Kayseri), Selahattin Karakoç (Ana Haber Gazetesi/Kayseri), Erol Eryılmaz (Ana Haber Gazetesi/Kayseri), Zafer Kara (Kay TV/Kayseri), Sabiha Yılmaz Son (Arkadaş Radyo/Sivas), Hikmet Kuru (SRT/Sivas), İsmail Dursun (Ulusal TV/Sivas), Hatice Şeker (Arkadaş Radyo/Sivas), Yücel Yönel (Anadolu Gazetesi/Sivas), Onur Özçelik (Sivas FM/Sivas), Eraydın Aytekin (Yeni Ülke Gazetesi/Sivas), Erkan Fırat (Radyo Can/Erzincan), Erkan Gündoğdu (Radyo Can/Erzincan), Murat Kılınc (Radyo 2000/Erzincan), Oktay Kılınc (Radyo 2000/Erzincan), Sadık Örgel (Dost Haber/Çorum), Şahin Örgel (Dost Radyo/Çorum).

BİA Koordinasyonu'ndan: Nadire Mater ve Baran Gündoğdu.

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Yrd. Doç. Dr. Halil Nalçaoğlu/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Medya ve Etik (Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Doç. Dr. Ümit Atabek/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi

İletişim Fakültesi, Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi. İletişim Fakültesi)

Trabzon, 14-15 Nisan 2001, Sümela Otel

Metin Akyürek (Medeniyet Gazetesi/Ordu), İbrahim Eksilmez (08 FM/Artvin), Nilgün Mutlu (Radyo Klüp/Samsun), Ercüment Mutlu (Radyo Klüp/Samsun), Evrim Kepenek (Gelişim Gazetesi/Rize), Yasemin Baş (Radyo Aktif/Trabzon), Zeynep Ü. Yılmaz (Radyo Aktif/Trabzon), Can Dağlıoğlu (Radyo Aktif/Trabzon), Nurgül Günaydın (Karadeniz Gazetesi/Trabzon), Aydın Gelleci (Karadeniz Gazetesi/Trabzon), M. Neriman Koç (Trabzon) Haber Gazetesi/Trabzon), Metin Deniz (İğdır Radyo TV/İğdır), Volkan Deniz (İğdır Radyo TV/İğdır), Fatma Karahasanoğlu (Türksesi Gazetesi/Trabzon), Duygu Karahasanoğlu (Türksesi Gazetesi/Trabzon), Mustafa Yılmaz (Rize TV/Rize), Süleyman Onay (Rize TV/Rize), Muhittin Sandıkçı (Rize'nin Sesi Radyo/Rize), Hürselen Sandıkçı (Rize'nin Sesi Radyo/Rize), Ahmet Kılıç (Kanal G/Giresun), Fatih Korkmaz (Kanal G/Giresun), Hakan Kabahasanoğlu (Çınar Dergisi/Giresun), Yeşim Küçükklü (Art TV/Artvin), Bayram Turan Çelik (Art TV/Artvin), Saliha Yayla (Aydın Gazetesi/Giresun), Elif Uzunlar (Kanal 52/Ordu), Muzaffer Şensoy (Kanal 52/Ordu), Turan Şentürk (Kafkas Sarp Haber/Artvin), Ahmet Şahinbaş (Karadeniz Umut Radyo/Rize), Muhammet Aykut (Karadeniz Umut Radyo/Rize), Makbule Efe (Medya FM/Samsun), Mehmet Yazıcı (Zümrüt Rize Gazetesi/Rize), Gönül Yeden (Zümrüt Rize Gazetesi/Rize), Murat Yazıcı (Rize'de.Com/Rize), Özge Turhan (Rize'de.Com/Rize).

BİA Koordinasyonu'ndan: Nadire Mater, Ertuğrul Kürkcü, Yaşar Kanbur, Sevda Alankuş.

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Yrd. Doç. Dr. Mine Gencel Bek/Ankara

Üniversitesi İletişim Fakültesi), İletişim Hukuku (Avukat Fikret İlkiz), Medya ve Etik (Yrd. Doç. Dr. Süleyman İrvan/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik Atölyesi (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Hakan Kara/Cumhuriyet Gazetesi Haber Müdürü) Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İpek Çalışlar/Cumhuriyet Dergi)

Antalya, 5-6 Mayıs 2001, Kışlahan Otel

M. Kazım Yıldırım (ATV/Alanya), Alper Kutay (ATV/Alanya), Kamuran İnselel (ATV/Alanya), M. Soner Öktem (ATV/Alanya), Yesim Altaş (Radyo Maraton/Alanya), Ülkü Nural (Alanya Yankı Dergisi/Alanya), Zeki Demir (Alanya Yankı Dergisi/Alanya), Tevfik Günay (Kanal VİP/Antalya), İdris Taş (Kanal VİP/Antalya), S. Çıldır Çiçek (Kanal VİP/Antalya), Halil Altınar (Kanal VİP/Antalya), Mustafa Taş (Klas TV/Manavgat), Yunus Serttaş (Tefenninin Sesi/Burdur), Esmâ Serttaş (Tefenninin Sesi/Burdur), Muhammet Dumlupınar (Gölhisar Pınar Gazetesi/Burdur), Fatih Tecimer (Gölhisar Pınar Gazetesi/Burdur), İbrahim Nanecioğlu (Bucak Gündem Gazetesi/Burdur), Gülsüm Soylu (Bucak Gündem Gazetesi/Burdur), Fethi Şimşek (Burdur Radyo/TV/Burdur), Gaye Coşkun (Memleketim Alanya/Alanya), Ekrem Şen (Antalya Gazetesi/Antalya), Adem Tekin (Yeni Alanya Gazetesi/Alanya), M. Ali Dim (Yeni Alanya Gazetesi/Alanya), Refika Akgül (Kanal A/Alanya), S. Tanju Boylu (Isparta Gazetesi/Isparta), Esin Çıldır (E Medya/Antalya), Zeki Dilmer (E Medya/Antalya), Hasan Üstün (Arş. Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi), Murat Karaduman (Arş. Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi), Sibel Sığın (Arş. Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi), Emel Aksoy (Arş. Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi), Yeşim Acar (Arş. Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi), Memduh Turhanogulları (Arş. Görevlisi, Akde-

niz Üniversitesi) Cem Özdel (Anadolu Ajansı temsilcisi) .

BİA Koordinasyonu'ndan: Ertuğrul Kürkcü, Yaşar Kanbur, M.Yüksel Özbek.

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Doç. Dr. Halil Nalçaoğlu/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Medya ve Etik (Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik (Gazeteci Ruşen Çakır), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Hakan Kara/Cumhuriyet Gazetesi Haber Müdürü) Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Ruşen Çakır, Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi).

Ankara, 19-20 Mayıs 2001, PÜİS Otel

Cengiz Tarhancı (Ulurmak Gazetesi/Aksaray), Süleyman Eroğlu (Kral FM/Aksaray), Okşan Arıncı (KTV/Konya), Ahmet Aka (Merhaba Gazetesi/Konya), Turgut Yıldız (KTV/Konya), Nurettin Turunc (Yeni Aşıkpaşa Gazetesi/Kırşehir), Gülistan Berktaş (Yeni Aşıkpaşa Gazetesi/Kırşehir), Abdülkadir Ay (Aksaray FM/Aksaray), Ramazan Öztürk (Kanal 68 TV/Aksaray), Adem Doğruer (Hasandağı Gazetesi/Aksaray), Zafer Uçkun (Hasandağı Gazetesi/Aksaray), Murat Akarçay (Es FM/Eskişehir), Selahattin Kenar (Ses Radyo/Eskişehir), Nursen Korkmaz (Kapadokya Gazetesi/Nevşehir), Hasan Eraslan (Ahi TV/Kırşehir, Yaşar Üçgül (Ahi TV/Kırşehir, Ahmet Yılmaz (Bayrak TV/Yozgat), Ferhat Özer (Bayrak TV/Yozgat), Gülay Baltalık (Anayurt Gazetesi/Kırşehir), Yasin Şahin (Kapadokya FM/Nevşehir), Müberra Allahverdi (TMMOB/EMO), İlker Erten (TMMOB/MMO), Mustafa Atagün (TMMOB), Şenol Bayraktaroğlu (TMMOB/JMO), Ayla Onar (TMMOB/MMO), Çetin Gül (TMMOB/Meteoroloji M.O.), Aynur Y. Çakır (TMMOB/SPO), Günruh Bağcı (TMMOB/Jeofizik M.O.), Selma Kanbur (TMMOB), Eren Tepeuğur (TMMOB/Jeofizik M.O.), Mehmet Kaplan (TMMOB / Jeofizik MO).

BİA Koordinasyonu'ndan: Ertuğrul Kürkçü ve Baran Gündoğdu.

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Doç. Dr. Ayşe İnal/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Medya ve Etik (Prof. Dr. Bülent Çaplı/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik (Araştırma Görevlisi Çiler Dursun/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Araştırma Görevlisi Hakan Tuncel/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi) Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Araştırma Görevlisi Çiler Dursun/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, gazeteci Faruk Bildirici, Hürriyet Gazetesi).

Bolu, 2-3 Haziran 2001, Koru Otel

İsmail Kadı (Yeni Haber Gazetesi/Gebze), Cengiz Yücal (Yeni Haber Gazetesi/Gebze), Füsün Erdoğan (Özgür Radyo/İstanbul), Arzu Demir (Özgür Radyo/İstanbul), Fevziye Salaş (Özgür Radyo/İstanbul), Semra Çelebi (Özgür Radyo/İstanbul), Barış Gündoğdu (Özgür Radyo/İstanbul), Erdem Çalışkan (Özgür Radyo/İstanbul), Gökçe Başbuğ (Özgür Radyo/İstanbul), Saffet Can (Susma Gazetesi/Zonguldak), Bahattin Arı (Susma Gazetesi/Zonguldak), Nilüfer Maviş (Yeni Sakarya Gazetesi/Adapazarı), Levent Bayrı (Yeni Sakarya Gazetesi/Adapazarı), Levent Bektaş (Gözde FM/Sinop), Yılmaz Yılmaz (Barış FM/Sinop), Erdinç Özyılmaz (Barış FM/Sinop), Metin Ferah (Yeni Hayat/Bolu), Sinan Ayhan (Yeni Hayat/Bolu), Gürkan Kılıç (Sakarya Radyo TV/Adapazarı), Esra Gürsen (Sakarya Radyo TV/Adapazarı), İsmail Eser (Gerede FM/Bolu), Fuat Bayramoğlu (Gerede FM/Bolu), Aysel Uzun (Aktif Radyo/Sakarya, Elif Deşiş/Hür FM/Sakarya, Filiz Özer/Yeni Umut Gazetesi/Bolu), Özay Yıldırım (Yeni Umut Gazetesi/Bolu), İbrahim Atalay (Karadeniz TV/Bolu), Sedat Akayoğlu (Gerçek Gazetesi/Bolu), Mübeccel Akbaş (Gerçek Gazetesi/Bolu).

BİA Koordinasyonu'ndan: Yaşar Kanbur, Yüksel Özbek, Erol Önderoğlu.

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Doç. Dr. Halil Nalçaoğlu/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Medya ve Etik (Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi. İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Doç. Dr. Ümit Atabek/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi) Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi).

Yerel Medya Eğitim Programı, 2. Basamak İzmir, 21-22 Aralık 2002, Anemon Otel

Selma Öztürk (Demokrat Radyo/İzmir), Doğan Sönmez (Venüs Radyo/Manavgat), Sinan Uluak (Radyo Güneş/Bursa İnegöl), Tahir Çolak (Radyo ART/Uşak), Semra Çelebi (Özgür Radyo/İstanbul), İsmet Akıncı (Radyo Boğaz/Çanakkale), Özge Kural (Radyo Eksen/Bursa), Rüstem Avcı (Radyo Söz/Bursa), Barış Keskin (Radyo Türk/Bursa), Yunus Yesilöz (Radyo Sahil/Manisa), Mürvet Altıntaş (Radyo Burdur/Burdur), Erdal Emre (Yön FM/İstanbul), İlkay Güngen (Radyo Hit/Bursa), Zafer Beyaz (Dost FM/Bursa), Hasan Anıl (1001 FM/Bursa), Sevgi Akgeç (Radyo Ay-mega/Aydın), Fatoş Ünal (Radyo 45/Manisa), Fatih Gülsuyu (Radyo Hıraş/Manisa), N. Deniz Tüfekçioğlu (Dikili FM/Dikili), Ulvi Tanrıverdi (Radyo Gökyüzü/Menemen).

BİA Koordinasyonu'dan: Nadire Mater ve Baran Gündoğdu. Sunuş: Ülkü İmset Giray: Doğru Soluk Alma, Doğru Ses, Duraklamanın önemi ve Zamanlaması, Yorum, Üslup ve Sunuş, Vurgu, Tonlama, Sözlü Anlatım Kuralları ve Pratiği, Uyarlar, Metin Çözümleme ve Okuma.

Ankara, 11-12 Ocak 2003, Neva Hotel

Seyhan Sincar (Radyo Dünya/Adana), Erdiñ Özyılmaz (Barış FM/Sinop), Famiha Aslan (Radyo Ses/Mersin), Pınar Doğan (Radyo Metropol/Mersin), Selda Aslan (Gözde FM/Sinop), İpek Ertem (Radyo ODTÜ/Ankara), Habip Efe (Radyo Aktif/Mersin), Aylin Bozyap (Açık Radyo/İstanbul), Talin Sucuyan (Serbest Gazeteci/İstanbul), Tacettin Ayan (Radyo Can/Erzincan), İbrahim Eksilmez (08 FM/Artvin), Serdar Arı (Radyo Kulüp/Samsun), Işın Tüfekçi (Radyo Aktif/Trabzon), İrfan Aktan (Serbest/Ankara), Adnan Onay (Rize'nin Sesi Radyosu/Rize)), Murat Doğanay (Gerde FM/Gerde), Oğuzhan Roma (Radyo Tek/Erzincan), Gencer M. Yaşar (Es FM/Eskişehir)), Kemal Atamtürk (Arkadaş FM/Sivas), Sinan Burhan (Bravo FM/Ankara).

BİA Koordinasyonu'dan: Nadire Mater ve Esra Koc

Sunuş: Ülkü İmset Giray:Doğru Soluk Alma, Doğru Ses, Duraklamanın önemi ve Zamanlaması, Yorum, Üslup ve Sunuş, Vurgu, Tonlama, Sözlü Anlatım Kuralları ve Pratiği, Uyarlar, Metin Çözümleme ve Okuma.

Bursa, 11-12 Ocak 2003, Almira Hotel

Hülya Aksu (Dost FM/Bursa), Hasan Anıl (Radyo Hit/Bursa), Barış Keskin (Radyo Türk/Bursa), N. Fuat Uygur (Demokrat Radyo/İzmir), Şükran Aybala Şeker (Es FM/Eskişehir), İsmet Akıncı (Radyo Boğaz/Çanakkale), Şengül Derin (Yön FM/İstanbul), Fatoş Ünal (Radyo 45/Manisa), Rüstem Avcı (Radyo Söz/Bursa), Özge Kural (Radyo Türk/Bursa), Elif Çalık (Radyo 1001/Bursa), Okan Köroğlu (Balıkesir BRT), Hakkı Gerçek (Özgür Radyo/İstanbul) İlhan Kaya (Çağdaş Çizgi/Çanakkale), Gökhan Özbarın (Burası Çanakkale Gazetesi), Tuna Çam (Olay Gazetesi/Bursa) Ayşe Aygör (Olay Gazetesi/Bursa), Ayşe Uzunbaş (Zirve Gazetesi/Zonguldak),

İbrahim Atalay (Bolu Gerçek Gazetesi/Bolu), Ahmet Kurt (Özgür Kocaeli/Kocaeli), İbrahim Damar (Yeni Sakarya Gazetesi/Sakarya), Müslüm Karaaslan (Haber Ekspres/İzmir), Erdem Tezcan (Gazete Boğaz/Çanakkale), Kamil Yeşilfiliz (Doğuş Gazetesi/Biga), Ayşe Uzunbaş (Zirve Gazetesi/Zonguldak), Serkan Uran (Hakimiyet Gazetesi/Bursa), Elif Altınbüken (Haber Gazetesi/Bursa), Canan Kızılaltun (ÇGD/Bursa), Şahap avcı (Aliğa Express Gazetesi/İzmir), Turgay Şahbenderoğlu (Kocaeli Gazetesi/Kocaeli), Yeşim Yağış (Anadolu İletişim Meslek lisesi/Bursa), Bahar Göksu (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Sevcan Özgür (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Serpil Yıldız (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Arzu Dindar (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Beril Yıldırım (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Esra Karalı (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Ceylan Cömert (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Ercan Cesur (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Özgür Turhan (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Serhat Ilıldak (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), İlhan Öztürk (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Sertaç Çelik (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Burcu Nazlıel (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Burak Aydın (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Merve Denk (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Nursah Piliçer (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Esra Mutlusu (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Atakan Altınay (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Doğan Altınay (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Filiz Gündüz (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Yiğit Koçelli (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Ertan Tonguç (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Baran Bozkurt (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Hakan Eryıldız (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Sibel Algaz (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Dilek Atalay (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Elif Karaslan (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Zeynep Diriksoy (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Rafet Kutlu (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Mahir Korkmaz (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa).

BIA Koordinasyonundan: Ertuğrul Kürkçü, Baran Gündoğdu, Burçin Belge.

Sunuşlar: Yurttaş Gazeteciliği/Tanımı, Etiği ve Uygulamaları (Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Habercilik Uygulamaları (Hakan Kara/Cumhuriyet Gazetesi, Haber Müdürü), Savaş ve Çatışma Bölgelerinde Gazetecilik (Öğretim üyesi Esra D. Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Araştırmacı Gazetecilik (Celal Başlangıç/Radikal Gazetesi), Mizanpaj (Mehmet Sucu/Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul), Gazete Fotoğrafçılığı (Özcan Yurdalan/Fotoğraf Vakfı), Bir Haber Medyası olarak Radyo (Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi), Türkiye'de Kamu Radyoları ve Özel Radyolarda Gazetecilik (İpek Çalışlar, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul)

Alanya, 25-26 Ocak 2003, Grand Kaptan Hotel

Serkan Şimşek (Burdur Radyo TV/Burdur) Hilmi Karagöz (ATV/Alanya), Yasemin Taştepe (Radyo Martı/Antalya), Hüseyin Özkaya (Kanal A/Alanya), Erden Özden (Arkadaş Radyo/Sivas), Mehmet Can Toprak (Radyo Ses/Mersin), Gaye Coşkun (Kanal A/Antalya), Refika Akyüz (Kanal A/Antalya), Mehmet Ergün (Flaş Radyo/Alanya), Seyhan Sincar (Radyo Dünya/Adana), Kıymet Gökçe (Radyo Metropol/Mersin), Salim Turgut (Radyo kent/Mersin), Doğan Sönmez (Venüs Radyo/Manavgat), Azad Adıyaman (Radyo Ses/Mersin), Mesut Keskin (ART Radyo/Usak), Ali Ünlüer (KGRT/Karaman), Makbule Efe (Medya FM/Samsun) Medeni Yavuzaslan (Karaman'ın Sesi/Karaman), Kadir Atalay (Sahil Gazetesi/Manavgat), Ferdi Ökrüce (Devren'in Sesi Gazetesi/Antalya), Soner Kan (Arayış Gazetesi/ Mersin), İbrahim Nanecioğlu (Gündem Gazetesi/Bucak), Adil Okay (Ufuk turu.net/Mersin), Sefa Seyitoğlu (Akdeniz Çağdaş Gazetesi/Antalya), Zeki Demir (Yankı Dergisi/Haber Alanya/Alanya), Alper Kutay (Haber Alanya/Alanya), Coşkun Efendioğlu (Ön-

der Gazetesi/Milas), Selçuk Öcal (Hakimiyet Gazetesi/Isparta), Selçuk Tokgöz (Gülses Gazetesi/Isparta), Bahadır Kozanoğlu (Haber Isparta/Isparta), Ekin Anıl (Yarımada Gazetesi/Bodrum), Sibel Karaduman (Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi), Kerim Toksöz (Yeni Alanya Gazetesi/Alanya), Hatice Özdemir (Demokrat Gazetesi/Isparta), Gülseren Das (İmece Gazetesi/Mersin), Kadri Baziki (Yeni Gazete/Mersin), Mehmet Tutum (Hedef Gazetesi/Burdur), Mehmet Emin Berber (Çağdaş Gazete/Marmaris), Mustafa Yılmaz (Serbest/Uşak), Hasan Üstün (ÇGD Akdeniz), İsmail Akın (Antalya Gündem/Antalya), Abdullah Yalçın (Gündem/Antalya), Engin Korkmaz (ÇGD Akdeniz), Mustafa Noyan (Karadeniz Gazetesi/Trabzon), Mikdat Algül (Haberci Gazetesi/Mersin), Saadettin Hüsmaz (Memleketim Alanya Gazetesi/Alanya), Cumhuriyet Kılıççıoğlu (Mücadele Gazetesi/Siiirt), Burak Önder (Burdur'un Sesi Gazetesi/Burdur), Abidin Yağmur (Sokak dergisi/Mersin), Adem Tekin (Yeni Alanya Gazetesi/Alanya).

BİA Koordinasyonu'ndan: Nadire Mater, Ertuğrul Kürkcü, Baran Gündoğdu, Esra Koc, Nuh Köklü.

Sunuşlar: Yurttaş Gazeteciliği/Tanımı, Etiği ve Uygulamaları (Yrd. Doç. İncilay Cangöz/Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Habercilik Uygulamaları (Murat Karaduman Akdeniz Üniversitesi/Antalya), Savaş ve Çatışma Bölgelerinde Gazetecilik (Öğretim üyesi Esra D. Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Araştırmacı Gazetecilik (Celal Başlangıç/Radikal Gazetesi, İsmail Kızılbay Doğu Akdeniz Üniversitesi), Mizanpaj (Mehmet Sucu/Cumhuriyet Gazetesi) Gazete Fotoğrafçılığı (Özcan Yurdalan/Fotoğraf Vakfı), Bir Haber Medyası Olarak Radyo (Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi), Türkiye'de Kamu Radyoları ve Özel Radyolarda Gazetecilik (Doç. Dr. Sevda Alankus/Doğu Akdeniz Üniversitesi)

Malatya, 1-2 Şubat 2003, Avsar Hotel

Ayhan Mergen (Tokkap FM/Siirt), Sadık Uygun (Mega FM/İskenderun), Umut Bozkurtoğlu (Radyo Öğüt/Malatya), Necdet Akboğa (Kanal 7/Malatya), Bülent Hanbay (ER TV/Malatya), İbrahim Ulutaş (Radyo Fon/Malatya), Türkan Önemli (Çağlar FM/Malatya), M. Duran Özkan (Güneş TV/Malatya), İsmail Demirci (Ufuk TV/Malatya), Aydın Kazan (TV Malatya), Tahir Özcelik (ER TV/Malatya), Ayla Aykan (Er TV Malatya), Turgut Onur (Güneş TV/Malatya), Mustafa Kısacık (Çağlar FM/Malatya), Muhammet Kemal Gülşen (Radyo Süper 44/Malatya), Erdal akdoğan (Güneş TV/Malatya), Mehmet Emin Danış (Bizim Adıyaman Gazetesi/Adıyaman), Nükhet Uçar (Güneş TV/Malatya), Bülent Handay (Er TV/Malatya), Mahmut Adanır (Gün Radyo TV/Diyarbakır), Serkan Akın (Sivas FM/Sivas), Senar Yıldız (Doğu Radyo/Yüksekova), Ali Yiğit (TRT Malatya/Hüseyin Akıncı (NTV/Malatya), (24) M. Ali Oran (Söz Gazetesi/Batman), M Fert İzgi (Batman Gazetesi/Batman), Sıraç Uslu (Batman Postası/Batman), . Cumhuriyet Kılıçcıoğlu (Mücadele Gazetesi/Siirt), M. Şah Ayaz (Express Gazetesi/Batman), Seydan Altunç (Son Söz Gazetesi/Siirt), Ersen Korkmaz (Demokrat İskenderun Gazetesi/İskenderun), M. Ulaş İmbarşı (Sabah Gazetesi/Gaziantep), Sezai Çağlayan (Manşet Gazetesi/Malatya) İbrahim Yoldaş (Ak Ajans/Malatya), Duygu Kuş (Yorum Gazetesi/Malatya), Murat Palancı (Dünya Gazetesi/Malatya), Osman Seyrek (Umut Gazetesi/Batman), Yaşar Karaaslan (Yorum Gazetesi/Malatya), Osman Tosun (Güneş Gazetesi/Malatya), Metin Taşçı (İnönü Üniversitesi Basın Yayın/Malatya), M. Ali Köroğlu (Evensel Gazetesi/Malatya), Ahmet Göçer (Elbistan'ın Sesi/Elbistan), Bekir Şahin (Sabah Gazetesi/Gaziantep), Mahfuz Uyanık (Doğuş Gazetesi/Batman), Murat Güreş (Haber Gazetesi/Gaziantep), Rüstem Doğanay (Fırat'ta yaşam Gazetesi/Gaziantep), İmam Tümen (Katılım Gazetesi/Adıyaman), Bülent Karaca (Hizmet Gazetesi/Şanlıurfa) Cumali Aksaç (Manşet Gazetesi Malatya), Kemal Atamtürk (Arkadaş Radyo/Sivas), Nevzat Alter (Yüksekova haber Ga-

zetesi/Yüksekova), Akın Bodur (İskenderun'un Sesi Gazetesi/İskenderun), Serdar Akkılıç (İskenderun'un Sesi Gazetesi), Umut Tarhan (Prestij Haber/Van), Ramazan Oktay (Özgür Siirt/Siirt), Ercan Atay (Son söz Gazetesi/Batman), Burhan Karaduman (Sonsöz Gazetesi/Malatya), Asım Demirkök (Güneş Gazetesi/Malatya), Şahiye Say (Saman dağ Gazetesi/Hatay), Bahar Işık (Samandağ Gazetesi/Hatay), Osman Tosun (Güneş Gazetesi/Malatya), İrfan Aktan (Serbest/Ankara)

BİA Koordinasyonu'ndan: Nadire Mater, Baran Gündoğdu, Erol Önderoğlu, Hamza Aktan.

Sunuşlar: Yurttaş Gazeteciliği/Tanımı, Etiği ve Uygulamaları (Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Habercilik Uygulamaları (Nihat Halıcı/BİA), Savaş ve Çatışma Bölgelerinde Gazetecilik (Celal Başlangıç/Radikal Gazetesi), Araştırmacı Gazetecilik (Celal Başlangıç/Radikal Gazetesi), Mizanpaj (Hakan Bayhan/Editör, Radikal Gazetesi) Gazete Fotoğrafçılığı (Özcan Yurdalan/Fotoğraf Vakfı), Bir Haber Medyası Olarak Radyo (Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi), Türkiye'de Kamu Radyoları ve Özel Radyolarda Gazetecilik (Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi).

BİA VE BİA EĞİTİM ÇALIŞMALARI ÜZERİNE

*Sevda ALANKUŞ**

Bağımsız İletişim Ağı (BİA), Türkiye'deki yaygın/ülkesel medya ortamının teksesliliğinden rahatsız olan IPS İletişim Vakfı, TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği) ve TTB (Türk Tabipleri Birliği) gibi sivil toplum kuruluşlarının alternatif bir medya ağına duydukları gereksinimle; "yerellerin sesi" olmak üzere yola çıkan, ancak ekonomik, siyasal, yasal zorluklar nedeniyle bunu yapabilmekten alıkonan yerel medya kuruluşlarının, ayakta durabilme mücadelelerinin bulunduğu yerde doğdu. Bu yüzden de, hedefini halihazırdaki teksesliliğin sorumlusu olan ülkesel ölçekli kamusal ve ticari medya karşısında, sivil toplumun kendini ifade edebilmesinin aracı olarak, "**yerel medyanın güçlenmesi**" olarak koydu. Başka ifadeyle, anti-teknelci düzenlemeler gerçekleştirilmediği; kamu hizmeti yayıncılığı çokkültürlülük politikaları doğrultusunda ve "özerk" olarak yeniden yapılandırılmadığı süreçte, farklı ka-

* Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı, BİA² Eğitim Danışmanı.

muların seslerini duyurmalarına izin vermeyecek olan mevcut yaygın medya ortamının, ancak güçlü bir yerel/sivil medyanın varlığıyla dengelenebileceği, çoğulculuğa açılacağı tespiti-nden yola çıktı.¹ BİA bu anlamda, yerel medyanın güçlenmesi yoluyla, Türkiye'deki medya ortamının demokratikleşmesini hedefleyen bir projenin adı.

BİA yerel medyanın güçlenmesinden ne anlıyor?

BİA, yerel medyanın güçlenmesinden, yerel medya kuruluşlarının karşı karşıya buldukları ekonomik, siyasal, yasal güçlükler karşısında kendi ayakları üzerinde durabilecek duruma gelmelerini anlıyor. Ancak bu güçlenmeyi yerel medyanın yaygın medyayla rekabet edebilmesi anlamında tanımlamıyor. Nedeni de, sadece böyle bir rekabetin imkansızlığıyla değil, bu rekabetin yersizliğiyle ve yerel medyanın tanımı gereği farklı bir "üretim" talip olmasıyla ilgili. Yani yerel medya kurumları, ülkesel/yaygın medyanın hedef kitlesini kazanıp, kendilerinde tutmaya değil; onun geniş bir yelpazeye yayılmış okur/dinleyici/izleyici kitlesinin beklentileri açısından hiçbir

¹ Burada esinlendiğim model, Süleyman İrvan'ın bu meseleler üzerine düşünen iki İngiliz araştırmacı John Keane ile James Curran'ın önerdiklerini bir araya getiren modeli oldu. Bu modelde, siyasal iktidarın kontrolünden kurtulmuş kamu hizmeti medyalarının merkezde yer aldığı, etrafında tekelleşme eğilimlerinin önüne geçildiği ticari medya ile sivil toplum medyaları bulunduğu üç halkalı bir medya ortamı tasarlanıyor. İlgili çalışmalar için bkz. J. Keane (1992) *Medya ve Demokrasi*, çev. H. Şahin, İstanbul, Ayrıntı, 1992; J. Curran (1994), "Kamusal bir Alan Olarak Medyayı Yeniden Düşünmek", çev. S. İrvan, *İLEF Yıllık '93* : 215-243; ayrıca S. İrvan (1994), "Demokratik Sistemde Medyanın Rolü", *Birikim* (68/69) : 76-83. Ayrıca Curran'ın medyanın demokratikleşmesiyle ilgili modelini daha ayrıntılı olarak işlediği bir diğer yazı için bkz. J. Curran (2002), "Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Bicme", *Medya, Kültür, Siyaset*, der. S. İrvan, Ankara, Alp Yay.

zaman dolduramayacağı bir boşluğu doldurmaya talipler: Günümüzün yersiz/yurtsuzlaşmış insanına, coğrafi ya da kültürel olarak kendilerini ait duyabilecekleri **yer**'ler gösteriyorlar. Bu yüzden de, belki yerel medya ile yaygın medyanın her ikisi de, aynı temel -haberlendirme ve eğlendirme- işlevleri yerine getiriyorlar, ancak bunu farklı farklı biçimlerde yapıyorlar ya da yapmak zorundalar.

Özetle, yerel medya ile yaygın medya birbirlerinin yerini ancak kısmen doldurabilecek şekilde üretimler hedefleyen, birbirinin yerini almadan yan yana, paralel işleyen kanallar olma özelliği taşıyorlar. Bu tespit bizi iki önemli sonuca götürüyor. Birincisi, yaygın medya karşısında, **yerel medyanın vazgeçilmezliği**. Örnek olarak gazetelerin tarihine bakalım. Gazeteler, ilk ortaya çıkışları itibariyle yereldiler. Ancak taşıdıkları gücün farkına varılması, onlara ulus-devletin siyasal sınırları içerisinde "birlik ve beraberliği" sağlamak üzere, ulusal bir dil ile ulusal kimliğin inşası gibi önemli bir misyon yüklenmesine yol açtı. Sonraları aynı misyonu ortaya çıkış sırasıyla radyo ve televizyon da üstlendi. Bu defa radyo istasyonları ile televizyon kanalları, özellikle de okuma yazma oranının düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerin uluslaşma ve modernleşme süreçlerinde önemli işlevlerle donatıldılar, bu nedenle, ulusal/merkezi biçimde yapılandırılarak siyasal iktidarların denetiminde tutuldular. Ancak biliyoruz ki, ulusal/merkezi nitelikli haber medyasının yanı sıra, yerel nitelikli medya karşılaştığı -özellikle de yerel radyo ve televizyonlara yönelik- her türden engellemeye karşın, varlığını sürdürdü. Çünkü, ulus-devletlerin "ulusal birlik ve beraberlik" adına yürüttüğü bütün kültürel olarak tektipleştirici politikalara rağmen, bir yandan ulus-devlet öncesinden devralınan etnik, dinsel, kültürel farklılıklara dayalı yerel kim-

likler varlıklarını korurken; diğer yandan ulus-ötesi aidiyetler sunan “çevrecilik” gibi- yeni aidiyet tanımları ortaya çıkmıştı ve bunların her biri, kendilerini ifade etme ihtiyacı içindeydiler. Kullandıkları kanallar ise, eskiden olduğu gibi, şimdi de, yayıncılığını her zaman ortalama, genel ve geniş bir kitleye göre yapmak durumunda olan ticari ya da kamusal nitelikli yaygın/ülkesel medya değil; özgül, farklılaşmış grup çıkarlarına sahip, tanımlı kitlelere seslenen **yerel medya** veya **sivil toplum medyaları** oldu. Yerel medya özellikle de sivil toplum medyalarının -çoğunlukla yasal engellemeler nedeniyle- mevcut olmadığı durumlarda, hep çok önemli olmaya devam etti.

Yaygın/ülkesel medya ile yerel medyanın birbirlerinin yerini tutmalarının mümkün olmadığı, dolayısıyla aralarındaki ilişkinin rekabet ilişkisi olamayacağına dair yukarıdaki tespitin, bizi götürdüğü ikinci sonuç ise şu: **Yerel medyanın yaygın medya ne ise, o olmaması gerekiyor**. Bunun anlamı, yerel medyanın sadece farklı değil, genel geçer olana alternatif bir kurumsallaşma ve habercilik anlayışı içinde olması demek. Dünyada yerel/sivil medya kuruluşlarının alternatif olarak örgütlenme ve habercilik yapımlarına dair deneyim oluşturacak çok sayıda örnek var.

BİA da bu konuda önemli bir deneyim oluşturuyor ve Türkiye’deki ilk örnek. O halde yukarıdaki başlıkla sorulan soruya şimdi cevap verelim: BİA, yerel medyanın güçlenmesinden onun alternatif bir biçimde örgütlenmesini ve habercilik yapmasını anlıyor.

Alternatif bir yerel medya örgütlenmesi ve habercilik örneği olarak BİA

Yukarıda sivil toplum kuruluşlarıyla, yerel medyanın gereksinimlerinin buluşması sonucu ortaya çıktığını belirttiğimiz BİA, örgütlenme açısından, yerel radyo/gazeteler arasında haber ile program üretimi/paylaşımı temelinde yatay bir dayanışma ağını hayata geçiriyor. Bu anlamda bir yerel medya inisiyatifi ve yerel medyanın ancak böyle inisiyatifler, alternatif örgütlenme projeleriyle ayakları üzerinde durabilir hâle geleceğini düşünüyor.

Bilindiği gibi, Türkiye’de tarihi ulusal medya kadar eski sayılabilecek bir yerel gazetecilik tarihi var ve ülkeye ilişkin medya tarihi “**Anadolu Basını**” da denilen- bu yerel gazeteler ihmal edilerek yazılamaz. Diğer yandan, Türkiye’nin çok-dinli/etnikli mirasından ötürü sahip olduğu -Cumhuriyet dönemiyle birlikte, bin bir güçlkle ve uzun yıllar sadece Hıristiyan azınlıklarla sınırlı olmak üzere çıkarılan- köklü bir “**azınlık gazeteleri**” geleneği de mevcut. Ayrıca özellikle 1980’lerin ortalarından itibaren, farklı İslamcı çevreler ile politik duruşları temsil edenlerden, çeşitli altkültür gruplarıyla, etnik gruplara ait olanlara kadar muhalif/alternatif sayılabilecek içeriklerle yayımlanan gazete/dergilerin sayısında bir patlama yaşandığını da biliyoruz. Başka ifadeyle yazılı basın söz konusu olduğunda -içine yerel gazeteleri de katarak söylersek- Türkiye’de medya ortamının, dolayısıyla da siyasal sistemin çoğulculuşması açısından varlıkları çok önemli olan sivil (toplum) medya(sı) örnekleriyle karşılaşabiliyoruz. Radyo ve televizyon yayıncılığı söz konusu olduğunda ise, karşımıza daha farklı bir fotoğraf çıkıyor. Yasal düzenlemeler sivil toplum örgütlerinin, vakıfların, derneklerin, et-

nik, dinsel, kültürel vb. grupların radyo/televizyon sahibi olmalarına izin vermediği için, dünyanın çeşitli ülkelerinden örneklerini bildiğimiz sivil medya kurumları ile Türkiye’de karşılaşmıyoruz. Ancak, kamusal nitelikli değil, ticari nitelikli işletmeler olarak yayıncılık yapabiliyor olsalar bile, yerel radyo/televizyonlar, kısmen bu boşluğu dolduruyor. Özellikle de, 1990’ların ortalarından başlayarak yerelerde kendi hedef kitlelerini oluşturmayı başaran yerel radyolar, bu anlamda önemli bir işlev yerine getiriyor.

Ancak gerek yerel gazeteler, gerekse yerel radyolar çok çeşitli güçlüklerle karşı karşıya bulunuyorlar. Derecesi ve türü, bölgeden bölgeye ve izledikleri yayıncılık politikasına göre değişmekle birlikte, çok çeşitli ekonomik, siyasal, yasal baskılara maruz kalıyorlar. Ekonomik olarak sadece reklam gelirlerine dayanmak zorundalar, bu, birçoğu küçük ölçekli aile şirketi niteliğinde olan yerel gazete/radyoları, bir yandan yerelerde reklam pastasının zaten büyük olmamasından, diğer yandan mevcut reklamların da, medya kuruluşlarının çeşitli yerel ekonomik/siyasal güç ve iktidar merkezlerine yakınlığına göre dağılıyor olmasından ötürü, ekonomik olarak ya bağımlı ya da güçsüz kılıyor. Yasal düzenlemelerin yerel radyo ve gazeteleri bu anlamda rahatlatacak -örneklerini Batılı ülkelerde gördüğümüz türden- hiçbir kamusal destek veya fon öngörmemiş olması, dahası sivil toplum örgütlerinin, vakıfların, hatta okur/dinleyicilerden gelebilecek her türlü ekonomik desteği engelliyor olması, onları ekonomik sorunlarıyla başa çıkabilmek konusunda yalnız bırakıyor. Ayrıca örneğin yerel radyolar yeniden-düzenleyici yasanın frekans dağılımı konusunda getirdiği koşulların zorluğu ile, bu dağılımın hâlâ daha yapılmamış olmasından kaynaklanan bir belirsizlikle de karşı karşıyalar. Belirli bir politik/toplumsal/kültürel duruşu temsil eden

-bu hâlleriyle de yine örneklerini Batılı ülkelerde gördüğümüz “topluluk radyoları”nın gördüğü işlevi gören- yerel radyolar, bir yandan RTÜK tarafından kapatılma korkusu yaşarken, diğer yandan yerel otoritelerin açık ya da örtük baskılarına maruz kalıyorlar. İçinde buldukları ekonomik zorlukların bir yansıması olarak, yeterince nitelikli insan gücü çalıştıramamalarından ötürü, teknik ve içerik kaliteleri sorunlu oluyor. En kolayını tercih edip, “müzik kutusu” niteliğinde radyolara dönüşüyorlar ki, burada da telif haklarıyla ilgili düzenlemeler karşılına çıkıyor. Bütün bunlar, bağımsız bir çizgide, ya da belirledikleri siyasal/toplumsal çizgiden ödün vermeden gazetecilik/yayıncılık yapmayı güçleştiriyor. Birçok yayın kuruluşu bu yüzden çareyi ya mevcut statükocu siyasal partilerden birine yaslanmakta ya da İstanbul merkezli yaygın medyanın yerellerdeki temsilcilerine dönüşmekte buluyorlar. İkisini de yapmayanlar, ya kapanıyor/kapatılıyorlar, ya da mevcut çizgilerini sürdürüyor olmaktan ötürü, hiçbir “hukuki” neden bulunamıyorsa, gazetecilik yapmaktan alıkonulmalarına bahane oluşturabilecek sayısız bürokratik gerekçeden bir tanesi kullanılarak -yakınlarda *Datça Haber* gazetesinden Sinan Kara’nın başına geldiği gibi- bedeller ödemek durumunda bırakılabiliyorlar. Dolayısıyla yukarıda sadece çok azına değinebildiğim sorunlar, habercilik yapmayı, bunu da siyasal ve etik bir sorumlulukla yapmayı dert edinen yerel medyanın varlığını, ciddi biçimde tehdit ediyor.

Bu durumda, yerel medyanın ödünsüz bir anlayışla gazetecilik yaparken, ekonomik olarak da ayakta kalabilmeyi becerebilmesi için, her şeyi devletten ya da kamusal otoritelerden beklemek biçimindeki geleneği kırarak, kendisinin inisiyatifler geliştirmesi gerekiyor. Bu konuda da, aslında görelî olarak olduk-

ça şanslı bir dönem yaşıyor. Öncelikle, BİA *Habercinin Elkitabı* dizisinin üçüncüsü olan Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya ile, dizinin ilk kitapçığı *Medya ve Toplum*'daki çeşitli yazılarda da tartışıldığı gibi, giderek görel olarak ucuzlama eğiliminde olan yeni iletişim teknolojileri -özellikle de İnternet teknolojisi- yerel medyaya, daha önce hayal bile edilemeyecek olan **yatay dayanışma ağları** kurma olanakları sunuyor. İçerik olarak zenginleşmek, daha iyi habercilik yapmak, bir yandan yerelliğinizi korurken, diğer yandan "evrensel" sorun alanlarında bilgilendirici/mücadeleci mi olmak istiyorsunuz, bunun için gerekli teknoloji o kadar ulaşılabilir değil. Daha da önemlisi, artık, sadece "bütün dünyanın proleterleri" değil ama, sevindirici biçimde daha fazlası; "bütün dünyanın çevrecileri, savaş karşıtları, insan ve çekinik (kadın/çocuk/azınlık) hakları savunucuları, kapitalist küreselleşme karşıtları vb.", dünya tarihinde bu kadar uluslar-ası dayanışmadan yana arzulu ve kararlılar. O halde, yerel medyayı, yaygın medya karşısında ayrıcalıklı kılacak şekilde bir **alternatif habercilik** her zamankinden daha fazla mümkün, yeter ki, bu dert edinilsin.

Ancak tahmin edilebileceği gibi, genel geçer dışında bir şey yapmaya kalkışmak her zaman daha "maliyetli". Yani, alternatif habercilik yapmaya kalktığınızda ödemek zorunda olduğunuz ekonomik, hukuki, siyasal bedeller artabiliyor. İşte, yerel medyanın kendi kendini güçlendirme projesi olarak BİA'nın hedeflerinden bir tanesi de, bu "bedelleri" azaltabilmek için yerel medyaya yardımcı olmak. Böylelikle, BİA, tercihi uluslararası gazetecilik meslek ilkelerine saygılı, etik ve siyasal olarak sorumlu habercilik yapmak olan yerel/sivil medyanın karşı karşıya bulunduğu/bulunacağı hukuki sorunlar konusunda, "Hukuksal Destek Birimi" aracılığıyla ücretsiz danışmanlık da

veriyor. Dolayısıyla örneğin sadece alternatif habercilik yapıldığında ürkütülecek “fincancı katırları”nın açabileceği sorunlar karşısında değil, yayın hayatının gündelik gidişatı içerisinde basit bir ihmalin yol açabileceği hukuki sorunlar karşısında da yerel medyaya yasal çıkış yolları gösterilmiş oluyor.²

İkinci olarak BİA, Türkiye'nin tek sesli medya ortamında örnekleri çok az olan sivil toplum medyalarıyla birlikte, yerel medyayı, alternatif haber üretimi ve programcılık açısından hem kendi arasında dayanışmaya sokuyor, hem de besliyor. Yani yukarıda da belirtildiği gibi, diğer yörelerle ilgili haber vermek gerektiğinde sınırlı imkânlardan ötürü ya Anadolu Ajansı'nın ya da yaygın medyanın haberciliğine bağımlı olan yerel medyanın, “ortak haber havuzu” aracılığıyla öncelikle birbirlerinin yörelerinden haberlenmelerini sağlıyor. Bunun ne kadar önemli olabileceğini anlamak için, 1999'da Gölcük merkezli Marmara depremi sırasında, komşu ildeki deprem kayıplarını okur/dinleyicilerine iletebilmek telaşındaki yerel radyo/gazetelerin çaresizliğini hatırlayın.

Ya da, tam bu satırların yazıldığı sıralar olduğu gibi, okur/dinleyicilerinizin bütün Türkiye'de ve dünyada dalga dalga yayılan Irak'taki Anglo-Amerikan saldırganlık karşısında, Türkiye'deki değişik illerde yaşayan savaş karşıtlarının sadece üç büyük ilde gerçekleştirilenleri değil -çünkü biliyoruz ki yaygın medya sadece onlara haber değeri yüklüyor- büyüklü küçüklü diğer kentlerdeki savaş karşıtlarının neler yaptıklarını bilmek istediklerini düşünün. BİA, işte yerel medya kurumlarının kendi yerellerinde gerçekleşen, ancak sonuçları itibarıyla sadece yöreyi il-

² BİA Hukuksal Destek Birimi'nin çalışmaları BİA Hukuk Danışmanı Av. Fikret İlkiz ile Erol Önderoğlu tarafından yürütüldü. Ayrıca Fikret İlkiz, gerçekleştirilen yerel medya eğitim çalışmalarına, eğitmen olarak da katkıda bulundu. İlkiz'in seminer sunuş metinlerini, *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin, ikincisi olan elinizdeki *Medya, Etik ve Hukuk*'da bulabilirsiniz.

gilendirmeyebilecek haberleri İnternet ortamını kullanan ortak havuzda bir araya getirerek, isteyen bütün medya kuruluşlarının kullanımına sokuyor.

Böylelikle yerel medyayı haber ajanslarıyla ve yaygın medyanın “haber formatına” bağımlı olmaktan kurtarıyor - ki bu format biliyoruz, yerelerde olup bitenlere ancak orada herhangi bir “felaket” türü bir olay varsa bir “haber değeri” atfediyor. Ayrıca, günümüzde belirli yerel sorunların küresel sorunlardan ayrılmazlığı ölçüsünde, sadece yöresinde olup bitenlerden haber almanın okur/dinleyiciye yetmediğini düşünenecek olursak, yerel medyanın haberciliğini ulus- ötesi veya küresel gelişmelerle de beslemesi gerekiyor.

Çünkü yerel ve sivil medyalar okur/dinleyicilerini böyle haberlerle beslemediklerinde, onları sadece “yörel” ya da en fazla “ülkesel” sorunlarla ilgili, böylece içe kapalı, soyutlanmış topluluklar hâline getirme tehlikesi taşıyorlar. Bunu tercih etmediklerinde ise, yine belirli ulusal ya da küresel haber ajanslarıyla/yaygın medyanın haberlerine bağımlı kalıyorlar ki; bu da yukarıda değindiğim gibi yaygın medyanın “sansasyonel”, “felaket tellallığı” yapan, “güçlüden yana/tafı” habercilik anlayışının aynen yerelerde tekrarlanması anlamına gelebiliyor.

Dolayısıyla yerel medyanın ulus-ötesi haberleri alabileceği hatta verebileceği seçeneklere ihtiyacı var. Bunun için de ya, ulus-ötesi olarak erişilebilir durumda olan alternatif haber ağlarından, örgütlenmelerden yararlanması ya da bizzat kendisinin bu haber ağlarının bir parçası hâline gelmesi gerekiyor. BİA'nın yapmaya çalıştığı da bu anlamda, yerel medyayı hem küresel gelişmelerden haberdendirerek onu yaygın medya veya haber ajanslarına bağımlılıktan kurtarmak, hem de, yerelle-

rin kendi haberlerini de ulus-aşırı coğrafyalara ulaştırabilmele-
rini sağlamak (Bu ikincisini BİA İngilizce haber sitesi aracılığıyla yapıyor).

Şimdi (herkeslerden uzak olsun!) 1996'daki "**Kardak/İmia Krizi**" sırasında yaygın medyanın da "marifetiyle", komşumuz Yunanistan ile savaşa girmiş olsaydık ne olurdu, diye bir an düşünün. Önce bizi savaşa burun buruna getiren yaygın medyanın, bir de savaş çıkmış olsaydı nasıl habercilik yapacağını hayal edin; sonra da yerel gazeteler/radyolar olarak, okurunuzun/dinleyicinizin pür dikkat haber beklediği, sizin de -başka/alternatif bir haber kaynağınızın olmadığı böyle bir anda- "savaş körükleyiciliğinden sabıkalı" ulusal medyanın haberlerine bağımlı olarak yürüteceğiniz haberciliğin sonuçlarının ne olacağını kestirmeye çalışın.

Oysa dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan farklı acı deneyimlerden biliyoruz ki, "alternatif habercilik" ya da "etik ve siyasal olarak sorumlu habercilik" hep çok önemli, ama en önemli olduğu zamanlar, ünlü deyişle söylersek "gerçeğin verilen ilk kayıp olduğu", savaş zamanları... Yani, savaş/kriz zamanlarında da, barış zamanlarında da bizim ihtiyacımız olan "savaş çıkırtkanlığı" değil, "barış çağrısı" yapan bir habercilik, bu da yaygın medyanın yapmadığı ya da yapamayacağı bir şey.³

³ Bir örnek: Eski Yugoslavya topraklarındaki Kosova krizi sırasında, bölgeden devlet kanallarının tek sesli yayını dışında hiçbir haber alabilmek mümkün değilken, 1993'te bağımsız gazetecilerin kurmuş oldukları alternatif *BETA Haber Ajansı*yla, bir radyo istasyonunun (**B-92'nin**) öncülüğünde bir araya gelen *Bağımsız Yayıncılar Birliği*ne (*ANEM*) bağlı radyoların her biri, oluşturmuş oldukları ağlar üzerinden savaş bölgesinden karşı haber akışını sağlamaya çalışmıştır. Bu arada, bir süre sonra susturulan **B92**, ulus-aşırı bir sivil medya dayanışmasıyla kendisine sağlanan *server (sunucu)* üzerinden yayınlarını İnternet ortamına taşıyabildiği için, bütün savaş boyunca, bölgeden alternatif haber geçebilen tek kaynak durumuna gelmiştir. Yine, **B92** savaşın en şiddetli günlerinde, yaygın medyanın asla yapmayacağı bir şeyi yaparak, İnternet'teki sayfasını Arnavutlar'a ait gazete *Koha Ditore* ile paylaşmış, hatta "**Koso-**

O halde, BIA gibi alternatif habercilik yapan inisiyatifler ile örgütlenmelere bugün her zamankinden daha çok ihtiyaç var, ayrıca bunu yapabilmek her zamankinden daha kolay.⁴ Bir örnek olsun, tam bu satırların yazıldığı günlerde, Irak saldırısına karşı onlarca İnternet sitesinden, binlerce barış yanlısının emekleriyle savaş karşıtı haberler akıyordu. Ayrıca yine örneğin Türkiye'deki barış yanlıları, alternatif bir yerel/sivil toplum medyası kimliği taşıyan (İstanbul'da 94.9 üzerinden yayın yapan, bu arada İnternet ortamında da dinlenebilen) *Açık Radyo*'da, hafta içi her gün 10:30-11:00 arasında "Barış Bandı" adıyla yapılan yayında dünyanın ve Türkiye'nin çeşitli yerlerinden yükselen barıştan yana seslerden, söyleşilerden, çabalardan haberlenebildiler. Şimdi bunun, kalıcı hâle getirildiğini, savaş zamanları dışına taşan sürekli barış haberciliği olarak boyutlandırıldığını ve de aynı hedefi paylaşan sivil medya kuruluşlarının, inisiyatiflerin bölgesel haber ağına dönüştüğünü düşünün, içiniz ferahlamaz mıydı?

vo/a sorununun Sırp ve Arnavut tarafların karşılıklı iddialarına açmıstır (Bu arada "Kosovo/a" biçimindeki yazış tarzının, bölgenin adının Sırp ve Arnavutlar tarafından yukarıdaki nüansla yazılıyor olmasından kaynaklandığını, "politik olarak doğru" bir tercih olduğunu eklemeliyim).⁴ Ancak bu kadarının yeterli olmadığını da hatırlatalım. Evet, halihazırda savaş karşıtı ya da çevreci vb. ulus-aşırı hareketlerin/inisiyatiflerin İnternet siteleri ile radyo/televizyonlarının bu tür "küre-yerel" ağları var. Bunlardan özellikle de -bütün Amerika kıtasını kapsayan örnekler gibi bölgesel nitelikli olanlar çok başarılı örnekler oluşturuyorlar. Ama, örneğin Türkiye'deki herhangi bir yerel medya/sivil medya kurumu bildiğim kadıyla henüz böyle bir ağ içerisinde değil, buna BIA'da dahil. Oysa kanımca bu tür inisiyatiflerin bir an önce-özellikle de komşu bölgelerdeki -Trakya, Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya -benzer nitelikli yerel/sivil medya kuruluşlarıyla ilişkiye geçilerek- oluşturulması gerekiyor. Bu arada alternatif haber ağlarıyla ilgili örnekler için, elinizdeki kitapçıkta, benim "Demokratik bir Medya Ortamı için Yerel/Sivil Medya" başlıklı yazım ile, Beybin D. Kejanlıoğlu'na ait "Medya ve Toplum İlişkisi ve Küreselleşmenin Yerel Medyaya Sunduğu Olanaklar"; Mine Gencel Bek'in "Yerel Politika ve Yerel Medya"; ayrıca yine *BIA Habercinin Elkitabı* dizisinin 5. kitapçığı *Radyo ve Radyoculuk*taki, Nilüfer Timisi imzalı, "Küresel İletişim Ortamı ve Radyolar" başlıklı yazılara bakabilirsiniz.

Son olarak, BİA'nın yerel medyayı alternatif habercilik yapabilmek açısından güçlendirmeye yönelik bir diğer katkısını, yeterli ve nitelikli profesyonel istihdam etme gücünün içerisindeki yerel medya kuruluşlarının çalışanlarına yönelik olarak gerçekleştirilen eğitim çalışmaları oluşturuyor. Çünkü, alternatif içerikli habercilik yapabilmek, alternatif örgütlenme desteğiyle birlikte, haberi okur/dinleyiciye belirli bir sunum kalitesiyle ulaştırabilmeyi de gerekli kılıyor. Acaba BİA'nın yerel medya çalışanlarına yönelik eğitim programları nasıl bir anlayışla örgütlendi ve nasıl gerçekleştirildi?

BİA yerel medya eğitim çalışmaları

BİA Yerel Medya Eğitim Programları, Türkiye'deki yerel medyanın, etik ve siyasal olarak sorumlu ve mevcut/yaygın olana alternatif bir anlayışla dokunmuş habercilik yapabilecek teorik ile teknik bilgi donanımına sahip olmalarını sağlayacak bir anlayışla desenlendi. Dolayısıyla iki ilke üzerinde temellendirildi. İlk olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan ticarileşme/tekelleşme ve siyasal iktidar/güç merkezlerinin kontrolüne girmek biçimindeki iç içe geçmiş süreçlerle rayından çıkmış olan **“mevcut gazetecilik anlayışıyla pratiğinin”** dönüştürülmesi gerektiği gibi bir ilkedен yola çıkıldı. Bu anlamda BİA eğitim çalışmaları, günümüzde gazeteciliğin almış olduğu biçim kadar, “ideal” olarak sunulan gazetecilik ilkelerini de sorgulayan arayışları yansıtacak şekilde tasarlandı. Ancak bunu yaparken amaç kuskusuz, yaygın ya da yerel medyada yapılan haberciliği ya da medya ortamını bir çırpıda düzeltecek hazır bir reçete sunmak değildi, yerine bütün bunları dert edenler için, ufuk açıcı kapılar aralanması hedeflendi.

Bu iddiayı biraz açacak olursak; BİA eğitim çalışmaları desenlenirken öncelikli hedef, en acil sorun olarak gördüğümüz “**politik ve etik olarak doğru ve sorumlu**” bir medya/gazetecilik/habercilik anlayışının yerleştirilmesi ve bunun için gerekli her türlü önlemin alınması olarak belirlendi.⁵ Buna bağlı ve daha uzun soluklu bir hedef olarak ise, Türkiye’deki medya ortamının belirleyici niteliğini “çokluk” olmaktan çıkarıp, “çoğulculuk” kılacak şekilde, mevcut olandan farklı yeni gazetecilik/medya modelleri üzerine düşünölmeye ve eylene başlanması konu. Nitekim elinizdeki de dahil, BİA *Habercinin Elkitabı* dizisinde bir araya getirilen yerel medya eğitim çalışmalarının seminer metinlerinde, bize mevcut medya ortamıyla, gazetecilik/habercilik anlayışımızı sorgulatarak, yeni “kapılar aralamaya” çalışan bu teorik/pratik arayışların izlerini bulabileceksiniz.

Söz konusu ilkenin, eğitim çalışmalarımıza yansması ise şöyle oldu: “ideal” gazetecilik/habercilik ilkelerine kodlarına uygun habercilik nasıl yapılmalı, sorusuna cevap vermeye çalışanlar kadar, bizzat bu ilkelerle mesleki kodların “statükodan yana” niteliklerini sorgulayan seminerler de gerçekleştirildi. Bu arada eğitim çalışmalarının önemli bir ayağını da “medya ve etik” konusunda gerçekleştirilen seminerler oluşturdu. Böylelikle, yukarıda belirtilen uzun vadeli hedefe uygun olarak Türkiye’deki mevcut gazetecilik anlayışıyla/pratiğı üzerine dönüştürücü bir etki yaratabilecek seçenekler üzerine düşünölmeye sağlanmaya çalışıldı. Örneğın BİA *Habercinin Elkitabı* dizisinin dördüncü kitapçığı olan *Gazetecilik ve Habercilik* için de işlenen “**Yurttaş Gazeteciliğı**” ile bunun Türkiye’de ve ye-

⁵ “Etik ve politik olarak sorumlu gazetecilikten” ne anladığımızı dair belirlemeleri kitapçığın “Önsöz”üne sakladık.

rel medya tarafından uygulanabilirliğine ilişkin tartışmalar işte bu çerçevede gerçekleştirildi.⁶

BİA yerel medya eğitim programları desenlenirken gözetilen ikinci ilke ise, “**gazetecilikle ilgili teori ve pratiklerin birbirinden ayrılmazlığı**” oldu. Başka ifadeyle, eğitim programları, çoğunlukla birbirlerinin yerini alabilirlermiş ya da ikincisi lehine birincisinden vazgeçilebilirmiş gibi yaklaşılan “gazetecilik teorisi ile pratiğinin birliği” üzerine kuruldu. Biz iletişim eğitimcileri yıllardır, genellikle de yaygın medya mensubu gazeteciler/yöneticiler tarafından, öğrencilerimizin kafalarını bir sürü gereksiz teorik bilgiyle doldurup, onlara nasıl haber yazılacağını ya da nasıl haber kurgulanacağını -gazetecilik pratiğini- öğretmemekle eleştiriliyoruz. Hatta bazen akademik çevrelerde dahi, benzer görüşleri temsil eden meslektaşlarla karlaşıyoruz. Bu nedenle de sınırlı bütçeli fakülteler olarak -sürrekli yenilenen, bu yüzden de hemen eskidikleri için hiçbir zaman tam olarak takip edemeyeceğimiz- teknolojilere, stüdyolara para yetiştirmek baskısıyla yüz yüze yaşıyoruz. Oysa şunu unutmamak gerekiyor, başka diğer meslekler gibi, gazetecilikte her şeyden önce dünyayı görme ve bu dünyada kendisine bir konum/yer/ taraf belirleme, sonra da bu konum içinden baktığımızda gördüklerimizi sözle, yazıyla, fotoğrafla ya da diğer görsel malzemelerle yeniden-kurmaya işi. Dolayısıyla nereden ve nasıl baktığınız, neyi görüp neyi göstermek isteyeceğinizi, sonra da bunları göstermek üzere nasıl yeniden-kuracağınızı belirliyor. İşte bu yüzden iletişim/gazetecilik eğitimi

⁶ “Yurttaş Gazeteciliği” kavramı, ortaya çıkışı ve uygulanmasına ilişkin örnekler için, bu gazetecilik anlayışı ve uygulamalarıyla ilgili tartışmaları Türkiye’deki akademik çevrelerle, basın çevrelerinin gündemine taşıyan Ragıp Duran’ın, *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin, dördüncü kitapçığı *Gazetecilik ve Habercilik*’teki “Yurttaş Gazeteciliği” başlıklı yazısına, bunun Türkiye’de yerel medya tarafından uygulanabilirliği ile ilgili olarak da, İncilay Cangöz’ün “Yurttaş Gazeteciliği ve Yerel Basın” başlıklı seminer metinlerine bakılabilir.

dünyayı anlamlandıracağımız kavramsal çerçevelerle birlikte, bunları nasıl belirli bakma biçimleriyle yeniden-çerçeveleyip sunacağımız konusunda yollar gösteren bir eğitim olmalı. Yoksa, medya -taşıdığınız kamera, fotoğraf makinesi ya da kaleminiz- sahiden de size, Pop Art temsilcisi Andy Warhol'un ünlü deyişiyle "herkesi 15 dakikalığına 'meşhur' etmeyi" sağlayacak bir güç veriyor. Yani, o zaman sorun, sözcüğü mecazi anlamda kullanırsak, kimi, niçin ve nasıl "meşhur" etmek istediğinizle (yani yine "etik/politik bir tercihle") ilgili bir sorun daha çok. Yoksa, benim öğrencilerimde gözlediğim gibi, sırtınıza bir kamera yüklenip sokağa çıktığınızda birden sahip olduğunuz bu güçle yürüyüşünüz bile değişebiliyor, ancak iş kimi, niçin ve nasıl çekmeniz ve göstermenizle ilgili bir tercih yapmaya gelince, hayatta duruşunuzu belirleyen bir entelektüel/teorik donanımınız yoksa, ortaya "ürün" olarak çıkan en fazla düğünlerde yapılan video kayıtlar gibi bir şey olabiliyor; birbirinin aynı, biktırıcı, tek bir merkeze odaklı vb... O halde, dünyayı kavramsal/teorik olarak nasıl anlamlandırdığınız gazetecilik anlayışınız ile pratiğinizi aynı anda belirliyor. Yoksa ikincisini öğrenmek nihayetinde herkesin yapabileceği teknik deneyim ve ustalık edinme işi, ancak gazetecilik hiç de bundan ibaret değil. Dolayısıyla tekrarlanarak söylenirse, BİA eğitim programları gazetecilik/haberciliğin teorik ve uygulamaya dönük boyutlarının iç içeliği gözetilerek gerçekleştirildi.

Son olarak, BİA projesi kapsamında gerçekleştirilen eğitim çalışmalarını iki aşamalı olarak desenlendi. 2001'de 9 kent merkezinde/bölgede, 141 yerel medya kuruluşundan (58 gazete, 51 radyo, 12 radyo-TV, 18 TV, 1 haber ajansı ve 1 online gazete) 270 yerel medya (gazete/radyo/televizyon) profesyoneliyle gerçekleştirilen birinci aşama programının amacı, yukarıda ayrıntı-

lı olarak anlattığımız hedefler/ilkelere çerçevesinde katılımcıları daha çok genel olarak günümüzde medyanın, özel olarak da yerel medyanın rolü, medya'daki etik sorunlar ve gazetecilerin hukuksal sorunları üzerine düşündürerek kendi gazetecilik pratiklerini bir öz-düşünümsellik ile değerlendirmelerini dolayısıyla "başka bir gazetecilik anlayışı ile pratiğine" yönelebilmeleri için bir kapı aralamaktı. Ayrıca, yine bu birinci aşama eğitim çalışmaları içerisinde, bir yandan yeni iletişim teknolojileri ile bunların yerel medyaya sunduğu yeni imkânlar, diğer yandan, genel olarak radyo ve yazılı basın ayırımı yapılmaksızın "haber ve habercilik" ile "haber değerlendirme ve yazım" atölyeleri gerçekleştirildi. 2002 sonu ve 2003 başında 3 kent merkezi/bölgede, 169 medya kuruluşundan (87 radyo, 82 gazete) 213 katılımcıyla gerçekleştirilen ikinci aşama programlar ise, esas olarak daha özgül hedefler için tasarlandı. Katılımcıların gazetecilik anlayışlarıyla pratiklerini yeniden biçimleyebilmeleri konusunda birinci aşama programlarla aralanan kapı biraz daha açılarak, yerel medyaya yönelebileceği adresler gösterilmeye çalışıldı. Ayrıca yazılı basın ile radyolardan katılımcılar için ayrı ayrı olmak üzere araştırmacı gazetecilik ile radyo gazeteciliği/haberciliği, sayfa tasarımıyla basın fotoğrafçılığı konularında atölye çalışmaları gerçekleştirildi. Ek olarak, Ankara ve İzmir olmak üzere iki büyük merkezde bütün bölgelerden katılımcılara açık olmak üzere, iki günlük "Sunuculuk ve Spikerlik" kursları da düzenlendi.

Toplam 35 kent ve ilçelerinden gelen gazetecilerin katıldığı BİA birinci ve ikinci aşama yerel medya eğitim programlarında Türkiye'nin çeşitli illeriyle, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki (KKTC) iletişim fakültelerinden öğretim üyeleri/görevlilerinin yanı sıra, hem akademisyen hem gazeteci olan eği-

timcilerden, ek olarak yaygın medyada çalışmakla birlikte etik ve politik olarak sorumlu ve doğru gazetecilikleriyle ünlenmiş gazetecilerden yararlanıldı.

BİA eğitim çalışmalarının konusunu oluşturan seminer ve atölye çalışmalarının sunuşlarıyla, kimi sunuşlar sonrasında gerçekleştirilen tartışmalar *BİA Habercinin Elkitabı* dizisi olarak kitaplaştırıldı. Elinizdeki kitapçık bu dizinin ikinci kitapçığı ve “Medya, Etik ve Hukuk” genel başlığı altında yapılan sunuşları bir araya getiriyor.

ÖNSÖZ

BİA “Medya, Etik ve Hukuk” seminerleri ile elinizdeki kitapçık üzerine

Elinizdeki *Medya, Etik ve Hukuk* kitapçığı *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin ikincisi ve yerel medya eğitim çalışmalarının ilk aşamasında gerçekleştirilen iki farklı grup seminerin metinlerini bir araya getiriyor. Biliyoruz ki, bugün Türkiye’de yerel medyayı da güçlendirecek demokratik bir medya ortamının gerçekleşmesinin önünde çeşitli engeller var. Elinizdeki kitapçığı oluşturan konular iki önemli engel üzerine yoğunlaşıyor. Bunlardan birisi, medyanın ya da daha doğru söyleyişle medya çalışanlarının gazetecilik pratiklerini icra ederken aldıkları **etik konumdan**; diğeri ise medyanın ya da çalışanlarının içinde hareket edebilecekleri alanı tanımlayan hak ve özgürlüklerle ilgili sınırlardan yani **hukuksal çerçeveden** kaynaklanan engeller. Dolayısıyla, birisi gazetecilerin kendi kendilerini (öz/içsel) kontrolü, diğeri ise medyanın üst/dışsal otorite tarafından kontrolüyle ilgili olan tabiatı gereği farklı ancak karşılık-

lı olarak birbirini etkileyen iki alanı ilgilendiren **medya etiği ve hukuku** konusundaki tartışmalar bu kitapçığın konusu oluşturuyor.

Neden medya etiği ve hukuku?

Son yıllarda gerçekleştirilen muhtelif araştırma sonuçlarına göre, Türkiye’de gazeteciler, politikacılarla birlikte **en az güvenilir meslek/kurum** kategorisinde yer alıyorlar. Bu sonuçlara bakacak olursanız ortada Türkiye’deki demokrasinin geleceğiyle ilgili olarak umutsuzluğa kapılmamıza neden olabilecek iç karartıcı bir tablo var. Çünkü demokrasiyi “bizleri” temsilen hayata geçirecek olanlar (politikacılar) ile, onun işleyişini “bizim” adımıza denetleyecek olanlara (basın/medya) güvenilmediği böyle bir durumun anlamı; siyasal rejimin geleceğinin tabiatları gereği **demokratik olamayacak** güçlere bağlanması demek. Bunun sonuçlarını ise, halen yaşamaya devam ettiğimiz siyasal deneyimlerinden çok iyi biliyoruz.

Demek ki, Türkiye’deki demokratikleşmesinin önündeki en önemli engellerden birisi, bizzat medyanın/gazetecilerin uğradığı “güven yitimi”. Bu güven yitimi ise; içinde bulunulan **etik çöküntü** ile ilgili. Bu etik çöküntünün nedenlerini belirleyebilmek için de, hem küresel hem de ulusal medya ortamı üzerine burada ayrıntılı olarak yapamayacağımız bir ekonomik, siyasal, kültürel çözümleme çabası gerekiyor. Çok özetle söylenirse Türkiye’deki yaygın medya kuruluşlarının özellikle 1980’lerin ortalarından itibaren “Bab-i âli’den İkitelli’ye” taşınmaya başlamalarıyla imlenen yatay, dikey ve çapraz tekelleşme bunun nedenlerinden birisi. Ne mi demek istiyorum?¹

Bir ülkedeki “ulusal” medya kuruluşu, sadece bir dizi televizyon, gazete, radyo, film şirketi sahibi olmakla kalmayıp, aynı zamanda banka sahibi olarak finans, elektrik şirketi sahibi olarak enerji sektörünün ve daha benzeri diğerlerinin içindeyse, ayrıca futbol klübü, telekomünikasyon şirketi sahibiyse, elindeki gücü, bu şirketlerinin çıkarları için kullanacağı açıktır. Ayrıca yine bu gücünü ekonomik çıkarlarını garantileyecek siyasal iktidar merkezlerini etkilemek üzere seferber edeceğini, olmadı bizzat kendisini siyasal bir güce tahvil etmek üzere davranacağını tahmin etmek de kolaydır (Bu sonuncu duruma örnek isterseniz, İtalya’dan Silvio Berlusconi’yi, Türkiye’den Cem Uzan’ı veririm). Bir de tabii, bu pek de Türkiye’ye özgü olmayan ekonomik nedenlerle çoğu defa iç içe geçmiş olan, bize “özgü” toplumsal/kültürel nedenler var, söz konusu “etik çöküşün” arkasında. Bu anlamda “Türkiye’de medyanın toplumla ilişkisinde kendisini nerede ve nasıl konumladığı/gördüğü” gibi bir soruna göz atmak medyanın bugün içinde bulunduğu durumu anlamamıza yardımcı olabilir. Nitekim Türkiye’deki modernleşmenin tarihini yazan kitaplardan Türkiyeli merkez aydınların kendilerine biçtikleri toplumu modernleştirme/Batılılaştırma rolünün gereğiyle kalem oynattığı alanlardan birisi olarak ulusal medyanın **toplumun üzerinde bir mevkide** (hatta askeri bir terim kullanayım; “**mevzide**”) konumlandığını ve misyonu gereği Cumhuriyet’in kurucusu ve takipçisi olan siyasal, askeri seçkinlerin yanında ve “onların” biçimlediği sta-

¹ Bu noktada benim *Medya ve Toplum* kitapçığındaki “Demokratik Medya Ortamı için Yerel/Sivil Medya ve Yeni İmkânlar” başlıklı yazım Türkiye’deki medyanın içinde bulunduğu “güven yitimi” ile “etik çöküntünün” ekonomik nedenleri üzerine bir çalışma olarak da okunabilir.

tükodan yana davrandığını biliyoruz.² Ayrıca yine, bu statüko-yu değiştirmeye zorlayan her türlü aşağıdan (toplumun etnik, dinsel, kültürel, sınıfsal olarak “farklı/öteki” kesimlerinden) gelen baskı karşısında medyanın, nasıl siyasal/askeri kadroların verdiği reflekslerle cevap verdiğini; statüko için tehdit olduğu varsayılan muhalefeti nasıl görmezden/göstermezden geldiğini; söz konusu muhalefet artık kolayca baskılanamayacak ve görmezden gelinmeyecek kadar birikim oluşturup patladığında, nasıl “suç” takipçiliğine ve ihbarcılığına koyulduğunu; nihayet bir başka taktik olarak, nasıl her türlü muhalefeti “evcilleştirilmeyi” görev edindiğini görebiliyoruz.³

² Bu konuda Nilgün Gürkan'ın, *Medya ve Toplum* kitapçığımızda yer alan; “Türkiye’de Gazetecilerin Gözlükleri, Medyanın Dönüsemeyen Kodları” başlıklı yazısı Türkiye’deki medyanın içinde bulunduğu “etik çöküntü”nün tarihsel/kültürel nedenleri üzerine bir tartışma olarak da okunabilir. Bu arada Gürkan’ın yazısı, Osmanlı’dan devralınan Türkiye’deki gazetecilik geleneği/misyonunun 1980’li yılların ortalarından itibaren küresel ölçekte olduğu gibi Türkiye’de de ivmesi artan tekelleşme süreciyle birlikte kazandığı “yeni” zemine dikkat çekerek, iddia ettiğim etik çöküntünün ekonomik nedenleriyle, tarihsel/kültürel nedenlerinin günümüzde nasıl eklenmişliğine işaret etmesi anlamında da önemli.

³ Türkiye’deki yaygın medyanın bu “taktiklerine” ilişkin o kadar çok örnek var ki hemen aklıma gelen birkaç tanesini hatırlatayım: Önce “görmezden/göstermezden” gelmeyle ilgili olarak bir gazetecinin, Hasan Cemal’in “Kürtler” kitabı üzerine Radikal gazetesinde Neşe Düzel’e verdiği söylesiden bir cümle: “**Eğer biz, Diyarbakır Askeri Cezaevi’ni, insanlığa karşı suçların yaşandığı korkunç bir mekan olarak o dönemde tam sergileyebilseydik... Türkiye’de bazı şeyler belki değişirdi.**” “İhbarcılık” ve “suç takipçiliği” ile ilgili olarak ise; Avrupa Komisyonu Türkiye temsilcisi *Karen Foggün* elektronik mektuplarının gazetelerde tefrika edilerek, “onunla birlikte çalıştığı” iddia edilen “hainlerin” “deşifre ve ihbar” edilmesi, bir zamanlar sıklıkla televizyonlara çıkarılan Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) milletvekillerine, sunucularca adeta çapraz sorgulama ile “PKK’yı destekliyor musunuz?” diye sorulup “bölücülük”lerinin; Refah/Saadet/Fazilet Partili milletvekillerinin yıllar önceki konuşma ve görüntülerini “kritik” anlarda aniden televizyonlarda yayınlanarak “laiklik karşıtlıklarının” kanıtlanmaya çalışılması; nihayet iktidara gelecekleri kesinleştiğinde, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) büyük ölçüde Fazilet Partisi’nden devşirilmiş kadrolarının bunlar “tehlikesiz Müslüman-demokrat”, ama “beceriksiz” vb. denilirken yapıldığı gibi “evcilleştirilmeye” çalışılması... (Bu arada yaygın basında AKP konusundaki tavırın belirli bir ikirciklilik gösterdiği de eklenmeli; yani bir yandan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın bir zamanlar aşağılanan “Kasım paşalılığını” “erdemleştirmeye” çalışanlar var, diğer yandan da, “ihbar” ve “tehditler” devam ediyor).

Özetle Türkiye'deki yaygın medyanın içinde bulunduğu "etik çöküntünün" nedeninin gazetecilerin kendi kendine atfettiği (toplumu yukarıdan aşağıya yönlendirme) siyasal/kültürel misyonu ile söz konusu misyonla eklemlenen sermaye yapısıyla ilişkili olduğunu söylemeye çalışıyorum. O halde bütün o, zaman zaman tam sayfa verilen ilanlarla kamuya duyurulan "etik olarak sorumlu gazete" olma iddialarına rağmen, **yapısal/yerleşik bir sorun** ile karşı karşıya görünürüz. Peki, etik çöküntünün böyle yapısal/yerleşik nedenlerinin var görüldüğü yaygın medya ortamında çalışan gazetecilerden etik ve politik olarak sorumlu habercilik yapmalarını beklemek mümkün değil mi? Neyse ki mümkün. Neyse ki, haber değerinin ne olduğunu medya patronlarına göre tanımlayan editöryal süreçlere, ya da medya patronları karşısında belirli bir dereceye kadar mümkün editöryal özerkliğin kalmamış gibi görüldüğü yaygın medya kuruluşlarına rağmen, etik ve politik olarak sorumlu gazetecilik yapan gazeteciler/habercilerle de karşılaşırız. Çünkü, en genel anlamıyla etik sorumluluk birey olarak **toplum içinde ve başkalarıyla/"ötekilerle" birlikte yaşıyor olmamızdan kaynaklanan**, bu nedenle de hiçbir zaman üzerimizden atamayacağımız bir şey. Bu nedenle gazetecilerin, sahip olmaları gereken etik sorumluluğun çalıştıkları kurumun ekonomik, siyasal, kültürel çıkar merkezi olarak sahip olduğu editöryal yayın politikası ile çatıştığı durumlarda, bu sorumluluğu kurumlarına atarak davranabilmek gibi bir lüksleri olamaz. Dahası birey olarak gazetecinin etik sorumluluğunun, gazetecilik mesleğinin uluslararası ve ulusal olarak kodlanmış etik kurallarını da aşan bir sorumluluk olarak tanımlanması gereklidir.

Peki "**etik olarak doğru ve sorumlu**" gazetecilik ya da habercilik yapmaktan ne anlamalıyız? Bu konuda farklı yaklaşımlar

var ve bu yaklaşımların tartışıldığı bir metni elinizdeki kitapçıkta bulabileceksiniz. Ancak burada benim “etik olarak doğru ve sorumlu” gazetecilik derken kastettiğim; “bizden” dinsel, etnik, kültürel, cinsel tercih vb. açılardan “farklı” olanın (“**ötekini**”) “farklılığına” ve “farklılıklara var olma hakkına” saygılı ve sorumlu bir gazetecilik/habercilik yapılması. Diğer yandan, hemen ekleyeyim, söylenmek istenen, halihazırdaki ulusal ya da uluslararası kabul görmüş gazetecilik meslek ilkelerine uygun gazetecilik yapılmasından da öte bir şey.

Dahası kastettiğim -çoğunlukla aldırış edilmediklerini bildiğimiz için, uyulması tek derdimiz gibi duran- bu etik kodlarla, onların arkasında yatan gazetecilik anlayışını bizzat sorunlu kılan bir sorumluluk anlayışı. Çünkü, uzun yılların mesleki deneyimlerinin sonucu olarak ortaya çıkararak yazılı hâle getirilen gazetecilik etik kodları, bütün diğer meslek etik kodları gibi, bir yandan bir kez yazılı kod/kural haline geldiklerinde ona uyanı, “ilelebet” sorumluluktan kurtaran bir nitelik taşıyorlar. Öyle ya, medya pazarındaki arz-talep dengesinin gazetecilere artık unutturduğu bir şeyi yapmış, meslek etik kodlarına uymuşsanız, gece vicdanınız rahat olarak uyuyabilirsiniz, hatta sayıları çok az olan “iyi” gazeteciler arasında olmak anlamında kendinizi ayrıcalıklı sayabilirsiniz.

Diğer yandan yine gazetecilik mesleğinin gerek uluslararası gerekse ulusal belgelerle tanımlanan halihazırdaki etik kodları, bizim *Gazetecilik ve Habercilik* kitapçığıımızın “Önsöz”ü ile Çiler Dursun’a ait “Haber ve Habercilik Üzerine Düşünmek” başlıklı yazıyla sorunsallaştırdığımız mevcut gazetecilik ilke ve pratiklerini temel olarak alıyorlar. Oysa burada size önerdiğim türdeki etik sorumluluk anlayışı, hem sizi gazeteciler olarak yaptığınız iş bağlamında hep huzursuz kılacak, belki de gece-

leri hiçbir zaman vicdanınız rahat olarak uyutmayacak; hem de mevcut gazetecilik ilke ve pratikleri üzerine düşündürtecek bir etik sorumluluk anlayışı.

O halde mevcut etik kodlarla ilgili olarak sorun nerede yatıyor? Kodların içeriğinde mi, yoksa bizatihi “kod” oluşlarında mı? Kanımca ikisinde de... Ancak ben burada, mevcut gazetecilik ilke ve pratikleriyle ilgili olarak sorunlu gördüğümüz yanlarını daha önce tartışmış olduğumuz için mevcut kodların “genel geçer” gazetecilik anlayışından yola çıkıyor oluşları sorununun değil, ikinci sorunun altını çizmek istiyorum. Şimdi de aklınıza şöyle bir soru gelebilir: Acaba herkesin medyayı/gazetecileri etik kodlara uygun davranmamakla eleştirdiği bir ortamda, bu kodların niteliğini ya da bizzat kod oluşlarını sorunlu kılmanın bir anlamı var mı? Söylemeye çalıştığım şu: mevcut gazetecilik meslek etik kodları sadece genel geçer kurallar sunuyor ve siz gazeteci olarak karşılaştığınız herhangi bir problemlili durumda nasıl davranacağınızla ilgili bir seçim yaparken, genel geçer kuralın söylediğine uymakla, sorumluluğunuzu yerine getirmiş (gibi) hissediyorsunuz kendinizi.

Çünkü, “kod” dediğimiz şeyler tabiatları gereği, kod halini aldıkları ya da yazıya geçirildikleri anda bizi karşılaştığımız yeni ve (henüz) kodlanmamış sorunlar karşısında önceden garantiye alan bir bitmişlik/tamamlanmışlık içeriyorlar. Burada benim vurgulamaya çalıştığım türdeki **etik sorumluluk** ise; bizim ötekiyle/farklı olanla, tabiatı gereği “genel geçerini” kavrayamayacağı kadar *nüanslı* olabilecek, bu yüzden de önceden kestirilemeyecek nitelikteki her “karşılaşma” ânında, durumla ilgili olarak kodların sunduğu çerçevenin sınırlarını aşarak düşünüp karar almak zorunda oluşumuzdan kaynaklanan, hiçbir zaman üzerimizden atamayacağımız sürekli bir sorum-

luluk. Oysa “genel geçere” göre tanımlanmış kurallara uymaya indirgenmiş bir sorumluluk, başka türlü söylersek: sadece **sorumluluktan kurtarmaya yarıyor** (Yani, gazetecinin “ben bana buyrulana uydum, kuralda söyleneni yaptım, sorumluluğum kalmadı” ruh halinden söz ediyorum).

Diğer yandan etik sorumluluklar eğer bizim “insan” olarak hep başkalarıyla birlikte yaşamamızın zorunlu kıldığı sorumluluklar ise, etik olarak seçim yapmayı gerektiren her problemlilikte, aynı zamanda, (sözcüğün en geniş anlamıyla) **politik olarak belirli bir davranışta, eylemde, yargıda bulunmak üzere bir seçim/tercih de yapıyoruz**. Böylelikle, yanıbaşımızdaki “öteki” ile ilişkimiz üzerinden içinde yaşadığımız (farklılıklardan arınmış olarak değil, indirgenemez farklılıklarıyla birlikte tanımlanmak koşuluyla)⁴ “toplum” ile parçası olduğumuz “insanlık” karşısında bizi konumlayan politik bir ter-

⁴ Sosyal bilimler ve insani bilimlerdeki “öteki” kavramının kullanılmaya başlanmasında *Jacques Lacan*’in temsil ettiği yeni-freudcu psikanalizin çok önemli bir katkısı olduğunu biliyoruz. Ancak kavram, post yapısalcı, post modern ve post kolonyal çalışma alanlarının yaptığı gibi, ben/özne oluş serüvenimizi, hiçbir zaman bitmeyecek bir proje olarak radikal demokrasiyi, ya da bu önsözde benim vurgulamaya çalıştığım gibi böyle bir demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olarak taşınması gereken etik ve politik sorumluluk gibi konuları tartışırken, önemli bir referans oluşturmuyor. Şimdi bütün bu çalışma alanları içinde söylenenleri epeyce basitleştirme pahasına harmanlayarak söylersem, “öteki” “ben” olma/kimliklenme serüvenimizi borçlu olduğumuz “o”nu anlatıyor. Ancak buradaki “o” sadece kendimizin içindeki dışlanamaz, indirgenemez baskılığa/ötekiliğe değil, aynı zamanda hem bizim her zaman zaten yüzleşmek zorunda kaldığımız başkalarının baskılığına/ötekiliğe de işaret ediyor. “Ben” oluş serüvenimiz bir “biz” (“Kahraman Türk”, “Dini bütün Müslüman” vb.) oluş serüveniyle birlikte gittiği ölçüde, içimizdeki ötekinin yerine, dışımızda “ötekiler” yaratıyoruz (“Bölücü Kürt”, “gavur” vb.). Başka ifadeyle, öteki *berîmize içsel* (sevmediğimiz, iğrenc/tiksinc, kötü kalpli vb.) bulduğumuz bu yüzden de yüzleşmeye cesaret edemediğimiz farklılığımızla birlikte kurulan kimliğimizin **sözde birliği ve bütünlüğü** adına, **dışsal** olarak yaratılması gereken (sevmediğimiz, iğrenc/tiksinc, kötü vb. bulduğumuz) oluyor. Ayrıca, bir yandan bizim “kimliklenme” sürecimiz, diğer yandan ötekinin kendi süreci -onun da kendi içinde taşıdığı fark/öteki gereği her zaman devingenlik içinde ve oluşum halinde. İşte tam da bu nedenle demokrasiyi ve de onun olmazsa olmaz koşulu olarak bireylerin taşınması gereken etik/politik sorumluluğu sürekli yeniden-tanımlanması gereken şeyler olarak görüyoruz.

cihte de bulunuyoruz. Bir örnekle anlatırsam, İsrail saldırganlığının (“devlet terörünün”) doruk noktasında olduğu bir anda, bütünüyle kuşatılmış karargâhının sığınağında günlerdir dış dünyayla su, elektrik, yiyecek, iletişim gibi ihtiyaçlarla ilgili her türlü bağlantısı kesilmiş bir haldeyken, güç bela kendisiyle cep telefonu bağlantısı kurulan *Yaser Arafat*’a, CNN’in “prestijli” muhabiri *Christian Amanpour*’un yaptığı gibi; “Sayın Arafat, canlı bombaları durdurmak için bir şeyler yapmayı düşünüyor musunuz” benzeri bir soru sorduğunuz zaman İsrail Hükümetinin iddiaları karşısında Arafat’a söz hakkı vermiş, yani mevcut kodlara uygun davranmış oluyorsunuz. Ancak kastettiğimiz anlamdaki “politik ve etik sorumlulukla” davranmış olmuyorsunuz, ayrıca söz konusu şartlar altındaki insanın -elinizde canlı bombaların harekete geçirilmesinde onun sorumlu olduğuna dair kesin bilgiler bulunuyor olsa bile- temsil ettiği toplum **karşısında** sadece (gayri) etik değil, politik bir konum da alıyorsunuz: İsrail devlet teröründen, işgalinden yana konumlanıyorsunuz.

Özetle “etik ve politik olarak sorumlu gazetecilik/habercilik”, derken anlatmak istediğim öncelikle, “siyasal hayvan” oluşumuzun gereği hep birlikte yaşamak durumunda olduğumuz “ötekinin” (değişken) farklılığına karşı duymamız gereken, bunun da ötesinde her zaman zaten duymak zorunda olduğumuz bir sorumluluk. İkinci olarak mevcut, her koşula uygulanabilir bir “genel geçerlik” (“evrensellik”) taşıyan, nihayetinde “durağan” kurallara uymakla gazeteciyi sorumluluktan kurtaran değil; gazeteciyi karşılaştığı her yeni durumda “öteki” karşısında tercih edeceği konumla ilgili bir vicdan muhasebesi yaptırarak mevcut kodların yeterliliği üzerine yeniden düşündürmek zorunda bırakacak; nihayet bu tercihi yaptıktan sonra

da sorumluluktan kurtarmayacak bir etik/politik konum (Yani gerektiğinde “sorumluluğumu yerine getirdiğimi sanıyordum, yanlışım, hatamı düzeltmeliyim” diyebilmeliyiz). O halde, her zaman farklılıklar ve eşitsizlikler içeren toplumlarda yaşayan/yasayacak bireyler olarak böyle sürekli yeniden kurulmak zorunda olan bir etik ve politik sorumluluk anlayışıyla davranmak zorundaysak; gazeteciler olarak ne mensubu olduğumuz medya kuruluşunun editoryal politikasının, ne de genel geçer kodların arkasına saklanarak kendimizi sorumluluktan kurtarabiliriz.

Önsöz’ün başlarında Türkiye’de demokratik bir medya ortamının gerçekleşmesinin önündeki engellerden bir tanesinin medyanın/gazetecilerin hareket alanlarına dair olarak kendilerinin çizdiği sınırlardan yani **etik konumlarından** kaynaklanıyorsa; diğerinin de siyasal otoritelerce medyanın içinde hareket etmesi için belirlenen **hukuksal çerçeveden** kaynaklandığını belirtmişim.

Şimdiye kadar da, birisi gazetecilerin kendi kendilerini (öz/içsel) kontrolü, diğeri ise medyanın üst/dışsal otorite tarafından kontrolüyle ilgili olan tabiatları gereği farklı ancak, karşılıklı olarak birbirini etkileyen bu iki alandan birincisi üzerinde durmuş oldum. Türkiye özelinde medyanın kurumsal olarak içinde bulunduğu “etik çöküntü”ye rağmen, gazetecinin hangi medya kuruluşunda çalışırsa çalışsın bireysel olarak taşımaktan kurtulamayacağı bir etik ve politik sorumluluk anlayışıyla tavır alması gerektiğini ileri sürdüm.

Türkiye gibi ülkelerde demokratik bir medya ortamının gerçekleşebilmesinin önündeki önemli bir diğer engel ise, genel olarak düşünce ve ifade özgürlüğünü sınırlayan, özel olarak da

medyanın/gazetecilerin hareket edebileceği alanın sınırlarını çizen antidemokratik hukuksal düzenlemeler.

Öyle ki Türkiye’de hâlâ düşünce suçundan ötürü yargılananlar ya da hapiste olanlar var, ayrıca *Gazetecileri Koruma Komitesi (CPI)*, *Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF)*, *Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI)* gibi uluslararası gazetecilik kuruluşlarının raporlarına göre Türkiye’nin gazeteci ölümleri ve kayıpları açısından da sabıkalı bir ülke olduğunu biliyoruz... Ayrıca yine Türkiye’de medyanın içinde bulunduğu “güven yitimi” ile “etik çöküntü”den belirli bir dereceye kadar, hâlâ düşünce ve ifade etme özgürlüğünü sınırlayan düzenlemeler ya da sansürün varlığı sorumlu tutulabilir. Hâl böyle olunca da, Türkiye’deki medya ortamı açısından temel sorun; demokratikleşme için gerekli hukuksal düzenlemelerin gerçekleşmemiş olması olarak konuluyor. Öte yandan, *Michael Kunczik*’in söylediği gibi:

“Etik sorun, katı bir sansür uygulamasının artık kalmadığı noktada kendini daha çok gösterir; [çünkü] etik davranış, seçimde bulunabilmek özgürlüğünü gerektirir. Sadece özgürce davranabilenler ve bunun sorumluluğunu taşıyabilenler, etik ölçütlere (standartlara) göre eleştirilebilirler.”⁵

Benzer şekilde, *Andrew Belsey* ve *Richard Chadwick* adlı yazarlar ise;

“...çok sayıda hukuksal yasaklama ve kısıtlama gazetecilerin yasalardan nasıl kaçabilecekleri meselesi üzerine yoğunlaşmalarına ve dolayısıyla dikkatlerini etik meselelerden uzak tutmalarına yol açar... Tam tersine, gazetecilere yasal haklar ve özgürlükler tanınması, onları kendi mesleklerinin etik sorunlarına daha fazla dikkat gösterme yükümlülüğü altına sokar.”

⁵ bkz. Michael Kunczik (1999), “Introduction: Freedom of Press-Where to draw the line?” *Ethics in Journalism: A Reader on their Perception in the Third World*. Michael Kunczik (der.), Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung, s. 5-30.

demektedirler⁶. Dolayısıyla yasal sınırlamaların haber yapma özgürlüğünü kısıtladığı durumlarda, gazetecinin etik sorumluluktan kurtulacağı da düşünülmemelidir.

Ek olarak hukuk sadece negatif yani, bize neyi yapmamak gerektiğini, yapılmaması gerekeni yaptığımızda nasıl cezalandıracığımızı söyleyen düzenlemelerden ibaret değildir. Aynı zamanda, örneğin bilgiye ve habere ulaşmamızın önündeki engelleri kaldırmak gibi devletin bir şeyler yapması anlamında pozitif düzenlemelerin de alanıdır. Ancak ne yazık ki bu açıdan bakınca da Türkiye’de gazetecilerin yararlanabilecekleri hak ve özgürlükler alanı oldukça sınırlıdır. Dahası, medyanın hareket alanına ilişkin hukukun negatif ve pozitif düzenlemeleri arasında ters orantılı bir ilişki bulunduğunun da altı çizilmelidir. Basın özgürlüğünün anayasal güvenceye sahip olmadığı, düşünme ve ifade etme özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılmadığı (pozitif düzenlemelerin yapılmadığı) bir ülkede, medyayı kısıtlama yönündeki negatif düzenlemeler her zaman daha fazladır (Belsey ve Chadwick, 2002: 428).

Dolayısıyla sadece genel olarak demokratikleşme hedefi için değil, etik olarak güven veren bir medya ortamı için, iletişim özgürlüğünün önündeki engelleri kaldıran -pozitif- hukuksal düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Sonuç olarak, medya ortamı hukuki anlamda demokratikleştiği oranda -ki buna gazetecilerin serbestçe örgütlenip, sendikalaşmaları ve iş güvenliğine sahip olmalarıyla ilgili düzenlemeler ile anti-tekelci düzenlemeler de dahildir- gazetecilerin, etik sorumluluktan kaçmak için hiç bahaneleri kalmayacaktır. Tersine, yukarıda ta-

⁶ Bkz. Andrew Belsey ve Richard Chadwick (2002), "Medyada Kalitenin Bir Aracı Olarak Etik", *Medya, Kültür ve Siyaset* (2. baskı), der. Süleyman İrvan, Ankara, Alp Yay., s. 430.

nımladığım anlamdaki etik ve politik sorumluluklarının önemi artacaktır.⁷

İşte tam da bu karşılıklı ilişkisi dolayısıyla medya etiği ve hukuku ile ilgili tartışmaların birlikte yapılmasında yarar bulunmaktadır. Elinizdeki kitapçık da bu nedenle yukarıda iki ayrı grup eğitim çalışması olarak gerçekleştirildiğini belirttiğim medya etiği ve hukuku ile ilgili seminer çalışmalarını bir araya getirmiştir. Kitapçığın birinci bölümü medya etiği ile ilgili seminer sunuş metinlerine ayrılmış, konu üzerine çalışmaları olan öğretim üyelerinden Süleyman İrvan'ın sorunu teorik olarak çerçeveleyen yazısı, Ragıp Duran'ın konuyu hem öğretim görevlisi hem de gazeteci olarak Türkiye özelinde tartışan yazısıyla tamamlanmıştır. Buna karşılık kitapçığın medya hukuku ile ilgili olan ikinci bölümü, BİA Hukuk danışmanı ve iletişim hukukçusu Fikret İlkiz tarafından, BİA yerel medya eğitim çalışmalarının gerçekleştirildiği değişik merkezlerde değişik sorun alanlarıyla ilgili olarak sunulan seminer metinlerinden oluşturulmuştur.

⁷ Burada başka bir ayrımın "**hukuk**" ve "**adalet**" ayrımının altı çizilerek, hukuki/yasal olanın (şimdi ya da ebedi olarak) adil olan anlamına gelmeyeceği de belirtilmelidir. Dolayısıyla bir hukuk kuralının varlığı ve ona uyulması her zaman adil olduğu anlamına gelmez: işte tam da bu nedenle etik ve politik sorumluluk tam da hukuka uygun olarak davranıldığı anda sona ermez.

Medya ve etik

Kitapçığın “Medya ve Etik” başlıklı ilk çalışmasına **Süleyman İrvan**, “ahlak” ile “etik” ayrımını netliğe kavuşturarak başlıyor, etiğin; bir “ahlak felsefesi” olarak felsefenin konularından birisini oluşturduğunu söylüyor. Bu arada gazetecilerin etik sorumluluklarını tanımlarken yola çıkılan iki farklı yaklaşımı da tartışmaya açıyor. Bunlardan birisi *Immanuel Kant*’ın görüşlerinden esinlenen “**görevci etik anlayış**”, diğeri ise *John Stuart Mill*’den esinlenen “**yararçı etik anlayış**”. Birinci anlayış, hiçbir koşulda ihlal edilmemesi gereken evrensel geçerlilikte kurallar koyan ve hiçbir amacın kullanılan etik-dışı bir aracı (örn. gizli kamera kullanımı) haklılaştıramayacağını söyleyen, dolayısıyla gazetecilikte, yapılan bir haberin ortaya çıkaracağı sonuçlarla değil, yapılma amacıyla ilgilenen bir anlayış. Buna karşılık ikincisi ise; her olayı kendi içinde değerlendirmek gerektiğini, birey olarak yaptığımız edimlerin amacının değil, sonuçlarının önemli olduğunu, dolayısıyla gazeteci olarak haber yaparken haberin doğurabileceği sonuçları önceden düşünüp, kararımızı bu çerçevede vermemiz gerektiğini söylüyor. Her iki etik anlayış da bize mevcut etik kodlara nasıl yaklaşmamız gerektiği konusunda ipuçları veriyor. Ayrıca sunuş metni içerisinde verdiği örneklerden, İrvan’ın bu ikinci tür etik anlayışı benimsemiş olduğunu çıkarabiliyoruz.

Ancak söz konusu iki etik anlayışın birincisinden yola çıkıldığında, gazetecilik etik kodlarını, temellendiği *Kantçı* felsefi gelenek gereği; “insanın aklıyla bulduğu evrensel doğru”lara ilişkin, dolayısıyla “evrensel olarak geçerli” kabul etmek gerekiyor. Eğer biz gazeteci olarak aklın emrettiği doğrulara her zaman uyarsak -çünkü bu görevimiz- eğer bu doğrular her yerde ve her zaman geçerli olursa (evrensel kabul görürse), etik

olarak davranıyoruz demektir. Bu yaklaşımda sorun, etik sorumluluğun ölçütünün, her zaman doğruyu bulacağı varsayılan “insan aklı” gibi referansı kendisine olan bir soyutluk ile onun sözü olarak kodlar haline getirilmesidir. İkinci yaklaşımdan yola çıkıldığında ise üzerinde durduğu liberal-faydacı felsefi gelenek gereği, “en çok bireyi, en çok mutlu edecek olanı” gazetecilikte etik davranmanın ölçütü haline getirilmektedir. Burada en çok bireyi mutlu edecek olanla ilgili seçimi yapacak olan gazetecinin referansı bu defa “insan aklının” sözü olarak yazıya dökülen kural/kod değil de, “mutluluk/yarar” kılınmaktadır. Yani, en iyi bildiğimiz kendimiz olduğuna göre haber yaparken; “bu haber bana ilişkin olarak ‘böyle’ kurulsaydı, ben zarar görür müydüm” diye sorup, haberin çoğunluk için de aynı şekilde yararlı olacağını varsayarak davrandığımızda etik sorumlulukla davranmış sayabiliriz kendimizi. Bu iki yaklaşım kânimca önemli bir ortak sorun taşıyor; her ikisi de etik sorumluluğun merkezine **bireyi** (“aklını” ya da “mutluluğunu”) koyuyor. Ancak, birey oluş serüvenimizin hep bir öteki üzerinden gerçekleştiğini (“ben” diyebilmemiz için hep bir “o/öteki” gerekliydi), bunun da gazeteci olarak ya da insan olarak “ben”i her zaman “ona/ötekine” karşı bitimsiz, sürekli olarak yeniden kurulmak gereken sorumlulukla davranmak zorunda bıraktığını ihmal ediyorlar.⁸ Dahası ikincisi ile ilgili olarak söylersem; “bireyin yararına olanın, çoğunluğun yararına olacağı” gibi bir varsa-

⁸ Kuskusuz *Kan’ın* “görevci” ya da *Mills’in* “yararçı” etik anlayışları da “görev” ya da “yarar”ı tanımlarken insanın bir toplum içinde yaşıyor olduğu verisinden yola çıkıyorlar. Sorunlu oldukları yan o zaman şurada; topluma ilişkin “görev” ya da “yarar”ın temeline “birey aklı” ya da “birey mutluluğu” gibi sadece kendine gönderme yapan bitmiş/tamamlanmış/özel soyutluklar koyuyorlar. birey oluş serüvenimizin esasen kendi içimizdeki ötekiyle hesaplaşmanın yerine ikame ettiğimiz bir dışal öteki üzerinden gerçekleştiği gibi bir problem üzerinden bakmıyorlar. **“Ben/birey”** referanslı bir etik kuruyorlar, oysa burada benim vurgulamaya çalıştığım **“öteki” referanslı** bir etik anlayışı.

yımdan yola çıkıldığı ölçüde, çoğunluğun azınlıkta kalanın hak ve özgürlüklerini üzerinde tahakkümünü meşrulaştıracak bir etik anlayış kurulduğu da söylenebilir.

İrvan, “yararcı etik” anlayışını “günümüz gazetecilik pratikleri açısından daha kolay uygulanabilir” bulduğunu söyleyerek, Basın Konseyi’nin; “saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz” ilkesinin, bu anlayışla yorumlanmasına bir örnek veriyor. Bu ilkenin yararcı etik anlayışla yorumuna göre; “kamu yararı büyükse kaynakların aktardığı her türlü bilgi, kaynağın rızası dışında yayımlanabilir”. Benimse burada dikkat çekmek istediğim şey “kamu yararının” ne olduğu konusunun problematik niteliği bir yana, kamu yararına diye yapılanın, çok kolaylıkla bir azınlık/öteki hakkı ihlaline dönüşebileceğine dikkat çekmek. Buna bir örnek isterseniz; Türkiye’nin “acar gazetecilerinin” polis ile işbirliği içinde, “gerçek yüzünü” kamuya sergilemek üzere,

⁹ Bu arada yeri gelmişken Türkiye’deki yaygın medyanın gayri-etik stratejilerini Aczmendiler üzerinden örneklemek istiyorum: Aczmendilerin Türkiye’deki İslamcı yükselişin sınırlarında ortaya çıktıklarını ve hiçbir şekilde bu hareketin hâkim eğilimini temsil etmediklerini -şimdi- biliyoruz. Oysa -son beş altı yıldır onları nedense unutmuş görünün- yaygın medya için bir zamanlar Aczmendilerin varlığı büyük bir “kesif” yerine geçmişti. Yükselen İslam’ın modern yaşam biçimine yönelik varsayılan “tehdidini” sergilemek anlamında “kara çarşafı kadınlar”ın yanı sıra Aczmendiler giysileri ve ritüelleriyle çok “zengin” bir malzeme oluşturuyordu. Bu yüzden önce epey bir süre onların “korkunçluklarını” sergilediler; ne kadar az yaygın olduklarının, İslamı temsil etmek anlamında ne kadar *marjinde* (sınırdan) yer aldıklarının önemi olmaksızın etraflarında bir gizem örüp, merakımızı kıskırttılar, ancak bu merakı giderecek bir habercilik hiç yapmadılar (Bir tek *Mithat Bereke*’in hazırladığı bir haber programının varlığını hatırlıyorum). Olmadı “evcilleştirmeye” başladılar; televizyonların akşam haberlerinin “popüler/sansasyonel” hab-eğlence konusu haline getirildiler (Televele’lere kadar indiler mi bilmiyorum). Örneğin bir defasında Aczmendilerin kamusal alana taşımaktan kaçınmadıkları ritüellerini (doğrusu onlar da medyayı kullanmada mahirdiler!) bize izlettirdikten sonra modacı Neslihan Yargıcı’nın görüşlerini aldılar (simdilerde bunu Başbakan’ın karısı için yapıyorlar) ve biz onların bu giysilerinin “estetliği” içerisinde ne kadar seksi olduklarını bir “uzmandan” duymuş olduk... Sonrası ise bir “seks skandalıyla” geldi biliyorsunuz. Bu arada tabii yaygın medyanın onları neden bu kadar uzun süredir ihmal ettiği de merak konusu!

Aczmendi Seyhi Müslüm Gündüz'ün özel hayatına yönelik olarak gerçekleştirdikleri "tecavüzü" size hatırlatabilirim.⁹ Demek ki, bu *Önsöz*'de benim vurgulamaya çalıştığım üçüncü yaklaşımın içinden çıkan etik ve politik sorumluluk anlayışı, örneklediğim Aczmendiler -onları sevmeyebilir, hatta "rejim düşmanı" olduklarını düşünebilirsiniz- gibi "ötekilerin" farklılıklarıyla varlığına (dolayısıyla özel hayatlarının gizliliğine de) saygı duymayı gerektiriyor. Kanımca basın bu "tecavüz"e iştirak etmesinin "kamu yararı" gibi bir mazeretle meşrulaştırılabilir bir yanı yok.

İrvan'ın yazısında dikkatimizi çektiği bir başka nokta da gazeteciliğin ilkeleriyle etik ilkeler arasındaki ilişki. İrvan'a göre gazetecilik ilkelerinin, birisi "gazetecilik mesleğini saygınlığını, güvenilirliğini korumak" diğeri ise "toplumsal sorumluluğunu, misyonunu hakkıyla yerine getirebilmesini sağlamak" olmak üzere iki önemli amacı var. Etik ilkeler de, esas olarak bu iki amaca uygun olarak düzenlenmiş olmak gibi bir özellik taşıyorlar. Gazeteciliğin toplumsal sorumluluğunu yerine getirebilmesiyle ilgili etik ilkeler genellikle "doğru ve eksiksiz bilgi sağlamak, farklı görüşlerin temsil edilmesine imkân vermek, toplumsal değişme hedeflerini aktarmak" gibi gazetecinin yapması gerekenleri kodlayan -pozitif- ilkeler. Buna karşılık, gazetecilik mesleğinin saygınlığını sağlamayla ilgili olanlar, gazetecinin uyması gereken sınırları çizen -negatif- ilkeler. İrvan'ın sunuş metni negatif nitelikli olup, gazetecilik pratiğinin etik olarak en problematik konuları olan haber kaynağıyla olan ilişkiler¹⁰, habere konu olan kişiler, nihayet haber toplamaya iliş-

¹⁰ Gazetecinin haber kaynağı ile ilişkisi konusunda, *Gazetecilik ve Habercilik* kitapçığımızda yer alan, Tuğrul Eryılmaz ve Esra D. Arsan imzalı yazılara, bu ilişkinin hukuki boyutlarıyla ilgili olarak ise, elinizdeki kitapçıkta Fikret İlkiz'e ait "Haber Kaynakları ve Gazetecinin Hakları" başlıklı yazılara bakabilirsiniz.

kin ilkeler üzerinde yoğunlaşarak devam ediyor. Yazısının geri kalan kısmında ise İrvan, etik ve hukuk ilişkisine dikkatlerimizi çekip, bugün medyada yaşanan başlıca etik sorunları örnekliyor ki bunların arasında “haberlin doğruluğu” (bunu dördüncü kitapçığımız olan *Gazetecilik ve Habercilik*’te başka bağlamda tartışmıştık) ya da “kişilik haklarına saldırı, ayrımcılık”, “özel yaşama müdahale”, “çocuklara ilişkin haberler”, “habercilik ve ulusal çıkarlar”, “haberde gizli kamera gibi yanıltıcı yöntemler kullanma” gibi konular ile bunlara ilişkin olarak geliştirilen ilkelerden örnekler var.

İrvan yazısını Önsöz’ün başlarında benim de vurgulamak gereksinimi duyduğum önemli bir belirleme ile tamamlıyor. Türkiye’deki gazeteciliğin içinde bulunduğu etik sorunları piyasa koşulları ve tekelleşme ile ilişkilendiriyor. Ayrıca, yine bu koşullarla bağlantılı olarak gazetecilerin sosyal güvencelerinin bulunmaması ile medya patronları karşısında sahip olunması gereken editöryal özerkliğin yok olması yaygın medyanın içinde bulunduğu etik çöküntünün nedenleri arasında gösteriliyor.

Medya ve etik konusundaki ikinci yazımız, **Ragıp Duran**’in, “Dünya’da ve Türkiye’de Medya Etiği” başlıklı yazısı. Duran, Türkiye’de medyanın içinde bulunduğu etik sorumsuzluğu, Batı’da basının, dolayısıyla etik ilkelerin temelini oluşturan mücadele ile deneyimlerin tarihi ile karşılaştırıldığında çok yeni olmasına bağlıyor. Ayrıca Türkiye’de görelilik olarak yakın zamanlarda yapılmaya başlanan medya etiği ile ilgili tartışmanın sadece kodların varlığı/niteliği sorunu etrafında toplandığını oysa sorunun bunların varlığını aşan bir nitelik taşıdığını vurguluyor (Burada etik kodların varlığının sorunu çözmeye yetmediğine ilişkin olarak Önsöz’ün başlarında “başka” bir yaklaşımla yaptığım tartışmayı size yeniden hatırlatmak istiyorum).

Duran'ın habercilikte üç önemli unsurun muhabir, haber kaynağı ve okur olduğunun altını çizerek yaptığı bir belirleme var; bu üç unsur arasındaki mesafenin pratik olarak en az olduğu medya ortamı yerel medya ortamı ise, etik kurallara uymak anlamında yerel medya önemli bir avantaja sahip. Ya da aslında yerel medyayı etik kodlara uygun yayıncılığa zorlayan koşullar yaygın medyaya göre daha fazla. Yerel medyada çalışan muhabirin haber kaynağı ile okurla olan coğrafi yakınlığı onu etik olarak sorumlu bir gazetecilik konusunda daha duyarlı olmak zorunda bırakıyor. Aslında burada bir ekleme yaparak ben, aynı mesafesizliğin etik sorumluluk konusunda bir dezavantaj da oluşturabileceğine dikkatinizi çekmek istiyorum. Çünkü ekmeklerinde gramaj düşüklüğü saptanan fırının sahibinin, diyelim halanızın oğlu çıkması her zaman muhtemel ve siz bir aile-içi kırgınlık pahasına bu haberi yapabilecek misiniz?)." Duran, benim bu soruma da cevap bulduracak bir soru ortaya atıyor ve etik konumuzu belirlemeden önce gazeteciler olarak kendimize: "Niye ve kimin için gazetecilik yapıyoruz?" diye sormamız gerektiğini söylüyor.

Kanımcı çoğumuz böyle bir sorun üzerine düşünmeden yapıyoruz gazeteciliği. Böyle bir sorun üzerine düşünmediğimiz her durumda ise, gazeteciliği günlük rutin içinde yapılması gerekenlerden ibaret bir edim haline getiriyoruz. Oysa, *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin dördüncü kitapçığı *Gazetecilik ve Habercilikte* tartıştığımız gibi, gazetecilik/haberciliği böyle bir soruya cevap

"Yukarıda nispeten "masum" bir örnek verdim, "masum olmayan" örnek olarak ise, aklıma *Datça Haber*'den *Sinan Karâ'nın* yapmaya cesaret ettiği, kaymakam tarafından yerel askeri ve siyasi erkana verilerek masrafları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan ("Fak-fuk fon") karşılanan ziyafet haberi geldi. Demek ki, yegâne haber kaynağınızı yerel askeri/siyasal erkânın oluşturduğu bir gazetecilik yapıyorsanız ne ala da (!), yapmıyorsanız bu mesafesizlik epeyce "bedelli" olabiliyor.

aranmadan icra ettiğimiz ölçüde, “tarafsız” olduğumuzu söyleye söyleye “statükodan yana” konumlanıyoruz.

Duran, gazetecinin görevinin “yurttaşları özgürleştirecek bilgiyi ve haberi vermek” olduğunu söyleyerek, etik olarak sorumlu gazetecilik için bir ölçüt getiriyor: Gazetecinin etik sorumluluğunu belirleyen; “gerçek”e karşı duyması gereken sorumluluk olduğunu söylüyor. Halbuki, gazeteciler olarak, “okura” ve “editöre” karşı da sorumluluklarımız var. Ancak Duran’a göre, bunların çatıştığı durumlarda esas sorumluluğumuz her zaman “gerçeğe” duyulan sorumluluk olmalı.¹² Duran’ın bu söylediklerini ben, başka bir tartışmanın içinden okumaktan yanayım; gazetecilik her şeyden önce “gerçeğe” nereden bakıp, onu nasıl göstereceğimizle ilgili bir tercih. Çünkü gerçek dediğimiz (haberın konusunu oluşturan şey); her zaman baktığınız yere ve baktığınız gözlüğe göre görüp, anlatabileceğiniz bir şey. O halde gazetecilik her zaman ve halihazırda politik ve etik bir seçimle icra ediliyor ve evet eğer “gerçek” dediğimizin her zaman birden fazla yüzü varsa; kendimize, ne için ve kimden yana bir “gerçeğin” peşinde habercilik yaptığımızı her haberle ilgili olarak yeniden sormalıyız.¹³

Duran’a göre, etik olarak doğru gazetecilik yapabilmemın dört koşulu bulunuyor: Düşünce ve ifade özgürlüğünün, haberın özgürce oluşturulabilmesi ve ulaştırılabilmesinin koşullarının varlığı ile “gerçeğe” ve “insana” saygı duyulması. Konuyu yeniden yukarıda vurgulamaya çalıştığım tartışma çerçevesinin içine çekersem; bunlardan ilk ikisi medyanın hareket alanını be-

¹² Burada da, yine *Gazetecilik ve Habercilik* kitapçığımızın Önsöz’ü ile Çiler Dursun imzalı yazıda yapılan “gerçek” ve “haberın gerçekliği” ile ilgili tartışmaları bir kez daha hatırlatmak durumundayım

¹³ Öyle ya, Sinan Kara yukarıda 8. dipnotta andığım haberini “Muhtesem Ziyafet; Herkes Ramazan Sofrasındaydı” (!) diye de yapabiliirdi değil mi?

lirleyen yasal düzenlemelerle, son ikisi ise gazeteci olarak nasıl siyasal tercihlerle, sorumluluklarla habercilik yaptığımızla ilgili ölçütler.

Bu arada Duran da, İrvan gibi mevcut medya ortamının -piyasa koşullarına bağımlı, rekabete ve *reytinge* dayalı- niteliğinin etik kodlara uyulmasını zorlaştırdığı görüşünde. Ancak yine de etik olarak sorumlu bir gazetecilik için yapılabilecekler var. Duran bu noktada Fransa'daki deneyimlerden örnekler vererek, medya kuruluşlarının temsil ettiği ekonomik çıkarları kamuoyundan saklamayan bir "şeffaflığın", okurun gazete mülkiyetine ve yayın siyasasına katılımı ile kontrolünün, gazetenin editöryal sürecine "özerklik" kazandıracak bir tartışma ortamının -okuyucunun da katılabildiği- varlığını önemli sayıyor.¹⁴

Medya ve hukuk

Kitapçığımızın ikinci bölümünü yukarıda nedenini açıkladığımız üzere medyanın içinde hareket edeceği alanın yasal sınırlarını çizen hukuksal düzenlemeler konusu oluşturuyor ve bu ikinci baskıda yer alanların da hepsi yine Fikret İlkiz imzalı. Ancak İlkiz'in birinci baskıda yer alan "Türkiye'de Sansür, Hukuk ve Haber" başlıklı yazısının içeriğini daha güncel bir yasaklama kararının eleştirisi üzerine kurduk: "Yayın Yasakları: Sansür, Hukuk ve Haber. Ayrıca yazarımız "Gazetecinin Haber Kaynağını Açıklamama Hakkı" başlıklı ikinci yazısını yeni baskımız için güncelledi. Böylelikle kitap(çığ)ımızın Fikret İlkiz

¹⁴ Türkiye'de kimi yaygın medya temsilcisi gazeteler son yıllarda, bünyelerinden bir tür "ombudsman" atayarak, okurlarının yaptıkları habercilikle ilgili eleştirilerine kulak vermeye başlamış görünüyorlar. Ancak bu "okur katılımının" editöryal süreçlere ne kadar okurun duyarlılık larından yana bir nitelik kazandırdığından kuskuluyum.

imzalı yazılarıyla tıpkı ilk baskımızda olduğu gibi bir yandan daha genel olarak “medya ortamının sorunu” ile “etik çöküntü”, diğer yandan daha genel olarak “medya ortamının demokratikleştirilmesi sorunu” daha iyi anlayıp birbiriyle, ilişkilendirmemizi sağlayacak şekilde “madalyonun öteki yüzüne bakmayı” amaçlıyoruz. Ancak kuşkusuz medya ve hukuk konusu sayısız sorun alanı üzerinden tartışılabilir genişlikte. Biz yeni baskımızda yukarıda belirttiğim değişikliği yaparak, birisi genel olarak bütün gazetecileri ilgilendiren, diğer ikisi ise radyo ve televizyon gazetecilerini ilgilendiren üç konu üzerinde yoğunlaşmayı tercih ettik.

Fikret İlkiz'in ilk yazısı habercilik yapan bütün gazetecileri ilgilendiren bir konu ve “Gazetecinin Haber Kaynağını Açıklamama Hakkı” başlığını taşıyor. İlkiz bu başlıkla bizi, gazetecinin haber yapma özgürlüğünü kısıtlayan negatif hukuk düzenlemeleri alanına götürüyor. Ayrıca yukarıda özellikle Süleyman İrvan'ın yazısı dolayısıyla etik bir mesele olarak değindiğimiz “gazetecinin haber kaynaklarıyla ilişkileri” konusunun, diğer yüzünü görme imkânı sağlıyor.

İlkiz'in bu ilk yazısına göre: Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin “iletişim özgürlüğüne” ilişkin 10. Maddesi'ni esas alarak kabul edilen R (2000) 7 sayılı Karara Ek “Gazetecilerin Haber Kaynaklarını Açıklamama Haklarıyla İlgili İlkeler” hakkındaki 8 Mart 2000 tarihli Tavsiye Kararı'na uygun olarak, artık Türkiye'de **gazetecinin, eser ve yayın sahiplerinin, “haber kaynağını açıklamak” hakları var.** Avrupa Birliği'ne uyum programı çerçevesinde 9 Haziran 2004 tarihinde kabul edilerek, 1950 yılından beri yürürlükte olan 5680 sayılı yasanın yerini alan 5187 sayılı yeni basın yasasının “haber kaynağı” başlıklı 12.

Maddesi bu hakkı yasal güvence altına almaktadır. Bu arada demek ki, artık Türkiye’de gazetecilerin haber kaynaklarını açıklamamak konusunda etik sorumlulukları daha da fazla...

Fikret İlkiz’in ikinci yazısı ise, yine habercilik yapan bütün medyadan gazetecileri ilgilendiren bir konuyu, hukukun bir diğer negatif düzenleme alanı olarak “sansürü” ele alıyor ve başlığı “Yayın Yasakları: Sansür, Hukuk ve Haber”. Bildiğiniz gibi Türkiye’de sansürle mücadelenin tarihi çok eski. Yine de bu konuda çok ileri adımlar atılması sağlanabilmiş değil. İlkiz’in yazısı 2003’te İstanbul’da Musevi ve Britanya varlıklarına yönelik bombalamalarla ilgili olarak gerçekleştirilen yayınlara ilişkin yargının yayın durdurma kararı ile Aralık 2002’deki “Ölüm Oruçları” haberleriyle ilgili RTÜK’ün “uyarısı” ve yargı kararlarına odaklanıyor. Her iki yazıya konu olan sansür mahkeme kararlarına dayanmakla birlikte ikinci örnekte RTÜK yargıya da önceliyordu. İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcisi’nin başvurusu üzerine harekete geçen, mahkemenin verdiği 14.12.2000 tarih ve 2000/675-2511 müt. sayılı “yasaklama” kararı RTÜK’ün 13 Aralık 2002’de radyo ve televizyonlara “(...) bu ve benzeri eylemlerin görsel ve işitsel medyada gereğinden fazla “yer aldığı” gerekçesiyle gönderdiği “uyarı” yazısını izlemisti.

İlkiz, söz konusu yasaklamanın “sansür niteliği taşıdığına ilişkin olarak” Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin tepkisi ile bir grup medya kuruluşunun açmış olduğu itiraz davasının gerekçelerini özetliyor. Yasaklamanın yasalarla zaten suç sayılan konulara ilişkin olarak ayrı bir düzenleme getirdiğini; “yayın gerçekleşmeden, dolayısıyla suç oluşmadan hükmedilen bu kararın, halkın haber alma, bilgi edinme hakkının aracı olarak basın özgürlüğüne aykırı olduğunu; Anayasa’nın 28. Maddesi ve 5680 Sayılı Basın Yasasının Ek-1. Maddesi ile çelişen bir nitelik

taşıdığını belirtiyor. Ancak yine yazıdan öğreniyoruz ki; yasaklama kararına karşı itiraza ilişkin olarak söz konusu mahkemenin verdiği “itiraz hakkında karar verilmesine yer olmadığı” biçimindeki karar, yasaklamayı kaldırmak yerine, belirsizlik yaratıyor.

Fiktet İlkiz’in üçüncü yazısı ise radyo ve televizyonları ilgilendiren “özgül bir yasal—ancak aynı zamanda etik de bir—sorun üzerinde yoğunlaşıyor. Güncelliğini hala koruduğu için çalışmaya dahil ettiğimiz bu sunuş metninin başlığı; “Fikir ve Sanat Eserleri Yasası ve Radyo/Televizyonlar.”¹⁵ İlkiz, 21.02.2001 tarihli 4630 sayılı Yasayı (“Fikir ve Sanat Eserlerinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun”) esas alarak, yerel radyo ve televizyonların özellikle müzik yayınları konusunda epeyce başını ağrıtan ve daha da ağrıtaçağa benzeyen düzenlemeleri özetliyor ve konuyla ilgili ihtilafli kavramlarla ilgili belirlemelerde bulunuyor. İlkiz’in bütün bu belirlemelerle ilgili olarak verdiği mesaj ise şu: Radyo ve televizyonların yasanın “musiki eserleri”, “güzel sanatlar eseri”, “sinema eseri” ve “işlenmiş eser” başlığı altında topladığı eserleri kullanırken artık eski alışkanlıklarını bütünüyle terk etmesi gerekiyor. Çünkü yasanın bu konuda getirdiği maddi cezalar epeyce ağır.

Burada ben de, söz konusu sorunun aynı zamanda etik bir boyutu olduğunu da eklemek istiyorum. Madem her şeyin paraya tahvil edildiği pazar ilişkileri içerisinde gazetecilik—bilim, sanat vb.—yapıyoruz bu etik, pazarın mantığıyla tutarlı bir “etik”. Ancak hemen hatırlatmalıyım, benim bildiğim küresel, bölgesel ya da ulusal nitelikli yatay medya dayanışma

¹⁵ İlkiz’in bu metnini tamamlayacak bir diğer yazı için, *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin dördüncü kitapçığı *Radyo ve Radyoculukta* yer alan Erol Önderoğlu’na ait; “Türkiye’de Uyum Yasaları; Radyo ve Televizyon Yayıncılığı ile ilgili Son Düzenlemeler” başlıklı yazıya bakınız.

ağlarının, alternatif medya örgütlenmelerinin amaçlarından bir tanesi de, zaten önemli ekonomik sıkıntılar içerisinde bulunan, pek çoğu da kamusal nitelikli bir yayıncılık amacı güden yerel radyo/televizyonlarını bu açıdan rahatlatmak. Nitekim Medya ve Toplum kitapçığımızda Beybin D. Kejanlıoğlu ile benim, Radyo ve Radyoculuk kitapçığımızda ise Nilüfer Timisi'ye ait yazılarda bu türden epeyce örnek verdik. Diğer yandan Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya başlıklı kitapçığımızdaki yazısında Ümit Atabek'in belirttiği gibi BİA da bu konuda önemli bir deneyim oluşturuyor. Nitekim bianet sayfasında yer alan bütün yazıları, fotoğrafları, BİA tarafından hazırlanan radyo programlarını ücretsiz olarak, ancak emeğe manevî saygıyı ifade eden (pazar-dışı) bir etik zorunluluk gereği BİA mahreçli olduklarını belirterek kullanabiliyorsunuz. Yani neyse ki her ürünün patentini alan zengin ülkeler firmalarının, yoksul ülkeler insanları üzerinde uyguladıkları bu yeni tip-sömürünün, düşünce/sanat ürünleri üzerinde bir tekele dönüşerek kazanmış olduğu boyutlara rağmen, sözünü ettiğimiz türde karşı/alternatif yönde umutlandırıcı gelişmeler de var.

Yeniden kitabımıza dönersem; Fikret İlkiz'in birinci baskımızda bulunmayan son yazısı "Yayın Yasakları: Sansür, Hukuk ve Haber" başlığı taşıyor ve konuyu 15 ile 20 Kasım 2003 tarihlerinde İstanbul'daki iki Sinagog ve HSBC Bankasına yönelik olarak gerçekleştirilerek onlarca sivilin ölümü, yüzlercesinin yaralanmasıyla sonuçlanan şiddet'in televizyonlarda gösteriminin yasaklanması örneği etrafında tartışıyor. İlkiz'e göre, "hazırlık soruşturmalarının selameti..." gerekçesiyle gündeme getirilerek, haklılaştırılmaya çalışılan ve televizyonların söz konusu "terör" olaylarıyla ilgili haberlerine yasak getiren İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Kararı ile, Devlet Bakanlığı'nın aynı amaçla ve RTÜK aracılığıyla bütün televiz-

yonlarla yayın kuruluşlarına gönderdiği yasaklamanın hukuki dayanağı yok. Ayrıca böyle bir yasaklama bilgi edinme özgürlüğünün de ihlali demek. Dahası bu tür yasaklamalar yayınların “terörün amacına ulaşmasına hizmet etmek” gibi bir gerekçeyle de haklılaştırılmaz. Tam tersine, İlkiz’e göre, “terör ancak onun hakkında yeterince bilgi sahibi olunursa engellenebilir”. Ek olarak İlkiz, geçmişte benzer gerekçelerle verilen yasakları da tartışmaya açarak, bir alışkanlık haline gelen bu türden hukuka aykırılıkların 24 Kasım 2003 tarihinde kabul edilen 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu’nun uygulanmaya başlanmasından sonra iyice temelsizleştiğini söylüyor. Ancak burada yine benim araya girerek, gazetecinin özgürlük alanının sınırlarını dışarıdan çizen hukuk ile içerden çizen etik kurallar arasındaki gerilim ile, hukukun sağladığı özgürlük alanının, yukarıda her an yeniden tanımlamak zorunda olduğunu söylediğim etik kurallarla doldurulmasının önemine dikkat çekmek istiyorum. Neden mi? Söz konusu “terör” olayları sırasında, şiddeti gösterme biçimi nedeniyle Türkiye’deki yaygın medya malum etik ihlallerine yenilerini eklemişti de ondan. Tıpkı 1999 yazında Marmara Bölgesinin kuzeydoğusunu etkileyerek binlerce insanın hayatını kaybetmesine yol açan deprem sırasındaki hepimizin beynine kazınan kimi görüntüler gibi, bu son olaylarda da medya, etik olarak hayli sorunlu bir habercilik yaptı ve bu konuda alınmak gereken bir hayli yol olduğunu bir kez daha göstermiş oldu.

¹⁶ Bu konunun “can alıcı” bir yakıcılık kazandığı örneklerden birisi, en son çok pahalı olan Bati patentli AIDS ilaçları dolayısıyla gündeme gelmişti. Yoksul ülkelerdeki HIV+ taşıyan hastalar bu patent tekeli nedeniyle daha ucuza üretilip/satılabilecek olan ilaçlardan -patent alarak piyasaya çıkamadıkları için- yararlanmaktan alıkonuluyorlardı. Bu arada bu dipnot vesilesiyle, hem örneklediğim konudaki duyarlılığımın gelişmesine hem de, elinizdeki Önsöz’de etik ve politik sorumlulukla ilgili olarak vurgulamaya çalıştığım görüşlerin size bu biçimde ulaşmasına katkılarından ötürü *Tuğrul İlter’e* teşekkür etmek istiyorum.

Benim Medya, Etik, Hukuk başlıklı çalışmamızla ilgili olarak söyleyeceğim son şey de şu: Türkiye’de AB uyum yasaları çerçevesinde yaşanan “gönülsüz/zorunlu” demokratikleşme, haberleşme ve düşünce özgürlüğü ile bilgi edinme özgürlükleri anlamında getirdiği yeni düzenlemelerle medyanın ortamının demokratikleşmesinin önündeki hukuki sınırları genişletti. Ancak geçmiş deneyimlerden biliyoruz ki, bu genişleyen sınırlar, İlkiz’in son yazısında dikkatimizi çektiği gibi, “hukuka aykırıkların bir alışkanlığa dönüşmüş olduğu” Türkiye’de, çok fazla anlam ifade etmeyebiliyor. Yani uygulamanın nasıl olacağı çok önemli. Diğer yandan, bu eskisine göre sınırlarının genişlediğini söylediğim medya özgürlükleri alanının hukuka uygun uygulamalarla doldurulması gerektiği kadar, siyasal ve etik olarak doğru bir gazetecilikle de doldurulması gerekiyor. Oysa, ne yazık ki, bu yapılaşmış sorunu çözecek bir diğer “gönülsüz/zorunlu” reçete yok. Çünkü yaygın medyanın bu konudaki rekoru “medeniyetin sembolü” sayıp yüzümüzü döndüğümüz yerlerde de kötü.

Sonuç olarak ilk baskımızın Önsöz’ündeki sondan bir önceki cümlemin vurgusunu, yeni hukuki düzenlemelerin getirdiği iyimserlikle devletin sorumluluğundan, okuyucu ve gazeteci olarak bizlerin sorumluluğuna kaydırarak söylersem; “gazetecilerin, iletişim özgürlüğünün önünü açacak hukuksal düzenlemelerle, uygulamaların takipçileri olmaları gerektiği kadar, kendi etik/politik sorumluluklarının da takipçisi olmaları gerekiyor”. Ancak son cümlem aynı kalıyor: Gazetecilere her koşulda gece rahat uyku yok!

MEDYA VE ETİK

*Süleyman İRVAN**

Medya etiği profesyonel etiğin bir alt kategorisidir ve bu nedenle medya etiğinin genel bir çerçevesini çizebilmek için etik kavramına bakmak gerekmektedir. Etik kısaca “ahlak felsefesi” anlamına gelmektedir. Etik, “ahlaki açıdan kabul edilebilir bireysel, kurumsal ve toplumsal değerlerin tanımlanması ve bu değerlerin insan davranışını değerlendirmenin temel ölçütü olarak kullanılması” şeklinde tanımlanabilir (Seib ve Fitzpatrick, 1997:3). Ahlak ve etik günlük dilde her ne kadar sıklıkla birbirlerinin yerine gelecek şekilde kullanılıyorsa da aynı anlama gelmemektedirler.

Ahlak, “insanın iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine yol açan manevi özellikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar” bütünüdür. **Etik** ise bu davranışları ahlakilik koşulları içinde araştırır. Etik ya da “ahlak felsefesi”

* Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Başkanı

insan davranışlarını, yargılarını, davranış kurallarını ve ilkelerini ahlakilik temelinde araştıran, savunan ya da eleştiren bir felsefe dalıdır.

Medya etiği de bu felsefe dalının bir alt kategorisidir ve temel ilgi alanı, medya çalışanlarının ya da gazetecilerin mesleklerini icra ederken uymak zorunda oldukları kurallar ve ilkelerdir. Medya organının kendisi etik ya da etik dışı olarak nitelenebilir. Sadece bu yayın organında çalışanlar böyle bir değerlendirmeye tabi tutulabilirler. Yani biz medya etiği dediğimizde, aslında medyada çalışan gazetecilerin etik değerlerinden söz ederiz.

İki farklı etik anlayışı/yaklaşımı

Çeşitli etik teoriler medyada yaşanan etik sorunları tartışmak için elverişli zeminler sunmaktadır. Genel olarak, gazetecilik mesleğini iki farklı etik anlayış çerçevesinde değerlendirebiliriz: “**Görevci etik anlayış**” ve “**yararcı etik anlayış**”. *Immanuel Kant*'a dayandırılan **görevci etik anlayış**, önceden belirlenmiş kurallarla, ilkelerle, düsturlarla ilgilenir. Kant'ın “koşulsuz buyruk” şeklinde ifade ettiği bu anlayışa göre, bir kişinin eyleminin ahlaki olarak nitelenebilmesinin temel koşulu, aynı eylemin, davranışın evrensel bir ilke haline gelebilmesidir. Kant bunu şöyle formüle eder: “yle davran ki, davranışının evrensel bir yasa haline gelmesini arzula.” Kant ayrıca, hiçbir kişinin amaca giden yolda bir araç olarak kullanılamayacağını belirtir. Yani hiçbir koşulda amaç aracı haklılaştıramaz. Gazetecilik mesleğine uygulandığında, bu etik anlayış, hiçbir koşulda ihlal edilmemesi gereken ilkelere sahip olmamız gerektiğini söylemektedir (Retief, 2002: 9-10). Örneğin, doğruları yazmak bir

erdemse ve bu, gazetecilerin evrensel bir ilkesi haline gelecektirse, gazetecilerin her koşulda doğruları yazması gerekecektir.

John Stuart Mille dayandırılan **yarararcı etik anlayış** ise, önceden belirlenmiş kurallar ve ilkelerden çok sonuçlarla ilgilenir. Bu etik anlayışa göre, doğru ya da yanlış belirleyen şey, amaçlardan çok sonuçlardır. Bu anlayışı şu şekilde formüle edebiliriz: “En çok insan için en büyük mutluluğu sağlayan davranış etik davranıştır”. Günümüz gazetecilik pratiği açısından daha kolay uygulanabilir görünen bu etik anlayış, katı kuralları bir kenara atmamızı, her olayı kendi koşulları içinde değerlendirmemizi, olası sonuçları önceden düşünmemizi ve kararımızı bu çerçevede vermemizi istemektedir (Retief, 2002: 7-9). Örneğin, “saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz” şeklinde formülleştirilen Basın Konseyi ilkesini ele alalım. Bu ilkeye göre, eğer kamu yararı büyükse, kaynakların aktardığı her tür bilgi, kaynağın rızası dışında yayımlanabilir. Yani kaynağın hakları, kamunun haklarına göre daha ikincil konumdadır.

Gazetecilik meslek ilkeleri ve amaçları

Çeşitli mesleki kuruluşlar tarafından geliştirilmiş bulunan gazetecilik meslek ilkeleri, gazetecilere yol gösteren, doğru davranışı teşvik eden yanlış davranışlardan kaçınmayı öğütleyen ilkelerdir. Bu ilkeler ayrıntılı olarak incelendiğinde iki önemli amacın ön plana çıktığını görmekteyiz. Bunlardan ilki gazetecilik misyonunu/görevini koruma altına almaktır. Bu misyon en iyi şekilde gazetecinin toplumsal sorumluluğu başlıklı metinlerde ifadesini bulmaktadır. Toplumsal sorumluluk anlayışının temelinde, medyanın demokratik toplumlarda yurttaşla-

rın rasyonel kararlar verebilmeleri için gerekli olan yaşamsal enformasyonu sağlamakla yükümlü tutulduğu düşüncesi yatmaktadır. Toplumsal sorumluluk anlayışı çerçevesinde, medyanın yükümlülüklerinin başında günün önemli olayları hakkında doğru ve tam bilgi sağlama sorumluluğu gelmektedir. Medyanın diğer yükümlülükleri de şöyle sıralanmıştır:

- Farklı yorum ve eleştirilerin değişimi için bir forum görevini üstlenmesi.
- Toplumunu oluşturan tüm grupların temsili bir görüntüsünün medyada yansıtılması.
- Toplumun değerleri ve hedeflerini aktarmada ve açıklığa kavuşturmada bir araç görevini üstlenmesi (İrvan, II9:220).

Etik ilkelerin yer aldığı yazılı metinler genelde bu misyon açıklamasıyla başlamaktadır. Örneğin, *Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC)* tarafından 1998'de kabul edilen *Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi*ndeki misyon açıklaması şöyledir:

“Gazetecinin hakları halkın haber alma hakkının ve ifade özgürlüğünün, meslek ilkeleri ise dürüst ve doğru iletişimin temelidir”.

Bu ilkeler, gazetecilerin misyonunun halkın doğru ve eksiksiz bilgi edinme hakkına hizmet etmek olduğunu vurgulayan hükümlerden oluşmaktadır.

Gazetecilik misyonu en bariz şekilde, ABD *Profesyonel Gazeteciler Derneği'nin (SPJ)* 1996'da gözden geçirdiği etik kod'un girişinde ifade edilmektedir:

“Profesyonel Gazeteciler Derneği üyeleri, kamuyu aydınlatma-

nın adaletin önceli ve demokrasinin temeli olduğuna inanırlar. Gazetecinin görevi (misyonu), gerçeği arayarak ve olaylarla sorunlar hakkında adil ve kapsamlı açıklamalar sağlayarak bu amacı gerçekleştirmektir. Tüm medya ve özel nitelikli yayın organlarındaki vicdanlı gazeteciler, kusursuz ve dürüst davranarak kamuya hizmet etmeye çabalarlar.”

Genel olarak söylersek, etik kodlardaki misyon açıklamaları olumlu cümlelerle ifade edilmekte ve gazeteciliğin önceliklerini ortaya koymaktadır: Aktarılan enformasyonun doğruluğu; kamunun bilgi edinme hakkına hizmet edilmesi; kamuoyunun oluşumunda sorumlu hareket edilmesi gibi.

Etik ilkelerin ikinci amacı ise, gazetecilik mesleğinin güvenilirliğini güvence altına almaya çalışmak ya da başka bir anlatımla gazeteciliği daha saygın, onurlu, güvenilir bir profesyonel meslek haline getirmektir. Etik ilkelerin büyük bir çoğunluğunun, gazetecilik misyonundan çok, gazeteciliğin mesleki saygınlığını öne çıkaran ve büyük ölçüde olumsuz yani yasaklayıcı, sınırlayıcı ifadelerle dolu olduğunu görmekteyiz. Bu ifadelerle genel olarak bakıldığında, sanki asıl amacın gazeteciliğin topluma karşı sorumlu olmasını sağlamaya çalışmaktan çok, gazetecilik imajının iyileştirilmesi olduğu gibi bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Bu ilkeler özellikle haberi toplama ve aktarma aşamasında gazetecilerin izlemesi gereken süreçleri açıklamaktadırlar. Bu süreçlere ilişkin ilkeleri üç temel kategoriye ayırabiliriz (İrvan, 2003:396-400):

- Haber kaynaklarıyla ilişkileri düzenleyen ilkeler,
- Habere konu olan kişilere ilişkin ilkeler,
- Haber toplama yöntemlerine ilişkin ilkeler.

Haber kaynaklarıyla ilişkileri düzenleyen ilkeler

Çoğu etik *kod*'da gazetecilerin bilgi aldıkları haber kaynaklarıyla nasıl bir ilişki yürütmesi gerektiği oldukça kesin cümlelerle belirtilmiştir. "Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz" (Basın Konseyi İlkesi, md.7); "Gazeteci kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın, kamuoyunu kişisel, siyasi, ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı hâller bunun dışındadır." (Basın Konseyi İlkesi, md.11) "Gazeteci, kendisine güvenilerek verilmiş bilgilerin, belgelerin kaynaklarını, kendileri izin vermediği sürece, mesleki gizlilik ilkesi uyarınca, hiçbir şekilde açıklamaz." (Basın Konseyi İlkesi, md.9) "Gazeteciler, tüm kaynaklardan elde edilen bilgilerin doğruluğunu araştırmalı ve dikkatsizlikten kaynaklanan hatalardan kaçınmak için çaba göstermelidirler. Bilinçli çarpıtmalara asla izin verilemez." (ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği İlkesi).

Kaynakları korumaya yönelik ilkeler, özünde, gazetecilerin ham malzeme (enformasyon) temin ettikleri kişilere verilen sözlerin tutulması gerektiği üzerinde durmaktadırlar. Kuşkusuz bunun tek nedeni, gazetecinin, dürüstlük ilkesi gereği, verdiği sözü tutması değildir. Haber kaynakları, işten atılma, saldırıya uğrama korkusu gibi çeşitli nedenlerden dolayı kimliklerinin açıklanmasını istememektedirler. Örneğin, araştırmacı gazeteciliğin en önemli örneklerinden birisi olan *Watergate* skandalı, kendilerine gizlilik sözü verilen haber kaynaklarının yardımıyla ortaya çıkarılabilmıştır (Goodwin, 1983:118).

Habere konu olan kişilere ilişkin ilkeler

Etik kodlar içindeki çoğu ilke habere konu olan kişilere nasıl davranılması gerektiğine ilişkindir. “Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeni ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.” (Basın Konseyi İlkesi, md.1) “Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.” (Basın Konseyi İlkesi, md.4) “Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse suçlu ilan edilemez.” (Basın Konseyi İlkesi, md.9) “Gazeteci, kamuya mal olmuş bir şahsiyet bile olsa, halkın haber alma, bilgilendirme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiçbir amaç için, izin verilmedikçe, özel yaşamın gizliliği ilkesini ihlal edemez.” (TGC Bildirgesi, md.7) Genel olarak bakıldığında, bu ilkelerin, en başta kişilerin özel yaşamına kamu yararı gerekmedikçe müdahale edilmemesi; haksız suçlamalardan kaçınılması; çocuk suçluların ve tecavüz kurbanlarının kimliklerinin gizlenmesi; ayrımcı ve cinsiyetçi dil kullanmaktan kaçınılması gibi kişileri korumaya yönelik hükümler içerdiğini görüyoruz.

Haber toplama yöntemlerine ilişkin ilkeler

Etik kodlardaki bazı ilkeler de haber toplama sürecinde kullanılacak yöntem ve teknikleri belirlemektedir. Özellikle yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklar habercilik mesleğini gizli kamera, ses kayıt cihazı, teleobjektif gibi silahlarla oldukça tehlikeli hâle getirmiştir. Bu mesleki silahların kullanılıp kullanılmayacağı ya da hangi durumlarda kullanılacağı son yıllarda büyük tartışmalara yol açmaktadır. Bu konudaki yaygın kanı; **“gazetecinin bilgi, haber, fotoğraf, görüntü, ses, belge elde etmek için yanıltıcı yöntemler kullanamayacağı”** (TGC Bildirgesi, md.12) yönündedir.

Etik ve hukuk ilişkisi

Hukuk, genel anlamda, toplumu yöneten, düzenleyen kurallar (yasalar) sistemidir. Bu anlamda birçok işleve sahiptir: Yurttaşların davranışlarını düzenler, kurallar getirir; anlaşmazlıkların çözümü için araçlar sunar; hükümetlerin bireysel hak ve özgürlüklere müdahalesini engeller.

Hukuk ilkeleri ya da yasalar, eylemleri doğru ya da yanlış şeklinde sınıflandırırken; **etik ilkeler** hangi eylemlerin iyi (ya da daha iyi) olduğunu söyler. Hukuk, yasalar çerçevesinde ne yapılabileceğini, etik ise ne yapılması gerektiğini belirtir. Aradaki farkı daha iyi açıklayabilmek için şu alıntıyı aktarmak istiyorum:

“Yasal sınırlamaların çoğu kaldırılrsa bile, gazetecilikte etiğe yine ihtiyaç duyulacaktır. Yasaların daha az sınırlayıcı olduğu ABD’de bile, kuramcılar ve gazeteciler arasındaki etik tartışmalar canlı ve yaygındır. Etik ilkeler gereklidir, çünkü medya yasaların dışına çıkmadan da kusur işleyebilir: yanlış bilgi aktarma, yalan söyleme, çarpıtma, taraf tutma, propaganda yapma, kayırma, sansasyonellik, bayağlaştırma, zevksizlik, cinsiyetçilik, ırkçılık, hakaret, hile yapma, para ödeme, güveni kötüye kullanma, özel yaşama müdahale...” (Belsey ve Chudwick, 1999).

Etik ve hukukun aynı şey olmadığı, yasalar ve etik ilkeler karşılaştırıldığında daha iyi görülecektir. Örneğin, basın yasasında ya da radyo-televizyon yasasında haberin nasıl yazılması gerektiğine ilişkin bir hüküm bulunmamasına karşın, çoğu etik kod’da haberlerin objektif olması, haberle yorumun ayrılması gerektiği belirtilir. Öte yandan, yasaların suç saydığı eylemlerin büyük çoğunluğu etik açıdan da yanlış olan eylemlerdir. Hırsızlık yapmak gibi. İkisi arasındaki fark, yaptırım biçiminden kaynaklanır. **Hukukta yaptırım maddidir.** Suç işleyen hapisle cezalandırılır. **Etikte ise yaptırım vicdanidir.** Yasalar yasakladığı için haberde bir kişiye iftira etmekten kaçınmakla, kötü bir davranış olduğunu düşündüğü için iftira etmekten kaçınmak aynı şey değildir.

Medyada yaşanan etik sorunlar

Haberde doğruluk sorunu

Medyanın doğru bilgiyi sağlama yükümlülüğü, gazetecilikle ilgili bütün anlatıların değişmez bir teması haline gelmiştir. Neredeyse tüm gazetecilik etiği kodları, gazetecinin her koşulda doğruyu söylemesi gerektiğini ısrarla vurgularlar. Gazete yönetmenleri kendi gazetelerinin “sadece ve sadece doğruyu” yazdığını her fırsatta dile getirirler.

Öyleyse doğruluk nedir? Medyada doğruluk tartışması niçin sık sık gündeme gelmektedir? “Doğruluk” kavramını gazetecilik açısından ele aldığımızda, bu kavram, haberde aktarılan bilgilerin “gerçekle uyusmasını, gerçeği yansıtmasını” anlatmaktadır. Peki, genelde olayları doğrudan gözlemlene olanağına sahip olmayan bir gazeteci, haberde verdiği bilgilerin gerçeğe uygunluğunu nasıl sağlayacak? Kabul etmek gerekir ki, **haber ve gerçek aynı şey değildir**. Haberin işlevi bir olaya dikkat çekmektir, gerçeğin işlevi ise gizli olguları gün ışığına çıkarmak, bu olguları birbirleriyle ilişkili hâle getirmek ve insanların eylemde bulunabileceği bir gerçeklik fotoğrafı oluşturmaktır. Oysa gazeteciler olaylar hakkında doğruyu (ya da tam doğruyu) söylemeye yetecek kadar bilgiyi toplayabilme kapasitesine sahip değildirler. İlk Körfez Savaşı'nı düşünün. Biz bu savaş süresince gerçekte ne olup bittiğini değil, Amerikalı askeri yetkililerin gazetecilere ne olup bittiğine ilişkin söyledikleriyle yetinmedik mi? Ya şimdi, İkinci Körfez Savaşı sırasında durum çok mu farklı?

Haberde doğruluk kavramının basın özgürlüğü kavramıyla da çok yakın bir ilişkisi söz konusudur. Basın niçin özgür olmalıdır

sorusuna değişik cevaplar verilebilir. Ama verilecek cevaplar içinde en inandırıcı olanı, gerçeğin sadece ve sadece özgür bir basın tarafından ortaya çıkarılabileceği savıdır. Basın gerçeğin ortaya çıkmasına hizmet edeceği için özgür olmalıdır. Ekonomik, siyasal, ideolojik nedenlerle haberleri çarpıtan, haberle yorumu karıştıran, hatta zaman zaman yorumu manşetlere çıkarıp haber gibi sunan basın, “doğruları, tüm doğruları, sadece ve sadece doğruları söylemek” gibi bir misyon üstlenmediği için özgürlük mücadelesinde yalnız kalmakta, güvenilirlik basamağında en altlarda yer almaktadır.

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ) tarafından kabul edilen gazetecilik meslek ilkelerinin 1. Maddesi, doğruluk kavramının gazetecilik mesleği açısından önemini vurgulamaktadır: “Doğruya ve kamunun doğruyu öğrenme hakkına saygı göstermek gazetecinin birinci görevidir.” Yine, *Basın Konseyi*’nin 1989’da kabul ettiği *Basın Meslek İlkeleri* içinde yer alan şu ilke, habercilikte doğruluğun ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadırlar:

“Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde olan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayımlanamaz.”

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nde de doğruluk konusunda ilkeler yer almaktadır:

“Halkın bilgi edinme hakkı uyarınca, gazeteci, kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorundadır.”

Haberde doğruluk nasıl sağlanır?

Aslında temel sorun, etik kodlarda doğruluk ilkesinin yer alıp almaması değil, bunun nasıl yaşama geçirileceğidir. Başka bir

deyişle, haberlerde doğruluk bu kadar önem verilen bir ilke olduğuna göre, gazetecinin doğruya nasıl ulaşacağıının belirtilmesi de gerekmez mi? Mükemmel bir reçete olmamakla birlikte, bir gazetecinin, elde ettiği bilgilerin doğru olup olmadığını araştırırken en azından şu sorulara mutlaka cevap araması, haberde doğruluğu sağlamanın bir yolu olabilir:

- Haber kaynağı doğruyu söyleme kapasitesine sahip mi? Başka bir deyişle, olup bitenler hakkında doğru bilgi verebilecek kadar olayın içinde mi?
- Haber kaynağının elindeki bilgileri açıklamakla kişisel bir çıkar sağlaması söz konusu mu?
- Elde edilen bilgileri başka bir kaynaktan doğrulatmak mümkün mü?

Habercilikte doğruluğu ilke edinen her gazetecinin bu sorulara mutlaka yanıt araması gerekir. Sorulardan herhangi birisine verilebilecek olumsuz bir yanıt, haberin doğruluğunun tartışmalı olduğunu kolaylıkla ortaya koyabilecektir. Kuşkusuz bu soruları, sadece doğru haber vermeyi ilke edinen gazeteciler soracaklardır. *Reyting* yüksek olsun da nasıl olursa olsun diyen bir gazetecilik anlayışının egemen olduğu bir ülkede bu soruları sormak da artık bize düşüyor. Burada, etik ilkelere bağlı gazetecilerin temel öğüdünü anımsatmak istiyorum: **“Haberi önce ver, ama ondan önce doğru ver.”**

Haber ve yorum ayrımının yapılmaması

Türkiye medyasının son yıllarda giderek artan oranda haberi yorumlaştırdığı görülmektedir. Haber ve yorum arasında kesin bir ayrım konulmaması medyada haberlerin yanlı hazırlandığı eleştirilerine zemin hazırlamaktadır. Bu konuda geliştirilen bazı ilkeler şunlardır:

Avrupa Konseyi Parlamenterler

Meclisi Basın Meslek İlkeleri

“**Madde 3:** Gazeteciliğin temel ahlaki yükümlülüklerinden birisi, haber ile yorum arasında belirgin bir ayırım çizilmesi ve bunların karıştırılmasıdır. Haber, gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirme için önlenmesidir. Haber, gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirme değildir. Yorum ise, yazarın, yayımlayanın veya medya şirketinin düşüncelerini, inançlarını, kişisel yargılarını içerir.”

“**Madde 4:** Haber yayımı gerçeklere dayandırılmalı ve doğruluğu ispatlanabilir olmalıdır. Haberin sunumunda ve betimlemelerde tarafsız davranılmalıdır. Haber başlıkları ve özetleri mümkün olduğunca doğruları ve eldeki verileri yansıtmalıdır.”

“**Madde 5:** Yorumlar, genel düşünceler veya günlük olaylar üzerine yapılabilir. Yorum subjektif olduğu için, doğruluğu üzerine eleştiri yapılamaz. Bunun yerine, bizler yorumların dürüst ve ahlaki olmasını sağlamalıyız”.

“**Madde 6:** Kişi ve kuruluşlarla ilgili olaylar üzerine yapılan yorumlar gerçekleri ve verileri çarpıtmamalı ve gizlememelidir.”

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği

“Gazeteciler haber ve yorumu birbirinden ayırmalıdır. Analiz ve yorumlar açıkça belirtilmeli ve bunlar gerçeği veya haberin bağlamını çarpıtmamalıdır.”

TGC Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi

“Haber ile yorum ve görüş ayrımı açık yapılmalı, okurun ve izleyicinin neyin haber, neyin yorum olduğunu kolayca secebilmesi sağlanmalıdır.”

Türkiye’de ulusal medyanın haberle yorumu sık sık karıştırdığına ilişkin sayısız örnek vermek mümkündür. Sadece bir tanesi ile yetineceğim. *Sabah* gazetesinin 20 Şubat 2000 tarihli manşet haberinde “Basiretsizlik” başlığı ile yer alan haber, aslında haber değil, gazetenin başyazarı *Güngör Mengü*’nin köşe

yazısıdır. Cumhurbaşkanı'nı basiretsizlikle suçlayan yazı, haber gibi sunulmuş bir yorum yazısıdır. Bir gün sonra yine aynı gazetenin manşetinde yer alan "Böyle küstahlık görmedim" başlıklı haber de aslında *Bilal Çetin*'in köşe yazısıdır.

Haber-yorum ayırımına yerel medyada da pek uyulmadığı gözlemlenmektedir. Örneğin, Mersin'de yayımlanan bir yerel gazete, hükümetin, son ekonomik kriz sonucu döviz kurunu serbest bırakmasını, "Hükümet başarısızlığını yükselen kurla itiraf etti" başlığıyla vermiştir.

Haberde reklamcı etkisi ve haber-reklam ayrımı

Haberlerin, reklam verenlerin çıkarları doğrultusunda hazırlanması, okurların/izleyicilerin doğru haber alma hakkını yok eden bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda gazetecilere yol gösteren ilkeler mevcuttur. Örneğin, Amerikan Profesyonel Gazeteciler Derneği Etik İlkeleri'nde şöyle denilmektedir:

"Gazeteciler, reklamcılar ve özel çıkar çevrelerinin kendi lehlerinde haber beklentilerini reddetmeli, bunların haberler üzerinde etkide bulunmalarına karşı koymalıdır."

Ancak, bir ilke uygulandığı ve uygulanabildiği ölçüde geçerlik kazanacaktır. Basın Konseyi tarafından benimsenen Basın Meslek İlkeleri'nin 14. Maddesi, "ilan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri tereddüde yer bırakmayacak biçimde belirtilir" demektedir. TGC etik ilkesi de "Haber-ilan-reklam" başlığı altında şu görüşlere yer veriyor:

"Haber ve yorum metinleri veya görüntüleri ile ilan-reklam amaçlı metinlerin ayrımı hiçbir karışıklığa yer bırakmayacak ölçüde yapılmalıdır."

Medya kuruluşlarının önemli kısmının reklam desteği ile ayakta kalabildiği hepimizin malûmudur. Ancak, zaman zaman reklam alabilmek için bazı basın kuruluşlarının şantaja dahi başvurduklarını görmekteyiz. Örneğin *Star* gazetesinin, bir süre *Sütaş* hakkında yaptığı karalayıcı haberlerin gerisinde reklam beklentisinin yattığı bilinmektedir.

Özel yaşama müdahale

Medya etiğinin en çok tartışılan konularının başında, gazetecilerin sık sık kişilerin özel yaşam alanlarına müdahale etmesi gelmektedir. Gazeteciler çoğu zaman kamunun bilme hakkı adına kişilerin özel yaşamlarının gizliliği ilkesini ihlal ederler. Burada yanıt aranması gereken soru, özel yaşamın gizliliği sınırının nerede çizilmesi gerektiğidir. Gazeteciler asla özel yaşama müdahale etmemeliler mi? Bu konuda meslek örgütleri değişik etik ilkeler geliştirmişlerdir. Basın Konseyi tarafından kabul edilen Basın Meslek İlkelerinin 5. Maddesi özel yaşamı konu almaktadır:

“Kisilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında yayın konusu olamaz.”

Görüldüğü gibi, Basın Konseyi, kamuya mal olmuş ünlü kişilerle sıradan insanlar arasında bir ayırım yapmamakta, sadece habere konu olan olayda kamu çıkarı olup olmadığına bakmaktadır. Bu ilkedeki tek sorun, kamu çıkarının nasıl tanımlanacağıdır. Çünkü, özel yaşama müdahaleyi içeren hemen her olayda gazeteciler kamu çıkarından söz etmektedirler.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından kabul edilen Basın Meslek İlkelerinin 23. Maddesi şöyle demektedir:

“Kişilerin özel hayatlarını gizli tutma hakkına saygı gösterilmelidir. Devlet ile ilgili işlerde görevli insanlar, devlet işlerini etkilemediği sürece özel hayatlarını gizli tutma hakkına sahiptirler. Bu gibi işlerde görevli insanlar sırf bu yüzden özel hayatlarını gizli tutma hakkından mahrum kalmazlar.”

Bu madde ile Konsey, kamuya mal olmuş kişilerin bile özel yaşam hakkından söz etmektedir.

İngiltere’de Basın Konseyi yerine kurulan Basın Şikayetleri Komisyonu da özel yaşama ilişkin şu ilkeyi geliştirmiştir:

“Bireyin kendi izni olmaksızın özel yaşamına dil uzatmak ve bu konuda sorgulamak, özel mekânlarından tele objektifle resim çekmek genelde yakışsız sayılmakta, bu tür bir davranış ancak kamu çıkarları söz konusu olduğunda haklı kılınmaktadır.”

Görüldüğü gibi, komisyon, özel mekânlara izinsiz girişi meslek etiğine aykırı bir uygulama olarak kabul etmektedir. Ancak 1997’de Lady Diana’nın arkadaşıyla birlikte, özel yaşam avcıları olarak anılan *paparazziler*’den kurtulmak için kaçarken kaza geçirmesi ve ölmesi ile birlikte, Basın Şikayetleri Komisyonu, özel yaşam alanını daha da genişleten kararlar almıştır. Bu kararlara göre:

- Israrlı takip sonucu elde edilen fotoğraflar yayımlanmamalıdır.
- Editörler, serbest çalışan gazeteci ve fotoğrafçılardan gelen malzemenin hangi yollardan elde edildiğini öğrenmek zorundadırlar.
- Medyatik bir olay meydana geldiğinde gazeteciler olay yerinde kamu çıkarının gerektirdiğinden fazla kalmamalıdır.
- Genç insanlar, medyanın saldırısına maruz kalmadan eğitimlerini rahatlıkla yapabilmelidirler.

- Rüşünü ispat etmemiş kişilerin hikâyelerine basın tarafından para ödenmemelidir.
- Bir çocuğun özel yaşamıyla ilgili bir haber yayımlanabilir, ancak bunun somut bir nedeni olmalıdır. Eğer tek neden, çocuğun anne ya da babasının ünlü bir kişi olmasıysa, haber yayımlanmamalıdır.
- Kişilerin özel alanlarına tecavüz edilemez.
- Üzüntü anlarında kişilerle ilgili yazılacak haberlerin incelikle kaleme alınması gerekir.

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği'nin kabul ettiği etik ilkelerde, "Dürüst Oyun" (*Fair Play*) başlığı altında şu görüşlere yer vermektedir:

"Gazeteciler, haber toplama ve sunma sürecinde haberde adı geçen insanların haysiyetine, özel hayatlarının gizliliğine, haklarına ve esenliğine her zaman saygı göstereceklerdir."

Dolayısıyla bütün bu ilkeler gözetilerek söylenirse, özel yaşama müdahalenin söz konusu olduğu bir olayda gazeteci şu soruların yanıtlarını aramalıdır:

- Gizli ve kişisel bilgileri hangi amaç doğrultusunda arıyorum?
- Bu, haklı gösterilebilir ve önemli bir amaç mı?
- Kişilerin özel yaşamını ihlal ederek elde edilebilecek bu bilgi, ihlali haklılaştıran amaca uygun mu?
- Bu bilgiyi elde etmenin tek yolu kişilerin özel yaşamını ihlal etmek midir?

Bu sorulara verilebilecek olumlu ve olumsuz yanıtlar gazetecilerin bu tür bir sorunda nasıl davranmaları gerektiğini daha açık biçimde ortaya koyabilecektir.

Kişilik hakları, eleştiri sınırının aşılması, ayrımcılık

Türkiye medyasının en çok eleştirildiği konulardan birisi de haberlerde kişileri eleştiri sınırları ötesinde küçük düşüren, aşağılayan ifadelere yer verilmesidir. Zaman zaman da kişilerin etnik, dinsel kimliklerinin aşağılama unsuru olarak kullanıldığını görmekteyiz. Bu konuda geliştirilmiş ilkelerden bazıları şunlardır:

Basın Konseyi

“**Madde 4:** Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.”

İngiltere Basın Şikayet Komisyonu

“**Madde 1:** Doğruluk: Gazete ve dergiler gerçeğe aykırı, yanıltıcı ya da çarpıtılmış haber yayımlamama konusuna özen göstermelidirler.”

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği

“Haber medyası, suçlanana cevap hakkı vermeksizin, kişinin onurunu ya da ahlaki karakterini hedef alan dayanaksız suçlamalara yer vermemelidir.”

TGC Hak ve Sorumluluk Bildirgesi

“Yargı kararı kesinleşmedikçe, bir sanık suçlu ilan edilmemelidir. Haberlerde ve yorumlarda suçluymuş gibi değerlendirmeler yapılmamalıdır.”

Görüldüğü gibi, medyanın haberde yer alan kişilere ilişkin suçlamaları aktarırken bazı etik yükümlülükleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bu yükümlülüklerin başında, suçlanan kişiye mutlaka ama mutlaka ulaşmak ve cevap hakkını kullanmasını sağlamak gelmektedir. Bir başka yükümlülük de gazetecilerin,

kişilere ilişkin suçlamaların doğruluğunu araştırmasıdır. Gazeteci, haberde kaynak göstererek suçu başkasına atma kolaylığına kaçamaz. Nitekim Basın Konseyi'nin bu konuda geliştirdiği ilke gazetecilere yol gösterici niteliktedir:

“Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde olan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayımlanamaz.”

Örneğin, *Milliyet* gazetesi, Galatasaray kulübü başkanı Faruk Süren'e ilişkin (28 Kasım 2000), önce “*Naylon Süren*” başlıklı bir haber yapmış, ertesi gün de Süren'in kaçtığına ima etmek için “*Süren Uçtu*” ifadesini kullanmıştır. Yine aynı gazetede, 10 Kasım 2000 tarihinde yayımlanan “*Bu da Buffalo Çetesİ*” başlıklı haberde, çete elemanları arasında sayılan İshak Romano'nun dinsel kimliği “*Yahudi işadami*” diyerek vurgulanmıştır. Yakalanan diğer “çete” elemanları için Türk işadami denmiyor, yalnızca İshak Romano'nun Yahudi kimliği vurgulanıyor. Peki bu kişinin Yahudi kimliği ile çete elemanı olması arasında ne gibi bir ilişki var? Hiçbir ilişki yok. Haberin konusuyla kişinin etnik, cinsel, dinsel kimliği arasında bir bağlantı yoksa o zaman bunu niye haberde belirtiyorsun. Ya aynı gazetenin “*Nazi Ingrid*” başlıklı haberine ne demeli? Ingrid, İzmir'de bir şirketin yöneticisidir. Habere göre çalışanlarına ücret ödemiş. Nedir bu kadına layık görülen sıfat: “Nazi”. Niye Nazi? Çünkü Alman ve her Alman Nazi olabilir.

Belki burada, daha örtük işleyen cinsiyetçi dil kullanımından da söz etmek gerekir. Yukarıdaki paragrafta benim kullandığım “işadami” gibi sadece erkekleri niteleyen ifadeleri olağan karşılamaktayız. Son yıllarda giderek güç kazanan **siyaseten doğruluk** (*political correctness*) hareketi, bu tür cinsiyetçi ifadeleri kullanmaktan özenle kaçınmamızı öğütlemektedir.

Haber kaynaklarıyla ilişkiler ve haber kaynağının gizliliği

Çoğu etik ilkeler arasında, gazetecilerin bilgi aldığı haber kaynaklarıyla nasıl bir ilişki yürütmesi gerektiği oldukça net biçimde belirtilmiştir. Bu ilkeler özünde **gazeteciliğin bir temas ve mesafe mesleği** olduğunun altını çizmektedirler:

Basın Konseyi

“Madde 7: Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz.”

“Madde 11: Gazeteci kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın, kamuoyunu kişisel, siyasal, ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.”

“Madde 15: Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.”

TGC ilkesi

“Madde 9: Gazeteci, kendisine güvenilerek verilmiş bilgilerin, belgelerin kaynaklarını, kendileri izin vermediği sürece, mesleki gizlilik ilkesi uyarınca, hiçbir şekilde açıklamaz.”

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği ilkeleri

“Gazeteciler, tüm kaynaklardan elde edilen bilgilerin doğruluğunu araştırmalı ve dikkatsizlikten kaynaklanan hatalardan kaçınmak için çaba göstermelidirler. Bilinçli çarpıtmalara asla izin verilemez.

“Gazeteciler kaynakları mümkün olduğunca belirtmelidirler. Kamuoyu, kaynakların güvenilirliği konusunda bilgi edinme hakkına sahiptir.

“Gazeteciler, kaynağı gizleme sözü vermeden önce kaynağın gerçek niyetini daima sorgulamalıdır. Bilgi karşılığında yapılan vaatlerle ilişkin koşulları açıklığa kavuşturmalıdır. Verdikleri sözlere sadık kalmalıdır.”

Bu ilkeler özünde gazetecilerin ham malzeme temin ettikleri kişilere verilen sözlerin tutulması gerektiği üzerinde durmaktadır. Ama pratikte bu ilkelere pek uyulduğu söylenemez. Öncelikle kişilerin bu ilkelere inanması gerekir. Etik davranmaya inanmıyorsanız bahane bulmak çok kolaydır. Yanlış yapmak için elli bahane bulabilirsiniz. Dolayısıyla öncelikle inanıyorsanız etik davranırsınız.

Suriye ile Öcalan krizinin yaşandığı günlerde gazetelerde yer alan haberlere bakın. Bir başlıkta “*Bir ucundan girer, öbür ucundan çıkarız*” deniyor. Bir başka başlıkta “*Türkiye ezer geçer*” ifadesi yer alıyor. Peki bunlar kimin görüşü? Başlığı atan gazetenin mi, yoksa bunları bir kaynak mı söylüyor? Doğal olarak gazeteciler haberlerini kaynağa dayandırmak zorundalar. Peki bunları kimler söylemiş? “Bir üst düzey askeri yetkili.” Benim anlayamadığım, bunu söyleyen kişi kendini niye gizliyor? Şunu demek istiyorum, haber açık bir kaynağa dayanmıyorsa o haberin doğruluğundan kuşku duyarım. Elbette gazeteciler bazen kaynaklarını gizlemek zorunda kalabilirler, ama bu yönetime sık sık başvurmaktan kaçınmak gerekir.

Hangi durumlarda kaynaklar gizlenebilir? Gazeteci haber kaynağının gizlenip gizlenmemesi konusunda kendisine üç soru sormalıdır:

- Haberde üstün bir kamu yararı söz konusu mudur?
- Adı açıklandığında kaynak zarar görebilecek midir?
- Kaynağın elindeki bilgi çok önemli midir? Başka bir kaynak bulunabilir mi?

Bu üç soruya açıklıkla evet cevabı verebiliyorsanız, kaynağınızı gizleyebilirsiniz. Kurumlar ve kişiler arasındaki hesaplaşmalar da gizli kaynaklar kullanmak etik açıdan doğru değildir. Örneğin bir gazete askerlerle siviller arasındaki çatışmayı aktarıırken gizli kaynak kullanırsa ne olur? Bir haberde şu başlık kullanılıyor: “*Düğmeye biz bastık.*” Bunu kim söylüyor? İsmi gizli bir komutan. Peki bu bilgi doğruysa üst düzey komutan niçin kimliğini gizlesin? Kaynak ismini gizlemek istedi diyelim. Gazetecinin görevi, bu talebe hemen uymak yerine yukarıda belirtilen sorular doğrultusunda hareket etmek değil midir? Unutmamak gerekir ki, gazetecinin en temel sorumluluğu toplumu tam ve doğru bilgilendirmektir. Bir haberin tam ve doğru olabilmesi için kaynağın da belli olması gerekir. Aksi durumlarda haberin doğruluğu kuşku hâle gelecektir.

Çocuklara ilişkin haberler

Çocukları konu alan haberlerde etik sorunlar genellikle çocukların haberin bir parçası haline geldikleri olumsuz olaylarda ortaya çıkmaktadır. Tecavüz, hırsızlık, uyusturucu, tiner kullanma, intihar, yaralama, öldürme vb. durumlarda mağdur ya da sanık konumundaki çocuklar haberde nasıl ele alınmalıdır? Çocukların isimleri ve kimlikleri belirtilmeli mi, eğer belirtilecekse bunun koşulları ne olmalı gibi sorular çerçevesinde gazetecilere yol gösterici pek çok etik ilke geliştirilmiştir.

Etik ilkeler açısından en deneyimli ülke olan ABD’de medya kuruluşları ve gazetecilik örgütleri tarafından benimsenen etik kodların bazılarında çocukları konu alan haberlerin nasıl verileceği açıklanmaktadır:

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği etik ilkesi

“Gazeteciler haberlerden olumsuz biçimde ekilenebilecek kişilere karşı duyarlı olmalıdırlar. Çocuklara ilişkin haberlerde özel duyarlılık göstermelidirler.”

“Gazeteciler, çocuk yaştaki sanıkların ve tecavüz kurbanlarının kimliklerini açıklamaktan özenle kaçınmalıdırlar.”

Chicago Sun-Times gazeteleri etik ilkesi

“Gazetede, tecavüz kurbanının ismi yayımlanmaz. Ailesi bir skandala karışan çocuğun ismi yayımlanmaz. Hafif suçlarda ergenlik çağına gelmemiş çocukların ismi yayımlanmaz. Bu çocuklar öldürme ve silahlı soyguncu gibi daha ciddi suçlar işlediklerinde isimleri haberin bir parçası olarak düşünülmelidir. Çocukları korumayı arzulamakla birlikte, suçlular hakkında okurlarımızı bilgilendirmek de bizim görevimizdir.”

Philadelphia Inquirer gazetesi etik ilkesi

“Tecavüz kurbanının ismi, olağanüstü durumlar söz konusu olmadıkça yayımlanmaz. Olağanüstü durumlar dışında, 18 yaşın altındaki suç zanlılarının ismi yayımlanır. Eğer polis zanlının ismini gizlerse, bu haberde belirtilir.”

Bu üç örnekten yola çıkarak bir genelleme yaparsak, ABD medya kuruluşları ve meslek örgütleri, yaşı ne olursa olsun tecavüz kurbanlarının isimlerinin yayımlanmaması ve kimliklerinin belirtilmemesi konusunda ortak bir anlayışa sahiptirler. Bu anlayışın özellikle çocuk kurbanlar açısından daha da katı olduğunu söyleyebiliriz. Tecavüz kurbanlarının isimlerinin yayımlanmamasının temel nedeni, kurbanları korumak ve bu kişilerin bir de medyanın tecavüzüne uğramasını önlemektir. Bu ilkelerde yer alan daha da önemli bir nokta, haberlerde çocukların yetişkinlere göre daha özenli ele alınması gereğidir. Özellikle suç işlemiş çocukların yeniden topluma kazandırılmasında, devletin ve toplumun olduğu kadar, medyanın da üzerine düşen sorumlulukları söz konusudur.

Son yıllarda Avrupa'da da etik ilkeler açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ulusal düzeydeki gazetecilik örgütleri tarafından benimsenen bu ilkelerde çocukları konu alan haberlere ilişkin yol gösterici düzenlemeler mevcuttur.

İngiltere Basın Şikayetleri Komisyonu etik ilkesi

"Çocuklara ilişkin olaylarda, editörler çocukların çıkarlarına üstün gelecek istisnai bir kamu çıkarının bulunduğunu kanıtlamak durumundadırlar. Basın, yasalar tarafından yasaklanmasa bile, cinsel saldırı olaylarına kurban ya da tanık olarak karışmış 16 yaş altındaki çocukların kimliklerini açıklamamalıdır."

İspanya Basın Federasyonu etik ilkesi

"Çocukları konu alan haberleri işlerken özel bir dikkat gösterilmelidir. Suç kurbanlarının isimlerinin açıklanmasından veya kurbanların kimliklerinin ortaya çıkmasına yol açan materyallerin yayımlanmasından kaçınılmalıdır. Gazeteciler özellikle cinsel suçlara ilişkin haberleri yazarken özel dikkat göstermelidirler. Gazeteciler, bu tür suçlarda çocuklarla mülakat yapmaktan, fotoğraf çekmekten kaçınılmalıdırlar."

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti etik ilkesi

"Çocuklarla ilgili suçlarda ve cinsel saldırılarda, sanık, tanık ya da mağdur (maktul) olsun, 18 yaşından küçüklerin açık isimleri ve fotoğrafları yayımlanmamalıdır."

Avrupa ülkelerinde halen geçerli olan etik ilkeleri göz önüne alarak şu genellemelerde bulunabiliriz. Gazetecilik meslek örgütleri ve basın konseyleri, çocukları konu alan haberlere özel önem vermektedirler. Özellikle çocuk kurbanların kimliklerinin gizlenmesi konusu üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin etik ilkesi ise, çocuklara ilişkin haberler açısından Avrupa'daki benzerlerinden daha kesin ifadeler içermektedir. Ancak asıl sorun, açık ve kolay anlaşılır bir il-

keye sahip olmak değil, bu ilkenin pratikte uygulanıp uygulanmadığıdır. Yani mükemmel bir şekilde yazılmış bir etik ilke, eğer bu ilkeyi benimseyip uygulamaya hazır profesyoneller yoksa hiçbir işe yaramayacaktır.

Çıkar çatışmaları

Günümüz medya patronları, medya dışı sektörlerde önemli çıkarları bulunan işadamlarıdır. Bunlar sahip oldukları medya kuruluşlarını, başka alanlardaki özel çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla silah olarak kullanabilmektedirler. Bu tür çıkar çatışmalarının önlenmesi için gazetecilerin özerkliğinin sağlam bir şekilde güvence altına alınması gerekmektedir. Kurum içi özerkliğin olmadığı bir medya kuruluşunda çalışan gazetecilerin patron çıkarlarını tehdit edebilecek haber yapmalarını beklemek mümkün değildir.

Bu soruna ek olarak, gazetecilerin ikinci bir iş yapmaları da meslek etiği açısından bazı sakıncalar doğurabilmektedir. Patron adına iş takipçiliği yapmak, bazı kuruluşlara danışmanlık yapmak, reklam karşılığı haber yapmak ve bu reklamlardan bazı yüzdelere almak gibi uygulamalar Türkiye'deki gazeteciler arasında zaman zaman rastladığımız uygulamalardandır.

Tıpkı diğer etik sorunlarda olduğu gibi, çıkar çatışmalarında da asıl olan kamu çıkarıdır. Kamu çıkarının ikinci plana atıldığı hiçbir uygulama gazetecilik etiğine uygun değildir. Gazeteci kamuya karşı sorumlu olduğunu asla unutmamalıdır. **Gazetecinin en önemli misyonu (görevi), kamunun bilme hakkına hizmet etmektir.**

Trajik olaylar

Medyada cinayet, intihar gibi trajik olayların çoğu kez etik ilkeleri hiçe sayarak haberleştirildiğini görüyoruz. Bu konuda TGC'nin geliştirdiği ilkeler bize yol gösterecektir:

“İntihar olayları” başlığı altında, “intihar olayları hakkında haber çerçevesini aşan ve okuyucu veya izleyiciyi etki altında bırakacak nitelikte ve genişlikte yayın yapılmamalıdır. Olayı gösteren fotoğraf, resim veya film yayımlanmamalıdır.”

“Sarsıcı durumlarda” başlığı altında, “Üzüntü, sıkıntı, tehlike, yıkım, felaket ya da şok halindeki insanlar söz konusu olduğunda, gazetecinin olaya yaklaşımı ve araştırması insani olmalı, gizliliklere uyularak duygu sömürsünden kaçınılmalıdır.”

Bu açık ilkelere karşın, Türkiye’de, özellikle intihar olayları, haber çerçevesini aşan, okuru ve izleyiciyi etki altında bırakan bir üslupla haberleştirilmektedir.

Ulusal çıkarlar habercilikten önce mi gelir?

Acaba gazeteciler, ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda tarafsız ve nesnel davranmalı mıdır? Yoksa ulusal çıkarların gerektirdiği doğrultuda mı haber yapmalıdırlar? Örneğin Kardak kayalıklarına bayrak diken gazetecilerin bu davranışını etik açıdan nasıl değerlendirmeliyiz? Ulusal çıkarları koruyorlar diye bu gazetecileri alkışlayacak mıyız, yoksa gazetecinin görevinin olayların seyrine müdahale etmek olmadığını mı söyleyeceğiz? Veya, ulusal çıkarları korumak gazetecilerin değil hükümetin görevidir, gazetecinin görevi kamuoyunu tüm gelişmeler konusunda tam ve doğru bilgilendirmektir mi diyeceğiz? Bu sorulara bir başka soruyla cevap verebiliriz: Ulusal sorunlarda tarafsız olmasını beklediğimiz medya, uluslararası sorunlarda da tarafsız olmak zorunda değil mi?

Armağanlar, bedava geziler

Özel ve tüzel kuruluşlar medyanın kendileriyle ilgili haber yapan muhabirlerine sık sık armağanlar vermekte ve bu muhabirleri bedava gezilere davet etmektedirler. Ancak bu uygulamaların bir etik sorun oluşturduğu konusunda ülkemizde herhangi bir tartışma yapılmamaktadır. Oysa bu tür hediyelerin ve bedava gezilerin asıl amacının, gazetecileri etkilemek olduğunu herkes biliyor. Tarafsız olmaları gereken gazeteciler parti adlarıyla, takım adlarıyla anılıyorlar. Parti muhabirlerinin, genelde o partinin fikirlerini destekleyen muhabirlerden olmasına dikkat ediliyor. Böylece özel haber yakalama şansı artıyor. Bu anlayış medyada öylesine yerleşmiş ki, kurumlar hakkında olumsuz haber yapan muhabirler hemen özel listelerden çıkartılıyor. Onlar bedava gezilerden değerli hediyelerden yararlandırılmayarak güya cezalandırılıyorlar. Haber elde etmelerinde engeller çıkartılıyor. Acaba gazetecinin haber kaynaklarıyla böyle bir menfaat ilişkisi içine girdiği durumlarda haberciliğini mesafeli olarak yürütebilmesi mümkün olur mu? Bu olumsuz durumun tek çözüm yolu, medya kuruluşlarının kendi muhabirlerine hediye almayı ve gezilerden bedava yararlanmayı yasaklamalarıdır.

Bu konuda yararlanılabilecek bir ilke, *ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği* tarafından geliştirilmiştir:

“Gazeteciler, armağanları, iyilikleri, bedava gezileri ve özel muameleleri reddetmeli, gazeteci dürüstlüğüne zedeleyebilecek ikinci iş, siyasal bağlantı, kamu görevi ve sivil toplum örgütlerinde hizmet gibi işlerden kaçınmalıdırlar.”

Yanılıcı yöntemler

(gizli kamera, kimlik gizleme vb.)

Gizli kamerayı “çok güçlü ve çok riskli bir silah” olarak niteleyen *Bob Steele* (1997), bu silahın hangi koşullarda kullanılması gerektiğini şöyle açıklıyor:

“Gizli kamerayı, bu yöntemin kullanılmasını haklı gösterebilecek durumlarda bile genellikle çok kötü biçimde kullanıyoruz. Ama yine de bu silahın cephaneliğimizde bulunması gerekir. Öyle zamanlar vardır ki, önemli bir sorunu ortaya çıkarmanın tek yolu gizli kamera olabilir.”

Etik felsefesi içinde “**sonuççu etik**” olarak adlandırabileceğimiz bu anlayışa göre, bir davranışın etiğe uygunluğunun en önemli ölçütü, sonuçların kamu yararı açısından olumlu olmasıdır. Dikkat edilirse kamu yararı diyorum, kişisel ya da kurumsal çıkardan söz etmiyorum. Bu etik anlayışta amacın aracı haklılaştırabilmesinin tek koşulu, ortaya çıkacak sonucun kamu yararına hizmet ediyor olmasıdır.

Gizli kamera kullanılan haberleri ve haber programlarını kabaca ciddi ve sansasyonel şeklinde ikiye ayırabiliriz. Bulvar basınının haber değerlerini ölçüt olarak kullanan sansasyonel haberciliğin asıl amacının, cinsellik sergilemesi aracılığıyla reytingleri yükseltmek olduğunu belirterek, bu habercilik anlayışını tartışma dışı bırakmak istiyorum. Kim, “fuhus” yapan kadınlara ilişkin ya da konu mankenleri (!) aracılığıyla elde edilen gizli kamera görüntülerini kamu yararı adına haklılaştırabilir ki? Ciddi haber programlarında gizli kamera kullanımına gelsek, sorunu çözenin öyle hiç de kolay olmadığını görebiliriz. Her halükârda etik açıdan tartışmalı bir sorun ortaya çıkarılmasına karşın, **gizli kameranın bazı durumlarda kullanılabilceğini** düşünüyorum. ABD’de gazetecilere mesleki eğitim veren bir sivil toplum kuruluşu olan *Poynter Enstitüsü* ta-

rafından hazırlanan ve gizli kamera kullanımına karar vermeden önce gazetecilerin, haber müdürlerinin dikkate alması gereken ölçütlerden kısaca söz etmek istiyorum. Umarım televizyon muhabirlerimiz ve haber müdürlerimiz dikkate alırlar:

- Elde edilecek enformasyon çok büyük bir öneme sahipse. Yajsamsal bir kamu çıkarı söz konusuysa veya halkı önemli bir zarardan koruyacaksa,
- Bu enformasyonu elde edebilmek için diğer tüm haber araştırma yöntemleri kullanılmışsa ve başarısızlığa uğranılmışsa,
- Enformasyonun açığa çıkarılmasıyla önlenen zarar, bu yöntemle verilen zarardan daha büyükse.

Yani derneğin belirlediği ilkelere göre, gizli kamera, araştırmacı gazetecilik ödülü kazanmak; rekabette öne geçmek ve büyük reyting yapmak; haberi zamandan ve paradan tasarruf sağlayarak elde etmek için kullanılmamalıdır. **Habere konu olan kişilerin yaptıklarının ahlaki olmaması, gazetecilerin ahlaki olmayan bir yöntemi kullanmasını haklı çıkaramaz.**

Paralı habercilik ya da

“çek defteri gazeteciliği”

Batı medyasını uzun bir süredir kemiren paralı habercilik virüsü nihayet Türkiye medyasına da bulaştı. Haber kaynaklarına, konuşmaları, bilgi vermeleri karşılığı para ödenmesini anlatan “çek defteri gazeteciliğinin” en önemli sakıncası, haberi parayla alınıp satılabilen bir meta haline getirme olasılığıdır. Türkiye’de televizyon kuruluşlarının, sansasyonel haberlere konu olan Fadime Şahin’e, tarikat şeyhi Ali Kalkancı’nın eski eşi Emire Kalkancı’ya, cinsel taciz olayında hasta rolüne soyunan ko-

nu mankenine yüklü miktarlarda para ödemişlerdir. Oysa, TGC ilkesinde, “*Haber için Para*” başlığı altında şu ifadeler yer almaktadır:

“Gazeteci belge veya görüntü sağlamak amacıyla, bir suçla ilgili sanık, tanık veya onların yakınlarına para teklif etmemeli ve vermemelidir.”

Değerlendirme ve sonuç

Her ne kadar etik ilkeler, yaşanan sorunlara ilişkin bazı reçeteler sunuyor görünse de, etik ilkelerin ihlallerinin ortadan kalkmadığı da bir gerçektir. Özellikle sıradan ve ünlü insanların özel yaşam alanlarına girilmesi, bilgi, belge elde etmek için gizli kamera gibi aygıtların kullanılması, haber kaynaklarıyla gazeteciler arasında bulunması gereken mesafenin ortadan kalkması, çıkar çatışmalarının içeriği belirlemesi gibi sorunlar devam etmektedir. **Bu sorunların çözülememesinin en başta gelen nedeni, piyasa koşullarıdır.**

Piyasa koşulları, bir ülkede gazetecilerin etik davranış dışına çıkmalarına üç biçimde yol açmaktadır. İlk olarak, kurallardan arındırılmış ya da başka bir deyişle kuralsızlaştırılmış bir medya piyasası kolaylıkla tekelci bir yapıya bürünmektedir. Medyada tekelleşmenin en olumsuz sonucu içerikte benzeşmeye ve çeşitliliğin azalmasına yol açmasıdır. Tekelleşmenin bir diğer olumsuz sonucu ise, piyasa denetimini eline geçiren medya patronlarının sahip oldukları medya kuruluşlarını, kendi siyasal ve ekonomik çıkarlarını ilerletmek için kullanmaktan kaçınmamalarıdır.

İkinci olarak piyasanın koşulları aynı zamanda izleyici/okur için de öldürücü rekabeti teşvik etmekte, rekabet ise içerikte magazinleşmeyi, en düşük ortak paydaya seslenen ve böylece en çok izleyiciye/okura ulaşabilen program türlerini, basit ve sansasyonel haberciliği körüklemektedir.

Üçüncü olarak, piyasa koşulları içerisinde etik sorunların çözülmemesinin ve giderek artmasının bir başka nedeni de gazetecilerin sosyal güvencelerinin olmamasıdır. Sendikasılaşmanın arttığı bir sektörde, daha fazla ücret almak, patronun gözüne girmek, vazgeçilemez olmak için etik dışı pratiklere onay vermek neredeyse kaçınılmaz hâle gelmiştir.

Bir ülkede demokrasinin sağlıklı biçimde işleyebilmesinin önkoşullarından birisi özgür medya ise, gazetecilerin etik ilkelere uygun davranabilmelerinin önkoşulu da medya sektöründe tekelleşmeyi önlemek, gazetecilerin sosyal güvenceye kavuşmalarını sağlamak ve medya organlarının patronun borazanı olmasını engelleyecek bir mekanizma olan editöryal özerkliği tesis etmektir.

KAYNAKÇA

Belsey, A. ve R. Chudwick (1999), *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*, çev., N. Türkoğlu, İstanbul, Ayrıntı.

Goodwin, H E. (1993), *Groping for Ethies in Journalist*. Ames Iowa State University Press.

İrvan, Süleyman (1994), "Normatif medya kurumları" İletişim, sayı 1-2.

İrvan, Süleyman (2003), "Medya etiği: İlkelerin içeriği ve uygulamadaki sorunlar," *Türkiye'de Gazetecilik: Elestirel Bir Yaklaşım*, der., I., Doğan Tiliç, Ankara: ÇGD Yayınları.

Retief, Johan (2002), *Media Ethies: An Introduction to Responsible Journalism*, New York: Oxford University Press.

Seib, Philip ve Kathy Fitzpatrick (1997) *Journalism Ethies*. Forth Worth: Hareout Brace College Publishers.

Steele, B. (1997), "Hidden Cameras: High-Powered and High-Risk," *Communicator*, Eylül 1997.

EK 1:

TÜRKİYE GAZETECİLERİ

HAK VE SORUMLULUK BİLDİRGESİ

Giriş

Aşağıda tanımı yapıldığı üzere her gazeteci ve basın-yayın organı, gazetecinin haklarını savunmalı ve meslek ilkelerine uymalı ve uyulmasını gözetmelidir. Basın yayın organları yöneticileri; genel yayın yönetmeni yahut müdürü, yazı işleri müdürleri yahut sorumlu müdürler, sıfatları ne olursa olsun, kuruluşlarında görevli gazetecilerin meslek ilkelerine uygun hareket etmesinden sorumludur. Gazetecinin hakları, halkın haber alma hakkının ve ifade özgürlüğünün; meslek ilkeleri ise dürüst ve doğru iletişimin temelidir. Meslek ilkeleri gazetecinin ve basın-yayın organlarının özdenetimini öngörür ve değerlendirme mercii öncelikle vicdanlardır.

A. İnsan ve yurttaş hakkı: Herkes, bilgi edinme ve haber alma, özgür düşünce ve çeşitli iletişim yollarıyla bunu ifade ile serbest eleştiri hakkına sahiptir. Düşünce ve ifade özgürlüğü-

nün kullanılmasının temel yolu olan basın ve yayın özgürlüğü temel insan haklarından. Bu hakların demokratik hukuk devletinde anayasal güvence altında olması esastır.

B. Gazeteci tanımı: Düzenli bir şekilde, günlük yahut süreli bir yazılı, görüntülü, sesli veya elektronik basın ve yayın organında, kadrolu, sözleşmeli ya da telif karşılığı, haber alma, işleme, iletme veya görüş, fikir belirtme görevi üstlenen ve asıl işi ile başlıca geçim kaynağı bu olup, çalıştığı işletme ile ilgili yasalar karşısındaki konumu bu tanıma uygun olanlar gazetecidir. Basın ve yayın alanındaki her işletme, bu tanıma uygun çalıştırdıkları gazetecileri, kanunların gazetecilere tanıdığı haklardan yararlandırmak zorundadır.

C. Gazetecinin sorumluluğu: Gazeteci, basın özgürlüğünü, halkın doğru ve dürüst haber alma, bilgi edinme hakkı adına dürüst biçimde kullanır. Bu amaçla her türlü sansür ve otosansürle mücadele etmeli, halkı da bu yönde bilgilendirmelidir. Gazetecinin halka karşı kamusal sorumluluğu, başta işverene veya kamu otoritelerine karşı olmak üzere, diğer tüm sorumluluklardan önce gelir. Bilgi ve haber ile özgür düşünce, herhangi bir ticari mal ve hizmetten farklı olarak toplumsal bir nitelik taşır.

Gazeteci, iletmediği haber ve bilginin sorumluluğunu taşır ve paylaşır. Gazetecinin özgürlüğünün içeriğini ve sınırlarını, öncelikli sorumlulukları ile meslek ilkeleri belirler.

D. Gazetecinin hakları:

1. Gazeteci tüm bilgi kaynaklarına serbestçe ulaşma ve kamu yaşamını belirleyen, halkı ilgilendiren tüm olayları izleme, araştırma hakkına sahiptir. Kamusal ve özel tüm işlerde, gazetecinin karşısına çıkarılacak gizlilik ve sır gibi engeller, açık ve ikna edici gerekçelere sahip olmalıdır.

2. Gazeteci, çalıştığı basın ve yayın organının kendisiyle yaptığı sözleşmede de kaydedilen temel çizgisini dikkate alır. O temel çizgi dışındaki ve onunla çelişen yahut orada açıkça belirtilmemiş olan tüm telkin, öneri, istek ve talimatları reddetme hakkına sahiptir.
3. Gazeteci, inanmadığı bir görüşü savunmaya veya meslek ilkelere aykırı bir iş yapmaya zorlanamaz.
4. Gazeteciler, özellikle de yazı işleri çalışanları, basın-yayın işletmesinin işleyişini belirleyen, etkileyen önemli kararlardan haberdar edilmeli ve gereğinde kararların alınmasına katılmalıdır.
5. İşlevi ve sorumlulukları ışığında, gazeteciler örgütlenme hakkının yanı sıra görevinin maddi ve manevi güvencesini sağlayan bir kişisel sözleşme yapma ve ekonomik bağımsızlığını garantiye alacak şekilde, toplumsal rolüne ve emeği ile yeteneğine uygun bir ücret alma haklarına sahiptir.
6. Gazeteci, kaynakların gizliliği ilkesi uyarınca, kaynağını açıklamaya ve tanıklık yapmaya zorlanamaz. Kaynağı tarafından açıkça yanıtıldığı durumlar bunun istisnasıdır.

E. Gazetecinin temel görevleri ve ilkeleri:

1. Halkın gerçekleri ve doğruları bilme hakkı adına, gazeteci kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorundadır.
2. Gazeteci bilgi ve haber alma, yorum yapma ve eleştirme özgürlüklerini ne pahasına olursa olsun savunur.
3. Gazeteci, başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çöksesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Irk, etnisite, cinsiyet, dil, milliyet, din, sınıf ve felsefi inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır.
4. İnsanlar, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körukleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireyle-

rin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapamaz. Gazeteci, her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kısıktıcı yayın yapmamaya özen gösterir.

5. Gazeteci, kaynağını bilmediği bilgi ve haberleri yayımlamaz; kaynak açık olmadığında, yayımlamaya karar verdiği durumlarda da kamuoyuna gerekli uyarıları yapmak zorundadır. Ajanslardan alınan özel haberler kullanılırken kaynak belirtilmesine özen gösterilir.
6. Gazeteci temel bilgileri yok edemez, görmezden gelemez ve metinlerle belgeleri değiştiremez, tahrif edemez. Yanlış, yanıltıcı ve tahrif edilmiş yayın malzemesi kullanmaktan uzak durur.
7. Gazeteci, bilgi, haber, fotoğraf, görüntü, ses, belge elde etmek için yanıltıcı yöntemler kullanamaz.
8. Gazeteci, kamuya mal olmuş bir şahsiyet bile olsa, halkın haber alma, bilgilenme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiçbir amaç için, izin verilmedikçe özel yaşamın gizliliği ilkesini ihlal edemez.
9. Gazeteci, basılmış, yayımlanmış her yanlışı en kısa sürede düzeltmekle yükümlüdür. Gazeteci, cevap hakkına saygılı olmalıdır.
10. Gazeteci, kendisine güvenilerek verilmiş bilgilerin, belgelerin kaynaklarını, kendileri izin vermediği sürece, mesleki gizlilik ilkesi uyarınca, hiçbir şekilde açıklamaz.
11. Gazeteci, intihal (aşırma), iftira, hakaret, lekeleme, saptırma, manipülasyon, söylenti, dedikodu ve mesnetsiz suçlamalardan kesinlikle uzak durur.
12. Gazeteci, bir bilginin, haberin yayını yahut yayımlanmaması karşılığı hiçbir maddi veya manevi avantajın pesinde olamaz. Gazeteci, devlet başkanından milletvekiline, işadamından bürokratına kadar haber kaynağı olarak da kabul edilen kişi ve kurumlarla iletişimini meslek ilkelerini gözeterek yürütür.

13. Gazeteci, gazetecilik mesleğini, reklamcılıkla, halkla ilişkilerle veya propagandacılıkla karıştırmaz ve ilan-reklam kaynaklarından herhangi bir telkin, tavsiye alamaz, maddi çıkar sağlayamaz.
14. Gazeteci, ne konuda olursa olsun, elde ettiği bilgileri geniş biçimde yayın konusu yapmadan kendi menfaati için kullanamaz. Mesleğini, ne şekilde olursa olsun, (kanunların ve yönetmeliklerin kendisine tanıdığı hakların dışında) ayrıcalıklar kazanmak amacıyla kullanamaz.
15. Gazeteci, her ne amaçla olursa olsun, tehdit ve şantaj gibi yöntemlerle mesleğini ve kendisini kullandırmaz, bunlara başvurmaz.
16. Gazeteci her türlü baskıyı reddeder ve çalıştığı basın-yayın organındaki yöneticileri dışında kimseden işiyle ilgili talimat alamaz.
17. Gazeteci sıfatını taşımayı hak eden herkes meslek ilkelerine de en yüksek seviyede uymayı taahhüt eder ve ülkesindeki kanunlara saygılı olmakla birlikte, hükümet ve benzeri kurumların müdahalelerine kapalıdır. Mesleki olarak sadece meslektaşlarının ve kamuoyunun değerlendirmeleri ile bağımsız yargı organlarını dikkate alır. Gazeteci, devleti yönetenlerin belirlediği ulusal ve uluslararası politikalar konularında bazı önyargılara değil, halkın haber alma hakkına öncelik verir. Onu meslek ahlakı, gazeteciliğin temel ilkeleri ve özgürlükçü demokrasi kaygıları yönlendirir.

GAZETECİNİN DOĞRU DAVRANIŞ KURALLARI (Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'ne Ek)

Haber-Yorum: Salt haberle yorum ve görüş ayrımı açık yapılmalı, okurun ve izleyicinin neyin haber, neyin yorum olduğunu kolayca seçebilmesini sağlamalıdır.

Fotoğraf-Görüntü: Fotoğraf yahut görüntünün güncel olup olmadığı açık biçimde belirtilmeli, canlandırma görüntülerde de bu, seyircinin fark edebileceği biçimde ifade edilmelidir.

Haber-İlan (Reklam): Haber ve yorum metinleri yahut görüntüleri ile İlan-Reklam amaçlı metinlerin ayrımı hiçbir karışıklığa yer bırakmayacak ölçüde yapılmalıdır.

Yargı: Hazırlık soruşturması sırasında soruşturmayı zaafa uğratan, yönlendiren tarzda haber verilmesinden kaçınılmalıdır. Yargılama sürecinde de haberler her türlü önyargıdan uzak ve kesinlikle doğruluğundan emin olunarak sunulmalıdır. Gazeteci yargı sürecinde taraf olamaz. Ne haberin verilisinde, ne de başlık ve benzeri sunuşlarda mahkeme kararı kesinleşmedikçe, bir zanlı veya sanık suçlu ilan edilemez. Haberlerde ve yorumlarda suçluymuş gibi değerlendirmeler yapılamaz.

Çocuk: Çocuklarla ilgili suçlarda ve cinsel saldırılarda sanık, tanık ya da mağdur (maktul) olsun, 18 yaşından küçüklerin açık isimleri ve fotoğrafları yayımlanamaz. Çocuğun kişiliğini ve davranışlarını etkileyebilecek durumlarda, gazeteci, bir aile büyüğünün yahut çocuktan sorumlu bir başkasının izni olmaksızın çocukla röportaj yapmaz ve görüntüsünü almaya çalışmaz.

Cinsel saldırılar: Cinsel saldırı mağdurlarının fotoğrafları, görüntüleri veya kimlikleri, açık kamu yararı olmadıkça yayımlanamaz.

Kimlik veya özel durum: Açık kamu yararı olmadıkça ve olayla doğrudan ilgisi, bağlantısı bulunmadıkça, bir insanın davranışı veya işlediği suç, onun ırkına, milliyetine, dinine, cinsiyetine, cinsel eğilimine, hastalığına yahut fiziksel, zihinsel özürülü olup olmamasına dayandırılmaz. Kişinin bu özel durumu, alay, hakaret, önyargı konusu yapılamaz.

Sağlık: Sağlık konusunda sansasyondan kaçınmalı, insanları umutsuzluğa yahut sahte umutlara sevkedecek yayın yapılmamalıdır. İlaç tavsiyesinde mutlaka uzmana danışmalıdır. Hastanelerde araştırma yapan, bilgi ve görüntü almaya çalışan gazeteci, kimliğini belirtmek ve girilmesi yasak bölümlere ancak yetkililerin izniyle girmek zorundadır. Aynı şekilde yetkilinin, hastanın yahut yakınının izni olmaksızın hastane ve benzeri kurumlarda her türlü yolla ses ve görüntü alınmamalıdır.

Hediye: Kararlarla ve yayınlarla ilgili önyargı, kuşku yaratacak her cinsten kişisel hediye ve maddi menfaat reddedilmelidir.

Müessese Çıkarı: Gazetecinin bir basın-yayın organındaki işlevini Hak ve Sorumluluk bildirgesindeki hakları, sorumlulukları ve görevleri belirler. Gazeteci, bu mesleki çerçeve ile yayın organının çizgisi dışında, müessese çıkarı söz konusu olsa da, hiçbir faaliyete gönüllü yahut zorla katılamaz.

Özeleştiri: Gazeteci ile basın-yayın organları, tekzip ve cevap hakkı gibi zorunlulukların dışında da, yanlışları düzeltmek ve özleştiri yapmakla yükümlüdür.

Taraf olma: Gazeteci ve yayın organı, her ne nedenle ve her ne biçimde olursa olsun, taraf oldukları bir olaydaki konumlarını kamuoyuna açıkça belirtmelidir. Yayın organı yahut yorumcu, siyasi, ekonomik ve toplumsal tercihlerinin doğrultusunda yayın yapabilir. Bu durumda da bu tavır açıkça ortaya konulmalı, ayrıca haber-olay ayrımı kesin biçimde yapılmalıdır.

Özel hayat: Çerçeveyi, Bildirge'nin ilgili maddesi çizer. Asıl olan kamu yararıdır. Özel hayatın gizliliğinin geçersiz sayılabileceği başlıca konular şöyle sıralanabilir:

- a. Büyük bir suç yahut yolsuzluk üstüne araştırma ve yayın
- b. Toplumla kötü etkileyici bir tutumla ilgili araştırma ve yayın
- c. Toplumun güvenliğinin veya sağlığının korunması
- d. İlgili kişinin sözleri yahut eylemleri sonucu halkın yanılmasının, yanıtılmasının veya yanlış yapmasının engellenmesi

Bu durumlarda dahi özel hayatın kamuya açılan kesiti mutlaka konuyla doğrudan ilgili olmalı veya ilgili kişinin özel hayatının onun kamusal faaliyetini de etkileyip etkilemediği gözetilmelidir.

Bilgi-Belge: Doğrudan kamu yararı olmadıkça, sahibinin izni dışında belge, fotoğraf, ses yahut görüntü alınamaz. Kamu çıkarı söz konusu olduğunda dahi, yukarıdakilerin başka hiçbir şekilde elde edilemeyeceğine kesin kanaat getirilmiş olması gerekir. Yıldırma, tehdit, ısrar: Gazeteci, bilgi veya görüntü almak için tehdit, şantaj gibi yıldırma yolları ile hırpalama, zorlama gibi yöntemlere başvuramaz. Açık kamu yararı olmadıkça, gazeteci bilgi, ses ve görüntü için, muhatabı istemediği halde zorlayıcı olamaz ve özel hayatla ilgili mekânlarda izinsiz bulunamaz.

Haber için para: Açık ve kesin kamu yararı olmadıkça, gazeteci belge yahut görüntü temini amacıyla, bir başka suçla ilgili sanık, tanık veya onların yakınlarına para veremez.

Sarsıcı durumlarda: Üzüntü, sıkıntı, tehlike, yıkım, felaket ya da şok halindeki insanlar söz konusu olduğunda gazetecinin olaya yaklaşımı ve araştırması insani olmalı ve gizliliklere riayet edilerek duygu sömürsünden kaçınılmalıdır.

Suçlu yakınları: Gazeteci, sanıkların yahut suçluların akrabalarını, yakınlarını, olayla ilgileri olmadıkça veya olanın doğru anlaşılması için gereği bulunmadıkça teşhir etmez.

Ekonomik, mali bilgi: Kanunlarla yasaklanmış olmasa dahi, gazeteci elde ettiği ekonomik-mali bilgileri geniş biçimde yayımlamadan önce kendisinin yahut yakınlarının menfaati için kullanamaz. Gazeteci, kendisinde ve yakınlarında bulunan hisse senedi ve benzeri mali araçlar konusunda, yayın organındaki sorumluları bu menkul kıymet sahipliği hakkında doğru bilgilendirmediği sürece yayın yapamaz. Gazeteci, hakkında haber yahut yorum yazdığı ya da yakında yazacağı menkul veya gayri menkul kıymetlerin doğrudan veya dolaylı alım satımını yapamaz.

Ambargo: Gazeteci, kendi çabasıyla elde etmedikçe, bir kaynağın verdiği bilgi veya belgenin yayımlanma tarihi konusunda onun arzusuna uyar. Gazeteci, röportaj, haber, yorum veya görüntü, yayın şekli ne olursa olsun, hazırladığı yayın organındaki sorumlular dışında, kaynağı da dahil kimseye denetletmekle yükümlü değildir.

Rekabet: Gazeteci, rekabet nedeniyle de olsa, bir başka gazeteciye bilinçli ve açık, mesleki zarar vermekten kaçınır. Bir meslektaşının yayınıni engelleyici davranışlarda bulunamaz.

Özdeşleşme: Gazeteci, ihtisas alanı ne olursa olsun öncelikle gazetecidir. Polis muhabiri, polis yahut sözcüsü, spor muhabiri, kulüp yöneticisi yahut sözcüsü, herhangi bir partiden sorumlu muhabir onun üyesi yahut sözcüsü gibi davranamaz, yayın yapamaz.

EK 2: BASIN KONSEYİ BASIN MESLEK İLKELERİ

İletişim Özgürlüğünü ülkemizde insanca yaşamının, saydam bir yönetime kavuşmanın ve demokratik sistemin temel koşulu sayan biz gazeteciler:

Kanun koyucunun veya öteki kurum ve kişilerin, İletişim Özgürlüğünü kısıtlamalarına, her zaman ve her yerde karşı çıkacağımıza kendi özgür irademizle söz vererek;

İletişim Özgürlüğünü, **Halkın Gerçekleri Öğrenme Hakkı'nın** bir aracı sayarak;

Gazetecilikte temel işlevin, gerçekleri bulup bozmadan, abartmadan kamuoyuna yansıtmak olduğunu göz önünde tutarak;

Basın Konseyi'nin kendi çalışmaları üzerinde hiçbir dış müdahaleye izin vermeme kararlılığını vurgulayarak;

Yukarıdaki bölümü de içeren **Basın Meslek İlkeleri**'ne uymayı, sözünü ettiğimiz temel inançlarımızın bir gereği saydığımızı, kamuoyu önünde açıklarız.

1. Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, yaşı, sağlığı, bedensel özü, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.
2. Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz.
3. Kamusal bir görev olan gazetecilik, ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez.
4. Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.
5. Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.
6. Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olmaksızın yayınlanamaz.
7. Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz.
8. Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymüş gibi kamuoyuna sunulamaz. Ajanslardan alınan özel ürünlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilir.

9. Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse "suçlu" ilan edilemez.
10. Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.
11. Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın kamuoyunu kişisel, siyasal ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı hâller bunun dışındadır.
12. Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.
13. Şiddet ve zorbalığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapmaktan kaçınılır.
14. İlan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.
15. Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.
16. Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.

EK 3: ABD PROFESYONEL GAZETECİLER DERNEĞİ ETİK İLKELERİ

Önsöz

Profesyonel Gazeteciler Derneği üyeleri, kamuyu aydınlatmanın, adaletin önceli ve demokrasinin temeli olduğuna inanırlar. Gazetecinin görevi, gerçeği arayarak ve olaylarla sorunlar hakkında adil ve kapsamlı açıklamalar sağlayarak bu amacı gerçekleştirmektir. Tüm medyalardaki ve özel nitelikli yayın organlarındaki vicdanlı gazeteciler, kusursuz ve dürüst davranarak kamuya hizmet etmeye çabalarlar. Derneğin üyeleri etik davranışa bağlılığı paylaşırlar ve aşağıdaki ilkeleri benimserler.

Gerçeği ara ve aktar

Gazeteciler enformasyon toplarken, aktarırken ve bu enformasyonu yorumlarken dürüst, adil ve cesaretli olmalıdırlar. Gazeteciler:

- Tüm kaynaklardan elde edilen bilgilerin doğruluğunu araştırmalı ve dikkatsizlikten kaynaklanan hatalardan kaçınmak için çaba göstermelidirler. Bilinçli çarpıtmalara asla izin verilemez.
- Haberlere konu olan kişilere, kendilerine ilişkin suçlamalara yanıt verme fırsatı sağlamak için gayretli bir şekilde ulaşmaya çalışmalıdırlar.
- Kaynakları mümkün olduğunca belirtmelidirler. Kamuyu, kaynakların güvenilirliği konusunda bilgi edinme hakkına sahiptir.

- Kaynağı gizleme sözü vermeden önce kaynağın gerçek niyetini daima sorgulamalıdır. Bilgi karşılığında yapılan vaatlere ilişkin koşulları açıklığa kavuşturmalıdır. Verdikleri sözlere sadık kalmalıdır.
- Haber başlıklarının, haber duyurularının, promosyon materyallerinin, fotoğrafların, görüntülerin, seslerin, grafiklerin ve alıntılarının doğruları temsil ettiğinden emin olmalıdırlar. Olayları bağlamlarının dışına çıkarılmamalı veya basitleştirmemelidirler.
- Haber fotoğraflarının veya görüntülerinin içeriğini asla çarpıtmamalıdır. Teknik berraklık açısından görüntüyü büyültmek hoş görülebilir. Montajlar ve resimli betimlemeler açıkça belirtilmelidir.
- Aldatıcı canlandırmalardan veya kurmaca haberlerden kaçınmalıdırlar. Eğer bir olayı anlatmak için canlandırma gerekliyse, canlandırma olduğunu belirtmelidirler.
- Kamu açısından yaşamsal değere sahip enformasyonu geleneksel yöntemlerle elde etmek mümkün olduğu sürece, kimlik gizlemek veya diğer hileli yöntemlere başvurmadan kaçınmalıdırlar. Bu tür yöntemler kullanmışlarsa haberde bunun nedenini açıklamalıdır.
- Asla aşırma yapmamalıdır.
- Genel kabul görmese bile, habere konu olan insani deneyimleri tüm boyutlarıyla ve başlıklarıyla birlikte cesaretle söylemelidirler.
- Kendi kültürel değerlerini sorgulamalı ve bu değerleri başkalarına empoze etmekten kaçınmalıdırlar.

- İrk, cinsiyet, yaş, din, etnik kimlik, coğrafya, cinsel eğilim, sakatlık, fiziksel görünüm ya da toplumsal statüye ilişkin basmakalıp yargılardan kaçınmalıdırlar.
- İğrenç olduğunu düşünseler bile her türlü fikrin serbestçe değişimini desteklemelidirler.
- Sessizlerin sesi olmalıdırlar; resmi ve gayri resmi enformasyon kaynakları eşit derecede geçerli kaynaklar olabilirler.
- Haberi ve destekleyici yorumu birbirinden ayırmalıdırlar. Analiz ve yorumlar açıkça belirtilmeli ve bunlar gerçeği veya bağlamı çarpıtmamalıdırlar.
- Haberleri reklamlardan ayırmalı ve ikisi arasındaki çizgiyi bulanıklaştıran haber-reklamlardan kaçınmalıdırlar.
- Kamusal işlerin usulüne uygun yürütüldüğünü ve hükümet kayıtlarının denetime açık olduğunu sağlamanın görevleri arasında bulunduğunu unutmamalıdırlar.

Zararı en aza indir

Etik değerlere bağlı gazeteciler, kaynaklara, haberlere konu olan kişilere ve meslektaşlarına saygılı davranırlar. Gazeteciler:

- Haberlerden olumsuz biçimde etkilenebilecek kişilere karşı sevecen olmalıdırlar. Çocuklar ve deneyimsiz kaynaklar ya da kişilere ilişkin haberlerde özel duyarlılık göstermelidirler.
- Bir faciadan ya kazadan etkilenen kişilerle röportaj yapmak veya bu kişilerin fotoğrafını çekmek gerektiğinde duyarlı olmalıdırlar.

- Haber toplama ve aktarmanın zarara ya da rahatsızlığa yol açabileceğini bilmelidirler. Haber takip etmek küstahlık yapmaya ruhsat vermez.
- Özel kişilerin kendilerine ilişkin bilgiler üzerinde, kamu görevlilerinden ve iktidara talip olan, etkiye bulunmak isteyen ya da dikkat çekmeye çabalayan kişilerden daha fazla denetim hakkına sahip olduklarını kabul etmelidirler. Bir kişinin özel yaşamına müdahale, sadece çok önemli bir kamusal çıkar söz konusu olduğunda haklı görülebilir.
- İyi niyetli olmalıdırlar. Sansasyon yaratma meraklarını gidermeye çalışmamalıdırlar.
- Çocuk yastaki sanıkların ve tecavüz kurbanlarının kimliklerini açıklamaktan özenle kaçınmalıdırlar. Resmi suçlamalar öncesinde suç sanıklarının kimliklerini belirtirken dikkatli olmalıdırlar.
- Sanıkların adil yargılanma hakkını, halkın bilgilendirme hakkıyla dengelemelidirler.

Bağımsız davran

Gazeteciler, kamunun bilme hakkı dışında hiçbir çıkara karşı yükümlü olmamalıdırlar. Gazeteciler;

- Her tür çıkar çatışmalarından kaçınmalıdırlar.
- Dürüstlüklerini tehlikeye sokacak veya güvenilirliklerine zarar verebilecek ilişkilerden ve etkinliklerden kaçınmalıdırlar.
- Armağanları, iyilikleri, biletleri, bedava gezileri ve özel muameleleri reddetmeli, gazeteci dürüstlüğüne ze-

deleyebilecek ikinci iş, siyasal bağlantı, kamu görevi ve sivil toplum örgütlerinde hizmet gibi işlerden kaçınmalıdırlar.

- Kaçınılması mümkün olmayan çatışmaları açıklamalıdırlar.
- İktidara sahip olanları sorumlu tutma konusunda uyanık ve cesaretli olmalıdırlar.
- Reklamcılarının ve özel çıkar çevrelerinin kendi lehlerinde haber beklentilerini reddetmeli, bunların haberler üzerinde etkide bulunmalarına karşı koymalıdırlar.
- Para ya da iyilik karşılığı bilgi önerenlerden sakınmalıdırlar; haber için açık artırmaya girmekten kaçınmalıdırlar.

Sorumlu ol

- Gazeteciler okurlarına, dinleyicilerine, izleyicilerine ve birbirlerine karşı sorumludurlar. Gazeteciler; Haber süreçlerini aydınlatmalı ve açıklamalı, gazetecilik davranışı konusunda kamuyu tartışmaya davet etmelidirler.
- Kamuyu, medyadan duydukları rahatsızlıkları dile getirmeye teşvik etmelidirler.
- Hatalarını kabul etmeli ve bunları derhal düzeltmelidirler.
- Gazetecilerin ve medyanın etik dışı pratiklerini sergilemelidirler.
- Başkalarını sorumlu tuttıkları aynı yüce ilkelere kendileri de uymalıdırlar.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE MEDYA ETİĞİ

Ragıp DURAN*

Tarihi, okullarda okutulma biçiminden midir bilmem, ama çoğu insan sevmez. Oysa önemli bir alan. Yanılmıyorsam 1693'te, II. Viyana Kuşatması... Viyana ikinci kez Osmanlı orduları tarafından kuşatılıyor. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Vezir, Başbakan yani. Kuşatma 17 gün sürüyor ve Osmanlı ordusu açısından başarısızlıkla sonuçlanıyor. Viyanalılar açısından düşündüğümüzde ise zaferle sona eriyor.

Hatta meşhur "Kuru Hasan" dedikleri (Fransızcası *croissant* olan) ya da "ayçöreği" diye bildiğimiz şey bizim, bu kuşatmanın başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra icat edilmiştir. Yani Osmanlının Viyana'yı düşürememesinin onuruna "ayçöreği" icat edilmiş. "Neysel Müslümanlardan ya da Osmanlılardan (Türklerden) kurtulduk" anlamında. Bu yenilgiden sonra ne oluyor? Kenti fethedememiş olan Osmanlı ordusu Balkanlar üzerin-

* Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim görevlisi, *Liberation* gazetesi Türkiye muhabiri

den “soğuk hava dalgası” gibi Edirne’ye geri dönüyor. Edirne’de ordunun otağı var. O zamanlar tabii telefon, telgraf, faks, cep telefonu filan yok. Kuryeler aracılığıyla, İstanbul’da sarayda kalmış olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’ya “lütfen buraya, Edirne’ye buyurun” diyorlar. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, tarih bildiği için, yakın geçmişte de böyle şeyler olmuş, telaşa kapılıyor. Durum fena. Vezir, ordunun otağına çağrılıyorsa bunun anlamı belli.

Nitekim, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Edirne’ye varır varmaz görkemli bir törenle kellesini kaybediyor. Vezir kellesi tuzlanıyor ve Edirne Meydanında bir sınığa dikiliyor. Gelip geçen görsün diye, uzun süreli görsün diye de tuzlanmış kelle... Bu kelle yani, bir tür medya yerine geçiyor. Halk, Edirne’de Veziri Azam’ın kellesini görünce, “Vay bizimkiler maçı kaybetmiş” diyebiliyor. Kesik kelleyi gördüğünüz zaman, haberin ne olduğunu anlıyorsunuz. Altyazıya, yoruma filan gerek yok. Bu şekilde, Edirne Meydanı’nda doluşanlar, Edirne’ye gidip gelenler, tacirler, kervanlar aracılığıyla bütün Anadolu’ya, bütün Osmanlı topraklarına yayılıyor bilgi: “Düşüremedik Viyana’yı, ordu yine kaybetti.”

Kanlı medya ve yazılı basın

Aynı tarihte, toplar sustuktan, Osmanlı ordusu geri çekildikten sonra Viyana’da, bir-iki gün sonra Viyanalılar kahvelerinde tek yaprağa basılmış gazetelerinde “Şehrimiz kurtuldu” manşetiyle haberi okuyorlar. Bu da Viyanalıların medyası. Gazetelerinde hadi, *Vienna Courier* diyelim: “Kazandık yenilmedik” gibi bir başlıkla haberi okuyorlar.

Aynı tarihte birileri tuzlanmış kanlı bir kelleden bilgiyi alıyor, ötekisi aynı bugün gibi, bacak bacak üstüne atmış bir yandan kahvesini içip *croissant*'ını yiyor, bir yandan da elindeki gazeteden bilgi ediniyor. Aradaki medya farkı önemli. Birisi çok kanlı, diğeri çok selüloit. Çok vahim bir şey tabii. Bunu özel olarak sunun için anlattım: Türkiye, yaşadığımız toplum, bir yandan çok merkezi bir toplum, bir yandan da çok şiddetli bir toplum. Bakın, anneler babalar çocuklarını dövüyor, kocalar karılarını dövüyor, öğretmenler öğrencilerini dövüyor, ustalar çıraklarını dövüyor. Sokağa çıkıp hak aradığınız zaman, polis göstericileri dövüyor, hapishaneye düşerseniz gardiyanlar dövüyor, yahut bir başka resmi görevli dövüyor, işkence yapıyor. Düpedüz en çıplak hâliyle şiddet, simgesel/sembolik bir şiddet değil yaşadıklarımız. Ayrıca sembolik şiddet de var tabii. Çok şiddet içeren, şiddetle dolu bir toplumda yaşıyoruz.

Şiddet beraberinde korkuyu getiriyor. Şiddet olan yerde korku olur, korku olan yerde de şiddet olur. Mesela herhangi bir devlet dairesinde kapıcının şöyle durması korkutabilir sizi, ancak o öyle durmazsa amiri bir tane çıkar, onun için öyle duruyor.

Şimdi böyle bir toplumda, medya etiği, ahlak kuralı gibi alanlar müşkülâtli. Ben yaklaşık on yıldır üniversitelerde medya etiği dersi veriyorum. Bir yandan çok kolay, bir yandan çok zor. Zor, çünkü Türkiye'de olmayan bir şeyin dersini veriyorsunuz. Olmayan bir şey öğretilmez. Bir yandan da çok kolay, çünkü ters örnek çok. Herhangi bir gazetede medya etiğini ihlal eden bir sürü haber ve yazıyı çok kolay bulabilirsiniz. Öyle oturup ince ince, on saat araştırmaya lüzum yok. Şöyle yapıyordum: Öğrencilere, geçtiğimiz hafta içerisinde, bugünden itibaren gelecek derse kadar, radyoda, televizyonda, gazetede medya etiğine aykırı herhangi bir haber örneğini getirin. Gazete kupürü

ya da, radyo/televizyon ise, kısaca not alın, diyorum. Çocuklar için kolayına kaçmaya başladı. Ha bire *Reha Muhtar* haberleri getiriyorlar. Bu sefer kural değiştirmek zorunda kaldım: "Reha Muhtar haberi getirebilirsiniz, ancak bir koşulla, **'Medya etigine uygun olan Reha Muhtar haberi'** getirin dedim." Tabii kesildi, örnek getiremediler. Bu olay, doğrudan deminki "kelle-medya" hikâyesi ile ilgili.

"Kelle" yerine gömlek reklamı!

Bu gün Türkiye'de hâlâ kesik kelleler var: Köşe yazılarının vinyetine bakın, hepsinin kesik kellesi sırtır sağ ya da sol üst köşede. Sanki Edirne meydanından kalmalar!... Hasan Cemal, bu modayı yıkıp, kelle resmi yerine belden kesme bir yarım vücut koydu vinyetine. Ben de Hasan Cemal'e şöyle dedim:

"Daha kötü, bir insanın kellesi gidince, hiç olmazsa birdenbire bilinci de gider, bir şey hissetmez. Öyle köşe yazısı filan da yazamaz. Seni belinden kesmişler, hâlâ köşe yazısı yazabiliyorsun. Vahim bir şey, korkunç... Bir cinayet var."

Şiddetin varlığı şu bakımdan da çok kötü. Şiddet, sözün bittiği yerde başlar. Eğer söz mevcut sorunu halledemiyorsa, şiddet başlıyor. Sokakta meydana gelen herhangi bir kavgaya bakın, önce sözlü saldırılar olur. Bir sonraki aşamada yumruklar başlar. Biz gazeteciler öyle bir meslek seçmişiz ki, sözün bittiği yere kadar varız. Boksör değiliz, güreşçi değiliz, kavgacı da değiliz. Bizim işimiz söz ve yazı ya da görüntü. Sorunumuzu, derdimizi, neşemizi, duygularımızı, bilgi ve yorumlarımızı sözle, yazıyla, fotoğrafla, karikatürle, görüntüyle aktarıyoruz. Döverek değil.

Şimdi bir toplumda, söze üç dakika, şiddete yirmi dakika ayrılıyorsa, biz üç dakika içinde çok fazla bir şey yapamayız. Hukuk devleti ve hukuk anlayışı olmayan toplumlarda kurallara sahip olmak çok anlamlı bir şey değil. Kuralların varlığı yetmiyor, bunların toplum tarafından içselleştirilmiş olması gerekiyor. Oysa ki bizde yönetenler bile ne diyebiliyor: “Anayasa’yı bir kere delmekle bir şey olmaz”. Bunu hepimiz bir şekilde diyoruz: “Abi bir istisna yapalım”. Oysa, istisna bir kere olur, bizde kural haline geldi.

İlkeler de kural gibidir. İlke ve kural ya vardır ya yoktur, ya uygulanır ya uygulanmaz. “Bugün uygulayalım da, yarın hava yağışlı olursa uygulamayız”. Olmaz öyle şey. Hukuk devleti anlayışı Türkiye’de yerleşmemiş olduğu için, medya etiği bana Nihat Erim’in 1971’de 1960 Anayasası için söylediği gibi “lüks” geliyor. Çünkü istediğiniz kadar medya etiğini düzenleyici kurallar koyun, istediğiniz kadar sınırlamalar getirin, bunlar uygulanmıyorsa bir anlamı yoktur. Toplumda kurallara uyma anlayışı geleneği yoksa, bunu medya için yaratmak da zor, çok zor. Çünkü medya dediğinizde, toplumdan farklı bir şeyden değil, onun bir parçasından söz ediyorsunuz.

Etik konularda yerel medyanın avantajı

Yerel medya bence çok önemli. Şimdi dört değişik medya organını ele alalım:

- CNN International televizyonu,
- *Hürriyet* gazetesi,
- *Yeni Asır* gazetesi,
- Sivas’da yayımlanan yerel bir gazete (isim vermeyelim haksız rekabet olmasın).

Bu Sivas'taki yerel gazetenin yahut radyonun/televizyonun okur ve izleyicilerinin, CNN'e, Hürriyet'e ve Yeni Asır'a oranla olağanüstü avantajları var.

Baştan alıyorum: CNN global bir medya, dünya çapında yayın yapan bir televizyon kanalı. *Hürriyet* ulusal medya. Türkiye çapında yayın yapan bir gazete. *Yeni Asır* bölgesel bir medya. Ege ve bölgesinde yayın yapan bir gazete. Sivas gazetesi, radyo/televizyonu ise sadece Sivas kenti ile çevresinde yayın yapan bir gazete veya radyo/televizyon.

CNN'de muhabir, haber kaynağı ve televizyon izleyicisi arasındaki mesafe 10 bin km'ye kadar çıkabilir. Muhabir Atlanta'dadır, izleyicisi Pekin'dedir, haber kaynağı Bolıva'dadır. Şöyle, kocaman bir üçgen... Dolayısıyla, CNN muhabirinin ne izleyicisini, ne de haber kaynağını yakinen tanıma şansı var. *Hürriyet* için bu 10 bin km'lik uzaklık, bin ya da iki bin kilometreye düşer. Diyelim *Hürriyet*'in muhabir-okur-haber kaynağı üçgeninin köşeleri İstanbul-Diyarbakır-Rize olabilir. *Yeni Asır* için biraz daha kısadır bu üçgenin kenar uzunlukları. İzmir-Çanakkale-Bodrum mesela. Ancak Sivas gazetesi için bu üçgen Sivas'ın yüzölçümüne denk düşer. Bu şu demek: Üç tane önemli unsur vardır habercilikte biliyorsunuz; muhabir, haber kaynağı, okur. Sivas gazetesinde işte bu üç unsur arasındaki mesafeler çok kısa. Yani muhabir okuru çok iyi tanır, okur muhabiri çok iyi tanır. Okur bazen haber kaynağıdır veya resmi bir yetkili, ikisi de birbirini tanır, aradaki mesafe de çok yakındır. Belki de aynı sokakta oturuyorlardır. Haberin doğruluğu açısından olsun, gazete-okur ilişkilerinin içtenliği açısından olsun, birçok açıdan yerel medyanın önemli avantajları, kozları vardır.

Somut örneğe dönelim: CNN'de "Et fiyatları el yakıyor" diye bir haber yapamazsınız. Çünkü et fiyatları nerede artmıştır ki?... *Hürriyet*'te yapsanız böyle bir haber, keza aynı şekilde. *Yeni Asır*'da belki biraz daha az, ama Sivas'ta ya da başka herhangi bir yerelde durum şudur, deneyin isterseniz: "Et fiyatları el yakıyor" diye bir haber yapıldığını düşünün mesela. Kasap kazıklamaya çalışmış, muhabir de buna kızmış olsun, intikam almak için "asparagas" haber yapsın, "Et fiyatları el yakıyor" diye. Haber yerel gazetede yayımlansın. Bu asparagas haberi yapan muhabir, o kasabın önünden geçemez bir daha işinden evine dönerken. Uydurma haberin ömrü beş dakika sürer yerel medyada. Çünkü okur ile gazeteci yerelde birbirine mesafe olarak çok yakındır, bu nedenle de okur denetimi sıklıkla yerel medyada. Bu yüzden yerel basında kolay kolay asparagas haber yapamazsınız. Yapmaya kalktığınızda hemen o gün, gazetenize, radyonuza, televizyon kanalınıza bir iki saat içinde telefonlar, faksalar, elektronik postalar yağmaya başlar. Ya da kalkar bulunduğunuz yere gelir hesap sorar.

Yerel medyanın önemine bir örnek:

Fransa deneyimi ve sendikalar

"Doğru haber" yapmak için en uygun mecra, yerel medyadır. Ben yerel medyanın önemini, Fransa'da 1970'li yıllarda üniversitede okurken, *Fransız Gazeteciler Sendikası*'nın tüzüğüne baktığımda anladım. Çok zor bir mesleki süreçten geçiyor Fransız gazeteciler. Hiçbirimiz böyle bir aşamadan geçmedik. Fransız Gazeteciler Sendikası -orada genel olarak zaten sendikalar önemli- çok güçlü bir mekanizma oluşturmuş, bir gazetecinin yetişmesi için şöyle bir güzergâh öneriyor: İletişim fa-

külteleri mezunları ya da herhangi bir sosyal bilim eğitimi almış fakülte mezunu gazeteci adaylarını Sendika, önce altı aylık bir kursa tabi tutuyor. Gazeteciliğin temel ilkeleri, uygulamaları, etik kuralları, haber yazımı, kamera kullanımı gibi, işin ABC'sini öğretiyor.

Sonra da onu yerel medyaya gönderiyor.¹ Askerlik gibi iki yıl, yerel medyada çalışma zorunluluğu getiriyor gazeteci olmak isteyenlere. Yerel medya belki bizde küçümsenir, Fransa'da ise genç gazeteci sadece yetişmesi için değil, ama az önce belirttiğim nedenlerle, okura ve haber kaynağına yakın olması, bir süre onların denetimi altında çalışarak sorumluluk edinebilmesi için yerel basında çalışmak zorundadır.

Sonra geliyor merkeze. Paris'te ise, bütün bu altı ay ve iki yılın, yani toplam iki buçuk yılın deneyimlerini, topluca, bazen üçlü dörtlü gruplar halinde gözden geçiren bir altı aylık stajı daha var Sendika'nın. Çünkü Fransa'da Sendika veriyor basın kartını. Bu staj ve çalışma aşamalarını mecburi kılmasının nedeni basın kartı yani.

Ondan sonra da iki yıl uzman dergiye gönderiyor; mesela tenise meraklısınız, o zaman iki yıl tenis dergisinde çalışacaksınız. Tenis dergisinin farkı da şu: CNN'de ya da *Hürriyet*'de tenis haberi yaptınız, herhangi bir hata yapsanız da pek kimse görmez onu. Tenis meraklıları, tenis uzmanları hariç ki onlar da toplam okurun belki en fazla binde 1'i ya da binde 2'sidir. Ama tenis dergisini sadece tenis meraklıları ve ilgilileri okuduğu için orada hata yapamazsınız. Orada hata yaptınız mı *Hürriyet* ve CNN'den farklı davranırlar size, çünkü sizin uzmanlık dalınız.

¹ Ancak belirtelim ki 1970'li ve 80'li yıllarda büyük ölçüde uygulanan bu kural daha sonra, arz-talep mekanizması işin içine girip de Fransa'daki basının da, medyalasması ve tekellesmesi nedeniyle çok fazla uygulanamaz oldu.

Dolayısıyla yerel medyada okur ve haber kaynağına yakın olmak, uzman medyada da dakiklik, kesinlik, doğruluk öğreniyor artık orta yaşa yaklaşan gazeteci adayı. Gazeteci adayı bu iki yılı da bitirdikten sonra muhabir yardımcısı olarak -bu eskiden Türkiye’de de vardı, ancak o da kalktı- ulusal basında göreve başlıyor. Aşağı yukarı 27-28 yaşlarında muhabir yardımcısı olarak, tecrübeli bir muhabirin yanında çanta taşımak için değil ama araştırmalarını yapmak için muhabir yardımcısı olarak sürdürüyor mesleki kariyerini.

Bizde biliyorsunuz, patronun ya da gazetenin üst düzey bir yöneticisinin ya da büyük bir reklamvereninin tanıdığı iseniz, bu kadar sürünmenize gerek yok tabii. Biraz okuma yazma biliyorsan, hatta okuma bilmeye de pek gerek yok, sadece yazma biliyorsanız köşe yazarı bile olabilirsiniz. Kadınsanız yazma bilmek zorunda bile değilsiniz. Ama başka birtakım özelliklere ihtiyacınız olabilir...

Yani özetle kimi ülkelerde yerel medya bir okul ve orada edilen deneyim çok önemli...

Etik’den önceki soru

Nadire Mater ile konuşuyorduk, “bir süre sonra bu ‘etik’ sözcüğüne yasaklama getireceğiz” dedi. Acaba isten mi atılıyorz diye endişelendim önce. Son dört beş yıldır ulusal/yaygın medya ile yerel medyada etik sözcüğü çok sık telaffuz edilir oldu. Herkes bir şekilde etik’den bahsediyor. Nadire’nin anlatmak istediği de bu: “Etik sözcüğünden artık o kadar çok ve sıklıkla söz ediliyor ki, artık anlamını yitirdi, cılkı çıktı.”

Doğru önlem, *etik* sözcüğünü telaffuz etmemek değil herhalde. Ancak gerçekten de *etik*'in içeriğini doldurmak gerek. Pe ki nedir sahiden etik? Konuyla ilgili Türkçeyede çevrilmiş kitaplar var, uluslararası kurallar var. Bu yüzden ben işin teorik/akademik yanına çok az değineceğim. "Etik nedir?" yani "Basın yayın meslek ahlakı nedir?" sorusuna verilecek cevaptan önce, sorulması gereken bir soru var: "Biz neden gazetecilik yapıyoruz?" "Niye gazeteciyiz? Niye radyoculuk, niye televizyonculuk yapıyoruz?" Bu soruyu açmak da lazım: "Kimin için nasıl bir gazetecilik yapıyoruz?" Bu soruya verdiğiniz yanıtta göre, ahlaklı mısınız ahlaksız mısınız, etik'e uyuyor musunuz uymuyor musunuz ortaya çıkar.

Haber, ama nasıl haber?

Gazeteciliğin özü, **içinde yaşadığımız toplumu demokratikleştirirken, yurttaşları da özgürleştirecek bilgi ve görüşleri vermektir.** Yani bizim esas işimiz bilgi ve görüş aktarmak, ancak yurttaşlara aktarmaktır. Başbakan'a değil örneğin. Çünkü Türkiye gibi kırılğan/zayıf bir demokrasiye sahip ülkelerde, gazetecinin gerçekten son derece önemli bir işlevi var. Abartmadan söylüyorum, biraz *Don Kkışot*'uz biz.

"Şu starın külodu sarıydı". Haber mi bu şimdi? Bu bilgi, yurttaşların merak ettiği bir bilgi değil. Yahut merak etse bile, toplumun daha demokratik, bizlerin daha özgür olması için gerekli olan bilgi değil. Haber yaparken bu nedenle, bize gelen bilgiye, ulaşan belgeye, duyuma bu ölçütle bakmak lazım. Ne haberdir, ne değildir? Ne yayımlanır, ne yayımlanmaz? Ben haber yöneticiliği yaptığım zamanlarda, sayfaya ne girer ne girmez bu ölçüte göre bakardım, muhabir olarak da "hangi

bilgi haber yapmaya değerdir” sorusuna yanıt ararken yine bu ölçüte bakarak karar veririm. Bu benim uydurduğum ya da ortaya çıkardığım bir ölçüt değil elbet. Dünya literatüründe de, haber değerlendirmesinde bu ölçüt aranıyor.

Etik’e bir başka açıdan baktığımızda, **etik bir anlamda da vicdandır**. İnsani ve mesleki vicdan.

“Neden gazetecilik yapıyoruz?” sorusuna nasıl yanıtlar verilebilir şimdi bir bakalım:

“Ben yurttaşların daha barışçı ve özgür bir topluma katılarak yaşabilmeleri için kendilerine gerekli olan bilgi ve görüşleri aktarmak, üstelik bu bilgileri onların bakış açısıyla aktarmak için gazetecilik yapıyorum.”

“Meshur olmak için gazetecilik yapıyorum.”

“Ben, bir arsa meselemiz var da, belediyeye baskı yapıp o arsanın hissesini halletmek için gazetecilik yapıyorum.”

“Bir arkadaşın okula çocuğunu sokacağız, onun için simdilik gazetecilik yapıyorum.”

Ama eğer yukarıda sorduğum birinci soruyu ve birinci cevabı kabul edecek olursak, gazeteci bir vicdani sorumluluk yükleniyor. Böylelikle önce vicdani sorumluluk, sonra da kurallar geliyor.

İlke ve kurallar gökten zembille inmiyor!

Kuralların özelliği şu: Futbol sahası 90x60 metre boyutlarındadır ve futbol sahasında pingpong oynanmaz. Bu bir kuraldır. Pinpong oynamak istiyorsanız, pinpong masası ve filesini kuracaksınız. Raketleriniz ve topunuz olacak. Pinpong masasında da futbol oynanmaz. Basın yayın meslek ilkeleri de, gazetecilik yapılmaya başlandığından bu yana çıkan sorunların, elde edi-

len mesleki birikimin bir sonucu. Osmanlı Viyana önlerinden çekilirken kafelerde gazetelerini okuyanları esas alırsak, 400 yılı aşan süredir dünyada gazetecilik yapılıyor. Yani hiçbir meslek ahlak kuralı rasgele oluşmuş değil, zaman içinde yavaş yavaş oluşuyor. Bir haberi en az iki kaynaktan doğrulatmak gerekliliği kuralı mesela. Bu bir deneyimin, belki yapılmış hataların sonucu oluşmuş bir kural. Bunların neden ve nasıl oluştuklarını bilirsek, bu bilgiyi de vicdanımızla birleştirecek, doğru dürüst gazetecilik yapmak mümkün.

Gazetecinin üç sorumluluğu

Gazeteci üç makama karşı vicdani olarak sorumludur. Bu çok önemli bir üçleme. Gazeteci ilk olarak “gerçeğe” karşı vicdani bir sorumluluk duymak zorunda. Yani; “gerçek” neyse onu aktarmakla yükümlüüz, kendi kafamızdan bir şey eklemek, çıkarmak olmaz. “Gerçek” neyse sadece onu aktaracağız.

İkinci olarak, okura/izleyiciye/dinleyiciye karşı sorumluyuz. Gazetecilik biraz tiyatro gibidir, işin *show* yanı itibarıyla değil. Bir tiyatro grubu sahneye çıkıyor. O gün salonda koltuklarda oturan hiç kimse yoksa oyun oynanmaz ama, bir tek seyirci bile varsa 70 kişilik grup sahneye çıkıp oynamak zorunda. Bir gazete çıkartıyoruz, bir kişi bile okusa biz o gazeteyi yapmak zorundayız. Gazetecilik bu açıdan kamusal bir iş. Dolayısıyla “yurttaş” için iş yaptığımızı göre, ona karşı vicdani bir sorumluluğumuz var, o vicdani sorumluluk da gerçeği aktarmak.

Üçüncüsü, biz muhabir olarak editöre karşı sorumluyuz, daha çok da mesleki bir sorumluluğumuz var. Editör belirli bir hiyerarşik mekanizma içerisinde bizden birtakım taleplerde bulu-

yor. “Git Sivas Belediye Başkanı ile bir röportaj yap,” diye talep geldiği zaman, biz kalkıp Sivas’ın tarihi ya da eski belediye başkanları hakkında yazı haber yazamayız. Editör gazetenin tümünü kafasında çatmaktadır, muhabir olarak bizden beklediği haberler bu çatıya göre düşünülmüştür.

Ancak gazeteciler olarak bu üç “makama” (“gerçeğe”, “okura” ve “editöre”) duymamız gereken vicdani sorumluluk nadir olarak birbirini tutar. Yani “gerçeğe” karşı kesinlikle taviz vermeyecek şekilde bağlı olmamız lazım, ancak bu bağlılık bazen okura karşı sorumluluğumuzu yerine getirmekten bizi alıkoyabilir? Nasıl olur böyle bir durum? Diyelim, Galatasaray Spor Kulübü’nün yayımladığı bir dergide muhabir olarak çalışıyorsunuz ve son Galatasaray-Fenerbahçe derbisinde Fenerbahçe daha iyi oynadı. Kalkıp “Fenerbahçe şahane oynadı...” diye bir başlık atarsanız bu okurunuzun hoşuna gitmeyecektir. Bazen de editöre karşı sorumluluğumuzu yerine getiremeyiz. Mesela editör sizden bir rüşvet olayını araştırmanızı ister. Araştırır, dört dörtlük, mükemmel bir haber çıkarırsınız (buna da askeri deyimle “bomba” gibi haber denmez, sağlam haber denir). Ama gelin görün ki rüşvet alan resmi yetkili, editörün eniştisi çıkar. O haberi unutmanız gerekir...

Diğer yandan, bu üç sorumluluğumuz arasında bir hiyerarşi var. Gerekirse okura, ya da editöre karşı sorumluluğumuzdan taviz verebiliriz, ama “gerçeğe” olan sorumluluğumuzdan taviz verdiğimiz zaman gazetecilik biter.² Yani “gerçeğe” karşı vicdani sorumluluğumuzu yerine getirmedığımız andan itibaren gazeteci değiliz, propagandacıyız, patronun yahut editörün ya da okurun “damı”yız. Oysa ki bizim gazeteciler olarak öncelikle “gerçeğe” karşı sorumlu olmamız gerekir.

Etik olarak doğru gazetecilik için dört temel koşul

Medya etiğinden söz edebilmek için dört tane temel önkoşul bulunmaktadır. İlk olarak **düşünce** ve **ifade özgürlüğü**, etik kurallara uygun bir gazeteciliğin olmazsa olmaz ön koşuludur. Türkiye’de ise, basın özgürlüğünün temelini oluşturan düşünce ve ifade özgürlüğü yoktur. Bu özgürlüğün olmadığı yerde, gazetecinin etik kurallara uygun gazetecilik yapabilmesi mümkün değildir.

İkinci olarak, basın özgürlüğün gerçekleşebilmesi için **“haberin özgürce oluşabilmesi”** ve **“habere özgürce ulaşabilmesi”** gereklidir. “Haberin özgürce oluşabilmesi” için az önce belirttiğim gibi, düşünce ve ifade özgürlüğünün bulunması gereklidir. Ayrıca gazeteciler olarak bizim, rahatça habere gidebilmemiz gereklidir. Oysa Türkiye’de birçok yerde ve konumda gazeteci haberini özgürce yapmaktan alıkonulabilmektedir. Zaten eğer bir yerde yasak ya da gazetecinin sokulmadığı bir yer varsa, orada büyük bir ihtimalle haber vardır. Bu nedenle de, yurttaşın haber alma özgürlüğünü sağlayabilmek için gazetecinin özel olarak bu yasaklı yerlere, tabii yasal ve meşru yolları sonuna kadar deneyerek, zorlayarak girmeye çalışması gereklidir. Yani gazetecilik bir bakıma “sır çözme mesleğidir” ve en büyük sırrı da “devlet” elinde tutar. Onun için gazetecilik, doğal olarak bir muhalefet mesleğidir. Peki “habere özgür-

² Gazetecinin “gerçek” ile ilişkisi aslında sorunlu bir ilişki, bu sorun da söylemsel bir kurgu olan “gerçek” kavramının taşıdığı sorunlarla ilgili. Nitekim bu nedenle, gerçek kavramını (*) işaretli içinde kullanmayı tercih ediyoruz. Gazetecilik/habercilik pratiği ile “gerçek” ilişkisini felsefi bir sorun olarak tartışan bir çalışmayı, *BİA Habercinin Elkitabı* dizisinin dördüncüsü olan *Gazetecilik ve Habercilik*’te, Çiler Dursun imzalı, “Haber ve Habercilik Üzerine Düşünmek” başlıklı yazıda bulabilirsiniz (*editörün notu*).

ce ulaşmak” ne anlama gelir? Radyo ve televizyon kuruluşlarının yayınlarından RTÜK tarafından yayından alıkonulmaması demektir. A, B, C gazetelerinin İstanbul’da serbestçe satılırken Diyarbakır’da yasaklanmaması demektir. Gazete fiyatının bir günde 10 bin liradan, 100 bin liraya çıkmaması demektir. Yani okuyucu/dinleyici/izleyicinin habere özgürce ulaşabilmesinin önündeki her türlü engelin kalkması, yurttaşların istedikleri habere, istedikleri araçla erişebilmesidir.

Etik olarak doğru bir gazetecilik için gerekli üçüncü önkoşul, “Haberin temel değeri nedir?” sorusuna verilen cevapta saklıdır. Bir haberde ne olmazsa, o bilgi haber olmaz? Haberin en temel değeri “gerçektir”, ya da haberin “doğru” olması gerekir. Haber hızlı, ayrıntılı, renkli biçimde oluşturulmuş, ama “doğru” değil ise, haber değildir. Bu nedenle hız ya da başka herhangi bir haber unsuru, haberin doğruluğu/gerçekliğinden önemli olamaz.

Nihayet dördüncü önkoşul da insana saygıdır. Bu insana saygı demin bahsettiğim okurla ilgili. İnsana saygının çok çeşitli alanları var. Mesela mahremiyet ya da özel hayat alanı. Hangi “sanatçı”nın hangi diğeriyle “gece geç vakitte birlikte görülmesi” kimi ilgilendirir? Muhabirlerin “özel hayata girebileceği” bir tek durum vardır; o da kamu görevlilerinin özel hayatlarının kamusal görevlerini aksattığı durumdur. Oysa yanlış bir şekilde “kamuya mal olmuş kişilerin özel hayatı kamuyu ilgilendirir” derler. Bunu bir an “doğru” kabul edelim. Öncelikle, bir kişinin “kamuya mal olup olmadığını” kim saptayacak? Türkiye’de öyle ya da böyle biraz meşhur olmuş her kişiyi gazeteciler, “kamuya mal olmuş kişi” olarak kabul ediyorlar, sonra da yatak odası dahil her şeyini sergiliyorlar. Bu olmaz... Ancak az önce de belirttiğim gibi, istisnai durumlarda kamu görevlisinin

özel hayatı haber konusu olabilir. Hemen bir yaşanmış örnek vereyim: Tarihini tam olarak hatırlamıyorum ama, Tansu Çiller'in Başbakanlığı zamanıydı. Her sene Eylül ayında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu yapılır. Hükümet ve devlet başkanları gidip orada hükümetlerinin politikasını, önemli dünya konularıyla ilgili görüşlerini açıklar. Bu konuşma, zamanı beş altı ay önceden saptanan bir konuşmadır. Diyelim ki, Perşembe saat 15:30'da Başbakan Tansu Çiller'in adı kayıtlı, ilan edilmiş, BM Genel Kurulu'nda konuşma yapması gerekiyor. Çiller, kamu görevlisi tabii, çünkü Başbakan olarak Türkiye Cumhuriyeti hükümetini temsil ediyor. Perşembe günü geliyor, BM'de bütün devlet başkanları, hükümet başkanları Türkiye Başbakanını dinleyecekler. Ama saat 15:30 olmuş, Başbakan ortada yok. Türkiye'nin BM nezdindeki daimi büyükelçisi kürsüye onun yerine çıkıyor ve bir metin okuyor. Hiçbir şey de söylemiyor yani, "sayın Başbakanımız normalde konuşacaktı ama bir şey oldu, gelemedi, ben de onun adına konuşma yapıyorum" demiyor. Böyle bir açıklama da yok. Bu garip durumun nedeni gazetecileri ilgilendirir. Neden araştırılıyor, bulunuyor: Başbakanın oğlu hasta, New York'tan aşağı yukarı iki saat uzaklıkta bir yerde -tevatür farklı- tedavi görüyorken, ağrılıyor, Çiller de, BM'de olacak yerde, oğlunu görmeye gidiyor. Bu olayı bir iki gazeteci, o da dolaylı olarak dillendirdi basında. Bir insanın oğluya ilişkisi, oğlunun sağlığı, tamamen özel hayat konusudur, normalde bizi ilgilendirmemesi gerekir. Ancak, eğer o kişi kamu görevlisiyse ve de özel hayatının bir parçası olarak çocuğunun sağlığı ile uğraşmayı, kamu görevini yerine getirmeye tercih ediyorsa, bu gazeteciler olarak bizim haber konumuz olabilir. Gazetecilikte, insana saygının en önemli ölçütlerinden bir diğeri de, habercilik yapılırken, habere konu olanların dili, dini, ten rengi, ya da cinsel tercihlerinin eğer haberle ilişkili değilse belirtilmemesidir.

“Etik” ile “kanun” farkı ve etiğin önüne çıkan engeller

Kanunla etik kurallar arasında çok önemli bir fark var. Kanunu çiğnediğiniz zaman yaptırımını vardır, cezası vardır, söz konusu ceza da zaten aynı kanunda öngörülmüştür. Türkiye’de Basın kanunları daha çok basın işletmelerinin ve orada çalışanların işletmeyle/şirketle ilişkilerini düzenlemektedir. 212 sayılı kanun ile 1475 sayılı kanunlar böyledir mesela. Etik kuralları ise, Gazeteciler Sendikası, Gazeteci meslek örgütleri tarafından yapılır, kaleme alınır ve yayımlanır. En son Gazeteciler Cemiyeti’nin yayınladığı *Haklar ve Sorumluluklar Bildirgesinde* olduğu gibi, etik kurallar metnini mesleki açıdan deneyimli, bilgili arkadaşlarımız kaleme aldı. Ancak uzun tartışmalar, fikir alış-verişleri, danışmanlıklar sayesinde ortaya çıkmış olan bu bildirgenin, kanun gibi bir yaptırım gücü yok. Bu nedenle de bir etik kuralının uygulanma mecburiyeti yok. Dolayısıyla da gazetecilik yaparken meslek etik kurallarını/kodlarını ihlal etmenin bir yaptırımını yok. Ayrıca Bu etik kuralların uygulanmasını engelleyen olumsuz koşullar da var. Örneğin, hepimiz her gün yaşıyoruz, haberciliğin gerektirdiği sürat, etik kuralların uygulanmasını kimi zaman sekteye uğratabiliyor. 13:00 haber bültenine bir haber yetistireceğim diye çalışıyorsanız, eğer çok iyi muhabiriniz, altyapınız yok ise, haberde de rekabet var ise, etik kuralları gözardı edebiliyorsunuz istemeden. Çoğunlukla, haber atlamamak için, haber gerektiği gibi doğrulutulmadan yayına sokulabiliyor. Bir başka engel de, etik kurallara ilişkin “cehaletimiz”.

Etik kurallardan habersizseniz, kafanıza göre, “çok iyi haber” der ve yayımlarsınız. Bu arada ticari medyanın tabi olduğu pazar ko-

şullarıyla rekabet de, etik kuralların uygulanmasının önünde engel oluşturabiliyor. Okur/izleyici merak ediyorsa starların kaç kere estetik ameliyat olduğunu, siz de onu haber yapıyorsunuz, böylelikle “haber atlamamış” (!) oluyorsunuz. Bir başka engelleme de yine pazar koşulları nedeniyle almak zorunda olduğunuz reklamlardan kaynaklanıyor. Reklam aldığınız kuruluşlar/şirketler ile ilgili haberlerinizde daha “özenli” (!) davranmaya çalışıyorsunuz, gelir kaynağınızı kaybetmemek için.

Etik kurallara uygun gazetecilik için önlemler

Medya, etik kurallara uyulmasını engelleyen bu gibi durumlara ilişkin olarak, Fransızlar bazı çözümler üretmiş. Tabii, “sihirli” değil bu çözümler ancak gene de varlar. İşte Fransız basının geliştirdiği çözümler: İlk olarak şeffaflık. Gazetenin/muhabirin şeffaflığı etik kurallara uyulabilmesini kolaylaştırıyor. Bizlerin, gazeteci ve okur olarak, yurttaş olarak, gazetenin patronu kimdir, ne iş yapar, şirketleri hangi alanda aktif, ortakları kim, kimlerle iş yapıyor, bütün bunları bilmemiz lazım. Bilelim ki, A gazetesinde yayımlanan haberlerin, gazete sahibinin kendi ticari çıkarlarıyla ilgili bir yanının olup olmadığını anlayabilelim. A gazetesinin üzerinde etik kurallara uygun habercilik yapması için bir denetim, özdenetim oluşturabilelim. Bizde bu anlamda bir “şeffaflık” yok. ABD’deki dört büyük şebeke TV kanalından biri olan *NBC* nin patronu kim? *General Electric*. *NBC* televizyonunda *General Electric* ile ilgili bir haber yayımlandığı zaman haber bülteninde altyazı geçiyor: “NBC, *General Electric*’in bir yan kuruluşudur,” diye. Bu önemli bir bilgi ve izleyici böylelikle “bu kendi şirketleri, onun için *General Electric* ile il-

gili böyle olumlu haber veriyor,” diyebilme imkânına sahip olabiliyorlar. Türkiye’de böyle bir “şeffaflık” yok. Çok ilgili, dikkatli bir okur/izleyici değilseniz, bir gazetenin ne diye ha bire, kendi yan kuruluşu olan banka ile ilgili olumlu haberler verdiğini anlayamıyorsunuz.

İkinci önlem, etik kuralların ve gazeteciliğin doğru dürüst yapılması için mutlaka olması gereken bir koşul; bu da okur katılımının sağlanması. Okur için yapıyoruz bu işi, ama okurun gazeteye herhangi bir katkısı yok. Bizde “okur katılımı” denilince uzun yıllar genellikle eli kalem tutanların gönderdiği şiirler, ya da daha “politik” olup da; “Bizim kanalizasyon borusu patladı belediye neredesin,” diye soran okur mektupları anlaşıldı. Bunlar yayınlanmasın demiyorum, yayımlansın tabii. Ancak benim burada, medyayı etik kurallara uygun gazetecilik yapmaya zorlayacak okuyucu katılımı derken kastettiğim bu değil. Okur katılımı farklı biçimlerde olabilir, çeşitli örnekleri var bunun. İlk olarak, okurun gazetenin mülkiyetine katılması lazım. Başka ifadeyle, okurun/dinleyicinin o gazetede belirli bir hissesi olması, gazeteyi kendi gazetesini olarak benimsemesinin sağlanması gerek. İkinci olarak yine okurun gazetenin yayın politikaları üzerinde etkisi olması lazım. Zaten hisse sahibiyse genel kurula gelip gazetenin yayın politikasıyla ilgili görüşlerini belirtebilir. Biz haberciliği sözde, okur için yapıyoruz, ama onun bir yurttaş olarak gazetesinden/radyosundan beklentilerini hiç hesaba katmıyoruz. Halbuki gazeteci olarak sürekli okur denetiminde olsak, eminim şimdi yaptığımızdan çok farklı bir habercilik yaparız.

Üçüncü ve son önlem ise, “tartışma”nın gerekliliği. Gazeteci olarak, BİA eğitim çalışmaları kapsamında yaptığımız gibi mevcut gazetecilik pratiklerimizi etik kurallara uygunluk açı-

sından tartışmaya açmalıyız. Bu tartışmayı kendi kendimize olduğu gibi kendi aramızda ya da haber merkezlerimizde de yapmalıyız. Hangi bilginin, nasıl haber olması gerektiğini, hangi haberin yayımlanıp hangisinin yayımlanmaması gerektiğine öncelikle etik kurallar çerçevesinde tartışarak karar vermeliyiz. Bu tartışma sürecine okuyurlarımızı da katmalıyız. Oysa büyük gazetelerde, örneğin gazetenin 12. sayfasına hangi haberin gireceği bile genel yayın yönetmeninin iki dudağının arasında. Kimse de bir şey diyemez ona. Oysa, olmaz böyle bir şey. Biraz da onun için zaten gazeteler bu kadar kötü.

Yerel medyada etik ve yapılabilecekler

Fransız deneyiminin getirdiği az önce belirttiğim bu üç koşulu yerel medyada uygulayabilmek daha kolay. Çünkü, herkesin herkesi daha kolay tanıyabildiği, yüz yüze gelebilme imkânına sahip olduğu yerelerde, şeffaflık da, okur/dinleyici katılımı da, tartışma da daha kolay sağlanabilir. Peki etik kurallara uygun bir yayıncılık/habercilik için ne yapmanız gerek? Türkiye Gazeteciler Hak ve Sorumluluk Bildirgesi topu topu 32 sayfalık küçük bir kitapçık ve “haber şöyle yapılmalı, bunun için sizlere dikkat edin” diye haberciliğin temel ilkelerini içeren bir metin. Bu metni bilin ve elinizin altında bulundurun.

Başka ulusal ya da uluslararası metinler de var, gazeteciliğin etik kodlarını düzenleyen biliyorsunuz. Çok bilinenleri tekrarlamayayım da BBC'nin kendi radyo/televizyon yapımcıları için hazırladığı bir metin var, ondan söz edip bunu Türkiye'deki Gazeteciler Hak ve Sorumluluk Bildirgesi ile karşılaştırayım. BBC'ninki 276 sayfalık bir rehber. BBC'de toplam 4 bin-4 bin 500 kişi çalışıyor. Bunların, taş çatlasa 200'ü prodüktör. Pro-

düktörlerin izlemesi gereken kurallar var bu kitapta. “Yangın, polis, cinayet haberi nasıl yazılır?” “Nasıl, doğru haber yapılır?” hepsinin cevabı var rehberde. Ayrıca, Kuzey İrlanda sorunu, terör meselesi, televizyonda şiddetin nasıl verilmesi gerektiği gibi konular da, tek tek ve ayrıntılı bir şekilde 46 ana başlık altında toplanmış. Dahası bunlar her üç senede bir yenileniyor. Çünkü yeni sorunlar, hassasiyet gerektiren meseleler ortaya çıkıyor. Örneğin “insan klonlanması,” “insanın genetik kodlarıyla oynanmasının mümkün hâle gelmesi” gibi yeni gelişmeler, AIDS gibi yeni ve tehlikeli hastalıklar ortaya çıkıyor, bunların nasıl haber yapılacağı da rehberde dahil ediliyor. Dolayısıyla BBC yaptığı haberciliği, değişen ahlaki, etik, kültürel koşullara göre gözden geçiriyor. Şimdi burada bir eşitsizlik var. Türkiye’de 12 bin gazeteciye bu 32 sayfalık küçük kitap, 200 kişiye bu kadar ayrıntılı bir metin. Bir kural aslında ne kadar ayrıntılı ne kadar derin olursa bizim işimizi o kadar kolaylaştırır. İngiltere’de özellikle BBC’de 70-80 yıllık bir tecrübe böyle bir rehber ortaya çıkarmış işte. Bir konuda daha ekleme yapmak gerekiyor. “Tutuculuk” oldukça yaygın bizim medyamızda. Hangi kesimden olursa olsun, tutucuyuz biraz, sağcısı, solcusu, din-darı hepimiz. Herhangi bir televizyonda, gazetede ya da radyoda bir olayla ilgili bir haber vereceğimiz zaman, hemen en alışılmış, bilinen, tekrarlanan kalıp yargılarla yaklaşıyoruz olup bitenlere ve kimsenin aklından bu mevcut zihniyet kalıplarını gözden geçirmek gelmiyor. Bu biraz da zihinsel bir tembellikle ilgili. “Kıbrıs meselesi” örneğin olayı onlarca yıldır aynı şekilde anlıyor, anlatıyoruz. Ancak çok çok yenilerde, Kıbrıslı Türk muhalefetin varlığına, sesine kulak verdik de biraz, orada işlerin buradan görüldüğü/gösterildiği gibi olmadığını anladık. O hâlde, koşulsuz olarak bizi statükocu kılan bu zihinsel tembellikten de sıyrılmamız gerekiyor.

Yapılacak bir başka şey de, mümkün olduğu kadar etik kuralları içselleştirmek, vicdanımızın bir parçası haline getirmek. Sonuç olarak, elbette İkinci Viyana Kuşatması'ndan bu yana medya anlamında da çok şey değişti. Benzetmemizi sürdürürsem, Edirne meydanında sergilenen "kesik kellelerin" gördüğü işlevi, şimdi gazetelerindeki köşelerine, en hoş vesikalık fotoğraflarıyla yerleşen gazetecilerin yazdıkları aldı. Bunlar "steril" "temiz" ve "modern"ler. Bu olumlu bir adım... Ancak hâlâ alınacak çok yol var...

GAZETECİNİN HABER KAYNAĞINI AÇIKLAMAMA HAKKI

*Fikret İLKİZ**

Gazetecilerin habercilik yaparken karşılaştıkları önemli hukuki sorunlardan bir tanesi; “haber kaynağının açıklanması” veya “açıklanmaması” ile ilgilidir. Sorunu daha açık biçimde koymak gerekirse, acaba gazetecinin haber kaynağını açıklamama hakkı var mıdır? Hemen cevap verelim. Evet **gazetecinin haber kaynağını açıklamama hakkı vardır**. O zaman bu hakkın kaynağı nedir ve nasıl düzenlenmelidir? Aşağıda kısaca bu soruların yanıtlarını vermeye çalışacağım.

Avrupa Konseyi 1995'te, “Kitle İletişim Araçları” politikası konusunda, “medyanın bilgi alma ve yayma hakkını” tartıştı. Konu, “medyadaki tekelleşmenin nasıl önüne geçilebilir?” “Medyada saydamlık” ve “kamu yetkililerinin elinde bulunan belgelere

* NTV/CNBC-e Hukuk danışmanı, BIA Hukuksal Destek Birimi danışmanı

erişim nasıl sağlanabilir?”, “gazetecilerin bilgi kaynaklarının gizliliği ve güvenliği nasıl sağlanabilir?” gibi sorular çerçevesinde Konsey gündemine gelmişti.

Konsey üyesi ülkeler toplantı sonucunda, 1991 tarihli *AGİK* (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) Moskova Toplantısı Belgesi'nin 26. Maddesi'ne göndermede bulunarak; iletişim hakkını, medyanın bilgi, haber ve görüşleri toplama, yayma hakkı dahil olmak üzere ifade özgürlüğü hakkının önemini, bir kez daha tekrarladılar. Bağımsız bir medya için temel insan hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasından tüm hükümetler sorumlu tutuldu. İfade özgürlüğü hakkının kullanılmasında yasayla konulacak sınırlamaların uluslararası sözleşmelerle kabul edilen ilkelere uyumlu olması, demokratik toplum düzeni için koşul kabul edildi.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi (AKBK), 29 Nisan 1982 tarihli “**Anlatım ve Bilgilendirme Özgürlüğü Bildirisi**”nde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 10. Maddesi'yle düzenlenmiş haklara uyulmasının sağlanması için; “**sansür**” ya da herhangi bir “**keyfi denetim ve zorlamanın önlenmesi**” ve “**düşünce ve görüşlerin çeşitliliğini yansıtan, bağımsız ve özerk bir medyanın varlığının korunması**” maddelerini kabul etmişti. Amaç ise, “ifade özgürlüğü hakkının genişletilmesi” olarak belirlenmişti.

Kaynak açıklamama hakkı

Konuyla ilgili sonuç alıcı adım, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 8 Mart 2000 tarihli 701. toplantısında atıldı; üye devletlere gazetecilerin “**haber kaynaklarını açıklamama hakları**” konusunda *R(2000) 7 sayılı Tavsiye Kararı* aldı. Komite:

“İfade ve bilgi özgürlüğüyle ilgili 1982 Bildirimi’nde belirtildiği üzere, ifade ve bilgi edinme özgürlüğünün demokratik bir toplumun en önemli ilkelerinden olduğu, her bireyin ve toplumun gelişiminin öncelikli şartı olduğunu bir kez daha belirterek;

“Demokratik toplumlar için bağımsız, özgür ve çoğulcu bir medyanın gelişimini sağlayacak uygun olanakların hayata geçirilmesinin önemini vurgulayarak; gazeteciliğin özgürce ve kısıtlama olmaksızın gerçekleştirilmesinin ifade özgürlüğü hakkını oluşturduğu ve halkın genel çıkarlarıyla ilgili sorular konusunda bilgilenme hakkının temel önkosulu olduğunu kabul ederek;

“Gazetecilerin haber kaynaklarını korumalarının, gazetecilerin olduğu kadar medyanın da özgürce çalışabilmesinin en önemli şartlarından biri olduğunu belirterek;

“Birçok gazetecinin mesleki etik kurallarında, gizli olarak aldıkları haberlerin kaynağını açıklamalarını yasakladıklarını hatırlatan; bazı üye devletlerin hukuk sistemlerinde gazetecilerin ve kaynaklarının korunmasına dair sözleşmenin 10. Maddesi uyarınca, gazetecilerin haber kaynaklarını saklama haklarının bazı görev ve sorumluluklar taşıdığını hatırlatan 15. b Maddesi uyarınca;

“Avrupa Parlamentosu’nun, gazetecilerin haber kaynaklarının gizliliği ve memurların sahip oldukları bilgileri açıklama haklarıyla ilgili 1994 kararlarından hareketle;

“Aralık 1994’te Prag’da gerçekleştirilen kitle iletişim politikalarıyla ilgili 4. Bakanlar Konferansı’nda gazetecilik özgürlükleri ve insan haklarıyla ilgili 2 sayılı karar doğrultusunda anlaşmazlık ve gerginlik durumlarında gazetecilerin korunmasıyla ilgili R(96) 4 sayılı kararını hatırlatılarak üye devletlerin hükümetlerine şu önerilerde bulunmaktadır:

“1. Bu kararın ekinde sunulan ilkeleri hukuk ve iç hukuk uygulamalarında hayata geçirmek.

“2. Gerektiğinde bu kararı ve ekini geniş kitlelere yaymak.

“3. Ve bu metinleri özellikle idari makamların, polisin ve yargı ile gazetecilerin, medya ve bunların mesleki kuruluşlarının dikkatine sunmak.”

Haber ve haber kaynağı nedir?

Diğer yandan, Türkiye’de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin R(2000) 7 Sayılı Karara Ek Kararının ne olduğu konusunda “Yeni Yüzyıl İçin Yeni Oluşum Hukukçular Derneği” tarafından bir toplantı düzenlendi. 1 Haziran 2000 tarihinde İstanbul’da gerçekleşen toplantıya çok az gazeteci ve hukukçu katıldı. Ancak toplantı önemliydi.

Toplantının katılımcılarından, Avrupa Konseyi Medya Bölümü Uzmanı *Ramon Prieto Suarez* hem bu tavsiye kararını, hem de medyanın seçim kampanyalarının takibiyle ilgili R(99) 15 sayılı tavsiye kararının mahiyetini anlattı. Bu tam zamanında yapılmış bir katkıydı. Çünkü; o tarihlerde, gazeteciler bakımından “tavsiye kararlarının” niteliği ile çelişen, ancak TBMM’ye gönderilmek istenen bir yasa tasarısı ile karşı karşıyaydık.

Komite’nin R(2000) 7 sayılı Karara Ek “**Gazetecilerin Haber Kaynaklarını Açıklamama Haklarıyla İlgili İlkeler**” hakkındaki 8 Mart 2000 tarihli tavsiye kararında: “**Gazeteci**” terimi; “düzenli, bir şekilde veya profesyonel olarak haber toplayan ve bu haberlerin her türlü kitle iletişim araçlarıyla halka ulaşmasını sağlayan tüm hakiki veya tüzel kişileri”, “**Haber**” terimi ise; “metin ses ve/veya görüntü şeklinde tüm olay, görüş veya fikir aktarımlarını” tanımlıyor. “**Kaynak**”, bir gazeteciye bilgi sağlayan tüm kişiler, “**bir kaynağı tanımlayan haber**” terimi ise haber kaynağının tanınmasını sağlayacak türden bilgiler olarak tanımlanmış.

“**Bir kaynağı tanımlayan haber**” teriminde geçen, kaynağın tanınmasını sağlayacak bilgi türlerinden ne anlaşılması gerektiği ise şöyle sıralanıyor:

1. Bir kaynağın adı, kişisel verileri, sesi veya görüntüsü.
2. Bir gazetecinin bir kaynaktan aldığı haberin nasıl elde edildiğiyle ilgili ayrıntılı bilgiler.
3. Bir kaynak tarafından gazeteciye verilmiş olan haberin yayımlanmamış kısmı.
4. Gazetecilerin kişisel verileri ve mesleki faaliyetlerindeki işverenleriyle ilgili bilgiler.

Tavsiye kararındaki **birinci ilkeye göre**; üye devletler kendi hukuki düzenlerinde, iç uygulamalarında AİHS'nin 10. Madde-si'nde yazılı hakların tanınmasını amaçlamalıdır. Asgari standart olarak değerlendirilmesi gereken bu ilkeler doğrudur; gazetecilerin bir kaynağı tanımlayan haberleri açıklamama haklarının **"açık ve ayrıntılı bir şekilde korunmasını"** sağlamalıdır. Tüm hükümetlerin görevi, iç hukuklarında ifade özgürlüğü hakkını "asgari standart" olarak almaktır. Yani, **"Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ulusal sınırlara bakılmaksızın, bir görüşe sahip olma, haber ve düşünceleri elde etme ve bunları ulaştırma özgürlüğünü de içerir. Bu madde Devletin radyo yayıncılığını, televizyon ve sinema işletmeciliğini izne bağlamasına engel değildir"** şeklindeki AİHS'nin 10. Maddesi'ndeki "ifade özgürlüğü", gazetecilerin haber kaynaklarını açıklamama hakkının asgari standardı olarak kabul edilmiştir. Hükümetler gazetecilerin bu haklarını "açık" ve "ayrıntılı bir biçimde korumakla" yükümlüdürler.

İkinci ilkede, **"haber kaynakları"**nın aynı korumadan yararlanması kabul ediliyor. Gazetecilerle olan mesleki ilişkileri sonucunda, topluma basın yoluyla haber yayan kişi veya haberin yayınlanması yoluyla **"kaynak belirten bir haber"** hakkında

bilgi edinen her kişi, tıpkı gazeteci gibi bu ilkelerle tanımlanan koruyucu uygulamalardan yararlanabilmelidir. Böylelikle alınan tavsiye kararının gazeteciler kadar, haber kaynakları bakımından da titiz olduğunu, koruma kurallarının hem gazeteci, hem de haber kaynağı için geçerli kabul edildiğini görüyoruz.

Kaynak açıklamama hakkında sınır nedir ?

Acaba gazetecilere tanınan bu hakka bir sınır koymak gerekir mi ve sınır ne olmalıdır?

İfade özgürlüğüne getirilen sınırlamalar AİHS'nin 10. Maddesi'nin 2. paragrafında sırayla sayılmıştır:

"Bu özgürlükleri kullanırken ödev ve sorumluluk içinde hareket edilmesi gerektiğinden, **ulusal güvenlik, ülke bütünlüğü veya kamu güvenliği, suçun veya düzensizliğin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması, başkalarının şeref ve haklarının korunması, gizli bilgilerin açığa vurulmasının önlenmesi, yargılama organının otorite ve tarafsızlığının korunması amacıyla**, demokratik bir toplumda gerekli bulunan ve hukukun öngördüğü formalitelere, şartlara, yasaklara ve yaptırımlara tabi tutulabilir."

İfade özgürlüğüne kamusal makamların müdahalesindeki hükümetlerin takdir hakkı ise, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin denetimine tabi kılınmıştır. Tavsiye Kararı'nda da "**Gazetecilerin kaynak belirten haberleri açıklamama hakları, Sözleşmenin 10. Maddesi'nin 2. paragrafında belirtilenler dışında hiçbir şekilde kısıtlanmamalıdır**" denilerek kaynak açıklamama hakkının sınırları **üçüncü ilke** olarak gösterilmiştir.

Bu durumda acaba kaynak belirten bir haber; Sözleşmenin 10. Maddesi'nin 2. paragrafında yazılı sınırlamalardan birisinin ko-

nusuna girerse, örneğin “suçun veya düzensizliğin önlenmesiyle” ilgili olursa sorun nasıl çözülecektir?

Kaynak açıklamama hakkının kullanılmasında Tavsiye Kararı üçüncü ilkeye açıklık getirmiştir. 2. paragrafta gösterilen ve “sınırlamalardan” birinin konusuna giren kaynak belirten bir haber kaynağının, iç hukuk düzeninde açıklanması yasa gereği olsa bile; hatta aynı haber kamu çıkarı doğrultusunda gazetesinin kaynak açıklamama hakkının önüne geçse, kamu çıkarı daha üstün kabul edilse dahi, üye devletlerin yetkili makamları **“haber kaynağını açıklamama hakkının önemine”** ve **“İnsan Hakları Mahkemesi içtihadında bu hakka tanınmış olan salt üstünlüğe özel dikkat”** göstermelidir. Öncelikle ilk koşul; haberin 2. paragrafta gösterilen sınırlamalardan birisinin konusuna girmesidir. Eğer haberdeki kaynağın açıklanmasının getireceği yarar, haberin kaynağının açıklanmamasının doğurduğu kamu yararının önüne geçiyorsa, ondan daha üstünse ve koşullar **“yeterince hayati”** ve **“ciddi bir karakter”** sergiliyorsa, hükümetin yetkili makamları adı geçen haber kaynağının açıklanması yolunda karar alabilir. Bu karar tatmin edici bir karar olmalıdır. Yani hükümet haber kaynağının açıklanması yönünde karar almadan önce; tüm alternatif yolları denemiş ve tüketmiş olmalıdır. Dolayısıyla, **haber kaynağının açıklanmasıyla elde edilecek hukuksal yararın, kaynağın açıklanmamasından doğacak kamu yararının önüne geçmesi gereklidir.** Bu gereklilik ise şu koşullara bağlanmıştır :

- Haber kaynağının açıklanmasının gerekliliği kanıtlanmalıdır,
- Koşullar yeterince hayati ve ciddi bir karakter sergilemelidir,
- Kaynağın açıklanması gereği, temel bir toplumsal gereksinime yanıt vermemelidir,

- Üye devletler kaynak belirten bir haberin açıklanması gereğini değerlendirme/takdir hakkına belli bir ölçüde sahiptirler, ancak bu değerlendirme/takdir de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi denetimine tabidir.

Sonuç olarak; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin R(2000) 7 sayılı Karara Ek "**Gazetecilerin Haber Kaynaklarını Açıklamama Haklarıyla İlgili İlkeler**" hakkındaki 8 Mart 2000 tarihli Tavsiye Kararı'nda, hakkın sınırı ayrıntılı olarak üçüncü ilkede belirlenmiştir. Özetle tekrarlanırsa; kaynak açıklamasının getireceği yarar "**yeterince hayati**" ve "**ciddi bir karakter**" sergilemelidir. Açıklanmasının gerekliliği kanıtlanmalı, temel bir toplumsal gereksinime yanıt vermelidir. Hükümetlerin bu konularda takdir hakkı vardır ve bu hakkını kaynağın açıklanması yönünde kullanılabılır. Bu takdirin "ifade özgürlüğü"nü ihlal edip etmediği Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin denetimine tabidir.

Gazeteciden hangi koşullarda açıklama beklenir?

Bakanlar Komitesi'nin R(2000) 7 sayılı Karara Ek "Gazetecilerin Haber Kaynaklarını Açıklamama Haklarıyla İlgili İlkeler" hakkındaki 8 Mart 2000 tarihli Tavsiye Kararı'nın 4. ilkesine göre:

"Bir gazetecinin, bir kişinin onur veya haysiyetine tecavüzü dolayısıyla görülmekte olan bir davada adı geçen kanıtların doğrulanması için yetkili makamlar ulusal usul hukuku uygulayarak kendilerine sunulan tüm delilleri inceleyebilir fakat gazeteciden kaynak belirten haberlerini açıklanmasını talep edemezler."

O halde; acaba gazeteciden hangi koşullarda "açıklama" yapması beklenecektir? Bunun yanıtı ise 5. İlke ile açıklanmaktadır.

- “a. Bir kaynağı tanımlayan haberdeki kaynak açıklaması yönünde bir talep, ancak adı geçen haberin açıklanmasından doğrudan yasal çıkarılan kişi veya resmi makam tarafından gerçekleştirilebilir.
- “b. Böyle bir açıklama talebinden önce gazeteciler ‘kaynak belirten haberlerin açıklanması hakkı’ ve bu hakkın ‘sınırlar’ konusunda yetkili makamlar tarafından bilgilendirileceklerdir.
- “c. Kaynak belirten haberi açıklamadığı gerekçesiyle bir gazeteci hakkında verilen her türlü cezai karar ancak sözleşmenin 6. Maddesi’ne (Adil Yargılanma Hakkı) uygun olarak gazetecinin dinlendiği bir davanın sonucunda ve hukuki makamlarca verilebilir.
- “d. Kaynak belirten bir haberi açıklamadığı gerekçesiyle cezaya çarptırılan her gazeteci, konunun başka bir hukuki makam tarafından değerlendirilmesini talep edebilir.
- “e. Gazetecinin kaynak belirten bir haberi açıklaması yönünde yapılmış olan talebe, örneğin mahkeme çağrısına uyması durumunda, yetkili makamlar veya yargıç/yargı kurulu örneğin AİHS’nin 6. Maddesi gereğince kamuyu olayın dışında tutarak veya haberin gizliliğine bizzatıhi uyarak adı geçen açıklamanın sınırlarını belirlemek yönünde bir dizi önlem alabilir.”

Tavsiye Kararı’nın 6. ilkesinde, emniyet güçleri veya hukuki makamlar tarafından kaynak belirten haberlerin elde edilmesi halinde; bu eylemlerin amacını teşkil etmese dahi, açıklamanın 3. ilkenin uygulanmasıyla doğrulanmış olması dışında, adı geçen bu haberlerin daha sonraki mahkemelerde kanıt olarak kullanılmasını engellemek yolunda bazı önlemler alınmasını önermektedir. Gazetecilerin yazışma ve görüşmeleri engellenmemelidir. Böylece gazetecinin veya haber kaynağı oluşturan kişinin “gözlem altına alınması, izlenmesi” kararları veya benzer önlemler ile gazetecilerin konutlarında, çalışma mekanlarında yapılan arama sonucunda tutulan arama ve diğer zabıt tutanakları, yazışmaları veya bu kişilerin iş faaliyetleri konusundaki tutanaklar; 6. ilke ile hukuka aykırı kabul edilmiş-

tir. Başka bir deyişle “hukuka aykırı yollarla elde edilmiş” sayıdıklarından bu tutanakların mahkemelerde “kanıt” olarak kullanılmaması önerilmiştir.

Tavsiye Kararı'nın 7. ilkesi ile gazetecilerin kendi kendini suçlaması önlenmek istenmiştir. Yani,

“Bu metinde belirtilmiş olan ilkeler ceza mahkemelerindeki öz suçlamayla ilgili koruma ilkeleriyle ilgili ulusal yasaları hiçbir şekilde sınırlandırmamalıdır ve gazeteciler adı geçen bu yasalar uygulandığı sürece kaynak belirten haberlerin açıklanmasıyla ilgili koruyucu uygulamalardan yararlanmalıdırlar.”

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi denetimi ve gazeteci Goodwin

Gazetecilerin “Haber Kaynaklarını Açıklamama Hakları” konusundaki Tavsiye Kararı'nın kaynağı, Londra'da *Morgan-Grampian* Yayıncılık şirketinin yayımladığı *The Engineer*'da stajyer gazeteci olarak çalışmaya başlayan *William Goodwin*'in, İngiltere'ye karşı yaptığı şikâyet başvurusu üzerine verilen 27 Mart 1996 tarihli Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararıdır. (Goodwin v. İngiltere 16/1994/463/544)

Söz konusu olayda, İngiliz Mahkemeleri, hakkında haber yayımlanacak özel şirket lehine aldığı kararlarla, gazeteciden haber kaynağını açıklamasını ve belgelerini teslim etmesini istemiştir. Gazeteci Goodwin “kaynağı tanımlayan haberlerini” açıklamayınca 1981 tarihli Mahkemeye Saygısızlık Yasası'na aykırı hareket ettiği için para cezasına mahkûm olmuştur.

William Goodwin, Londra'da *Morgan-Grampian* Yayıncılık şir-

ketinin yayımladığı *The Engineer*'da stajyer gazeteci olarak çalışmaya başlar. Goodwin'e, daha önceden bazı şirketlerin çalışmalarıyla ilgili bilgi vermiş olan bir kişi telefon açmıştır. Kaynak kişi; gazeteciye *Tetra* şirketinin 5 milyon sterlin borç alacağını, zarar ettiğini ve mali sorunları olduğu konusunda bazı bilgiler vermiştir. Gazeteci de, şirket hakkında bir makale yazmak ve kendisine verilen bilginin hem doğruluğunu kontrol etmek, hem de bu bilgiyle ilgili olarak görüş almak amacıyla *Tetra* şirketini arar. Bilgi, *Tetra*'nın üst düzey yetkililerine verilmiş olan ve üzerinde "Son Derece Gizli" ifadesi yazılı "gizli şirket planı" taslağından elde edilmiştir. Taslağı sekiz adet numaralı kopyası vardır ve bir dosya ortadan kaybolmuştur.

Tetra şirketi bilgilerin haber olarak yayımlanması durumunda, diğer firmaların güvenini tamamen yitireceğini, siparişlerinin iptal edileceğini ve iflas etmesi halinde de yaklaşık dört yüzden fazla kişinin işsiz kalacağını ileri sürerek Mahkeme'ye başvurur. Yüksek Temyiz Mahkemesi 1981 tarihli "Mahkeme'ye İtaatsizlik Kanunu"nun 10. bölümünde yer alan "Hiçbir mahkeme bir kişiden açıklama yapmasını talep edemez ve hiç kimse sorumlu olduğu yayında yer alan bilginin kaynağını açıklamayı reddettiği için mahkemeye itaatsizlikten suçlu bulunamaz. Meğer ki, mahkeme adalet veya ulusal güvenlik yararına veya düzensizliğin veya suçun engellenmesi için açıklamada bulunmanın gerekli olduğuna kanaat getirmiş olsun" hükmüne göre yayını geçici tedbir kararıyla durdurur. Kararını tüm ulusal gazetelere bildirir.

Goodwin ve yayın şirketine, telefon konuşması notlarının, ellerinde veya kaynakta bulunan *Tetra* şirketine ait tüm plan kopyalarının teslimi, kaynak kişinin kimliğinin Mahkeme'ye bildirilmesi emrini verir. Mahkeme bu kararı "adalet yararına" ge-

rekli gördüğü için vermiştir. Kaynak kimlik mahkemeye açıklanırsa, ancak o zaman kaynak aleyhine yasal kovuşturmayla başlanabilecek ve konunun kamuya daha fazla yayılmasını önlemek için de ihtiyati tedbir kararı verilebilecektir.

Gazeteci ve yayın şirketi mahkeme emrini yerine getirmeyiz. "Emrin durdurulması" için Temyiz Mahkemesi'ne ve Lordlar Kamarası'na başvurur. İstekleri kabul edilmez, temyiz başvuruları reddedilir. Yüksek Mahkeme 10 Nisan 1990 tarihinde Goodwin'i "mahkemeye itaatsizlikten" 5 bin İngiliz sterlini para cezasına mahkûm eder.

Goodwin, 27 Eylül 1990 tarihinde haber "kaynağının kimliğini açıklamasını talep eden" mahkeme emrinin ifade özgürlüğünü ihlal ettiğini ileri sürerek Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na (AİHK) başvurur. Komisyon şikâyeti "kabul edilebilir" bulmuştur. Başvuru AİHM'de karara bağlanır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararında; ifade özgürlüğünün demokratik toplumların ana dayanaklarından biri olduğunu ve basına tanınan korumanın özel bir öneme sahip olduğunu hatırlatmıştır.

Gerekçelerinden en dikkat çekici olanı ise şudur :

"Gazetecilik kaynaklarının korunması, hukuklarda ve üye devletlerin pek çoğundaki mesleki yürütme ilkelerinde (basın meslek ilkelerinde veya etik değerlerinde) belirtildiği ve gazetecilik özgürlükleri hakkındaki bazı uluslararası belgelerde onaylandığı üzere, **basın özgürlüğünün ana koşullarından biridir.** (Diğerlerinin arasında bakınız 4. Avrupa Bakanlık Düzeyinde Kitle İletişim Politikası Konferansında -Prag 7-8 Aralık 1994- alınan Gazetecilik Özgürlükleri ve İnsan Hakları Kararları ve Avrupa Parlamentosunun Gazetecilerin Kaynaklarının Gizliliği Kararları, 18 Ocak 1994 tarihli Avrupa Topluluğu Resmi Bülteni No. C 44/34).

"Böyle bir koruma olmadığı takdirde, kaynaklar, kamu yararına olan me-

selelerde kamuyu bilgilendirmek konusunda basına yardımcı olmaktan kaçınabileceklerdir. **Özetle, basının hayati nitelikteki kamunun bekcı köpeği olma rolü sarsılabilecek ve basının doğru ve güvenilir bilgi sağlama yeteneği kötü yönde etkilenebilecektir.**

“Demokratik toplumda basın özgürlüğü için kaynakların korunmasının önemi ve kaynak açıklamama emrinin potansiyel dondurucu etkisi göz önünde bulundurulduğunda, kamu yararından daha üstün bir talep maruz kılmadığı sürece böyle bir düzenleme 10. Madde ile çelişiktir. Mevcut vakanın verilerine 10. Madde'nin 2. paragrafında düzenlenen demokratik toplum gerekleri ölçütünü uygularken bu noktalar hesaba katılmıdır. Genel prensip itibarıyla, ifade özgürlüğüne herhangi bir sınırlama getirecek 'gereklilik' ikna edici bir şekilde tesis edilmelidir ('gereklilik' ölçütüne hâkim ana prensipler ifadesi için bakınız 26 Kasım 1991 tarihli Sunday Times v. İngiltere kararı -no. 2-, A Serileri no 217, sayfa 28-29, § 50)”

Sonuç olarak AİHM kaynağı açıklama emriyle getirilen hukuki amaç ile bu amaca ulaşmak için kullanılan hukuki düzenlemeler arasında makul bir orantılılık ilkesi bulunmadığına karar vermiştir. AİHM'e göre:

“Tetra şirketi haklarının İngiliz hukukuna uygun olarak korunması için başvuru gazetecinin ifade özgürlüğüne sınırlama getiren açıklama emrinin, ulusal yetkililerin takdir özgürlüğüne sahip olmalarına rağmen, demokratik toplumlarda Sözleşmenin 10. Maddesi'nin 2. paragrafında sayılan ifade özgürlüğü sınırlamaları anlamında gerekli olduğu düşünülemez. Mahkeme, hem başvuru gazeteci için haber kaynağını açıklaması emrinin, hem de emri yerine getirmedığı için para cezasına mahkûm edilmesinin ifade özgürlüğünün ihlali olduğuna ve gazeteciye İngiliz hükümetinin 37595 İngiliz Sterlini tazminat ödemesine 27 Mart 1996 tarihinde karar vermiştir” (Goodwin v. İngiltere 16/1994/463/544).

Stajyer gazeteci Goodwin'in mahkeme emrini yerine getirmeyerek haber kaynağını açıklamaması üzerine AİHM'in verdiği bu karardan sonra başlayan çalışmalar sonucunda, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin R (2000) 7 sayılı Karara Ek

“Gazetecilerin Haber Kaynaklarını Açıklamama Haklarıyla İlgili İlkeler” hakkındaki 8 Mart 2000 tarihli Tavsiye Kararının kaynağı gazetecinin/bireyin ifade özgürlüğüdür.

Goodwin'in başvurusu üzerine AİHM, İngiltere'nin “ifade özgürlüğünü” ihlal ettiğine karar vermiştir. Mahkeme; demokratik toplum düzeninde basın özgürlüğünün sağlanması ve bundan topluma sağlanan çıkar ile gazeteci için getirilen böyle bir sınırlandırmanın meşru amaçla orantılı olup olmadığına ve aradaki dengeye bakmıştır. Sonuç olarak basının rolü ve toplumun bundan sağladığı çıkar ağır basmıştır.

Türkiye’de gazetecinin kaynak açıklamama hakkı

Gazetecilikte haber kaynağının korunması basın özgürlüğünün en önemli unsurlarından biridir. Böyle bir koruma olmazsa, gazetecilerin haber kaynakları, toplumun genel çıkarlarını ilgilendiren konularda yapacakları yardımdan vazgeçebilirler. Böylece, basın vazgeçilmez rolü olan “gözlemcilik” görevini yerine getiremeyebilir.

Basının kesin ve inandırıcı bilgi ve haber verme yeteneği zayıflatılmış olur. Gazetecilik kaynaklarının önemi dikkate alındığında, mahkemelerin haber kaynaklarını açıklama konusunda verdikleri kararlar yasalara uygun olsa bile, basının bilgi verme ve toplumun gerçekleri öğrenme hakkı üzerinde olumsuz etki yapar. Bu etki demokratik toplum düzeninde meşru amaçla bağdaşmadığı için, gazetecilik kaynağının gizli olmasına yönelik kısıtlamalar AİHM'in son derece titiz incelemesi altındadır.

Acaba biz iç hukukumuzda Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin tavsiye kararına göre bir düzenlemeyi yaparak gazetecilere haber kaynaklarını açıklamama hakkını ne zaman tanıdık?

“Haber kaynaklarını açıklamama hakkı”

ve yasa gerekçesi

3 Aralık 2002'de 58. Hükümet tarafından “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” hazırlanarak Meclise sevk edilmiştir. 4778 sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” Tasarısı ile 5680 sayılı Basın Yasası'nda değişiklik önerilmiştir. İşte önerilen bu değişiklik gazetecilerin “haber kaynaklarını” açıklaması ile ilgili olan düzenlemedir.

Bu Tasarının gerekçesini 3.10.2001 tarihinde Anayasa'da yapılan değişiklik oluşturmuştur. Anayasa'da yapılan değişiklikten sonra artık temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunulmayacaktır. Temel hak ve özgürlükler sadece Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen nedenlere bağlı olarak sınırlandırılabilir ve bu sınırlandırma için mutlaka yasa olacaktır. Yani; Anayasa'da benimsenen sınırlandırmalar için mutlaka yasa olacaktır. Bu değişiklik gereği doğal olarak hak ve özgürlüklerde değişim ve genişleme sağlanmıştır.

Başbakan Abdullah Gül tarafından imzalanarak Meclis'e sevk edilen bu tasarının ikinci gerekçesini ise “Uyum Yasaları”nın tümünde görülen Ulusal Program oluşturmaktadır. Hükümet, Tasarının ikinci gerekçesini şöyle açıklamaktadır:

“10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan Avrupa Birliği Toplantısında tam üyelik için ülkemizin aday olarak kabul edilmesiyle yeni bir boyut kazanan Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, her geçen gün yoğunlaşmaktadır. Tam üyeliğe giden süreçte hem ülkemizin, hem Avrupa Birli-

ği'nin karşılıklı yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu bağlamda, ülkemizle ilgili olarak 4 Aralık 2000 tarihinde onaylanan 'Katılım Ortaklığı Belgesi'nin ardından, 19 Mart 2001 tarihli ve 2001/2129 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla kabul edilen 'Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı', 24 Mart 2001 tarihli ve 24352 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

"Çağdaş demokrasiler, temel hak ve hürriyetleri sağlamayı hedef alan çoğulcu, katılımcı düşünceye dayanan ve hoşgörü ortamında gelişen sistemlerdir. Çağımızda insan hakları ve temel hürriyetlerin tanınması, evrensel bir ilgi konusu olmakla kalmamış; bunların güvence altına alınarak aykırı uygulamalardan korunması ve daha ileri düzeyde gerçekleştirilmesi amacıyla bazı uluslararası kuruluşlar oluşturulmuş ve bu kuruluşlar bünyesinde çeşitli uluslararası belgeler kabul edilmiştir. Bu kuruluşların başında, hemen hemen tüm dünya ülkelerini kapsayan Birleşmiş Milletler Teşkilatı ile demokratik Avrupa ülkelerinin siyasal birliği olan Avrupa Konseyinin geldiği bilinmektedir. Konuyla ilgili uluslararası belgelerden en önemlileri, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Avrupa Konseyi bünyesinde imzalanan ve kısaca 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' olarak anılan İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme ve eki protokollerdir."

İşte bu ikinci gerekçede de gösterildiği gibi Hükümet özellikle "Ulusal Programı" ve temel insan hak ve özgürlüklerini esas almaktadır. Çeşitli yasalarda değişiklik öngören bu Tasarı'nın yasallaşması ile bir yandan Anayasa'da yapılan değişikliklere uyum sağlanmış olacak, diğer yandan da *Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı* çerçevesinde çeşitli yasalarda değişiklik yapılması amacı gerçekleştirilmiş olacaktır.

Hükümetin önerdiği yasa tasarısı

Hükümetin 5680 sayılı Basın Yasası'nın 15. Maddesi'ne yapılmasını önerdiği değişikliğin madde gerekçesi aynen şöyledir:

"Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarına göre, basının haber kaynaklarını açıklamaya zorlanmaması, basının demokratik toplumlardaki fonksiyonunu yerine getirmesi ve kamunun bilgilene hakkının zedelenmemesi için gerekli görülmektedir. Bu çerçevede, maddeyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarına uyum sağlanması amaçlanmaktadır."

Bu madde gerekçesi gazetecilerle ilgili olmasına rağmen Hükümet tarafından önerilen değişiklik sadece gazete sahiplerini (mevkute sahibi/sürelî yayın) kapsayacak biçimde kaleme alınmıştır. Hükümet önerisi aynen şöyledir:

"**MADDE 4** - 15.7.1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanununun 15. Maddesi'ne aşağıdaki fıkra eklenmiştir: 'Mevkute sahibi, haber kaynaklarını açıklamaya zorlanamaz.'"

Tasarıda bu maddenin 15. Madde'den sonra gelmek üzere düzenlenmesi, doğru değildir. Her ne kadar 5680 sayılı Basın Yasası'nın Üçüncü Bölümünde "Mevkute Sahibinin Hakları" düzenlenmiş olsa da, maddenin içeriği mevkute sahibinden çok gazeteci ve sorumlu müdürü ilgilendirmektedir. Yasanın Üçüncü Bölümündeki bu düzenleme çerçevesinde 14. Madde'ye göre mevkute sahibinin beyanname verildikten sonra bir sene içinde mevkuteyi neşretmesi gerektiği veya neşrolunmaya başlandıktan sonra neşrine beş yıl süreyle ara verilirse beyannamenin sağladığı haklarının düşeceği yazılıdır.

Yasanın yürürlükte olan 15. Maddesi ise aşağıdaki gibidir:

"**MADDE 15** - Bir mevkutenin hususi fedakârlık ihtiyarıyla elde edip yayımlandığı haber, yazı ve resimler mevkute sahibinden müsaade alınmadıkça neşirlerinden 24 saat geçmeden başka mevkuteler tarafından yayımlanamaz. Hususi fedakârlık ihtiyarıyla elde edilen yazı ve resimler için mevkute sahibinden izin almak mecburidir."

Görüldüğü üzere 15. Madde'nin sağladığı koruma herhangi bir gazetede yayımlanan haber veya fotoğrafların 24 saat geçmeden bir başka yayın organı tarafından yayımlanmasını önlemeye yöneliktir. Konu **iktibas yasağıdır**. Dolayısıyla Tasarıyla, 15. Madde'den sonra gelecek şekilde Basın Yasasına böyle bir ek madde düzenlenmesinin mantığını anlamak güçtür. Yasa koyucu sadece Bölüm başlığında "Mevkute Sahibinin Hakları" yazılı olduğu için bu maddeyi ekleyecek en uygun yerin 15. Madde olduğunu düşünmüş olabilir. Aslında Basın Yasası'nın düzenlenmesinde "gazeteciyi koruyan" veya haklarını güvenceye alan herhangi bir madde olmayıp "sınırlandırmalar" yer aldığı için; gazetecilerin haber kaynaklarını açıklamama bakımından 15. Madde'den baskaca da uygun bir madde gözükmemektedir. Bu ek maddeyle bir hak düzenlenmekte ve haber kaynaklarını açıklamama hakkı tanınmaktadır. Yasa koyucu genellikle yasalarla hak düzenlemesine değil, hakların sınırlandırmasına alışkın olarak yasa üretmektedir. İşte bu yüzden görüşümüze göre; böyle bir ek maddeyle "hakkı koruyan" düzenleme yapmak zorunda kalındığından ek maddeye yer bulmakta sıkıntı çekilmiştir. Fakat yine de 15. Madde sonuna eklenen bu fıkranın Yasa'nın "Basında Mesuliyet" hâllerinin düzenlediği 4. bölümde ve 16. Madde'nin 1. ve 2. bölümlerinde düzenlenmesi daha mantıklı olacaktı.

İkinci sakınca ise şudur: Haber kaynaklarının açıklanıp açıklanmaması konusu doğrudan doğruya "sorumlu müdür" ve "gazeteciler" in sorumluluk ve yetkisindedir. Gazeteci ve sorumlu müdür ve hatta haber kaynağı, "açıklama" zorlamalarına karşı "yasal güvence" içinde olmalıdır ki; "kaynak açıklamama hakkı" hukuki güvenceyle korunabilsin. Kuşkusuz bu hak mevkute sahibine de tanınmalıdır. Gazete sahibinin haber kaynaklarını açıklama hakkının korunması da doğrudur, ama bu konuda öncelik gazetecilerindir. Tek başına ve sadece "mekute sahibinin" kaynak açıklamama hakkının korunması

hukuki bir korunma sağlamayacağı gibi pratikte gazeteciye tanınmayan bir hakkın onun işverenine tanınması yaşamın olağan akışına aykırıdır. Gazeteciler toplumun en dinamik unsurları olduğu gibi; toplumun çağdaş demokrasiye ulaşmasında ve daha ileri gitmesinde tartışma açılmasında, toplumun her türlü yolsuzluklardan korunabilmesinde ve yolsuzlukların haber olabilmesi için “gazeteciler” haber kaynaklarını açıklamaya zorlanmamalı ve haber kaynağı da korunmalıdır. Hukuki korunmaya gereksinimi olan gazeteciler yerine, onun işvereni hukuki korumaya almak çelişkili bir yaklaşımdır. Ayrıca taslakta yer aldığı gibi maddeyle getirilen düzenlemenin sadece “mevkute sahibi” ile sınırlı tutulması gerekçeyle çelişkilidir. Bu çelişkinin giderilmesi gerekli olmuştur. Ama yine de 58. Hükümet’in Basın Yasası’nda değişiklik önerirken bile önceliği gazeteciler yerine “mevkute sahiplerine” tanıdığı konusundaki görüşümüzün ipuçlarından birisi de budur.

Basın yasası değişikliği ve tanınan hak

Yukarıda açıklanan hatalı önerme ile; Yasa Taslağının Genel Gerekçesi ve Madde gerekçesiyle çelişen bu durum Anayasa Komisyonu’nun 11.12.2002 günlü ve 4 karar sayılı Raporu ile giderilmiştir.

Anayasa Komisyonu’nda Tasarı’nın çerçeve 4. Maddesi üzerindeki görüşmeler sırasında getirilen düzenlemenin basın özgürlüğü açısından önemine dikkat çekilmiştir. Anayasa Komisyonu’nda verilen değişiklik önerisiyle, her ne kadar “sorumlu müdür” yerine “mesul müdür” denilmişse de; maddede geçen “mevkute sahibi” ibaresinden sonra gelmek üzere “**mesul müdür ve yazı sahibi**” ibaresinin eklenmesi kabul edilmiştir. Madde Anayasa Komisyonu’nda aşağıdaki son hâlini almıştır:

“MADDE 4: 15.7.1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanunu’nun 15. Maddesi’ne aşağıdaki fıkra eklenmiştir. “**Mevkute sahibi, mesul müdür ve yazı sahibi** haber kaynaklarını açıklamaya zorlanamaz.”

4778 sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” 02.01.2003 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir. 11.01.2003 tarihli ve 24990 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece 4778 sayılı Yasa’nın 4. Maddesi’yle, eklenen fıkrayla, Basın Yasası’nın 15. Maddesi aşağıdaki gibi değiştirilmiştir:

“MADDE 15: Bir mevkutenin hususi fedakârlık ihtiyarıyla elde edip yayımlandığı haber, yazı ve resimler mevkute sahibinden müsaade alınmadıkça neşirlerinden 24 saat geçmeden başka mevkuteler tarafından yayımlanamaz. Hususi fedakârlık ihtiyarıyla elde edilen yazı ve resimler için mevkute sahibinden izin almak mecburidir. Mevkute sahibi, mesul müdür ve yazı sahibi haber kaynaklarını açıklamaya zorlanamaz.”

Sonuç yerine

Türkiye son Ulusal Programı kabul ettikten sonra “haber kaynaklarının açıklanmaması hakkı” kavramına daha farklı yaklaşmıştır.

Sonuçta, 2 Ocak 2003 kabul tarihli yasa değişikliği ile “kaynak açıklamama hakkı” başta “mevkute sahipleri” olmak üzere, “gazetecilere” (geniş yorumuyla ve Basın Yasası 15. Madde’nin son fıkrasında yazılı biçimiyle “yazı sahiplerine”) ve “mesul müdürlere” tanınmıştır.

Artık mevkute sahipleri, mesul müdürler ve yazı sahipleri haber kaynaklarını açıklamaya zorlanamazlar.

YAYIN YASAKLARI: SANSÜR, HUKUK VE HABER

*Fikret İLKİZ**

Türkiye’de medya üzerinde sansür var mıdır? Sansürün dayandırıldığı yasal düzenlemeler nelerdir? Bu ve benzeri soruların yanıtlarını 9 Ocak 2004’te Ankara Barosu tarafından düzenlenen Hukuk Kurultayı’nda sunduğum “Yayın Yasakları” başlıklı tebliğle dayanarak tartışmaya açacağım.

“Bireyin bilgilenmesinden korkmayan, çağdaş demokratik siyasal sistemler, çoğulcu, uzlaşmacı, saydam yönetimlerdir. Böyle bir siyasal sistemin oluşturulmasının “olmazsa-olmaz” koşulu, sağlıklı, “bireysel ve toplumsal bilgilenme” sisteminin oluşturulmasıdır.”

(Çetin Özek. Tünel. 1999. Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına)

* NTV/CNBC-e Hukuk danışmanı, BİA Hukuksal Destek Birimi danışmanı

İlk patlamalar üzerine verilen Birinci “yayın yapılmasının yasaklanması” kararı

15. 11. 2003 günü Neve Şalom ve Beth İsrail sinagoglarında meydana gelen ilk patlamaları

İstanbul 15. 11. 2003 tarihinde, Türkiye tarihinde eşi görülmemiş bombalı saldırılarla sarsıldı. Beyoğlu Kuledibi ve Şişli Osmanbey’de bulunan 2 sinagogun yakınlarında bomba yüklü araçların yol açtığı “eşzamanlı” şiddetli patlamalarda ilk saptamalara göre 20 kişi yaşamını yitirdi.

Sinagoglarda sabah 08. 00’de başlayan ayinlerden yaklaşık 1.5 saat sonra bomba yüklü araçlar havaya uçuruldu. İlk patlama Betyaakov Sinagogu’nun arka kapısının bulunduğu Osmanbey Nakiye Ergül Sokak’ta saat 09. 30’da meydana geldi. Şişli’deki patlamanın hemen ardından Galata’da Neve Şalom Sinagogu’nun bulunduğu Büyük Hendek ile Kuledibi caddelerinin birleştiği yerde, şiddetli bir patlama daha oldu.

Beyoğlu ve Şişli ilçelerindeki Neve Şalom ve Betyaakov sinagoglarını hedef alan patlamalarda Hahambaşı İsak Haleva ve oğlu Yasef Haleva’nın da aralarında bulunduğu 303 kişi yaralandı. Cumartesi ayını (Şabat) nedeniyle toplam 700 Yahudi cemaati üyesinin bulunduğu Neve Şalom ve Betyaakov sinagoglarını hedef alan saldırılar nedeniyle Osmanbey ve Kuledibi savaş alanına döndü.

Ev, işyeri ve araçlara da büyük zarar veren patlamaların şiddetinden dolayı, olaydan 4 saat sonra dahi çevreden ceset parçaları¹ toplandı.

¹Cumhuriyet 16.11.2003 “Terör İstanbul’da. Diğer yazılı basında tüm gazetelerde geniş çapta yer alan bu haber olayın meydana geldiği yerlerden yapılan naklen yayınlarla 15.11.2003 tarihinden itibaren radyo ve televizyonlardan sürekli yayınlanmıştır.

Birinci yayın yasağı: sinagog patlamaları üzerine; İstanbul I No.lu DGM'nin 18. II. 2003 gün ve 2003/ 594 müteferrik sayılı "yayın yapılmasının yasaklanması" kararı

İstanbul DGM. C. Başsavcılığının "yayın yasağı" istemi

Patlamalardan beş gün sonra; İstanbul DGM. C. Başsavcılığı 18. II. 2003 tarih ve 2003/2307 sayılı yazıları ile 15. II. 2003 tarihinde Beyoğlu ve Şişli'de meydana gelen Sinagog yanında kamyonet kasasına yerleştirilmiş patlayıcı maddelerin infilakı sonucunda çok sayıda vatandaşımızın ölümü ve yaralanması olayı ile ilgili olarak İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesine, olaylarla ilgili yayınların yasaklanması için basvurmuştur. İstanbul DGM Başsavcılığı 15. II. 2003 tarihinden itibaren sürdürmeye başladığı hazırlık soruşturması sırasında "hazırlık tahkikatının selametini ihlal edici nitelikte yayınlar yapıldığının saptanması" üzerine olayların meydana geldiği tarihten üç gün sonra 18. II. 2003 tarihinde yayın yasağı konulmasını istemiştir.

İstanbul DGM C. Başsavcılığı yürüttüğü hazırlık soruşturması sırasında; yazılı ve görsel yayın organlarında Basın Yasasının 30'uncu maddesine aykırı olarak yayın yapıldığını ve bu nedenle olaylarla ilgili olarak sürdürülen hazırlık soruşturmasının selametini ihlal edici nitelikte yayın yapılmasının yasaklanması talep edilmiştir. Başsavcılık istemini Anayasanın 28. maddesine ve 5680 sayılı Basın Yasanın 30 uncu ve Ek I. inci maddesine dayandırmaktadır.

2.2. Mahkemenin “yayın yapılmasının yasaklanmasına” dair birinci kararı

İstanbul DGM. C. Başsavcılığının bu istemini “yasal ve yerinde gören” İstanbul I No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesi 2003 / 594 Müt. sayılı ve 18. II. 2003 tarihli Müteferrik Kararı ile “yayın yapılmasının yasaklanmasına” karar vermiştir. İstanbul I No.lu DGM yapılan başvuru üzerine Savcılık talebini özetledikten sonra talebin yasal ve yerinde görüldüğünü belirterek;

Anayasanın 28 ve 5680 sayılı yasanın Ek I. maddeleri gereğince;

Yazılı, sesli ve görsel basın - yayın organlarında, yukarıda zikredilen olayla ilgili olarak yapılan hazırlık tahkikatı içeriğine ilişkin ve hazırlık tahkikatının selametini ihlal edecek nitelikte yayın yapılmasının yasaklanmasına (...)

karar vermiştir. Bu karar yazılı basın olarak gazetelere ve dergilere, görsel yayın organlarından televizyonlara ve işitsel yayın organları olan radyolara tebliğ edilmiştir.

Birinci yayın yasağına karşı itiraz

Yayın organları tarafından YAYIN YASAĞININ kaldırılması için yapılan az sayıdaki itirazları altı ana başlık altında toplamak olanaklıdır.

3. 1. Yayın yasağı kararı anayasanın 28. Maddesine aykırıdır

1982 Anayasasının 28. maddesinin birinci fıkrasına göre “Basın hürdür, sansür edilemez.” Basın hürriyetinin sınırlandırılmasında 26. ve 27. madde hükümleri uygulanır. 28. maddenin 5.

fıkrasında ise Devletin iç ve dış güvenliği, ülkesiyle milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanmaya veya isyana teşvik eder nitelikte bulunan haber veya yazıyı yazarlar veya bastırınlar veya aynı amaçla basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait yasa hükümleri uyarınca sorumlu olurlar. Tedbir yoluyla dağıtım yargıç kararıyla, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de yasanın açıkça yetkili kıldığı merciinin emriyle önlenabilir. Sınırlandırmalar sayılanlarla sınırlıdır.

28. maddenin 6. fıkrasında ise; "Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hakim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz" denilmiştir.

Anayasaya göre olaylar hakkında "yayım yasağı konamaz". Asıl olan ilke budur. Olaylar hakkında yayım yasağı koymak yasaktır. Sadece 28. maddenin 6. fıkrası bu ilkeye tek bir istisna getirmiştir. Bu istisna ise "yargılama görevinin etkiden uzak tutulması" amacına yöneliktir.

Aksi takdirde yazılı, görsel ve işitsel yayınlara "yayım yasağı" konursa ortaya basın yayım özgürlüğünü, ifade özgürlüğünü, halkın haber alma özgürlüğünü tıpkı "sansür" gibi ağır şekilde "tehdit" eden "sınırlayıcı/önleyici" bir tedbir kabul edilmiş olur. Bu nedenle "yayım yasağı" açıklanan yargılama görevinin etkiden uzak tutulması için ve bu amaçla, sınırlı olarak çok dar biçimde uygulanabilir.

Anayasanın 26. maddesinin başlığı ise "Düşünceyi açıklama ve yayım hürriyeti"dir. Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayım hakkına sahiptir. Maddenin ikinci

fıkrasında bu hürriyetin “sınırlandırma” halleri tek tek sayılmıştır. Maddenin son fıkrası ise, bu hürriyetin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usullerin “kanunla” düzenleneceğini ifade etmektedir. Anayasanın 27. maddesi ise bilim ve sanat hürriyetidir.

Yukarıda açıklandığı üzere Anayasanın 28. maddesinin üçüncü fıkrasındaki emredici hükme göre de; basın hürriyetinin sınırlandırılmasında Anayasanın 26 ve 27. madde hükümleri uygulanır.

Bu durumda, anılan 26. madde hükmüne göre; bu hürriyetlerin kullanılması, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir. (Anayasa Madde 26 fıkra 2)

Sonuç olarak 26. maddede sayılan sınırlandırma nedeni de “yargılama görevinin gereğine uygun yerine getirilmesi” amacıdır. Ortada bir yargılama olacaktır. Yasayla belirtilecek sınırlar (Anayasa Madde 26 son fıkra - 4) içinde ve yargıç kararı ile ancak olaylar hakkında yayın yasağı konabilir. Bu durum istisnai hallerde ve sınırlı olarak uygulanacaktır.

Bu durumda Anayasanın 28. maddesine aykırı düşen İstanbul I No.lu DGM'nin “**yayın yapılmasının yasaklanmasına**” dair bu kararı, Anayasada düzenlenmemi olan bir “sınırlandırma” nedeni yaratılarak yasada gösterilmeyen biçimde “yayın yasağı” konulduğundan; basın özgürlüğüne müdahale niteliğindedir. Karar hukuka aykırı olduğundan kaldırılmalıdır.

Basın yasasının ek-1. maddesine göre

“yayın yasağı” konamaz

İkinci uyum yasası olarak bilinen **4748 sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”** (09. 04. 2002 gün ve 24721 sayılı R. G) ile hangi hallerde mevkute ve mevkute tanımına girmeyen basılmış eserlerin dağıtımının önlenebileceğini düzenleyen Basın Kanunu Ek Madde 1’in, birinci ve ikinci fıkraları değiştirilmiş ve tek bir fıkra olarak yeniden düzenlenmiştir. Üçüncü fıkra yürürlükten kaldırılmıştır.

Maddenin eski birinci fıkrasındaki mevkute/gayri mevkutel-erde dağıtımın önlenmesi için sayılan suçlarla ilgili **Türk Ceza Kanununun** “Cürümler” başlıklı İkinci Kitabının “Devletin şahsiyetine Karşı Cürümler” başlıklı **Birinci Babının Birinci Faslında** (Devletin Arsiulusal şahsiyetine Karşı Cürümler Madde 125- 145 arası), **İkinci Faslında** (Devlet Kuwetleri Aleyhine Cürümler Madde 146-163 arası) ve **Dördüncü Faslında** (Geçen Fasıllar Arasında Müsterek Hükümler Madde 168- 173 arası) yer alan suçların sayıldığı ibare ve **311 ve 312. maddelerinde** yazılı suçları veya **devlete ait gizli bilgileri ihtiva eden** ifadeleri madde metninden çıkarılmıştır.

Ek madde 1’in ikinci fıkrasında yer alan aynı ifade ve Türk Ceza Kanunu’nun **426. maddesindeki (müstehcen hareketler)** ve müstehcen şarkı; haysiyete dokunacak şekilde matbua satışını düzenleyen 428. maddedeki suçlar ile “6187 sayılı “Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun”da yer alan suçları veya devlete ait gizli bilgileri ihtiva eyledikleri iddiasıyla aleyhlerine soruşturma ve kovuşturmaya geçilmiş” ibareleri de fıkradan çıkarılmıştır.

Eski Ek Madde l'in ikinci fıkrasında yer alan **Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun** (5816 Sayılı Yasa) yeni düzenlemede korunmuştur. Anayasanın 174. maddesi kapsamında yer alan İnkılap kanunları aleyhine işlenen suçlar birinci fıkraya dahil edilmiştir.

Çıkarılan ibareler yerine dağıtımın önlenmesi ve toplatılması ile ilgili olarak "**devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması, suç işlemenin önlenmesi . . .**" kriterleri getirilmiştir.

Ek Madde l'in birinci fıkrasındaki yeni düzenlemeye göre sayılan bu kriterler ile 5816 sayılı Yasa veya Anayasanın 174. maddesindeki inkılap kanunları aleyhine işlenen suçlar için "**tedbir yoluyla soruşturma safhasında**" Cumhuriyet Savcılığının talebi üzerine sulh ceza hakimi tarafından, kovuşturma safhasında ise görevli mahkemece her türlü basılmış eserin dağıtımının önlenmesine ve toplatılmasına karar verilebilir.

Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet Savcılığınca yazılı olarak karar verilebilecektir. Bu halde C. Savcısı kararını en geç 24 saat içinde Sulh Ceza Yargıcının onayına sunacaktır. Sulh Ceza Yargıcı 48 saat içinde kararını açıklar, aksi halde C. Savcılığının kararı kendiliğinden hükümsüz kalacağı kabul edilmiştir.

Ek Madde l'in üçüncü fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır. Suçların basın yoluyla işlenmeleri halinde suçu ihtiva eden süreli ve mevkuze sayılmayan (süresiz) basılmış eserlerin basımında kullanılan **makinelere ile diğer basım aletlerinin müsaderesine karar verilmesi hali**, Ek Madde l'de ikinci fıkra olarak yeniden düzenlenmiştir.

Kaldırılan Ek Madde 1'deki üçüncü fıkraya yerine yapılan yeni düzenlemeyle “**Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin temel ilkeleri ve milli güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan**” mahkumiyet hali getirilmiştir. Bu tür bir suçtan dolayı mahkumiyet halinde Ek Madde 1'in ikinci fıkrasına göre “faillerden bir veya birkaçına ait olmaları şartıyla suçu ihtiva eden mevkute veya mevkute sayılmayan basılmış eserlerin basımında kullanılan makineler ile diğer basım aletlerinin müsaderesine de karar verilir”.

Bu durumda “**dağıtımın önlenmesi**” ve “**toplatma**” gibi sonuçları birbirine yakın iki sınırlandırma halinin ne zaman ve hangi koşullarda uygulanacağı sınırlı olarak sayılmıştır. Yani bu haller **Ek Madde 1'e göre; devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, milli güvenlik, kamu düzeni, genel ahlak, suç işlenmesinin önlenmesi, 5816 sayılı yasaya aykırılık, Anayasanın 174. maddesinde yer alan inkılap kanunları aleyhine suçlardır.**

Kaynağı; 1982 Anayasasının 28. maddesi ile Anayasanın 30. maddesi olarak gösterilen Ek Madde 1'deki toplatma veya dağıtımın önlenmesi halleri tartışmalıdır. Çünkü Ek 1'de sayılan haller Anayasa Madde 28'de gösterilen hallerden daha geniş bir biçimde maddeye konulmuş ve takdire dayalı karar verilmesine olanak sağlayacak biçimde düzenlenmiştir. Maddenin bu düzenleniş biçimiyle Anayasaya aykırı olduğu çok açıktır.

Açıklanan nedenlerle Basın Yasasının EK Madde 1'i uygulamak suretiyle, basın özgürlüğüne aykırı uygulamalara neden olmak için bu maddeyi istisnai hallerde başvurulan bir hukuki önlem olarak kabul etmek gereklidir. Aksi takdirde Ek Madde

Anayasanın 28. ve 30. maddelerine aykırı olduğundan aykırılık ciddi görülmeli ve maddenin iptali için konu Anayasa Mahkemesine götürülmelidir.

Anayasanın 28. maddesinin beşinci fıkrasındaki **yayın dağıtımının önlenmesi** veya sekizinci fıkrasındaki **yayınların toplatılması** düzenlemesine paralel düzenleme EK Madde 1'de yer almaktadır. Ancak hukuken öngörülen ve yapılan yasal düzenleme sadece "dağıtımın önlenmesi" veya dağıtılmış yayının "toplatılması" için vardır. Yayın yasağı konulması için öngörülmüş yasal bir prosedür, (Yukarıda değinilen 28/5. fıkra dışında) ne Anayasanın 28. maddesinde ne de Basın Yasası Ek Madde 1'de yoktur.

Basın yoluyla ilenen suçların "yayım ile vücut bulacağı" genel kuralına getirilen istisna; sadece Anayasanın 28. maddesinin 5 inci ve 7. fıkralarında yer almaktadır.

Yayım (neşir) ise fikir ürünü olan gazete veya derginin kamuya sunulması, açıklık kazanması demektir. Basın suçları veya basın yoluyla ilenen suçlarda ise ancak "yayım" unsuru ile suç tamamlanmış sayılmaktadır.

Anayasa madde 28 de yer alan 5. ve 7. ve 8. fıkralardaki düzenlemelere katılmamakla birlikte, bu maddede yer alan düzenlemenin dahi "YAYIN YASAĞI" konması için yasayla öngörülen bir "sınırlandırma" olmadığını tekrarlıyoruz. Bu durum karşısında hukuken öngörülmeyen ve yasalarda düzenlemesi bulunmayan YAYIN YASAĞI KOYMA kararının "sansür" niteliğinde olduğu açıktır. Çünkü basın yoluyla ilenen suç için neşir unsurunun gerçekleşmesi gerekir. Aksi takdirde "neşir" yoksa, basın yoluyla ilenen suç ortaya çıkmaz. Bu suçun işlenmeden önce "yasaklanması" amacına yönelik her türlü

sınırlandırma veya önleme kararı ise daha yayın yapılmadan konan yasak anlamındaki “sansür” kararı olarak kabul edilecektir.

Ek Madde 1’ de sadece “dağıtımın önlenmesi” ile dağıtılmış yayının “toplatılmasına” ilişkin düzenleme bulunduğu ve “YAYIN YASAĞI konulabilmesi için Ek Madde 1’ de hiçbir düzenleme bulunmadığından ve hukuken öngörülmediğinden İstanbul I No.lu DGM kararının kaldırılması gerekmektedir.

Basın yasasının 30. Maddesi gerekçe yapılamaz basın yasası ile özel radyo ve televizyon yayınları yasaklanmaz

5680 sayılı Basın Yasasının 30. maddesine göre; ceza kovuşturmalarına ait talep ve iddianamelerle, kararların ve diğer her türlü vesika ve evrakın aleni duruşmada okunmasından önce, hazırlık soruşturmalarının da takipsizlik kararı verilmesinden önce yayınlanması yasaktır. Ceza kovuşturmasının başlamasıyla hüküm kesinleşinceye kadar geçen süreç içinde hakim karar ve mahkemenin hüküm, karar ve işlemleri hakkında lehte veya aleyhte mütalaa yayınlanması da yasaktır. 30. maddede yazılı yasalara aykırı hareketin cezası da ağır para cezası olarak üçüncü fıkrada gösterilmiştir. 2003 yılı için bu suçun ağır para cezası 31 milyar 800 milyon TL’dir.

Basın Yasasının 30. maddesinde yasa koyucu tarafından konulan “**yayın yasakları**” açıkça sayılmıştır. O nedenle Basın Yasasının 30. maddesini gerekçe sayarak ve bu maddeye dayanılarak “yayın yapılmasının yasaklanmasına” ayrıca karar verilemez. 30. madde “yayın yasağının” gerekçesi olamaz. Zaten maddeyle yasaklanmış olan yayın yapıldığında suç

işlenmiş olacağı ne kadar açıksa, yayın yapılmadan önce bu maddeye dayanılarak “yayın yasaklanması” da o kadar hukuka aykırıdır.

Eğer İstanbul 1 No.lu DGM'nin yayın yapılmasının yasaklanmasına dair kararına rağmen yine de yayın yapılacak olursa, “**yayın yasağına aykırı davranılarak yayın yapıldığına**” dair bir suç olmadığı gibi, yayın yasağına aykırı yayın yapıldığından dolayı bir müeyyide veya cezalandırma da söz konusu olmayacaktır. Çünkü suç ve cezanın yasallığı ilkesine göre suç yoksa ceza da yoktur. Fiil eğer suç ise yasada olmalı ve açıkça tanımlanmalıdır.

Ancak yazılı basında, yani 5680 sayılı Basın Yasasına bağlı mevkute veya gayri mevkutede yayın fiili gerçekleşir ve bu yayın da Basın yasası 30. maddede gösterilen yasaklara aykırı ise dava açılabilir ve koşulları varsa, ceza verilebilir. Ancak yayın yapılmadan 30. maddeye dayanarak yayın yasağı konulamaz.

Devlet güvenlik mahkemesi basın yasasının 30. maddesine aykırılıktan kaynaklanan suçlarda görevli değildir

İstanbul devlet güvenlik mahkemesi yurt genelinde yasaklama kararı vermeye yetkili değildir

Basın Yasasının 30. maddesine aykırılık suçu, Devlet Güvenlik Mahkemesinin görevine girmez. 2845 Sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kurulu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 9. maddesinde DGM'lerin bakmakla görevli oldukları suçlar ayrı ayrı sayılmıştır. Basın yasasının 30. maddesi ile Ek Madde I yasada sayılan suçlar arasında yoktur.

Diğer yasalarda DGM'yi görevli sayan durumlar dışında² ve uyum yasalarının kabulünden sonra yayın yoluyla işlenen suçlar ve yazılı basın suçları bakımından görevli mahkeme Asliye Ceza Mahkemesidir.

DGM'lerin 2845 sayılı Yasanın 1. maddesine gösterilen "yetkileri" ise; devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren suçlara ilişkin davalara bakmaktır.

Bu amaçla Ankara, Diyarbakır, Erzincan, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya ve Malatya il merkezlerinde kurulu bulunan mahkemelerin yargı çevresi de Yasanın 2. maddesinde ille sayılmak suretiyle gösterilmiştir.

CMUK'nin 8. maddesinde ise davaya bakmak yetkisi suçun ilendiği yer mahkemesine aittir. Suç eğer "matbuat münderecatından ileri gelmişse" yetki matbuatın neşir merkezi olan yer mahkemesine aittir.

Dolayısıyla İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi yazılı, görsel ve işitsel kitle iletişim araçları olan yayın organlarının tümünü kapsayan ve tüm yurt genelinde uygulanacak biçimde yayın yasağı kararı alması Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası ile 2845 sayılı Yasa hükümlerine aykırıdır.

İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi kendi yasasıyla sayılan görev ve yetkilerini aşarak, tüm yayın organlarını ve tüm Türkiye'deki yayın organlarını kapsayan karar veremez.

² Örneğin Terörle Mücadele Yasasının 6. maddesindeki açıklama yayınlanması veya 7. maddesinde sayılı terör örgütlerinin propagandasının yayın yoluyla yapılması hallerinde, aynı yasanın 9. maddesine göre görevli mahkeme olarak Devlet Güvenlik Mahkemesi gösterilmiştir.

Özel televizyon ve radyoların yasası 3984 sayılı yasadır

Basın yasasına dayanarak radyo ve televizyonlar için Yayın yasağı konulmamalıdır

Özel Radyo ve televizyonlar 4756 sayılı yasa ile değişik 3984 sayılı yasa hükümlerine tabidir. Basın yasası hükümleriyle yayınlarının yasaklanmasına karar verilemez. 3984 sayılı yasanın 25. maddesinin başlığı “yayınların men edilmesi”dir. Dolayısıyla bu maddeye göre yargı kararları saklı kalmak koşuluyla yayınlar önceden denetlenemez ve durdurulamaz. **“Milli güvenliğin gerekli kıldığı” ve “kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetli bir olasılık”** olarak görüldüğü hallerde Başbakan veya görevlendireceği bir Bakan, radyo ve televizyon yayını durdurabilir.

Her ne kadar yasanın 25. maddesinde yer alan düzenleme ile “yayın durdurma” gibi çok ciddi sonuçları olan yasaklama yürütme organına terk edilerek “siyasi” bir niteliği bulunan ve yürütmeye bağlı karar alınmasına neden olabilecek nitelik taşısa da idari nitelikteki böyle bir karar için Danıştay’da iptal davası açılabilir. İdari işlem için yürütmeyi durdurma talebinde bulunulabilir. Yayın durdurma kararına rağmen yayın yapılırsa da yasanın 34. maddesinde müeyyidesi gösterilmektedir.

Bir başka yönüyle, İstanbul DGM tarafından verilen kararda görülen nitelikte bir televizyon veya radyo yayını söz konusu olursa RTÜK tarafından uygulanabilecek olan müeyyideler 33. madde ile düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu müeyyideler de ihlalin niteliği veya ağırlığına göre değişmekte uyarı, durdurma veya iptal gibi cezalar olabilmektedir. Yayınlar için

müeyyide uygulamak bakımından yetkili ve görevli kurul Radyo Televizyon İst Kurulu'dur. İşlemleri yargı denetimine açıktır. Ancak RTÜK ve yürütme dahi, 3984 sayılı Yasanın 25. maddesine göre çok istisnai ve şimdiye kadar uygulanmayan "yayınların men edilmesi" hakkındaki maddeyi işletmemiştir.

2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun (TRT) 4 ve 5 inci maddelerinde yayın ilkeleri "**Temel İlkeler**" ve "**Yayın Esasları**" başlığı altında sayılmıştır. Müeyyideler bu maddelere göre belirlenmektedir.

TRT Yasasınının 23. maddesi ise "**Milli Güvenlik Açısından Yayınların Men Edilmesi**" başlığını taşımaktadır. Maddeye göre Başbakan veya görevlendireceği bakan, milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde bir haber veya yayını men etmeye yetkilidir.

Dolayısıyla özel radyo ve televizyonlarla ilgili 3984 sayılı yasadaki düzenlemeye benzeyen bu hal dışında TRT yayınlarının yasaklanması hakkında bir hüküm 2954 sayılı Yasada yer almamaktadır.

Bu sayılan düzenlemelerde göstermektedir ki; TRT ve 3984 sayılı yasaya tabi olan özel radyo ve televizyonlar için Basın yasası hükümlerine göre "yayın yapılmasının yasaklanmasına" karar verilemez.

Açıklanan bu nedenlerle İstanbul 1 No.lu DGM'nin yayın yasağının kaldırılması istenilmiştir.

Önceki bazı olaylarda, örneğin F tipi cezaevleriyle ilgili haberlerde ve ölüm oruçları eylemlerinde de "yayın yasağı" konulmuştu. Bu olayda yapılan itiraz üzerine verilen karara atf yapılarak yayın yasağının kaldırılması istenilmiştir. Örnekle-

nen karar İstanbul 4 No.lu DGM 20. 12. 2000 gün ve 2000/720-2511 sayılı karardır.

Kararda benzer olay bakımından konulan gerekçe şöyledir:

“Açıklanan yasaların ışığı altında İlkemizde Basının hür olup sansür edilemeyeceği, yayınların önceden hiçbir kurum veya kişi tarafından denetlenemeyeceği ve olaylar hakkında yayım yasağının konamayacağı açıktır. Ayrıca Yasalarımıza göre suç teşkil eden tüm yayınlar ve eylemlerle ilgili soruşturma açılıp, sorumluların yargılanacakları muhakkaktır.

Mahkememiz Yedek Hakimliğinin itiraza konu kararının “yasa dışı örgüt açıklamalarını, örgüt propagandalarını, halkı kin ve düşmanlığa açıkça tahrik edici yayınların yasaklanmasına” ilişkin olduğu, bu durumun Yasalarımızın belirlenen bazı suçlarının yasak olduğunun tekrarından ibaret olduğu anlaşılmıştır.

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ

Ülkemizde Basının hür olup sansür edilemeyeceği, yayınların önceden hiçbir kurum veya kişi tarafından denetlenemeyeceği ve olaylar hakkında yayım yasağının konamayacağı, Mahkememizin Yedek Hakimliğince verilen kararın suç olan bazı eylemlerin yasaklanmasına ilişkin olup, zaten bu durumun yasalarımızca yasak olduğundan yasanın tekrarı mahiyetinde görülmele, bu hususta karar verilmesine YER OLMADIĞINA.”

O halde bu kararın gerekçesine göre; Basın yasasının 30. maddesinde gösterilen yayım fiilleri yasak olduğundan ve yasa maddesinde açıkça bu yasaklar gösterildiğinden ve bunlar suç sayıldığından ve ülkemizde basın hür olup sansür edilemeyeceğinden, yayınlar önceden hiçbir kurum veya kurulu tarafından da denetlenemeyeceğinden “yayım yapılmasının yasaklanmasına” dair İstanbul 1 No.lu DGM kararı kaldırılmalıdır.

Yayın yapılmasının yasaklanmasına dair karar halkın bilgi edinme hak ve özgürlüğüne aykırıdır

Demokrasilerde halkın bilgi edinme hakkı sınırlandırılmaz. Halkın doğru bilgi edinmesi gerekirken haber alma hakkının “sınırlandırılması” kabul edilemez bir anlayıştır. Yönetenlerin halktan gizleyeceği herhangi bir şey yoktur ve olmamalıdır. Bilgi edinme hak olduğuna göre, bu hakka işlerlik sağlayan ve onu yaşama geçirerek insanlara bilgi aktarmakla görevli gazetecilerin yazıları ve haberleri, radyo ve televizyon görüntüleri veya haberleri potansiyel suçlu sayılıp sansüre uğratılmaz.

Doğru ve yaygın haber verme, bilgilendirme hakkı özgürlüğün bir parçası ve temelidir. Halkın gerçek ve doru bilgileri öğrenme hakkı engellenemeyeceğinden; yasalarda yer alan hukuki önermeler temel insan hak ve özgürlüklerine aykırı düzenlemeleri yaratmaya yönelik yorumlanamaz.

“Herkes, bilgi edinme, haber alma, özgür düşünce, ifade ve serbest eleştiri hakkına sahiptir. Düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanılmasının başlıca yolu olan basın ve yayın özgürlüğü temel insan haklarından. Bu hakların demokratik hukuk devletinde anayasal güvence altında olması esastır” kuralı Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesinde “İnsan ve yurttaş hakkı” başlığı altında düzenlenmiştir.

Gerçekten Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesinde yer alan temel hak olarak sayılan 10. maddedeki “İfade özgürlüğü” sadece gazetecinin özgürlüğü değildir. Aksine herkesin ifade özgürlüğüdür. Bu hak kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ulusal sınırlara bakılmaksızın, bir görüşe sahip olma, haber ve düşünceleri

elde etme ve bunları ulaştırma özgürlüğünü de içerir. Bu nedendir ki, ifade özgürlüğü ayrıca halkın haber alma ve gerçekleri öğrenme hakkıdır.

Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesinin “Gazetecinin sorumluluğu” başlığı altında düzenlenen maddesine göre; “Gazeteci, basın özgürlüğünü, halkın doğru haber alma, bilgi edinme hakkı adına dürüst biçimde kullanır. Bu amaçla her türlü sansür ve oto sansürle mücadele etmeli, halkı da bu yönde bilgilendirmelidir”. Dolayısıyla Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından tüm kamuoyunun imzasına açılan bu bildirgenin örneğinin “Gazetecinin temel görevleri ve ilkeleri” başlığı altında halkın gerçekleri öğrenmesi ve bilgi alması konusundaki temel sorumluluğu şekilde gösterilmiştir:

“Halkın bilgi edinme hakkı uyarınca, gazeteci, kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorundadır.

Gazeteci; bilgi ve haber alma, yorum yapma ve eleştirme özgürlüklerini ne bahasına olursa olsun savunur.

Gazeteci; başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. (. . .) Gazeteci; her türden şiddeti haklı gösteren, özendirilen, kısırtan yayın yapamaz”³

Görüldüğü gibi; gazeteciler “olaylar” hakkındaki yayınları bakımından kendi sorumlulukları ve halkın bilgi alma hakkı için “haber” yazmaktadır. Meydana gelen toplumsal olaylardan “sorumlu” saymak, yapılan haberleri “hazırlık tahkikatının selametini ihlal edecek nitelikte” değerlendirmeye tabi tutmak ve daha da ilerisi daha yazılmadan veya yayınlanmadan

³ Bizim Gazete, TGC, 25.11.2003 Yayın Yasakları Fikret İlkiz

“yayın yasaklamak” Anayasaya, yasalara ve Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesine aykırıdır.

Prof. Dr. Çetin Özek ise “Demokratikleşme Sancısı” başlıklı yazısında “halkın gerçekleri öğrenme hakkı” konusunda şöyle söylüyordu:

“Genelde “düşünce açıklamak”, özelde “diğer araçlarla düşünce açıklamak” özgürlüğü çağımızda, “halkın bilgilenme, gerçekleri öğrenme hakkının” gerçekleştirilmesini sağlayan, vazgeçilmez bir değer olarak görülür. Öğrenme hakkının varsayılabilmesi ise, “özgür, doğru, yaygın bilgi ve haber dolaşımını” ve düşünce etrafında örgütlenme hakkını öngören siyasal, yasal yapının gerçekleştirilmesine bağlıdır (..)

Klasik demokrasi anlayışı kapsamında dahi, devletin korunması iddiasıyla, halkın bilgilenme hakkının sınırlandırılması ve bu nedenle gerçeğe uygun haber dolaşımının suçlanması kabul edilemez. Demokraside, hükümetlerin halkından gizleyeceği bir şey olamayacağı için “bireyin bireysel bilgilenme hakkının” sınırlanamayacağı kabul edilmektedir. Bireysel bilgilenme “hak” olduğuna göre bu hakka işlerlik sağlayan kitle iletişim araçlarının “doğru ve yaygın haber dolaşımını” sağlamak özgürlüğü de engellenemez.

Gerçekten bilgilenme hakkı bir açıdan çağda, doğrudan demokrasi sistemini sağlayan ve devletin korunması kavramının despotik sonuçlarını engellemeye yönelik bir ilerlik sağlamaktadır (...)

Gerçekten özgür haber dolaşımının varlığı demokratik siyasal düzenin temel ölçütüdür ve özgür haber dolaşımını engelleyen, sınırlayan yasal düzenleme yapılamaz, uygulama gerçekleştirilemez. Eğer, özgür haber dolaşımının sınırlandırıldığı, engellendiği bir yasal düzenleme varsa “demokratik siyasal yapı” yok demektir. (Özek ÇETİN, ifade Özgürlüğü Hapiste. Çağdaş Gazeteciler Derneği yayını, Ankara 1994, Demokratikleşme Sancısı, Sayfa 8-34 arası).

Kimler ve hangi amaçla, neden terör yaratmaktadırlar? Tüm dünya ve Türkiye terörle etkin mücadelede bu soruların yanıtlarını aramaktadır. Yanıtların aranmasında gazeteciler yaptıkları haberlerle kamuoyunu aydınlatacak ve bilgilendireceklerdir. Bu görev bilinçle ve sorumlulukla yerine getirilecektir. Gazeteciler herhangi bir soruşturmanın önlenmesi veya engellenmesi amacıyla haber yapmayacak ve soruşturmanın yönünü ihlal edecek biçimde yorumda bulunmayacak kadar sorumluluk bilinciyle hareket eden kişilerdir. Kendi meslek ilkelerindeki titizliği kuşkusuz tüm ulusu ve insanlığı yakından ilgilendiren terör soruşturmasında da göstereceklerdir. Sinagoglara bomba atılması eylemi terördür. Terör eylemlerinin yol açtığı tedirginlik karışında halkın haber alma özgürlüğü sağlanmalıdır. Bilgi ile donatılmış olan insanlar terörle mücadelede daha başarılı olurlar.

Yöneticiler ve terörün önlenmesi konusunda çaba gösterenlerden hiç kimse ve özellikle gazeteciler teröristlerin yakalanmasının önlenmesi gibi bir eylemin yanında değildirler. Hele gazetecilerin asıl görevi terör eylemlerinin kınanmasında kamuoyunu bilinçlendirmektir.

Olaylar hakkındaki ilk yayın yasağının kaldırılması hakkındaki itiraz reddedilmiştir.

İtiraz gerekçelerini oluşturan yukarıdaki açıklamalara karşın talepler İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. İstanbul 1 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesi 2003 / 559 Müteferrik ve 19. II. 2003 tarihli kararı ile itirazlardan birisi hakkında "red kararı"⁴ vermiştir.

⁴ İtiraz Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş., Milliyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş., Simge Yayıncılık Dağıtım A.Ş. ile Hürriyet, Milliyet, Radikal, Posta, Gözcü ve Finansal Forum Gazetesi sorumlu Müdürleri adına vekilleri avukatlar tarafından yapılmış olup, bu itiraz dilekcesinin reddine dair karardır. Ayrıca ilk karara Cumhuriyet gazetesi ve Star televizyon ve yayın grubu tarafından da itiraz edilmiştir. Bu talepler de aynı gerekçelerle reddedilmiştir.

Gerekçe aynen şöyledir:

“Mahkememiz Yedek Hakimliğinin 18. 11. 2003 gün 2003/594 Müt. Karar No.lu usul ve yasaya uygun olduğundan soruşturmanın önemi dikkate alınarak Basın Yayın Şirketi Vekillerinin Yayın Yasağının kaldırılması talebinin REDDİNE.

“Mahkeme sonuç olarak “soruşturmanın önemi dikkate alınarak” yayın yasağına ilişkin itirazın reddine karar vermiştir.

Asıl önemli olan hukuka uygun davranmaktır. Herkesin lanetlediği terörün önlenmesi için halkın bilinçlenmesi ve aydınlatılması gerekir. Artık terörü önlemenin yolları çoğaltılmalıdır. Terörü önlemek bilgiyle olur. Gazetecilerin haberleri ile halkın gerçeklere ulaşması sağlanarak terör önenebilir. Ancak İstanbul 1 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesi anılan kararı ile ve sadece “soruşturmanın önemini dikkate alarak” itirazı reddetmiş olmakla, yasaklama kararının devamından yana hüküm vermiştir. Oysa terörle mücadelede asıl olan “yayın yapılmasının yasaklanması” değil, yayın yasaklarının yasaklanmasıdır.

II. Bölüm

İkinci büyük patlamalar ve ikinci yayın yasakları

20. 11. 2003 günü saat 11. 00 sıralarında Levent HSBC Bankası Merkez Binası önünde ve ayrıca aynı gün 11. 10 sıralarında Beyoğlu Ağa Camii yanında bulunan İngiliz Konsoloslugu önünde patlamalar meydana gelmiştir. Patlamalarda 27 kişi hayatını kaybetmiştir. 390'dan fazla yaralı hastanelerin acil servislerine başvurmuştur.

Savcılık kararı ile yayın yapılmasının yasaklanmasına

İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Nöbetçi Savcısı Ahmet Kelebek imzalı ve DGM C. Başsavcısı Aykut Cengiz Engin (GÖRÜLDÜ) imzalı KARAR 2003/1420 Hazırlık muhabere No.ludur. İstanbul DGM C. Başsavcılığı 20. II. 2003 tarihli bu kararı ile "Yayın yapılmasının yasaklanmasına" karar vermiştir. Herhangi bir düzeltme yapmadığımız Başsavcılık kararı ve gerekçeleri aynen aşağıdaki gibidir:

T. C
İSTANBUL D. G. M. C. BASAVCILIĞI
Hazırlık Muhabere No:2002/ 1420
KARAR

20. II. 2003 tarihinde İstanbul ili Beyoğlu, Levent ve Göztepe ilçelerinde meydana gelen patlamalarla ilgili olarak yazılı, sesli ve görsel basın yayın organlarında, **olay yerinin görüntüsü alınmak, ilgililerin beyan ve mütalaasının alınması ve olay yerinde yapılan çalışmaların görüntüleri ve olayla ilgili hazırlık tahkikatına ilişkin YAYIN YAPILMASI faillerin ve delillerin tespitini engellediğinden ve hazırlık tahkikatının sağlıklı olarak yapılmasını ihlal edecek nitelikte bulunduğu**ndan,

Anayasanın 28 ve 5680 sayılı kanununun 30 ve Ek. I maddeleri gereğince yukarıda belirtilen konularda YAYIN YAPILMASININ YASAKLANMASINA

Olayın müstaceliyeti ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerin mevcudiyeti sebebiyle İstanbul DGM C. BASAVCILIĞINCA KARAR VERİLDİ.

Kararın onaylanmak üzere süresi içerisinde ait olduğu İstanbul Nöbetçi DGM Hakimliğine tevdiine karar verildi. 20.II.2003

GÖRÜLDÜ

İst. D.G.M. C. Başsavcısı
Aykut Cengiz ENGİN
(imza)

İst. D.G.M. Nöb. C. Savcısı
Ahmet Kelebek
(imza)

İstanbul DGM C. Bassavcılığının bu kararı 20.11.2003 tarihinde saat 14.30'dan itibaren televizyon, radyo ve yazılı basına tebliğ edilmeye başlanılmıştır.⁵

Mahkemenin savcılık kararını değiştirerek onayan yayın yasağı

İstanbul DGM C. Bassavcılığı kararı ile “**olay yerinin görüntüsünün alınması**” veya “**olay yerinde yapılan çalışmaların görüntülerinin**” alınması ve yayınlanması, olayla ilgili “**ilgililerin beyan ve mütalaasının alınması**” ve hazırlık tahkikatına ilişkin yayın yapılması gerekçeleriyle yayın yasağı konulmuş ve bu karar onaylanmak üzere Mahkemeye gönderilmiştir. İstanbul I No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesi 2003/716 Mütferrik no ve 2003/2334 Hazırlık No.lu 20.11.2003 tarihli kararı ile Bassavcılık kararını değerlendirmiş ve üzerinde değişiklik yaparak ONANMASINA karar vermiştir. Karar gerekçesi şöyledir:

“GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ/

Yukarıda gerekçeleri açıklanan talep yasal ve yerinde görülmekle, Anayasanın 28 ve 5680 sayılı Yasanın 30 ve Ek I maddeleri gereğince;

20. 11. 2003 tarihinde Beyoğlu ilçesinde ve Levent ilçesinde meydana gelen patlamalar ile ilgili olarak **yazılı, sesli ve görsel basın yayın organlarında yukarıda zikredilen olayla ilgili olarak yapılan hazırlık tahkikatının içeriğine ilişkin ve hazırlık tahkikatının selametini ihlal edecek nitelikte olayla ilgili olarak faillerin ve delillerin saptanması engel-**

⁵ Örneğin: Aynı gün saat 14.30'da, CNNTÜRK Av. Ersin Öztaş'a, 14.30'da NTV-CNBC - Genel Müdür Cem Aydın'a 15.45'te, Cumhuriyet Gazetesi + Radyo Salim Alpaslan'a (Yazı işleri Müdürü) DGM Savcılık kararı tebliğ tebellüğ tutanağı ile imza karşılığı tebliğ edilmiştir.

lendiginden ve hazırlık tahkikatının sağlıklı olarak yapılmasını ihlal edecek nitelikte bulunduğundan bu hususlara ilişkin YAYIN YAPILMASININ YASAKLANMASI KARARININ BU ŞEKİLDE ONANMASINA (..)

itirazı kabil olmak üzere karar verilmiştir. Böylece 1 No.lu DGM kararı ile “olay yeri görüntüsünün” alınması ve bu konudaki çalışmaların görüntülenmesi ve yayınlanması ve ayrıca ilgililerin beyan ve mütalaalarının alınması ve yayınlanması konusundaki Başsavcılık görüşünü kaldırmış olmaktadır.

“YAYIN YAPILMASININ YASAKLANMASI”

Kararının Gerekçesi

Mahkeme ile Başsavcılık bu olaylarla ilgili olarak yapılan yayınların “hazırlık tahkikatı içeriğine ilişkin” olduğu ve bu yayınların “hazırlık tahkikatının selametini ihlal edecek nitelikte” bulunduğu görüşünde hemfikirdir.

Ayrıca bu olayla ilgili yazılı, görsel ve işitsel yayınların tümü, faillerin ve delillerin saptanmasını “engellemektedir”. Sonuç olarak açıklanan bu gerekçeler yüzünden mahkeme kararına göre; “hazırlık tahkikatının sağlıklı yapılmasını ihlal edecek nitelikte” yayın yapılmasının yasaklanmasına karar verilmiş olmaktadır.

O halde bu karara göre; karardan önceki tüm yayınlar “hazırlık tahkikatını ihlal edecek nitelikte” görülen yayınlardır. Bundan böyle kabul edilen kritere göre “hazırlık tahkikatının sağlıklı yapılmasını” önleyecek nitelikte yayın yapılması bu kararlarla “yasaklanmaktadır”.

IV- Devlet Bakanlığının Yayın Önleme Kararı ve Gerekçesi

RTÜK Bakanlığı 20 Kasım 2003 günlü ve 2003/10 sayılı yazası ile “ulusal televizyon yayın kuruluşlarına” dağıtımı yapılan yazısı ile ekinde Devlet Bakanlığının yazısını radyo ve televizyonlara faksla bildirmiştir. 20 Kasım ve 2003/10 sayılı RTÜK Bakanı Fatih Karaca imzalı yazı şöyledir:

“3984 Sayılı “Radyo ve Televizyonların Kurulu ve Yayınları Hakkında Kanun’un” 25. Maddesinde ifade edilen, “. . . milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde yahut kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle ihtimal dahilinde ise Başbakan veya görevlendireceği Bakan yayını durdurabilir.” hükmü gereğince Devlet Bakanı Beşir ATALAY tarafından gönderilen yazının bir örneği ilişiktir.

Gereğini ivedilikle ve önemle bilgilerinizi rica ederim.”

Devlet Bakanı Beşir ATALAY imzalı ve 2801 sayılı yazı ise 20. II. 2003 tarihli ve Radyo ve Televizyon İst Kurulu Bakanlığına hitaben yazılmıştır. Yazı önemi nedeniyle aynen alınmıştır ve şöyledir:

RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU BAŞKANLIĞINA

İstanbul’da 20. II. 2003 tarihinde meydana gelen menfur terör eylemlerinden sonra yazılı, sesli, görsel basın-yayın organlarında yayımlanan görüntülerin ve yorumların, kamu düzeni ve halkın moral değerleri bakımından sakınca içeren unsurların kontrol altına alınmasına dönük, İstanbul 1 No.lu DGM’nin 2003/716 sayılı kararı uyarınca, konunun hassasiyeti ve aciliyeti göz önüne alınarak, 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kurulu ve Yayınları Hakkında Kanun’un 25. maddesindeki “kamu düzeninin bozulmasının” kuvvetli ihtimal olduğu bir durumun ortaya çıkması üzerine ve halkımızın moral değerlerinin olumsuz etkilenmemesi için;

Güvenlik kuvvetlerine dönük zaaf imajı yayan,

Halk arasında dehşet ve panik havasını yaygınlaştıran,

Tahkikat sürecini ve hazırlık soruşturmasını aksatacak şekilde isim ve kişilerle ilgili bilgi veren,

Ekonomik ortamı olumsuz etkileyecek spekülasyonları tahrik eden,

İnsan onurunu incitebilecek ceset, kan ve yaralanma görüntülerine yer veren

ve yukarıda sayılan unsurları içeren ürkütücü yayınların önlenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Bu karar toplumsal sorumluluğa ve duyarlılığa uygun yayın anlayışı temelinde vatandaşlarımızın kişilik haklarının korunması, bireylerin moral değerlerinin yüksek tutulması, gündelik hayatın aksamaması ve çocukların ruh sağlığının titizlikle korunması amacıyla alınmıştır.

Gereğini rica ederim.

Beşir ATALAY

Devlet Bakanı

Basından sorumlu olduğu bilinen Devlet Bakanlığının yazısından anlaşıldığı kadarıyla yazılı, sesli, görsel basın yayın organlarının 20. II. 2003 tarihli yayınlarıyla ilgili olarak Bakanlık "karar" vermiştir. Verdiği bu kararı da RTÜKe yazıyla bildirmiştir.

Devlet Bakanlığı aldığı kararın gerekçesini İstanbul 1 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesinin 2003/716 sayılı kararına dayandırmaktadır. DGM kararı yukarıda da açıklandığı üzere "hazırlık tahkikatının sağlıklı yapılmasını önleyecek nitelikte yayın" yapılmasını yasaklamaktadır. Bu yasanın gerekçesini Basın yasasının 30. maddesi oluşturmaktadır. Ancak Devlet Bakanlığı, 1 No.lu DGM kararına bambaşka bir anlam yüklemektedir. Devlet Bakanlığına göre, 1 No.lu DGM kararının

alınması ve amacı; “kamu düzeni ve halkın moral değerleri bakımından sakınca içeren unsurların kontrol altına alınmasına dönük”tür. Kaldı ki, Devlet Bakanlığının yüklediği bu anlam, DGM'nin karar gerekçesinde dahi yoktur. Ayrıca kamu düzeni ve halkın moral değerlerinin korunması adına “yazılı, görsel ve işitsel basın yayın organlarının” kontrol altına alınması gibi bir yaklaşımla karar alınması hukuka aykırıdır.

Devlet Bakanlığı yapılan yayınlarla “kamu düzeninin bozulmasının kuvvetli ihtimal olduğu” bir durumun ortaya çıktığını kabul etmektedir. Bakanlığa göre halkımızın moral değerlerinin etkilenmemesi için 3984 Sayılı Yasanın 25. maddesine göre karar alınmıştır. Bir başka deyişle Devlet Bakanlığı aldığı kararı Yasanın “Yayınlara Men Edilmesi” başlıklı 25. maddesine dayandırmaktadır. Hangi hallerde ve yayınların nasıl men edileceği maddede şöyle açıklanmıştır:

Madde 25 - Yargı kararı saklı kalmak kaydıyla yayınlar önceden denetlenemez ve durdurulamaz. Ancak, milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde yahut kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle ihtimal dahilinde ise, Başbakan veya görevlendireceği bakan yayını durdurabilir.

Radyo ve televizyon kuruluşları, Cumhurbaşkanının veya Hükümetin; milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel sağlığın ve genel ahlakın gerekleriyle ilgili bildirimlerini yayınlamakla yükümlüdür.

Yukarıdaki fıkralar uyarınca alınacak icrai, idari kararlar aleyhine açılacak iptal davaları dorudan doruya Danıştay'da açılır. Danıştay bu davalara öncelikle bakar ve öncelikle karara bağlar. Yürütmeyi durdurma talepleri hakkında 48 saat içerisinde karar verir.”

25. maddeye göre kabul edilen kural şudur: Yargı kararları saklı

kalmak üzere radyo ve televizyon yayınlarının önceden denetlenmesi ve durdurulması yasaktır.

Ancak iki durumda “yayın durdurma” olanaklıdır:

Milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde,

Kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle ihtimal dahilinde ise,

Başbakan veya onun görevlendireceği Bakan “yayını durdurabilir”. Bu durumda dahi, yani Başbakan veya görevlendireceği Bakan “durdurma” kararı verirse veya fiilen yayını/yayınları durdurursa; bu idari veya icrai kararların iptali için Danıştay’da iptal davası açılabilir. Hatta Danıştay böyle bir iptal davasında yürütmeyi durdurma talebini 48 saat içinde karara başlayacaktır.

20.11.2003 veya 15.11.2003 tarihli olaylardan sonra yapılan yayınların durdurulması veya men’i için “milli güvenliğin gerekli kıldığı” ölçüde ve milli güvenliği tehlikeye düşürecek nitelikte bir yayın yapılmamıştır.

Aynı şekilde “**kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasının kuvvetle ihtimal dahilinde**” bulunmadığı ne kadar açık ise; terör eylemlerinden sonra halkın bilgi edinmesi ve gerçekleri öğrenmesi bakımından sorumlu yayıncılık ilkelerine yaşama geçiren yayın organlarının yayınlarından dolayı kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle muhtemel görülemez. Terör eylemleri kucusuz kamu düzenini bir süre bozar, bozabilir. Ancak alınan önlemlerin tümü kamu düzeninin yeniden sağlanmasına yöneliktir.

Dolayısıyla yaşanan olayda “**kamu düzeninin**

bozulmasının kuvvetli ihtimal dahilinde olduğu” herhangi bir durumun sürekliliği de söz konusu değildir. Ayrıca halkımızın moral değerleri kavramı ile açıklanmak istenen olgunun ne anlama geldiğini kavrayabilmekte çok güçtür. 3984 sayılı Yasa hükümlerinden 25. maddeye göre “yayınların men’i” için maddede aranan koşullar oluşmamıştır.

Devlet Bakanlığı yazısında yer alan güvenlik kuvvetlerine dönük zaaf imajı yayan yayınların önlenmesi veya halk arasında dehşet ve panik havasını yaygınlaştıran hiçbir yayın yapılmamıştır. Radyo ve televizyon yayınları ile 20. II. 2003 tarihinde meydana gelen patlama olayından sonra halka sadece bilgi ve haber verilmeye çalışılmıştır. Halka haber vermek ve terör eyleminin tüm boyutları ile yansıtılmaya çalışılması **“dehşet ve panik havası yaratmak veya yaygınlaştırmak”** değildir.

Tartışmasız yayın kuruluşlarının bazı ilkelerin dışında yayın yapmaları olanaksızdır. Yayın ilkeleri de Yasanın 4. maddesinde sayılmıştır. Örneğin en basit yayın ilkesine göre toplumu şiddete, teröre, kin ve düşmanlığa tahrik eden veya toplumda nefret duyguları oluşturan yayın yapılmayacaktır. (Madde 4/b). Yayınlarda şiddet kullanımını özendirici yayın yapılmayacak ve suç örgütlerinin korkutucu ve yıldırıcı özelliklerinin yansıtılmasına özen gösterilecektir (Madde 4/v ve (y) bentleri). Dolayısıyla Devlet Bakanlığının yazısında ayrı ayrı göstermesine gerek bulunulmayan tartışmalı tanımlara gereksinim bulunmamaktadır. Kaldı ki Bakanlık yazısında yer alan tanımlar 3984 sayılı yasanın ne 25. maddesinin ne de yayın ilkelerinin yer aldığı 4. maddenin konusunu oluşturmamaktadır.

Ancak, Bakanlık yazısında yer alan ve yayın ilkeleri gibi gösterilen yoruma her an açık olan **“güvenlik kuvvetlerine dönük zaaf imajı yayın”** yayın ekindeki tanımlamalar kişiden kişiye değişen takdire bağlı olan kavramlardır. Sınırları net olmayan yorumlara bağlıdır. Aynı şekilde **“korku salacak yayın”** benzeri “dehşet ve panik havasını yaygınlaştıran” yayın gibi veya **“halkımızın moral değerlerinin olumsuz etkilenmesine neden olan yayın”** gibi kavramlar sürekli tartıma yaratan kavramlardır.

Hukuken dikkatli olunması gereken **“sınırlama”** veya yayınların durdurulmasına/mencine neden olacak yayın biçimleri Bakanlık yazısında; sürekli herkese göre değişebilen ve kişisel takdire göre farklı yorumlanabilecek tanımlarla açıklanmaktadır. Yayın ilkesi olarak Yasanın 4. maddesinde gösterilmeyen bu tür kavramlar “yayınların men edilmesine” karar verecek kişiler açısından veya İst Kurul üyelerinin bu kavramlara atfettiği değer ölçütlerine göre sürekli değişebilir. Hatta bazı benzeri yayın ilkelerinin yer aldığı maddeler, iptali istemiyle Cumhurbaşkanı tarafından açılan dava nedeniyle halen Anayasa Mahkemesinin incelemesi altındadır.

Cumhurbaşkanı 4756 sayılı “Radyo ve Televizyonların Kurulu ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”un resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdiği 21 Mayıs 2002 tarihinde Anayasa Mahkemesine bu yasanın bazı maddelerinin iptali için dava açmıştır.

Cumhurbaşkanı 4756 sayılı Yasanın 2. maddesiyle değiştirilen 3984 sayılı Yasa'nın **4. maddesinin ikinci fıkrasının, (k)**

bendindeki "(. . .) **veya korku salacak** (. . .)", (v) bendindeki "(...) **karamsarlık, umutsuzluk** (...)", sözcüklerinin, **Anayasa'nın 26. , 28. ve 38.** maddelerine aykırı olduğu görüşüyle iptalini istemiştir.

Cumhurbaşkanı 3984 sayılı Yasanın 4. maddesinin (k) bendindeki "Suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimsenin suçlu ilan edilmemesi veya suçluymuş gibi gösterilmemesi; kişileri suç işlemeye yönlendirecek **veya korku salacak** yayın yapılmaması," ilkesindeki "(. . .) **veya korku salacak** (. . .)" ve (v) bendinde düzenlenmiş olan "Yayınların karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa ve şiddet eğilimlerini körükleyici veya ırkçı nefret duygularını kısırtıcı nitelikte olmaması." ilkesindeki "(. . .) **karamsarlık, umutsuzluk** (. . .)" sözcüklerinin Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle başvurmuş ve yürütülmesinin durdurulmasını da istemiştir. Anayasa Mahkemesi 2002/97 Esas, 2002/9 (Yürürlüğü Durdurma) karar ve 12. 6. 2002 günlü kararı ile bu maddeler hakkındaki "yürürlüğün durdurulması" istemini oy çokluğuyla reddetmiştir. Halen iptal istemli başvuru incelenmektedir.

Ancak Anayasa Mahkemesinin kararı beklenmeden üçüncü uyum yasası olarak anılan 3. 8. 2002 kabul tarihli 4771 sayılı Yasa ile 3984 sayılı Yasanın 4. maddesinde yazılı bulunan yayın ilkelerinden (f) ve (v) bentlerinde değişiklik yapılmıştır. Yayın ilkeleri arasında sayılan (v) bendinde bulunan ve Tasarının Hükümet gerekçesinde yer aldığı biçimiyle; mutlak yorumlara neden olabilecek "**yayınların karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa ve şiddet eğilimlerini körükleyici**" ibaresi, madde metninden çıkarılarak bu bent yeniden düzenlenmiştir.

4771 sayılı Yasanın 8. maddesiyle değiştirilen **3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kurulu ve Yayınları Hakkında Kanunun** 4. maddesinin ikinci fıkrasının (f) bendi "**Özel**

hayatın gizliliğine saygılı olunması.” ve (v) bendi ise “Yayınların şiddet kullanımını özendirici veya ırkçı nefret duygularını kısırtıcı nitelikte olmaması. “ şeklinde değiştirilmiştir. Hükümet Tasarının değişiklik gerekçesi olarak yayın ilkelerinin önceki düzenleme biçimine göre farklı yorumlara neden olabilecek nitelikte düzenlenmiş olduğunu göstererek değişiklik önermiştir.

Dolayısıyla bu örnekler göstermektedir ki; Devlet Bakanlığı yazısında yer alan “ürkütücü yayın” / “dehşet ve panik havasını yaygınlaştıran” / “güvenlik kuvvetlerine dönük zaaf imajı yayan” gibi kavramlar aynı nitelikte ve tanımları net sınırlar içermeyen, kişiden kişiye değişen ve takdiri olan kavramlardır.

Yine yazıda yer alan “tahkikat sürecini ve hazırlık soruşturmasını aksatacak şekilde isim ve kişilerle ilgili bilgi veren” yayınlar 25. maddenin konusu değildir. Ayrıca soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün olan haberlerin soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayınlanmaması yayın ilkesidir (Madde 4/ı). Saklı kalmak kaydıyla verilen bilgilerin kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanmaması da yayın ilkesidir. Zaten suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimse suçlu ilan edilemeyeceğinden ve suçluymuş gibi gösterilmemesi de yayın ilkesi olduğundan (Madde 4/k) ayrıca Devlet Bakanlığı yazısında yer aldığı biçimiyle “haber vermenin” dışında bir yayın yapılmamıştır.

Yayınlarda ekonomik **ortamı olumsuz etkileyecek spekülasyonları tahrik eden bir yayın** söz konusu olmadığı gibi; yayın ilkelerine en çok dikkat edilen bir dönem yaşanmıştır.

Bu tür fiiller açısından Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüktedir. Bu tür fiiller bu yasayla yasaklanmaktadır zaten. 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 22. maddesine göre kurulan Sermaye Piyasası Kurulu, bankaların, sermaye piyasası kurumlarının, borsaların ve diğer piyasa faaliyetlerinin bu yasaya ve diğer mevzuata uygunluğunu izler ve denetler. Ayrıca sermaye piyasasını ilgilendiren her türlü iletişim araçlarıyla yapılan yayın, duyuru ve reklamları izlemek ve bunların yanıltıcı olduğu tespit edilenleri yasaklamak ve gereği yapılmak üzere ilgili kurullara bildirmek Sermaye Piyasası Kurulu'na aittir (2499 Sayılı Yasa Madde 22/g).

2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 47. maddesinde cezai sorumluluk gösterilmiştir. 47. maddenin (A3) bendine göre sermaye piyasası araçlarının değerini etkileyebilecek, yalan, yanlış, yanıltıcı, mesnetsiz bilgi veren; haber yayan ya da yorum yapan, açıklamakla yükümlü oldukları bilgileri açıklamayan gerçek kişilerle, tüzel kişilerin yetkilileri ve bunlarla birlikte hareket edenler hakkında 1 yıldan 3 yıla kadar hapis ve 500 milyon liradan bir milyar liraya kadar ağır para cezası cezalandırılırlar. Bu ceza faillerin eylemleri ve fiillerden yararlanma durumlarına göre 2 yıldan 5 yıla kadar hapis cezası ile 10 milyar liradan 25 milyar liraya kadar ağır para cezasına çıkabilmektedir.

Ayrıca meydana gelen patlamalardan birisi HSBC Bankasıyla ilgili olması nedeniyle, yayın fiilleri bakımından yasal düzenlemelerden birisi de Bankalar Kanununda yer almaktadır. 4389 sayılı Bankalar Kanununun 22 maddesinin 6 numaralı bendinde yer alan yasaya göre; bir bankanın itibarını kırabilecek ya da şöhretine ya da servetine zarar verebilecek bir hususa kasten sebep olan ya da bu yolda asılsız haberler

yanlar için bir yıldan iki yıla kadar hapis ve bir milyar liradan iki milyar liraya kadar ağır para cezası vardır.

Bu fiilin Basın Kanununda belirtilen ya da radyo, televizyon, video, İnternet, kablolu yayın veya elektronik bilgi iletişim araçları ve benzeri yayın araçlarından biri ile ilenmesi halinde bir yıldan üç yıla kadar hapis ve iki milyar liradan dört milyar liraya kadar ağır para cezasına hükmedilir. İsimleri belirtilmese dahi bankaların güvenilirliği konusunda kamuoyunda tereddüde yol açarak bankaların mali bünyelerinin olumsuz etkilenmesine neden olabilecek nitelikte asılsız haberleri yukarıda belirtilen araçlarla yayınlayanlara iki milyar liradan dört milyar liraya kadar ağır para cezası verilir.

Böyle bir suçun oluşması için asılsız haber yaymak ve zarar sonucu doğurmak amacıyla zarar verici eylemde bulunmak gerekir. Suçun faili hem yaptığı isnadın veya yaydığı haberin asılsız olduğunu, hem bu isnadı yapmak ve haberi yapmak ve haberi yaymakla bankanın itibarının kırılmasına, şöret veya servetine zarar gelmesini imkan dairesinde bulunduğunu bilecek, böyle bir haber yaymayı isteyecektir.

Yani fiilde özel kast aranacaktır. O nedenle örneğin patlama olayından sonra HSBC Bankasının durumunu, önceki sermayesini veya bundan sonra olabilecekleri haber haline getirmek olanaklıdır. Haber verme hakkı kullanıldığında, haber verme ve haber yazma eylemi veya bu konudaki yorumlar haber verme hakkının sınırlarını aşmış olmaz. Ancak eylem bir bankaya zarar vermek amacıyla gerçekleştirildiğinde, eylem de zarar verici nitelikte ise hakkın sınırı aşılmış olur ve yayın fiili hukuka aykırı duruma gelir.

Devlet Bakanlığı yazısında yer alan ve sadece herhangi bir

bankanın itibarını sarsan yayın kavramını da aşarak yayınlanan tüm haberler için **“ekonomik ortamı olumsuz etkileyecek spekülasyonları tahrik eden bir yayın”** kavramının sınırları çok net değildir. Oysa bazı ekonomi haberleriyle ilgili olan bazı yayınların hukuka aykırılıkları hakkında Sermaye Piyasası Kanunu ile Bankalar Kanunu yeterli düzenlemelere sahiptir. Dolayısıyla sözü edilen anlamda bir “yayın” fiili bu yasalarla düzenlenmiş ise artık bu yasalara aykırı sayılan yayın eylemleri bakımından 3984 sayılı Yasanın 25. maddesinin yeniden uygulanması hukuka uygun sayılmamalıdır.

Olaylardan sonra yayınlanan herhangi bir ekonomi haberi, borsada işlemlerin durduğunun bildirilmesi veya borsanın kapatılması gibi haberler ekonomik ortamı olumsuz etkileyecek, spekülasyon yaratacak ve tahrik edecek yayın olarak görülmemelidir. Veya spekülasyonları tahrik eden yayın olarak nitelendirilmemelidir.

Aksi takdirde meydana gelen bu denli büyük patlamalar sonrasında yayınlanacak enflasyon tahminleri veya terörün ekonomiye olan etkilerini açıklayan haberleri veya Türk lirasının değerinin düşeceği, dolarda oynamaların meydana gelebileceği gibi haberler, borsanın patlamalardan sonra kötüye gittiğine dair herhangi bir haber; ekonomik ortamı olumsuz etkileyen ve spekülasyonu tahrik eden yayın olarak kabul edilebilir. O nedenle bu denli yoruma elverişli kavramlarla yayınların yasaklanması için zemin oluşturmak ve bu durumu 3984 sayılı Yasanın 25. maddesiyle açıklamak hukuka aykırı olacaktır.

Ekonomik yaşamla ilgili haber vermek/eleştiri yapmak/yorum yapmak gazetecilere ve konunun uzmanlarına tanınan bir haktır.

Bu tür sarsıcı olaylardan sonra toplumu derinden etkileyen ve yaşanan şokların ardından yapılan ekonomik yaşamla ilgili yayınları “spekülasyona neden olabilecek” veya “tahrik edecek” yayın olarak görmemek gerekir. Devlet bakanlığı yazısında yer alan ve ne anlaşılması gerektiğinin sınırları net olarak belirtilmeyen ve sınırları her zaman tartışılabilir kavramlar olduğundan, gazetecilerin bu tür sınırlandırmalarla sürekli baskı altında tutulması da hukuka aykırı sayılmalıdır.

III. Bölüm

Geçmiş yıllarda verilen yayın yasakları

Birinci örnek:

Gazeteci yazar Uğur Mumcu'yu öldürenlerin yakalanmasına yönelik operasyonlarla ilgili yayın yasağı

DGM savcılığının yayın yasağı kararı ve onanması

İçişleri Bakanlığı Basın Müşavirliği tarafından yapılan (Açıklama No: 12) 07.05.2000 tarihli basın açıklaması ile İçişleri Bakanı Sadettin Tantan tarafından gazeteci-yazar **Uğur Mumcu**'nun katillerinin yakalanmasına yönelik operasyonlar hakkında bilgi verilmiştir. İçişleri Bakanı tarafından yapılan açıklama ile 21 Şubat 2002 tarihinde (K) UMUT adıyla başlatılan operasyon hazırlık çalışmalarının 6 Mayıs 2000 tarihinde İstanbul ilinde yakalamaya dönüştürüldüğü duyurulmuştur. Soruşturmanın çok gizli olarak yürütülmesi nedeniyle çileri Bakanlığı İstanbul DGM Savcılığında bu operasyonla ilgili olarak yayın yasağı konulması talebinde bulunmuştur.

İstanbul DGM Cumhuriyet Bassavcılığı da 6.5.2000 gün ve 2000/1055 Hz. sayılı dosyası üzerinden 2000/1055 sayılı kararı ile YAYIN YASAĞI koymuştur. DGM C. Bassavcılığı televizyon kanallarında ve gazetelerde yayın yapıldığından Basın Kanununun 30. Maddesi ile Ek 1. maddesine göre yazılı ve görsel basın yayın organlarında yer alan haberlerle ilgili olarak tahkikatın selameti açısından verdiği yayın yasağı kararının onanması için mahkemeye başvurmuştur. Bu karar İstanbul 6 No.lu DGM'nin 07. 05. 2000 tarihli ve 2002/253 müt. sayılı kararı ile onanmıştır.

Yararı kalmayan ve basın yasası 30. Maddeye göre zaten yasak olan yayın yasağının kaldırılması

Bu karar verildikten yedi gün sonra DGM C. Bassavcılıklarının istemi üzerine kaldırılmıştır. İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi 2002/419 Müteferrik No.lu ve 13.05.2000 tarihli kararıyla:

“İstanbul DGM C. Bassavcılığı ile Ankara DGM. C. Bassavcılığının 13. 05. 2000 tarihli 1994/86 Hz. sayılı yazılarında tahkikatın sürdürülmekte olduğu, ancak geldiği aşama itibarıyla Yayın Yasağının sürdürülmesinde hukuki bir fayda kalmadığı anlaşılmıştır. Zaten 5680 sayılı Kanununun amir 30. maddesinde yayın yasağı konulmamış olsa da “Ceza kovuşturmasına ait her türlü vesika ve evrakın aleni duruşmada okunmasından (...) önce” yayınlanmasına yasak koymuş olduğu da gözetilerek tahkikatın geldiği aşamada yayın yasağının sürdürülmesinde hukuki bir fayda kalmadığı kanaatine varıldığından;

İstanbul DGM C. Bassavcılığının 06.05.2002 tarih ve 2002/1055 Hz. sayılı kararı ile itihaz olunan ve İstanbul 6 No.lu DGM'nin 07.05.2002 tarih ve 2002/253 Müt. sayılı kararı ile onaylanan Yayın yasağına ilişkin kararın KALDIRILMASINA (...)” karar verilmiştir.

Yayın yasağına aykırı hareket edenler hakkındaki İstanbul C. Başsavcılığı basın bürosunun takipsizlik kararı

İstanbul DGM C. Başsavcılığı tarafından bu soruşturma ile ilgili olarak yayın yasağına rağmen yayın yapan televizyon kuruluşları ve gazeteler hakkında soruşturma açılmıştır. Hangi gazete ve televizyon kuruluşlarının yayın yaptığı hakkında yürütülen soruşturma sonucunda (2000/1059 Hz) İstanbul DGM C. Başsavcılığı tarafından Basın Yasasına muhalefetten yürütülen ve sanık olarak gösterilen “Cumhuriyet Gazetesi” hakkında 2000/1061 Hazırlık, 2000/317 Karar ve 8.5.2000 tarihli kararıyla “Görevsizlik” kararı verilerek dosya İstanbul C. Savcılığına gönderilmiştir.

Bu görevsizlik kararının gerekçesi ise şöyledir:

“1993 yılında öldürülen gazeteci Uğur Mumcu'nun öldürülmesine katılan sanıklara yönelik yapılan operasyonlarla ilgili olarak İstanbul 6 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesinin 07. 05. 2002 gün ve 2002/253 müt. Sayılı kararı ile basın kanununun 30 ve Ek Madde 1/1 maddeleri gereğince **yayın yasağı konulmasına rağmen Cumhuriyet gazetesinin 7 ve 8 Mayıs 2000 tarihli sayılarında anılan yayına aykırı olarak soruşturma ile ilgili çok detaylı bilgilerin yayınlandığı ve bu suretle atılı suçun ilendiği** kanaatine varılmış ise de, anılan suçların takibinin Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görevi dışında olması nedeni ile DGM C. Başsavcılığımızın **GÖREVSİZLİĞİNE**,

dosyanın gereği için yetkili ve görevli İSTANBUL CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA gönderilmesine(…)”

İstanbul DGM C. Başsavcılığı tarafından gönderilen dosyayı alan İstanbul C. Başsavcılığı Basın Bürosu ise Cumhuriyet Gazetesi Sorumlu Müdürü Fikret İlkiz ile Takvim Gazetesi Sorumlu Müdürü Semra Uncu hakkında 15.5.2000 gün ve

2002/157 Hazırlık ve 2002/139 karar sayılı kararı ile TAKİPSİZLİK KARARI vermiştir.

7- 13 Mayıs 2000 tarihli Cumhuriyet ve Takvim gazetelerinin nüshaları incelenerek verilen takipsizlik kararının gerekçesi ise “hazırlık soruşturması nedeni ile önceden genel anlamda bir yayın yasağı getirilemeyeceği”dir. Gerekçeye göre:

“Basın Kanununun Ek I. maddesinin ilk fıkrasında çok sınırlı bazı suçlar yönünden ve sadece basılı eserlere münhasır olmak üzere DAĞITIMIN ÖNLENMESİ kararı verilebileceği, bu kararı vermeye basılı eseri tab edildiği yerin Cumhuriyet Savcılığı ve Sulh Hakiminin yetkili olduğu açık olarak yazılıdır. Bu fıkradaki düzenlemeden hareketle **özel radyo ve televizyonları da içerecek şekilde ve fıkra metninde hiç yer almayan YAYIN YAPILMASININ YASAKLANMASI şeklinde bir yaptırım uygulamanın doğru olmadığı düşünülmektedir.** Nitekim 13.5.2002 tarihi itibarı ile yasaklama kararından rücu edildiği medyada yer alan haberlerden anlaşılmaktadır.

Basın Kanununun 30. maddesinin ilk fıkrasına göre, ceza kovuşturmasına ait talep ve iddianamelerle kararların ve diğer her türlü vesika ve evrakın aleni duruşmada okunmasından, hazırlık soruşturmasının takipsizlik veya benzeri şekillerle sonuçlanmasından önce yayınlanması yasaktır. Bu yasağa aykırı hareket aynı maddenin son fıkrasındaki müeyyidenin uygulanmasını gerektirir. **Şayet bir basılı eserde yukarıda sayıldığı şekilde soruşturma ile ilgili vesika ve evraklar yayınlanmış ise “yayın yapılmasının yasaklanması” şeklinde bir karar olmasa bile 30. madde uyarınca basılı eserler yönünden gereğine tevessül edilecektir.**

Özel radyo ve televizyonların soruşturma ile ilgili evrak ve vesika yayınlamaları durumunda uygulanabilecek müeyyide 5680 sayılı Basın Kanununda değil, 3984 sayılı Yasada yer almaktadır. 3984 sayılı Yasada belirtilen yayın ilkelerine aykırı bu durum sebebi ile gerekli müeyyideleri uygulamaya yetkili makam da

Radyo ve Televizyon İst Kurulu'dur. Özel radyo ve televizyon yayınlarının önceden yasaklanması gibi bir hal çok istisnai durumlarda söz konusudur, hazırlık soruşturması nedeni ile önceden genel anlamda bir yayın yasağı getirilmesi mümkün değildir.

Bu açıklamaların ışığında tetkik edilen Cumhuriyet ve Takvim gazetelerinin 7-13 Mayıs 2000 tarihli nüshalarında bahis mevzuu hazırlık soruşturması ile ilgili genel bilgilerin verildiği bir vakıa olmakla birlikte Basın Kanununun 30. maddesinin ilk fıkrasında zikredildiği şekilde soruşturma ile ilgili herhangi bir evrak veya vesikanın yayınlanmadığı anlaşıldığından anılan gazetelerin sorumlu müdürleri olan sanıklar hakkında amme adına takibata mahal olmadığına (...)"

karar verilmiştir. Bu takipsizlik kararından çıkan sonuçlara göre:

Basın Yasası Ek Madde 1/1 de "yayın yapılmasının yasaklanması" şeklinde bir yaptırım yazılı değildir. Yayın yapılmasının yasaklanmasına şeklinde bir karar olmasa bile; eğer koşulları varsa Basın Yasasının 30. maddesine göre dava açılabilir.

Ancak hazırlık soruşturması nedeniyle önceden ve genel anlamda bir yayın yasağı getirilemez.

Ayrıca özel radyo ve televizyon yayınları ile ilgili olarak Basın Kanunu değil 3984 sayılı özel radyo ve televizyon yayınları hakkındaki kanun uygulanabilir.

Bu yasada da çok istisnai durumlarda yayın durdurulabilir ve yayın ilkelerinin ihlali bakımından yetkili kurul RTÜK'tür.

İkinci örnek

(F) Tipi Cezaevleri ve Ölüm Oruçlarıyla İlgili

Haberler Basında “Gereğinden Fazla Yer Aldığı İçin” Getirilen Yayın Yasağı⁶

İstanbul DGM Cumhuriyet Başsavcılığı 14. 12. 2000 günlü yazısında; yazılı, sesli ve görsel basın yayın organlarında, ölüm oruçları ve F Tipi cezaevlerini protesto eylemlerine ilişkin haberlerde;

“Amacı ve hedefi kamu otoritesini yok etmeye, cezaevlerindeki yönetimin kamu görevlilerinde değil, kendi militanlarında olduğunu göstermeye yönelik olan ve yasa dışı terör örgütlerince planlanıp uygulamaya konulan eylemlerin” gereğinden fazla yer alması; yasadığı terör örgütlerinin açıklamaları, yasadığı terör örgütlerinin propagandası ve organize suç örgütlerinin sindirme ve yıldırma gücünün artırılması boyutlarına ulaştığı ve bu haliyle 3713 sayılı kanunun 6/2 ve 7/2 ile 4422 sayılı kanunun 1/7 maddelerine aykırılık tekil ettiğinin anlaşıldığı, keza bu yöndeki yayınların ayrıca halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve suç işlemeye teşvik ettiği ve bu tahrik ve teşviklerin eyleme dönüştüğünün görüldüğü (...)

gerekçeleriyle İstanbul DGM’ye bu haberlere yayın yasağı konulması için başvurmuştur.

DGM C. Başsavcılığı talebinde; bu haberler yüzünden 12 Aralık 2000 tarihinde Ankara’da F tipi cezaevi uygulamasını protesto etmek amacıyla yasadığı gösteri yapan grupla, olay

⁶ Bakınız: *Haberçinin Elkitabı*. Derleyen Sevdâ Alankus. *Medya, Etik ve Hukuk*. İPS İletişim Vakfı Yayınları, Birinci Baskı İstanbul, 2003. Av. Fikret İlkiz “Türkiye’de Sansür, Hukuk ve Haber” başlıklı yazısında konu daha geniş bir biçimde işlenmiştir.

mahalline gelen baka bir sivil grup arasında taşlı-sopalı çatışma meydana geldiğini ve yine 13 Aralık 2000 tarihinde İstanbul ve Marmara Üniversitesi öğrencileri arasında bu olaylarla ilgili olarak taşlı-sopalı çatışma meydana geldiğinin tespit edildiği de belirtilmiştir.

Bassavcılığa göre: **“bu yöndeki yayınların bu suretle ülkenin iç güvenliği ve kamu düzenini ihlal ettiği ve suç tekil eden eylemlerin vukuuna sebebiyet verdiği anlaşıldığı”** için **“bu tarz yayın yapılmasının yasaklanmasına karar verilmesi”**ni

İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesinden talep etmiştir. İstanbul 4 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesi 14. 12. 2000 günlü ve 2000/ 675 müt. karar nolu kararı ile Savcılık talebini yukarıda açıklandığı gibi özetledikten sonra talebin yasal ve yerinde görüldüğünü belirterek;

“Anayasanın 28 ve 5680 sayılı kanununun Ek 1. maddeleri gereğince, **yazılı, sesli ve görsel basın-yayın organlarında, ölüm oruçları ve F tipi cezaevleriyle ilgili olarak, yasadığı terör örgütlerinin açıklamaları, propagandaları, halkı kin ve düşmanlığa tahrik, suç işlemeye teşvik ve organize suç örgütlerinin korkutma, sindirme ve yıldırma gücünü arttırmaya yönelik YAYIN YAPILMASININ YASAKLANMASINA karar**” vermiştir.

Karara yapılan itiraz gerekçeleri haklı görüldü

Ancak; karar verilmesine yer olmadığına karar verilerek itiraz reddedildi

Açıklanan ve bilinen itiraz nedenleri bu karar için de ileri sürülmüştür. Yine 1982 Anayasasınının 28. maddesine göre

basının sansür edilemeyeceği ve maddenin 6. fıkrasında ise; “Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hakim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz” denildiği için Anayasaya göre olaylar hakkında “yayım yasağı konamaz”. Asıl olan ilkeye göre; yayınlara yasak koymak yasaktır.

5680 Sayılı Basın Yasasının EK Madde 1 hükmü 2000 yılının Aralık ayında TCK'nin ikinci Kitabının Birinci babının 1, 2 ve 4 fasıllarında veya 311 veya 312. maddelerinde yazılı suçları veya devlete ait gizli bilgileri ihtiva eden her türlü mevkute veya mevkute tanımına girmeyen basılmış eserlerin “**dağıtımı**”nın önlenmesi için konulmuştur. Aynı Ek Madde 1'in ikinci fıkrasında ise yine sayılan bazı suçlar bakımından her türlü basılmış eserlerin “**toplatılması**”nı ve makine veya diğer basım aletlerinin “**müsadere**” halleriyle tahribinin önlenmesi için “önlem” alınması halini düzenlemektedir. EK MADDE 1'de sadece “dağıtımın önlenmesi” ile dağıtılmış yayının “toplatılmasına” ilişkin düzenleme bulunduğu ve “YAYIN YASAĞI” konulabilmesi için EK MADDE 1'de hiçbir düzenleme bulunmadığından ve hukuken öngörülmediğinden İstanbul 4 No.lu DGM kararının kaldırılması istenmiştir.

İstanbul 4 No.lu DGM kararına göre “Ölüm oruçları ve F tipi cezaevleri” ile ilgili olarak yani bu “olaylar” hakkında YAYIN YASAĞI konulmaktadır. Gerekçede sayılan örneğin yasa dışı terör örgütlerinin açıklamasını yapmak, propagandasını yapmak veya halkı kin ve düşmanlığa veya suç işlemeye tahrik gibi eylemler zaten 2002 yılında yürürlükte bulunan yasalarda “suç” olarak sayılmıştır.

Zaten gerekçede gösterilen “suç” tipleri bakımından yayın eylemi suç tekil ediyorsa; hazırlım soruşturması açılacaktır. Sonra da düzenlenecek iddianame ile yasaya aykırı sayılan eylem yargılanacaktır. Yayın yasağı getirilmesine karşın yine de yayın yapılması halinde dahi soruşturma açılacaktır. Kararın getirdiği ayrı bir yaptırım veya bu karara uyulmaması halinde açılacak soruşturmanın dışında; yayın içeriği ile ilgili olarak soruşturma yapılmaması gibi bir yaklaşım zaten düşünülemez.

Gerekçede yer alan 3713 sayılı yasanın 6. maddesindeki suç tanımına göre terör örgütlerinin bildiri veya açıklamalarını basanlar ve yayanlar hakkında veya 7/2. maddede yer alan örgütle ilgili propaganda veya örgüt mensuplarına yardım etme eylemlerini dar yorumlayarak yayınlanan haber veya yazıları da cezalandırmaya yönelmek hukuka aykırıdır. Yine gerekçede bulunan 4422 sayılı Yasa'nın cezaevleri veya “olaylarla” bir ilgisi yoktur. Terörle Mücadele Yasası zaten yürürlüktedir. Yürürlükte bulunan yasaya göre suç sayılan bir eylem ile ilgili soruşturma açmak yerine bu yasayı ayrıca yayın yasağı için gerekçe yapmak hukuka aykırıdır.

Olan yasalar ve maddelerinin “uygulanmaması” gibi bir sorun olamayacağı gibi; ancak yayın fiili gerçekleşmesi halinde bu yasalara göre dava açılabilir. Yayını durdurmak amacıyla, olan yasaları ve maddeleri ileri sürerek kamu düzeninin sağlanması gibi bir mantık “sansürdür”. Bu nedenlerle yaptığımız itirazla “yayın yasağı”nın kaldırılmasını istemiştik. İtirazımız üzerine İstanbul 4 No.lu DGM 20. 12. 2000 gün ve 2000/ 720-2511 sayılı kararında:

“Ülkemizde Basının hür olup sansür edilemeyeceği,

yayınların önceden hiçbir kurum veya kişi tarafından denetlenemeyeceği ve olaylar hakkında yayım yasağının konamayacağı, Mahkememizin Yedek Hakimliğince verilen kararın suç olan bazı eylemlerin yasaklanmasına ilişkin olup, zaten bu durumun yasalarımızca yasak olduğundan yasanın tekrarı mahiyetinde görülmekle, bu hususta karar verilmesine YER OLMADIĞINA (...) karar verdi.

Mahkeme itirazlarımızda yazılı olan gerekçelerimizi haklı buldu ve kabul etti. Gerekçesinde de bunları tek tek gösterdi. Ama kararında “karar verilmesine yer olmadığına” karar verdi. Hem haklı olduğumuz kabul edilmişti, hem de “karar verilmesine yer olmadığına” karar verildi.

Yayın yasağı kalktı mı, kalkmadı mı? Bu sorunun yanıtı verilemedi ama karardan bir buçuk yıl sonra verilen kararlar “kararın kaldırıldığı” anlaşıldı.

“Basında bu tip haberler ilgi görmediği” ve “pratik hiç bir yararı kalmadığı” için DGM; yayın yasağını 1,5 yıl sonra kaldırdı.

Aradan bir buçuk yıl geçti. İstanbul DGM Başsavcılığından gönderilen yazıyla kararın kaldırıldığı bildiriliyordu. DGM C. Başsavcılığına başvurduk. Kararı istedik. Tebliğ ettiler. İstanbul DGM Savcılığı kendiliğinden “yayın yasağının kaldırılmasını” talep etmiş.

İstanbul **3 No.lu** DGM’de **9. 7. 2002** günlü kararıyla:

“Aradan 1,5 yılı aşkın zaman geçtiği, bu tip haberlerin basında ilgi görmediği, kaldı ki bahsedilen hususlarda

yayın yapılmasının mevcut kanunlarımıza göre suç olduğu ve her zaman takip edilerek suçlular hakkında dava açılabileceği kanaatine varıldığından,

Pratik hiçbir yararı kalmayan İstanbul 4 No.lu DGM Yedek Hakimliğinin; yazılı, sesli ve görsel basın yayın organlarında yayın yapılmasının yasaklanması konusundaki”

14.12.2000 günlü kararının **“KALDIRILMASINA”** karar vermiş(tir.)

F tipi cezaevleri ve ölüm oruçları konusunda verilen yayın yasağına rağmen yapılan yayınlar üzerine verilen takipsizlik kararı

İstanbul DGM C. Başsavcılığı eliyle “yayın yapılmasının yasaklanmasına” dair 14. 12. 2000 günlü İstanbul 4 No.lu DGM Yedek hakimliğinin yazılı, sesli ve görsel basın yayın organlarında (F) tipi ceza evleri ve ölüm oruçları hakkında yayın yapılmasını yasaklayan kararı tüm Türkiye’ye yayılmış ve karar yayın organlarına tebliğ edilmiştir.

Jandarma Genel Komutanlığı Kocaeli İl Jandarma Komutanlığı 31 Aralık 2002 tarih ve 18446 sayılı yazı ile Kocaeli Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurunda bulunmuştur.

Suç duyurusu yazısına göre “Cumhuriyet gazetesinin 29 Aralık 2002 tarihli nüshasında “F TİPİNİ ANLATTILAR” başlıklı bir haber yayınlanmış olup söz konusu haberin İmraniye Cezaevinden Kandıra F tipi Cezaevine sevk edilen ve tahliye olan Hayati Derviş ve Gebze Cezaevinden tahliye olan Cevdet Bayır isimli mahkumlar tarafından verildiği belirtilerek

gerçeğe aykırı bazı iddiaların” yer aldığına tespit edildiği ileri sürülmüştür.

Aynı yazının ikinci bendinde de: “İstanbul DGM C. Bassavcılığının ilgi sayılı kararı ile yazılı, sesli ve görsel basın yayın organlarında ölüm oruçları ve F tipi Cezaevleri ile ilgili olarak terör örgütlerinin açıklamalarına yönelik yayın yasağı olmasına rağmen bu konuda haber yayınlayan CUMHURİYET GAZETESİ yöneticileri hakkında gerekli yasal işlemin yapılarak sonuçtan bilgi verilmesi” Kocaeli Cumhuriyet Savcılığına arz edilmiştir.

Kocaeli C. Bassavcılığı ise 2001/1465 Hazırlık ve 2001/120 Karar ve 5.2.2001 tarihli yetkisizlik kararı ile dosyayı İstanbul C. Bassavcılığına göndermiştir. 29.12.2002 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan haberlerle İstanbul 4 No.lu DGM'nin 2002/675 sayılı kararına rağmen yayın yapıldığından yetkili mercilerin emirlerine muhalefet suçunun işlendiği görüşüyle gazetenin basım yeri İstanbul olduğu için dosya İstanbul C. Bassavcılığına gönderilmiştir.

İstanbul C. Bassavcılığı Basın Bürosu ise 201/138 Hazırlık ve 2001/87 Karar sayılı ve 12. 4. 2001 tarihli kararı ile TAKİPSİZLİK KARARI vermiştir. 29.12.2000 tarihli Cumhuriyet gazetesinde anılan yayın ile ilgili olarak karar gerekçesinde şunlar yazılıdır:

“Sorumlu müdürlüğünü Fikret İlkiz'in yaptığı Cumhuriyet isimli mevkutenin 29.12.2000 tarihli nüshasının 17. sayfasında F TİPİNİ ANLATTILAR başlığı ile yayınlanan yazıda İstanbul 4 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesi Yedek üyeliğinin 14. 12. 2000 tarih ve 2002/675 müt. sayılı kararı ile konulan yayın yasağına aykırı davranıldığından bahisle suç duyurusunda bulunulmuş ise de bu karara itiraz üzerine aynı mahkeme heyetinin vermiş olduğu 20. 12. 2000 tarih ve 2002/720 Müt. sayılı kararda da zikredildiği

gibi; ülkemizde basın hür olup sansür edilemez, yayınlar önceden hiçbir kişi veya kurum tarafından denetlenemez, olaylar hakkında yayın yasağı konulamaz. Bu karar ile karara dayanak teşkil eden mevzuatımıza göre Mahkeme Yedek üyeliğinin verdiği YAYIN YAPILMASININ YASAKLANMASINA ilişkin karar hukuki temelden yoksun olduğu gibi yukarıda başlığı verilen yazı Fikret İlkiz İ 203 içeriğinde herhangi bir suç unsuru bulunmadığı kanaatine varıldığından sanık hakkında müsnet suçtan dolayı amme adına takibata mahal olmadığına, kararın bir örneğinin bilgi edinilmesi bakımından yazıları ilgi tutularak Kocaeli I Jandarma Komutanlığına gönderilmesine (...)” karar verilmiştir.

Bir diğer örnek:

Gaffar Okkan suikastı ve yayın yasağı

Bir diğer ilginç örnek ise Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi C. Başsavcılığından gelen istektir. Diyarbakır DGM C. Başsavcılığı 27. 01. 2001 tarihli talep yazısında 24. 01. 2001 tarihinde Diyarbakır I Emniyet Müdürü Ali Gaffar Okkan ile 5 Polis memurunun şehit edilmesi olayı ile ilgili olarak “Emniyet müdürlüğünün kameraları ile yapılan olay yeri çekim görüntülerinin bazı ulusal kanallarda yayınlandığını” tespit etmiş olduklarından tahkikatın gizliliği açısından 2845 sayılı yasa uyarınca yayın yasağı konulmasını Mahkeme yedek üyeliğinden istemiştir.

Diyarbakır 4 No.lu DGM Yedek üyeliği tarafından 27.01.2001 tarihli ve 2001/28 sayılı kararla “Emniyet Müdürlüğü kameraları ile yapılan olay yeri çekimleri görüntülerinin soruşturmanın gizliliği ve selameti açısından” basın yayın kuruluşlarınınca yayınlanmasının 2845 sayılı yasa uyarınca YASAKLANMASINA karar vermiştir.

Verilen kararda 2845 sayılı yasanın hangi maddesine dayanıldığı veya bakaca bir yasa ve madde gösterilmemiştir. Sadece soruşturmanın gizliliği ve selameti açısından “yasak” getirildiği yazılıdır.

Karar tüm Türkiye’deki yayın kuruluşlarına tebliğ edilmiş ve tebliğ tebellüğ belgesine kararın içeriği yazıldıktan sonra da “Bundan sonra söz konusu olay ile ilgili yapılan çekim ve bant kayıtlarının yayıncısı bulunduğum Radyo tarafından yayınlanmayacağı tarafıma tebliğ edildi” şeklinde şerhler de düşülmüştür.

III- Üçüncü örnek:

Uyum yasaları ile basın yasası ek 1. madde değişikliği Ankara DGM savcısı hakkındaki haberlerin “yurt çapında önlenmesi” kararı

Basın yasası ek 1. madde değişikliği

4748 sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun” TBMM tarafından 26. 03. 2002 tarihinde kabul edildi. 9. 4. 2002 günlü Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi. Yasanın 2. maddesiyle 5680 sayılı Basın Kanununun Ek I inci maddesinin birinci ve ikinci fıkraları değiştirildi. İçüncü fıkrası yürürlükten kaldırıldı. Değiştirilen Ek I. madde yeniden düzenlendi.

“**Uyum yasaları**” paketinden çıkan Basın Yasasının Ek I. maddesine göre “**Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması, suç işlenmesinin önlenmesi**”

denildi. Şimdi toplatma ve dağıtımın önlenmesinde getirilen bu kavramları nasıl değerlendirmemiz gerekiyor? Maddedeki düzenleme nasıl anlaşılmalıdır?

Büyük bir olasılıkla “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü”nden kasıt olsa olsa Terörle Mücadele Kanunu’nun 8. maddesindeki “bölücülük” suçudur. (Bilindiği üzere bu madde 19.7.2003 günlü Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 6. uyum paketi olan 4928 sayılı “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”la yürürlükten kaldırılmıştır.)

“Genel ahlak” ise TCK’nin 426 ve 427. maddelerinde düzenlenen “halkın ar ve haya duygularını inciten veya cinsi arzuları tahrik ve istismar eden” suçlar olabilir. “Milli güvenlik”, “Kamu düzeni” ve Suç işlenmesinin önlenmesi” gibi kavramlar ise sürekli her olay için tartışma yaratan kavramlardır. Oysa yasalardaki tanımlar açık ve net olmalıdır. Anlaşılır olmalıdır.

“Basılı eserlerin dağıtımının önlenmesi” ve “toplatılması” gibi ağır yaptırımlar oluşturan müdahalenin hukuka uygun hale getirilmesi için kabul edildiği anlaşılan bu madde ile; aslında kastı aşan böyle bir düzenlemeden dolayı ifade özgürlüğü hakkının kullanılması alanında ciddi bir sınırlandırma yaratılmıştır.

Önceki düzenlemede uygulama daha açıktı. Çünkü örneğin “toplatma” için uygulanması olası yasalar ve maddeler tek tek sayılmış durumdaydı. Örneğin “TCK’nin İkinci Kitabının Birinci Babının 1.2 ve 4. fasıllarında yer alan maddelerdeki suçlar ile Türk Ceza Kanunu’nun 311. ve 312. maddelerinde tanımlanan suçlar (. . .)” deniliyordu. Yeni yapılan düzenlemeye dayanarak yapılacak olan “sınırlandırma” veya “müdahale”

“takter alanını” genişleten bir düzenleme içerdüğinden uygulamada hukuka aykırılıklar yaratacaktır.

Aslında fikrimizce “toplatma”/“dağıtımın engellenmesi” şeklindeki müdahaleler kaldırılmalıdır. Fakat yasa koyucunun kafasının içindeki mantık özgürlükleri genişletmekten yana olmayıp tam aksine “sınırlandırma”dan yanadır. Hatta ve hatta “uyum yasası” dedikleri paket içinden çıkan yeni yasalarda bile.

Yurt çapında önleme kararı

Ankara 1 No.lu Devlet Güvenlik Mahkemesi 2002/868 D. sayılı ve 23.10.2002 günlü kararı ile;

“Ankara DGM C. Savcısı N. M. Y.’le ilgili her türlü basın ve medya yoluyla yapılacak yazılı, görsel ve işitsel yayınların kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi açısından 3713 Sayılı Yasanın 6. ve 4748 sayılı Yasa ile değişik 5680 sayılı Yasanın Ek 1. maddesi gereğince YURT ÇAPINDA ÖNLENMESİNE” karar vermiştir.

Aslında Anayasaya aykırı olan Ek 1. inci maddeye göre yayınların “yurt çapında önlenmesi” kararı verilemez. Maddede böyle bir düzenleme yoktur. Ayrıca Anayasaya göre (Madde 28) yayın yasağı koymak zaten yasaktır.

Yayınları, yayınlanmadan önce yayın yasağına göre yasaklamak sansürdür. Yayından dolayı suç oluşmuşsa, örneğin TMK’nin 6. maddesine aykırılık varsa dava açılır. Ama yayın yasaklanmaz. Yasalarımız böyle bir “yurt çapında önleme” kararı verilmesine hukuken olanak tanımamaktadır.

İtiraz üzerine verilen itirazın reddi kararı

Karara itiraz edilerek kaldırılması istenilmiştir. İtirazı reddeden Ankara 2 No.lu DGM'nin 2002/758 D. sayılı 25. 10. 2002 günlü kararının gerekçesi şöyledir:

"Dosya incelendiğinde görüleceği gibi, bir çok basın organı tarafından söz konusu olan bir çoğu yanlış ve kulaktan dolma dedi- kodu niteliğindeki bilgi abartılmak suretiyle ilk gündem maddesi olarak kamuoyuna sunulmuş, bu durum ilgili ilgisiz bir çok kişiyi rahatsız edecek boyuta ulaşmıştır.

Basın Hürriyeti Anayasal bir hak olmakla birlikte sınırları da anayasa tarafından belirlenmiştir. **Anayasanın** 4709 sayılı kanunla yeniden düzenlenen 26. maddesi bu hürriyetin kamu düzeninin korunması, suçların önlenmesi, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının korunması nedeniyle **sınırlanabileceği hükmünü getirmiştir.**

Bir kısmının örneği dava dosyasında bulunan gazete kupürlerinden anlaşılacağı gibi bu konuda haber alma-yapma ile kamu oyunu bilgilendirme özgürlüğü sınırlarının aşıldığı bazı kişilerin kasten yıpratıldığı, hedef gösterildiği, şöhret ve haklarının ihlal edildiği, özel hayatlarına müdahale edildiği açıkça görülmektedir.

Anayasamız bu gibi durumları dikkate alarak basın hürriyetinin kısıtlanabileceğini öngörmüş olup, mevcut durum Anayasanın 26. maddesinde belirtilen hal kapsamında değerlendirilmekle itiraza konu Ankara 1 No.lu DGM yedek üyeliği kararının yerinde olduğu kanaatine varıldığından her iki itirazın reddine karar verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır"

Kararda vurgulanan kişilik haklarının ihlalinin önlenmesi, şeref ve haysiyetin korunması veya yargı otoritesinin korunması gibi kavramlar zaten AİHS 10. maddesinde yer alan ve ikinci para-

grafında gösterilen sınırlandırmalarla ilgilidir. Ancak böyle bir “yurt çapında önleme” kararının gerekçesini oluşturan Terörle Mücadele Yasasının 6. maddesiyle bağlantısını kurmak veya suç işlenmesinin önlenmesi veya kamu düzeninin sağlanması gibi kavramlar tartışmalıdır ve bu önlemleri haklı kılmamaktadır. Kişilik haklarının korunması konusunda “hukuki” yollar bellidir. Medeni Yasanın 24 ve 25. maddelerine göre “tedbir yoluyla yayın durdurma” isteminde bulunmak dahi olanaklıdır.

İtiraz reddedildi ama karar kaldırıldı

“Yurt çapında önleme” kararının ve itirazının reddedilmesinden yaklaşık bir ay yedi gün sonra karar kaldırıldı. Tebliğ edilen yazıda yer alan gerekçeye göre:

“Ancak ilgi (c) sayılı yazı ile 3713 sayılı Yasanın 6/1 maddesinde yazılı hedef gösterme suçunun unsurları bulunmadığından Ankara 1 No.lu DGM Yedek Hakimliğinin 23.10.2002 tarih ve 2002/868 Değişik Sayılı kararının KALDIRILMASINA karar verildiği (...)

“Böylece “yurt çapında önleme” kararının sadece TMK'nin 6. maddesine dayalı olarak kaldırıldığını ve bu suçun unsurlarının yayınlanan haberlerde olmadığı anlaşılmış oldu. Hem de bir ay sonra. Ayrıca bu karara göre de ne “suç işlenmesinin önlenmesi” ne de “kamu düzeninin sağlanması” gibi bir amacın “yurt çapında önleme” kararının gerekçesi olmadığı da anlaşılmış oldu.

Ama bütün bu süreç içinde haberciler, gazeteciler, konu hakkında bilgi edinmek ve haber edinmek isteyen toplum “habersiz” ve “bilgisiz” kaldı. Onun dışında gazetecilerin haber alma ve haber verme haklarını doğrudan ilgilendiren ifade

özgürlüğü sınırlandırıldı. Hatta bu süre içinde tüm gazetelerin tüm yazı ileri sorumluları stres içinde tutuldu. Belki de gelen haberler “yurt çapında önleme” kararı yüzünden yayınlanmadı.

Bu arada en önemli sorulardan birisi de şudur: Yurt çapında önleme kararına karşı veya karara rağmen konuyla ilgili yayın yapılırsa; bu yayın suçu “yurt çapında yayın önleme yasağına aykırı hareket etmek” olarak mı tanımlanacaktır? Veya böyle bir suç var mıdır? Kuşkusuz böyle bir suç yoktur.

IV- Dördüncü örnek

Mahkemenin talep üzerine verdiği programın yasaklanmasına dair kararı

Eyüp Cumhuriyet bassavcılığı tarafından GDA ve Yöneticileri hakkında 2002/1790 hazırlık numaralı soruşturma yürütülmektedir. Sanıklardan A. H. P vekili tarafından Eyüp Sulh Ceza Mahkemesine başvuru yapılır. Başvurucu televizyonda yayınlanacak olan A... adlı programın yayınının durdurulmasını ve yapılacak yayına tedbir konulmasını istemiştir. Eyüp 2 Sulh Ceza Mahkemesi 2002/23 Mütferrik sayılı 28. OI. 2002 günlü kararı ile reddedilmiştir. Talepte bulunan tarafından bu karara itiraz edilmiştir.

İtiraz üzerine verilen Eyüp 2. Asliye Ceza Mahkemesinin 2002/51 sayılı kararı şöyledir:

“GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ

Hazırlık evrakı ve 2. Sulh Ceza Mahkemesinin kararı incelendiğinde A... Programının içeriği henüz mahkememizce tam olarak bilinmemekle bu programın yasaklanması ile ilgili

sulh ceza mahkemesi kararının 1. fıkrasındaki RED TALEBİNİN usul ve yasaya uygun olduğundan bu fıkranın itiraz üzerine kaldırılma talebinin REDDİNE,

Ancak 3984 sayılı Yasanın 4 maddesi ve 5680 sayılı Yasanın 30. maddesi dikkate alınarak ceza kovuşturmalarına ait talep ve iddianamelerle kararların ve diğer her türlü vesika ve evrakın aleni duruşmada okunmasından önce hazırlık ve ilk soruşturmalarda takipsizlik veya yargılamanın men'i tatili veya düşmesi kararı verilmesinden önce yayın yapılması yasak olduğundan bu konuda yayın yapılmasının yasaklanmasına ilgili talep usul ve yasaya uygun olduğundan C. Savcısının mütalaası da bu yönde olduğundan bu yöndeki talebin kabulüne karar verilmesi gerekmiştir.

Bu itibarla:

KARAR: YUKARIDA İZAH OLUNUN GEREKÇELERE BİNAEN

1- Eyüp 2. Sulh Ceza Mahkemesinin 2002/23 müteferrik sayılı kararının 1 fıkrasının usul ve yasaya uygun olduğundan bu konudaki A... isimli programın yasaklanması talebinin REDDİNE

2- Eyüp 2. Sulh Ceza Mahkemesinin 2. paragrafının itiraz üzerine kaldırılarak Eyüp C. Başsavcılığınca 2002/1790 hazırlık numarası ile soruşturma konusu olan GDA ve sanıkları hakkında ceza kovuşturmalarına ait talep ve iddianamelerle kararların ve diğer her türlü vesika ve evrakın aleni duruşmada okunmasından önce hazırlık ve ilk soruşturmalarda takipsizlik veya yargılamanın men'i tatili veya düşmesi kararı verilmesinden önce bu dava sanıkları ile ilgili her türlü kaset, evrak ifade

suretleri ve **belgelerin yayınlanmasının** 5680 sayılı Yasanın 30. maddesi gereğince tedbirin **YASAKLANMASINA**”

karar verilmiştir. Karar sonrası düzenlenen “tebliğ ve tebellüğ belgesi” tarafımıza tebliğ edilmiştir. Tebligata göre “İGDAŞ ve Halk Ekmek” soruşturmasıyla ilgili olarak her türlü kaset, evrak ve ifade suretlerinin ve belgelerinin TEDBİREN YASAKLANMASINA karar verildiği imza karşılığı tarafımıza bildirilmiştir.

Karara itiraz edilmiştir. Anayasa Madde 28’e aykırı olduğunu ve Basın yasası Ek Madde I uyarınca tedbiren yasaklama kararı verilemeyeceğini ileri sürdük. Basın Yasasının 30. maddesine göre karar verilemeyeceğini ileri sürdük. Basın Yasası 30. uncu maddesine göre yayın yapılmadan önce yayın durdurma niteliğinde karar verilemeyeceğini örnekledik. 30. madde adli haber verme hakkını engellemez. 3984 sayılı Yasa ile özel radyo ve televizyonlar için 30. maddenin tatbik olanağı yoktur. Ayrıca karara “kaset” yazarak ve 30. maddeden söz ederek hüküm kurulması da hukuka aykırıdır. Çünkü 30. madde yazılı basınla ilgilidir. Kaset madde kapsamı dışındadır.

İtiraz Eyüp Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 2002/45 D. esas No.lu ve 2002/43 D. karar No.lu 4. 2. 2002 günlü kararı ile reddedildi. Ret gerekçesinde önceki kararlar tekrarlandı ve baka ca bir gerekçe yazılmadı. Açılan dava haber yapıldı. Haber üzerine “tedbiren yayın yasağına aykırı hareketten” dolayı herhangi bir ceza davası açılmadı.

Sonuç

Bir yandan bilgilendirme hakkına önem verilen bir dönem yaşarken, diğer yandan konulan “yayın yasakları” ile asıl amaca uygun düşmeyen sınırlandırmalar sadece demokrasiye

aykırılıklar yaratıyor. Birde hukuka aykırılıklar artık “alışkanlıklar” yaratmaya başlıyor. En tehlikelisi de hukuka aykırılıkların alışkanlığa dönüşmesidir. Giderek yayın yasakları alışılmış ve sıradan önlemler olarak kabul edilmeye başlanırsa; her olayda ortaya çıkan “yayın yasaklarıyla” hukuka aykırı olarak yaratılan mazeretler meşrulaştırılmış olur. Oysa, Sayın Sahir Erman’ın altını çizdiği bir gerçek vardır: Hukuka bağlı bir devlette gaye hiçbir zaman ve hiçbir sebeple vasıtayı haklı göstermez. Hukuka aykırı davranmanın hiçbir mazereti olmaz. Çünkü mazeret aramaya kalkarsak hukukun üstünlüğü kağıt üstünde kalır.⁷

24.10.2003 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 9.10.2003 kabul tarihli 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu gerekçesinde demokratik ülkelerde, bilgi edinme özgürlüğünün, temel hak ve özgürlüklerin kullanılması bağlamında vazgeçilmez temel haklardan biri olarak kabul edildiği belirtilmektedir. Doğrudur. Yine bu yasanın 59. uncu Hükümet gerekçesine göre: “Şeffaflık ve gizliliğin iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kurum ve kuruluşların “bilgi verme ödevi”, ikincisi ise, vatandaşların “bilgi edinme hakkı”dır.”

Sonucu, Sayın **Çetin Özek**’in önemle üzerinde durduğu bilgilendirme hakkıyla sonlandırmak gerekiyor. Kuşkusuz Özek’in dediği gibi “iyi işleyen yönetim, salt ceza normlarıyla gerçekleştirilemez. “İyi idare; gerçekte bir siyasal sistemdir. Böyle bir sistem ancak bilgi toplumunu sağlayan “saydam yönetim” ile gerçekleşir. Saydam yönetimlerin nasıl yönetimler olduğunun yanıtını ise Özek şöyle veriyor:

⁷ Erman, SAHİR. Hukuka Aykırı Deliller. İstanbul Barosu Sempozyumu. 1995 İstanbul. Sentez raporu: sayfa 390.

“Günümüz demokrasileri, bireyin bilgilenmesini içine sindiren, “saydam yönetimlerdir. Demokratik düzenlerde, siyasal gücün bireyde saklayacağı bir şey olamayacağı kabul edildiği için, günümüzde, “demokrasi” ile “saydam yönetim-güne ışığında yönetim” neredeyse eş anlamdadır. Saydam yönetim “bireysel bilgilenme hakkı”nın ilerliğini sağlar. Bilgilenme süreci, “bilgilenmiş birey”i yaratır. “Bilgilenmiş birey”, kendince salıkli tercihleriyle, siyasal ve demokratik katılıma katkı sağlar. Bilgilenme, bir açıdan, günümüzün “doğrudan demokrasi” sistemidir. (...)

Bu açıdan özgür bilgi dolaşımını sınırlayan her türden yönetsel yetki “sansür”dür. Aynı şekilde düşüncenin özgürce açıklanmasını önleyen ceza normları gerçekte “bilgilenmiş toplumu”, “saydam yönetimi” engeller.”

(Özek, ÇETİN. Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına. AlfaYayımları. Eylül 1999. İstanbul Birinci Baskı. Bilgilenme Hakkı ve Sınırları, sayfa 61.)

Sinagoglara, HSBC Bankası ve İngiliz Konsolosluğuna bomba atılması eylemi terördür. Terör eylemlerinin yol açtığı tedirginlik karşısında halkın haber alma özgürlüğü sağlanmalıdır. Bilgi ile donatılmış olan insanlar terörle mücadelede daha başarılı olurlar. Bilgilenmiş bireyler yaratmak, saydam yönetimlerin görevidir.

Gazeteciler yazdıkları haberlerle, verdikleri saptırılmamış ve gerçek bilgilerle terör eylemlerinin niteliklerinin ortaya çıkmasında ve hatta kınanmasında kamuoyunu bilinçlendirmektedir. Teröre karşı toplumsal bilinç oluşturmak ve karşı çıkış ile terörü önleme eylemlerinin benimsenmesi gazetecilerin yorum, eleştiri ve haberleriyle gerçekleşir. Durup dururken toplumsal bilinç oluşmaz. Veya herhangi bir olay nedeniyle konulan “yasak” sorunu çözmez, sorunları çoğaltır.

Kimler ve hangi amaçla, neden terör yaratmaktadırlar? Tüm dünya ve Türkiye terörle etkin mücadelede bu soruların yanıtlarını aramaktadır. Yanıtların aranmasında gazeteciler yaptıkları haberlerle kamuoyunu aydınlatacak ve bilgilendireceklerdir. Bu görev gazeteciler tarafından bilinçle ve sorumlulukla yerine getirilecektir.

Demokrasilerde halkın bilgi edinme hakkının sınırlandırılmayacağı sürekli tekrarlanır. Ancak yargıdan da sürekli her olaya özgü apayrı yayın yasakları üretilmektedir. Oysa halkın doğru bilgi edinmesi gerekirken haber alma hakkının “sınırlandırılması” kabul edilemez bir anlayıştır. Demokrasilerde yönetenlerin halktan gizleyeceği herhangi bir şey yoktur ve olmamalıdır. Bilgi edinme hak olduğuna göre, bu hakka işlerlik sağlayan ve onu yaşama geçirecek insanlara bilgi aktarmakla görevli gazetecilerin yazıları ve haberleri, radyo ve televizyon görüntüleri veya haberleri potansiyel suçlu sayılıp “sansüre” uğratılmaz. Yayınlar “yasaklarla” yasaklanmaz.

Doğru ve yaygın haber verme, bilgilendirme hakkı özgürlüğün bir parçası ve temelidir. Halkın gerçek ve doğru bilgileri öğrenme hakkı engellenemeyeceğinden; yasalarda yer alan hukuki önermeler temel insan hak ve özgürlüklerine aykırı düzenlemeleri yaratmaya yönelik yorumlanamaz.

Gazeteciler herhangi bir soruşturmanın önlenmesi veya engellenmesi amacıyla haber yapmayacak ve soruşturmanın yönünü ihlal edecek biçimde yorumda bulunmayacaktır. Bu onun meslek ilkesi ve doğru davranış kuralıdır.

Öte yandan şunu da belirtmek gerekir ki, basın ve yayın kurumları, meslek ilkelerine bağlı sorumlu yayıncılığa özen

göstermelidir. Yasayla düzenlenmiş “gizlilik” ilkelerine uymalıdır. Gazeteciler mesleklerinde sorumluluk bilinciyle hareket eden kişilerdir. Kendi meslek ilkelerinde gösterdikleri ve gösterecekleri bu titizliği; kuşkusuz tüm ulusu ve insanlığı yakından ilgilendiren terör soruşturmasında, suçluların yakalanmasında ve toplumu derinden sarsan olayların tümünde göstermelidirler. Bu onların görev ve sorumluluklarıdır.

Yönetimin ve yargının da görevleri vardır. Adalete ulaşılmasında, suçluların yakalanmasında ve yargıya teslim edilmesi sürecinde karşılaşılan zorluklar içinde; olaylardan faille gitmek, kanıtlardan suçlulara ulaşarak yakalamak bazen “gizlilik” gerektirir. Hatta zorunludur da. Bu gizliliği zorunlu kılan yasal düzenlemeler hukuka uygun ve meşru amaca hizmet edecek nitelikte olmalıdır.

Olaylardan ders çıkarılmalıdır. Toplumu derinden sarsan olaylar karısında toplumun bilgi edinme hakkını sağlamak için; en kısa sürede olaylar hakkında en üst düzeyde yetkili kişilerin açık, kesin, açıklanabilir ve doru bilgileri süratle basına açıklamasının sayısız yararı olduğu çok açıktır.

Dile düşmüş suçlarla ilgili olaylarda veya toplumu derinden sarsan olayların faillerini yakalamak için başlayan bir suç soruşturmasında; bu soruşturmada sorumlu en yetkili kişilerin, örneğin savcılarının veya yargıçlarının; gerektiğinden topluma basın yoluyla en doğru, en güvenilir ve sadece “açıklanabilir” bilgileri açıklaması yararlı olacaktır. Böylece medyanın “haber verme” görevi ile “suç faillerinin yakalanması” ile “adalete teslim görevi” sürecindeki soruşturmayı tamamlama görevi birbiriyle çatışmayacaktır. Yargı otoritesi

korunacak ve “gizli bilgilerin açığa vurulması” konusundaki sınırlandırma hukuka uygun olarak çözümlenebilecektir. Soruşturma başlayınca “suçluların yakalanmasında” özen gösterilmesi gereken “gizliliğin” sağlanmış olduğu bir ortamda “sansür” niteliğinde “yayın yasakları”na başvurmaya da gerek kalmayacaktır.

Asıl önemli olan hukuka uygun davranmaktır. Herkesin lanetlediği terörün önlenmesi için halkın bilinçlenmesi ve aydınlatılması gerekir. Artık terörü önlemenin yolları çoğaltılmalıdır. Terörü önlemek bilgiyle olur. Gazetecilerin haberleri ile halkın gerçeklere ulaşması sağlanarak terör önlenir. Asıl olan “yayın yapılmasının yasaklanması” değil, yayın yasaklarının yasaklanmasıdır.

FİKİR VE SANAT ESERLERİ YASASI VE RADYO/TELEVİZYONLAR

*Fikret İLKİZ**

Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nda 21.02.2001 tarihli 4630 sayılı yasa ile değişiklikler yapılmıştır. **Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun (FSEK) Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun** Resmi Gazete'nin, 03.03.2001 tarihli 24335 birinci mükerrer sayısında yayımlanmıştır.

Sürekli tartışılan ve bazı maddeleri bakımından uygulamada sorun yaratan Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nda yapılan değişikliklerin bir kısmı, özellikle radyo ve televizyonları yakından ilgilendiren hükümler taşımaktadır. Öyle ki, bu yasanın uygulanmaya başlamasıyla birlikte, radyo ve televizyon kanallarının bazı eski alışkanlıklarını tümüyle terk etmeleri gerekecektir. Çün-

* NTV/CNBC-e Hukuk danışmanı, BİA Hukuksal Destek Birimi danışmanı

kü yeni yasa, yasanın ihlalini çok ağır yaptırımlara bağlamıştır.

Bu yazıda, söz konusu yasanın yerel medya kuruluşlarını da yakından ilgilendiren bazı önemli özellikleri üzerinde durarak, öncelikle “fikir ve sanat eserlerinde hak sahipliğinin ne olduğu” konusunu kısaca açıklığa kavuşturmaya çalışacağım. İkinci olarak da, yasada yer alan bazı tanımlamalar üzerinde durarak, neler söylendiğini tartışmaya açacağım.

Bu sunuşu hazırlarken yararlandığım kaynak, Doç. Dr. Jale Sarmaşık'ın “*Radyo ve Televizyon Yayıncılığında Eser Hakları*” başlıklı çalışması olacak. Aşağıda bu çalışmadan derlediğim önemli bilgileri sizlere paylaşacağım.

“Fikir ve Sanat Eserleri Yasası”na göre

“eser” Tanımı

Fikir ve Sanat Eserleri Yasası ile bu yasada yapılan ve de yukarıda özellikle radyo ve televizyonları yakından ilgilendirdiğini söylediğimiz değişiklikleri açıklığa kavuşturabilmek için, öncelikle yasanın bazı temel kavramları nasıl tanımlamış olduğunun belirlenmesi, ayrıca kimi önemli sorulara cevap verilmesi gerekmektedir. Acaba; “**eser**” ne demektir? Radyo ve televizyonlarda yayımlanan müzik parçaları veya icracı sanatçı veya komşu haklar gibi kavramlar ne anlatmaktadır? Yeni yasa değişikliği karşısında sorumluluklar ne olacaktır?

Yasanın I/B Maddesi “eser” i tanımlamaktadır. Buna göre, “Sahibinin özelliğini taşıyan müzik, ilim ve edebiyat, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılabilen fikir ve sanat ürünleri veya işlemleri” eser olarak kabul edilmektedir. Burada ölçüt, “eserin sa-

hibinin özelliğini taşıması”, dır. Ve maddede sayılan, fikir ve sanat ürünleri Yasanın koruması altına alınmıştır.

Yasa'nın 2. Maddesi'nde "İlim ve Edebiyat Eserleri"; 3. Madde-si'nde" Musiki Eserleri"; 4. Maddesi'nde "Güzel Sanat Eserleri"; nihayet 5 . Maddesi'nde "Sinema Eserleri" sayılmıştır.

Yasanın getirdiği bu tanımlama çerçevesinde, acaba radyolar-da veya televizyonlarda yayımlanan programlara konu olan "eser"den ne anlamamız gerekir?

Yasadaki sıralamayı izleyerek devam edersek; öncelikle 2. Madde'deki "**ilim ve edebiyat eserleri**"nden hangisi radyo ve televizyon yayınlarını ilgilendirmektedir?

2. Madde'ye göre; bir şekilde dil ve yazı ile ifade edilen eserler, bilgisayar programları ve bunların hazırlık tasarımları, danslar, yazılı koreografi eserleri, pantomimaler ve benzeri sözsüz sa-hne eserleri radyo ve televizyon yayınlarını ilgilendirmektedir. Ayrıca bu maddede yer alan bedii vasfı bulunmayan her türlü teknik ve bilimsel mahiyette fotoğraflar, sahne tasarım ve pro-jeleri de buna dahildir.

Radyo ve TV yayınlarını ilgilendiren eserlerden bir diğeri de, Yasa'nın 3. Maddesi'nde yer alan "**musiki eserleridir**".

4. Madde'de sayılan "**güzel sanat eserleri**" olarak ise; fotoğra-fik eserler ve slaytlar; grafik eserler, karikatür eserler; tipleme-ler, yağlıboya ve suluboya tablolar, mimarlık eserleri, her türlü resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhip-ler, kazıma, oyma veya benzeri usullerle maden, ağaç, taş veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler, kaligrafi, se-rigrafi; heykeller, kabartmalar ve oymalar; elişleri ve küçük sa-

nat eserleri, minyatürler ve süsleme sanatı ürünleri ile tekstil, moda tasarımları radyo ve televizyon yayınlarını ilgilendirir.

Yasa'nın 5. Maddesi'ndeki "**sinema eserleri**" ise; her nevi bedii, ilmi, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler veya sinema filmleri gibi, tespit edildiği materyale bakılmaksızın, elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbirleriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisidir.

Bu saydığımız fikir ve sanat eserleri dışında, radyo ve televizyonlarda karşımıza çıkan bir diğer eser türü; daha çok "işlenme" biçiminde ya da "**işlenmiş eser**" olarak karşımıza çıkan eserlerdir. Yasa'nın 6. Maddesi'nde "İşlenmeler ve Derlemeler" sayılmıştır. Yani; diğer bir eserden istifade etmek suretiyle vücuda getirilip de bu esere göre bağımsız olmayan yani Yasa'nın tanımı ile "esere nispetle müstakil olmayan" fikir ve sanat ürünleri işlenme eseridir.

Yasa'nın sözü edilen 6. Maddesi radyo ve televizyon yayınlarını yakından ilgilendirecek olan "**işlenme eserleri**" II başlık halinde ve şöyle sıralamaktadır:

- Tercümeleler.
- Roman, hikâye, şiir ve tiyatro piyesi gibi eserlerden birinin, bu sayılan nevilere bir başkasına çevrilmesi.
- Müzik, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin film haline sokulması veya filme alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait şekle sokulması.
- Müzik aranjman ve tertipleri.
- Güzel sanat eserlerinin bir şekilden diğer şekillere sokulması.

- Bir eser sahibinin bütün veya aynı cinsten olan eserlerin külliyat haline konulması.
- Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde seçme ve toplama eserler tertibi.
- Henüz yayımlanmamış olan bir eserin ilmi araştırma ve çalışma neticesinde yayımlanmaya elverişli hâle getirilmesi.
- Başkasına ait bir eserin izah veya şerhi yahut kısaltılması.
- Bir bilgisayar programının uyarlanması, düzenlenmesi veya herhangi bir değişim yapılması.
- Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde verilerin ve materyallerin seçilip derlenmesi sonucu ortaya çıkan ve bir araç ile okunabilir veya diğer biçimdeki veri tabanları.

“Eser sahipleri”

Yasa'nın 8. Maddesi'ne göre, “**eser sahibi**” “onu meydana getiren.” Resmi yapan kişinin yani ressamın eser sahibi olduğu tartışmasıdır. Ancak acaba televizyonlarda gösterilen “sine-ma” filmleri bakımından, eser sahibi kim olacaktır? FSEK'in 4630 sayılı **Kanun'la değişik 8. Maddesi'ne göre:**

“...Sinema eserlerinde; yönetmen, özgün müzik bestecisi senaryo yazarı ve diyalog yazarı eserin birlikte sahibidirler. Canlandırma tekniğiyle yapılmış sinema eserlerinde, animatör de eserin birlikte sahipleri arasındadır...”

Yine 8. Madde'ye göre:

“Bir işlenmenin ve derlemenin sahibi, asıl eser sahibinin hakları mahfuz kalmak şartıyla onu işleyendir.”

9. Madde'de ise:

"birden fazla kimsenin meydana getirdikleri eserin, kısımlara ayrılması mümkünse, bunlardan her biri meydana getirdikleri kısmın sahibi sayılırlar."

denilmektedir. Yani bir musiki eserinin bestesinin ve güftesinin ayrı ayrı değerlendirilmesi mümkün olduğu gibi, herhangi bir bilimsel kitabın içindeki fotoğrafların veya kroki veya formüllerin bu bilimsel kitaptan ayrı basılması da mümkündür.

Yine 9. Madde'nin ikinci fıkrasına göre:

"Aksi kararlaştırılmış olmadıkça, eseri vücuda getirenlerden her biri bütün *eserin* değiştirilmesi veya yayımlanması için diğerinin iştirakini isteyebilir. Diğer taraf haklı bir sebep olmaksızın iştirak etmezse, mahkemece müsaade verilir. Aynı hüküm mali hakların kullanılmasında da uygulanır."

Buna karşılık, eğer birden fazla kişinin iştirakiyle vücuda getirilen eser ayrılmaz bir bütün teşkil ediyorsa, eserin sahibi onu meydana getirenlerin birliğidir. Yasa'nın 10. Maddesi'nde eser sahipleri arasındaki birlik bu şekilde düzenlenmiştir. Örneğin iki yazarın birlikte yazdıkları bir kitap veya mimarın projesini bir anıt olarak gerçekleştiren heykeltıraşın eseri üzerinde herkesin birlikteliği vardır. Birliğe adi şirket hükümleri uygulanır. Eser sahiplerinden biri, birlikte yapılacak bir işleme haklı bir neden olmaksızın müsaade etmezse, bu müsaade mahkemece verilebilir. Eserin her bir sahibi, eğer esere tecavüz söz konusu olursa; tek başına hareket edebilir.

Yasa'da ayrıca "eser sahipliği" ile ilgili karinelerde sayılmıştır. FSEK'in II. Maddesi'ne göre:

“Yayımlanmış eser nüshalarında veya güzel sanat eserinin aslında, o eserin sahibi olarak adını veya takma adını kullanan kimse, aksi sabit oluncaya kadar o eserin sahibi sayılır.”

Maddenin ilk fıkrasına göre de:

“Umumi yerlerde veya radyo ve televizyon aracılığıyla verilen konferans ve temsillerde, mutad şekilde eser sahibi olarak tanıtılan kimse eser sahibi sayılır, meğer ki bir fıkradaki karine yoluyla diğer bir kimse eser sahibi sayılmasın.”

Eser sahibinin adının belirtilmediği durumlar ise; 12. Madde’de düzenlenmiştir. Yani eğer yayımlanmış bir eserin sahibi II. Madde’ye göre belli olmadıkça; yayımlayan, eğer o da belli değilse çoğaltan kimse eser sahibine ait hak ve yetkileri kullanabilir.

Eser sahiplerinin hakları

Eser sahibinin kendi eseri üzerindeki hakları ikiye ayrılır. Yani eser sahibinin kendi yarattığı eser üzerinde hem “**mali hakları**” hem de “**manevi hakları**” vardır.

Mali haklar denilince ne anlamamız gerekir? Eser sahibi eserinden bizzat yararlanma hakkına sahiptir. Veya eserinden yararlanmak isteyenlerden bir şey isteme bir karşı edim yerine getirmeyi isteyebilir. Mali haklar denildiğinde kısaca, eserden bizzat yararlanma hakkı ile yararlanmak isteyenlere karşı eser sahibinin ileri sürdüğü ve bir karşı edim talep ettiği yetki anlaşılır.

Müzik eserlerinin veya sinema eserlerinin sahipleri veya yapımcılar mali haklarının sahipleri olduklarına dair ispat kolaylığı için, eserlerinden yararlanma yetkilerinin kayıt ve tescilini isteyebilirler. Yasaya göre sinema ve müzik eserlerinin sahipleri

ri, eserlerini Kültür Bakanlığınca çıkarılacak yönetmeliğe göre kayıt ettirebileceklerdir.

Manevi haklar denilince ne anlamak gerekir? Manevi hak, eser sahibinin kendi kişiliğini haksız tecavüzlere karşı koruma hakkıdır. Ortaya çıkan eser aslında eser sahibinin yarattığı ve onun kişiliğinin bir parçası olarak ortaya çıkmış olan eserdir. Dolayısıyla eser sahibinin izni olmadan kamuya arz edilemez. Eserde, eser sahibinin adı mutlaka belirtilecektir. Eser sahibinin izni olmadan eserde değişiklik yapılmayacaktır. Bütün bu hâller aslında eser sahibinin yarattığı eser üzerindeki manevi hakların korunmasıdır.

Eser sahibinin mali haklarının çeşitleri nelerdir? Bunları aşağıdaki gibi saymak olanaklıdır:

- İşleme hakkı,
- Çoğaltma hakkı,
- Yayma hakkı,
- Temsil hakkı,
- İşaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma iletim hakkı.

Şimdi sırayla bu haklar üzerinde duralım.

İşleme hakkı nedir? Yasa'nın 21. Maddesi'nde "Bir eserden onu işlemek suretiyle faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir" denilmek suretiyle, işleme hakkının esası gösterilmiştir. Bu durumda eser sahibinin dışında bazı kişiler de eser sahibinin mali haklarını kullanabilirler ama bunun için eser sahibi ile aralarında kullanma biçimlerini gösteren bir sözleşme olması gerekir. Bu sözleşmede eserden nasıl yararla-

nılacağı, süre ve kullanma biçimleri ayrı ayrı gösterilecektir. Haklar sözleşmeyle devredilebilir. Aksi takdirde yasaya aykırı davranılmış olur.

Çoğaltma hakkı nedir? FSEK'in 22. Maddesi'nde gösterilmiştir. Madde'ye göre:

"Bir eserin aslını veya kopyalarını, herhangi bir şekil veya yöntemle, tamamen veya kısmen, doğrudan veya dolaylı, geçici veya sürekli olarak çoğaltma hakkı münhasıran eser sahibine aittir."

Yasa'nın 22. Maddesi'nin birinci fıkrasında, çoğaltma hakkınının kime ait olduğu gösterilmiştir. Bu hak eser sahibi tarafından kullanılabilir. eser sahibi kendi eserini çoğaltabilir. Veya eserinin çoğaltma hakkını başkasına da devredebilir. Böyle bir devir eserin hem aslını hem de ayrıca eserin işlenmesini kapsar.

Madde'nin ikinci fıkrasında ise "**çoğaltma hakkı**" şöyle tanımlanmaktadır:

"Eserlerin aslından ikinci bir kopyasının çıkarılması ya da eserin işaret, ses ve görüntü nakil ve tekrarına yarayan, bilinen ya da ileride geliştirilecek olan her türlü araca kayıt edilmesi, her türlü ses ve müzik kayıtları ile mimarlık eserlerine ait plan, proje ve krokilerin uygulanması da çoğaltma sayılır."

Yayma hakkı nedir? Yayma hakkı Yasa'nın 23. Maddesi'nde tarif edilmiştir:

"Bir eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarını, kiralamak, ödünç vermek, satışa çıkarmak veya diğer yollarla dağıtmak hakkı münhasıran eser sahibine aittir."

Doğrudan doğruya eser sahibine ait olan hak, eser sahibi tarafından yine mali hakların devri sözleşmesi ile başkasına da ge-

çirilebilir. Bu durumda bir eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarının kiralanması, ödünç verilmesi, satışa çıkarılması veya diğer yollarla dağıtılması yayma hakkı olup devredilmesi de mümkündür. 23. Madde'nin ikinci fıkrasına göre, eser sahibinin izniyle yurt dışında çoğaltılmış nüshaların yurt içine getirilmesi ve bunlardan yayma yoluyla faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir. Yurtdışında çoğaltılmış nüshalar her ne suretle olursa olsun eser sahibinin ve/veya eser sahibinin iznini haiz yayma hakkı sahibinin izni olmaksızın ithal edilemez. Kiralama ve kamuya ödenç verme yetkisi eser sahibinde kalmak kaydıyla, belirli nüshaların hak sahibinin yayma hakkını kullanması sonucu mülkiyeti devredilerek ülke sınırları içinde ilk satışı veya dağıtımını yaptıktan sonra bunların yeniden satışı eser sahibine tanınan yayma hakkını ihlal etmez.

Yine aynı maddenin üçüncü fıkrasına göre, bir eserin veya çoğaltılmış nüshalarının kiralanması veya ödünç verilmesi şeklinde yayımı, eser sahibinin çoğaltma hakkına zarar verecek şekilde, eserin yaygın kopyalanmasına yol açamaz. Ayrıca, bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Kültür Bakanlığı'na hazırlanacak bir yönetmelikle düzenleneceği belirtilmiştir.

Temsil hakkı nedir? Yasa'nın 24. Maddesi'ne göre:

"Bir eserden ('onun asıl veya işlemlerini' şeklindeki ibare 4630 sayılı yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır) doğrudan doğruya yahut işaret, ses veya resim nakline yarayan aletlerle umumi mahallerde okumak, çalmak, oynamak ve göstermek gibi temsil suretiyle faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir."

Görüldüğü gibi temsil hakkının, doğrudan doğruya eser sahibine ait olduğu da belirtilmiştir.

Bir eserin temsili, bir sanat eserini çalmak, veya göstermek hâli temsil hakkına girer. Bir müzik parçası konserde seslendirilebilir. Bir şiir gecesinde şiirler okunabilir. Bir tiyatro oyunu bir tiyatrodaki sahneye konulabilir. Bir film sinema salonunda gösterilebilir veya resimler bir galeride sergilenir.

Eser sahibinin eserinden yararlanmada temsil hakkı kullanımı, “o an” ile yani “kullanılma ânı” ile sınırlıdır. Bir müzik parçasının ancak belirli bir konserde seslendirilmesi gibi. Ayrıca temsil hakkı kamuya açık alanda veya bir başka deyişle kamunun yararlanacağı umumi bir yerde temsil edilmiş olmalıdır. Yine Yasa’ya göre eser sahibi temsil hakkını bir başkasına yazılı bir devir sözleşmesiyle devredebilir.

İşaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma iletim hakkı nedir? Bu hak, Yasa’nın 25. Maddesi’nde düzenlenmiştir. Madde’nin ilk fıkrasına göre:

“Bir eserin aslını ve çoğaltılmış nüshalarını, radyo-televizyon, uydu ve kablo gibi telli veya telsiz yayın yapan kuruluşlar vasıtasıyla veya dijital iletim de dahil olmak üzere işaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla yayımlanması ve yayımlanan eserlerin bu kuruluşların yayınlarından alınarak başka yayın kuruluşları tarafından yeniden yayınlanması suretiyle umuma iletilmesi...” dir.

Bu hak yine diğer haklarda olduğu gibi münhasıran eser sahibine aittir. Madde’nin ikinci fıkrasına göre ise;

“Eser sahibi, eserinin aslı veya çoğaltılmış nüshalarının telli veya telsiz araçlarla satışı veya diğer biçimlerde umuma dağıtılmasına veya sunulmasına ve gerçek kişilerin seçtikleri yer ve zamanda eserine erişimini sağlamak suretiyle umuma iletimine izin vermek veya yasaklamak hakkına sahiptir.”

İşte buraya kadar saydıklarımız Fikir ve Sanat Eserleri Yasası’nda düzenlenen fikri haklar, eser sahipliği ve mali hakların çeşitleridir.

“İcracı sanatçılar” ve “komşu haklar”

Yasada bir de “**icracı sanatçılar**” ve onların hakları sayılmıştır. Ancak bu hakların nasıl şekillendiğini anlayabilmek için öncelikle “**komşu hak**” kavramının ne olduğunu bilmek gerekmektedir.

Komşu haklar ne demektir? Kabaca verebileceğimiz bir tanıma göre, eser sahibinin yarattığı eser üzerindeki fikri haklarına yakınlık gösteren veya ona benzeyen haklardır. Başka ifadeyle, eser sahibinin haklarıyla bağlantılı haklardır.

İcracı sanatçıların, yayıncıların veya yapımcıların eser sahibinin eserlerini kaydetme, çoğaltma veya dağıtım için izin verme veya yayımlama hakkı, aslında eser sahibinin haklarına komşu olan haklardır.

“İcracı sanatçılar” kimlerdir? İcracı sanatçılar, başkalarının eserlerini yorumlarlar. Eser sahibinin eserini yayımlayan yayıncı, sadece yayıncı olarak mali bir külfete giren, ama eseri mali katkısıyla yayımlayandır. Eser sahibi gibi bir eser yaratmaz, ama eserin yayınlanmasını sağlar.

Buna rağmen örneğin bir müzik eserini yorumlayarak icra eden bir sanatçı o eseri alenileştirmiş olmaktadır. Kamuya arz edilen bu eser, toplum tarafından benimsendiğinde, topluma mal olmasını icracı sanatçı sağlamış olmaktadır. **Böylelikle “icracı sanatçılar” eserin topluma yayılmasını ve dinlenmesini sağlamaktadırlar.**

Sonuçta yapımcılar da, bana veya CD yoluyla ses ve görüntü tespiti yapmaktadırlar. Bu yapımları da radyo ve televizyonlar kullanarak o eserin yayılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, icracı sanatçılar ile hakları konusu radyo ve televizyonları yakın-

dan ilgilendirmektedir. Herhangi bir CD'ye kaydedilmiş veya banda alınmış bir konserin veya bir tiyatro oyunun televizyonda yeniden yayımlanması gibi durumlarda, komşu hak sahipliği kendini göstermektedir. Konuyu biraz daha açarsak, yasa da nasıl bir düzenlemeye gidildiği, sorularımıza yanıt oluşturabilir.

Yasa'nın 80. Maddesi'nde kimlerin komşu hak sahibi olduğu şöyle gösterilmektedir:

"Madde 80- Eser sahibinin hakları ile bağlantılı haklar şunlardır: 1. Eser sahibinin haklarına komşu haklar: Eser sahibinin manevi ve mali haklarına zarar vermemek kaydıyla ve eser sahibinin izniyle bir eseri özgün bir biçimde yorumlayan, tanıtan, anlatan, söyleyen, çalan ve çeşitli biçimlerde icra eden sanatçıların, bir icra ürünü olan veya sair sesleri ilk defa tespit eden fonogram yapımcıları ile radyo televizyon kuruluşlarının aşağıda belirtilen komşu hakları vardır."

O halde İcracı sanatçı bir başkasına ait olan bir eseri icra ve temsil ederek o esere ruh ve anlam kazandırır. Gerçek eser sahibiyle eserden yararlanacak olanlar arasında bir tür aracılık yapmakta ve sarf ettiği fikri emekle eserin yayılmasına, tanınmasına hizmet etmektedir. Bazen eser icracı sanatçının kimliği ile özdeşleşebilir ve eser sahibinden çok icracının adıyla anılabilir. Çünkü, bir daha söylersek, Yasa'nın 80. Maddesi'ne göre **ıcracı sanatçılar; eser sahibinin izni ile bir eseri özgün biçimde yorumlayan, tanıtan, anlatan, söyleyen, çalan ve çeşitli biçimlerde icra eden kişilerdir.**

İcracı sanatçının mali hakları nelerdir? Bunları, FSEK'in 80. Maddesi'ne göre: Bir eseri sahibinin izni ile özgün bir biçimde yorumlayan icracı sanatçı; bu icranın tespit edilmesine, bu tespitin çoğaltılmasına, satılmasına, dağıtılmasına, kiralanmasına ve ödünç verilmesine, işaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan

araçlarla umuma iletimine ve yeniden iletimine, temsiline izin vermek veya yasaklamak konusunda tek hak sahiptir.

İcracı sanatçı, ayrıca tespit edilmiş ancak yurtiçinde henüz satışa çıkmamış veya başka yollarla dağıtılmamış icralarının aslı, veya çoğaltılmış nüshalarının, satış yoluyla veya diğer yollarla dağıtılması konusunda izin vermek veya yasaklamak haklarına da sahiptir. Yasa şöyle demektedir: İcracı sanatçı; 1) tespit edilmiş icrasının veya çoğaltılmış nüshalarının; telli veya telsiz araçlarla satışı, diğer biçimlerde umuma dağıtımına veya sunulmasına 2) gerçek kişilerin seçtikleri yer ve zamanda icrasına ulaşılmasını sağlamak suretiyle umuma iletimine izin vermek veya yasaklamak hakkına sahiptir.

İcracı sanatçıları yukarıda saymış olduğumuz mali haklarını aralarında tespit edecekleri bir bedel karşılığı da sözleşme ile bir yapımcıya devredebilirler. Diğer yandan icra, bir müteşebbisin girişimi ile ve bir sözleşmeye dayanılarak gerçekleştirilmişe müteşebbisinin de izninin alınması gereklidir.

İcranın, bir orkestra, koro veya tiyatro grubu tarafından gerçekleştirilmesi halinde mali haklarını kullanımına ilişkin izin ve yasaklama yetkisi; orkestra veya koroda şef'e; tiyatro grubunda ise yönetmene aittir.

İcracı sanatçıların hakları, icranın ilk tespitinin yapıldığı tarihten başlayarak yetmiş yıl devam eder. İcra tespit edilmemiş ise bu süre icranın ilk aleniyet kazanmasıyla başlar.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun radyo ve televizyonları yakından ilgilendiren maddeleri ile, dayandığı temel kavramlar bunlardır. Öyle görünüyor ki, söz konusu düzenlemeler bundan böyle, yerel medyanın yayın yaşamını önemli ölçüde etkileyecek.

TARTIŞMA

SORU: Sunuşunuzda hep radyo ve televizyonlardan bahsettiniz, ben bir gazeteci olarak, size şu soruyu yöneltmek istiyorum. Bir gazetede yayımlanan haberi ya da fotoğrafı, bir başka gazete sonradan kullandığında, telif hakları açısından durum ne olur?

Haklısınız, sunuş başlığına uygun olarak ben sadece radyo ve televizyonları ilgilendiren yasa değişikliğinden bahsettim. Gazetelerle ilgili olarak sizin söz ettiğiniz konu “**iktibas**”a girer. İktibas, yazılı bir eserin alınıp aynı şekilde kullanılarak yayınlanmasıdır. Basın Kanununun 15. Maddesi bu konuyu düzenlemektedir. Buna göre, bir eser yayınlandığı an alenileşmiş sayılır. **İktibas serbestisi** ise, “asil eseri bozmadan, ondan yararlanarak ve başka bir konuyu anlatabilmek amacıyla o sınırlar içinde yararlanma hakkı”dır. Sözümlü ettiğim maddeye göre: “Bir mevkutenin hususi fedâkarlık ihtiyariyle elde edip yayımladığı haber, yazı ve resimler mevkute sahibinden müsaade alınmadıkça neşirlerinden 24 saat geçmeden başka mevkuteler tarafından yayımlanamaz. Hususi fedâkarlık ihtiyariyle elde edilen yazı ve resimler için mevkute sahibinden izin almak mecburidir”

SORU: Benim sorum, yerel medya çalışanlarının bir sorunuyla ilgili. Bunlardan bir tanesi yapılan haberin, editör ya da haber merkezi tarafından, belirli bir çıkar gözetilerek veya koruyucu amaçla yayımlanmaması ya da yayımlanan bir habere dolayısıyla davayla karşı karşıya kalma durumumuzda, korunmamamız. Hatta günah keçisi ilan edilerek işten çıkarılmamız. Bu durumda biz hakkımızı nasıl arayacağız?

Türkiye’de sendikal örgütlenme ile gazetecilerin çalışma ve iş koşulları düzenlenmediği sürece sorunlarınız sürecektir. Halen uygulanmayan en eski yasalardan birisi de, **212 Sayılı Basın İş Yasası**’dır. Bu yasa gazeteci ile işveren arasında yazılı sözleşme yapılmasını koşul sayar. Ve bazı hakları da gazeteciye verir. Ama ne yaygın basında ne de yerel basında bu yasa uygulanmıyor. Üç-dört yer istisna olmak üzere, yerelde çalışan gazetecilerden hiçbirisi ile sözleşme yapılmamıştır. Diğer yandan benim tanıdığım yerel medyada görev yapan gazetecilerin dörtte üçü büyük gazetelerden birine atlamak, orada çalışmaya başlamak istiyor. Benim tercihim bulunduğunuz yerde kalmanızdır. Bu daha doğrudur. Evet yerelde ücret azdır. Ama iş güvenliği açısından ulusal medyada da durum çok farklı değildir. İşten çıkarmalar yaygın medyada daha yaygındır. Bazılarının 1475 Sayılı İş Yasası hükümlerine göre sözleşmesi var. Buna karşılık, 212 sayılı Basın İş Yasası’nın ne olduğunu bilmeyen gazeteciler bulunmaktadır, ulusal medyada. Kendi meslekleri ve haklarıyla çıkarlarını koruma bakımından, en aciz işkolu ne yazık ki, gazetecilik işkoludur. Bence bunu söylemek kolay belki ama, “gazeteci gibi gazeteci” olun. Yani, kendi hakkınızı da savunun, bu konuda yeni mücadele yöntemleri geliştirin.

YAZARLAR

Sevda Alankuş

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi, Yüksek lisans ve doktorasını yine bu fakültede ve siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında tamamladı. İngiltere'de Leeds Üniversitesi Sosyoloji bölümünde doktora sonrası çalışmalarda bulundu.

1995'de İletişim Bilimleri alanında doçent oldu. 1980'den başlayarak, Ege, Ankara, Anadolu üniversiteleri İletişim Fakültelerinde ders verdi. Kadın, etnik/ kültürel azınlıklar ve medya üzerine çalışmaları yayınlandı.

Halen Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi dekanlığı yanında doçent olarak akademik çalışmalarını sürdürüyor, ayrıca BİA Yerel Medya Eğitim Programının danışmanlığını yapıyor ve alternatif medya konusunda çalışıyor.

Süleyman İrvan

1962'de Bolu'da doğdu, 1987'de Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu'ndan birincilik derecesi ile mezun oldu ve aynı okulda araştırma görevlisi olarak göreve başladı.

1988'de Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün bursu ile İngiltere'de altı ay dil kursuna gitti. Yüksek lisansını 1990'da ABD'de University of West Şorida'da iletişim sanatları alanında, doktorasını 1997'de Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim dalında tamamladı.

1998'de Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde yardımcı doçent olarak atandı, 2002'de doçent oldu.

İrvan 2002-2003 öğretim yılından bu yana Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Gazetecilik bölüm başkanlığını yürütüyor, medya etiği, siyasal iletişim, haber sosyolojisi ve iletişim kuramları alanlarında dersler veriyor.

İki yıl süresince hakemli bir dergi olan *İletişim*'in editörlüğünü yapan İrvan'ın yayımlanmış beş derleme ve iki çeviri kitabı bulunuyor.

Ragıp Duran

1954'te, İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi ve Fransa'da Hukuk tahsilinden sonra 1978'den bu yana İstanbul, Ankara, Paris, Londra, Amsterdam ve Boston'da gazetecilik yaptı. *Aydınlık*, *Hürriyet*, *Nokta*, *Cumhuriyet*, *Özgür Gündem* ile *BBC* ve *AFP* çalıştığı bazı medya kuruluşları.

Medya eleştirisi alanında üç kitap yayınladı: *Apoletli Medya*, *Burası Dünya Polis Radyosu* ve *Medyamorfoz*. Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesinde öğretim görevlisi. Fransa'da yayınlanan *Liberation* gazetesinin Türkiye muhabiri. *Birgün* gazetesinde medya eleştirmenliği yanında BİA eğitim projelerinde eğitmenlik ve medya eleştirmenliği yapıyor.

Fikret İlkiz

1950'de doğdu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1992-1996 yıllarında Basın Konseyi hukuk danışmanı ve genel sekreter vekilliği görevlerinde bulundu, İstanbul Barosu Dergi Yayın Kurulu üyeliği yaptı.

İstanbul Barosu Staj Eğitim Merkezi (SEM) Kurucuları arasında yer aldı. Ayrıca, 1996-2002 yıllarında SEM Yürütme Kurulu Üyeliği ve "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru" bölüm başkanlığı yaptı. Basın Konseyi ile Dayanışma Vakfı ve İnsan Hakları Kurumu kurucu üyesi, Umut Vakfı ile Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma Uygulama Merkezi yürütme kurulu üyesi. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti hukuk danışmanı, onursal üyesi ve 1998 Basın Özgürlüğü Ödülü sahibi.

1997-2002 yıllarında sorumlu yazı işleri müdürü olduğu *Cumhuriyet* gazetesinde 1983-2004 arasında hukuk danışmanlığı yaptı.

Halen, *NTV/CNBC-e* ve *BİA* Hukuksal Destek Birimi danışmanlığının yanı sıra İstanbul Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi iletişim fakültelerinde ders veriyor. ve avukatlık yapıyor.

BİA YEREL MEDYA EĞİTİM
PROGRAMLARI'NA KATILAN
YEREL GAZETECİ, EĞİTİMCİ VE
KOORDİNATÖRLERİN TAM LİSTESİ VE
İŞLENEN KONULAR

Yerel Medya Eğitim Programı, 1. Basamak
Mersin 24-25 Şubat 2001, Hotel Gondol

Recep Yıldırım (Radyo Metropol/Mersin), Suat Yıldız (Radyo Aktif/Mersin), Necmi Aydın (Radyo Metropol/Mersin), Kıymet Gökçe (Radyo Metropol/Mersin), Sibel Cengiz (Radyo Metropol/Mersin), Ebru Ergüler (Radyo Metropol/Mersin), Hüsamettin Karakele (Akdeniz Haber Ajansı/Mersin), Ergün Karaca (Radyo Mega/Mersin), O. İlker Taşyürek (Radyo Mega/Mersin), Tanık Güçlü (Radyo Ses/Mersin), Özlem Altuğ (Akdeniz Gazetesi/Mersin), Özlem Karıncalı (Radyo Şirinnar/Gaziantep), Ahmet Atılmış (Pozitif Dönüşüm/Gaziantep), Azad Adıyaman (Radyo Ses/Mersin), Lale Ayça (Aktif Radyo/Mersin), Ergün Rençber (Yeni Çizgi

Gazetesi/Mersin), İlkay Kaydu (Yeni Çizgi Gazetesi/Mersin), Murat Çevik (Güney Hakimiyet/Mersin), Güler Yıldız (Çınar Gazetesi/Mersin), Abidin Yağmur (Çınar Gazetesi/Mersin), Suzan Doğan (Sun Televizyonu/Mersin) Deniz Kara (Sun Televizyonu/Mersin), Özcan Aladağ (Zirve Gazetesi/Kozan), Ömer Alpdoğan (Sağduyu Gazetesi/Kozan), Murat Güreş (Fırat'ta Yaşam/Gaziantep), Sinan Şahin (Fırat'ta Yaşam/Gaziantep), Mehmet Can Toprak (Radyo Ses/Mersin), Bilal Aldoğan (Pozitif Dönüşüm/Gaziantep), Alper Güneri (Radyo Star/Tarsus), Gönül Korkut (Radyo Ses/Mersin), Tuğba Okyay (Radyo Metropol/Mersin).

BİA Koordinasyonu'ndan: Nadire Mater, Nazım Alpman, Yaşar Kanbur.

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Yrd. Doç. Dr. Beybin D. Kejanlıoğlu/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Medya ve Etik (Yrd. Doç. Dr. Süleyman İrvan/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Doç. Dr. Ümit Atabek/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi) Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Tuğrul Eryılmaz/Radikal 2).

Diyarbakır, 17-18 Mart 2001, Otel Admira

Hasan Kara (Güneş TV/Malatya), Nüket Uçar (Güneş TV/Malatya), A. Turan Kılıç (Radyo Fon/Malatya), Eyüp Aksaç (Radyo Fon/Malatya), Resat Yiğiz (Çağdaş Gazetesi/Batman), Ubeyt Deniz (Kanal 72/Batman), Fethullah Ekmen (Söz Gazetesi/Batman), Remzi Koyuncu (Söz Gazetesi/Batman), Süleyman Beyaz (İleri Gazetesi/Batman), Kerem Korkmaz (İleri Gazetesi/Batman), Mesut Eryeşi (Batman) Gazetesi/Batman), Nizamettin İzgi (Batman Gazetesi/Batman), Fatih Çiftçi (Hizmet Gazetesi/Şanlıurfa, Cumhuriyet Kılıçcıoğlu (Mücadele Gazetesi/Siirt), Dara Tur-

han (Mücadele Gazetesi/Siirt), İhsan Tan (Mücadele Gazetesi/Siirt), Ahmet Yağmur (Aktüel Radyo/Diyarbakır), Alper Külahçioğlu (Can TV (Radyo/Diyarbakır), Kasım Kadirhan (Şırnak Gazetesi/Şırnak), Hasan Palyan (Şırnak Gazetesi/Şırnak), Nihayet Durak (Sonsöz Gazetesi/Siirt), Hayriye Aktas (Sonsöz Gazetesi/Siirt), M. Şah Ayaz (Batman Express/Batman), Nevzat Bingöl (Gün TV-Radyo/Diyarbakır), Salih Siyah (Güneydoğu Bölge Gazetesi/Diyarbakır), Yılmaz Akıncı (Güneydoğu Bölge Gazetesi/Diyarbakır), Nezahat Dağtekin (ART TV/Diyarbakır).

BİA Koordinasyonu'ndan: Nadire Mater, Ertuğrul Kürkcü, Yaşar Kanbur.

Sunuslar: Medya ve Toplum (Yrd. Doç. Dr. Beybin D. Kejanlıoğlu/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), İletişim Hukuku (Hukukçu Fikret İlkiz), Medya ve Etik (Yrd. Doç. Dr. Süleyman İrvan/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Öğretim Görevlisi Mehmet Sucu/Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi, editör Murat Çelikkan/Hürriyet).

Bursa, 31 Mart -1 Nisan 2001, Almira Otel

Sinan Unuak (Radyo Güneş/Bursa), Cüneyt Akman (Radyo Güneş/Bursa), Sezer Koman (Radyo Brt/Balıkesir), Kemal Polaterce (Radyo Brt/Balıkesir), Kamil Yeşilfiliz (Biga Doğu/Balıkesir), Necati Şenyıldız Biga Doğu/Balıkesir), Atilla Kaya (Yeni Haber Gazetesi/Balıkesir), İlker Yurttaş (Radyo Boğaz/Çanakkale), İsmet Akıncı (Radyo Boğaz/Çanakkale), Halit Aydın (Son Nokta Gazetesi/Çanakkale), Hasan Anıl (1001 FM/Bursa), Zafer Beyaz (Dost FM/Bursa), M. Kayhan Kaymaz (Radyo 14/Bursa), Dilek Eskicioğlu (Radyo Bester/Bandırma), Esra Tugan (Radyo Bester/Ban-

dırma), Şükrü Er (Radyo Söz/Bursa), İlhan Kaya (Serbest Gazeteci/Çanak-kale).

BİA Koordinasyonu'ndan: Ertuğrul Kürkcü, Yaşar Kanbur, Nilgün Uysal, Yasemin Varlık

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Yrd. Doç. Dr. Halil Nalcaoğlu/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Medya ve Etik (Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi) Haber ve Habercilik (Öğretim Görevlisi Alper Görmüş/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi) Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya için İmkanlar (Doç. Dr. Ümit Atabek/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi) Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Alper Görmüş, Ragıp Duran).

İzmir, 24-25 Mart 2001, Otel Kaya Prestige

Sihat Akvardar (Radyo Aymega/Aydın), Cesur Doğan (Radyo Aymega/Aydın), Ulvi Tanrıverdi (Radyo Gökyüzü/Yerel Haber Gazetesi/İzmir), Kamer Karaman (Aliğa Sahil Radyo/İzmir), Necla Tüfekçioğlu (Dikili FM/İzmir), Seyhan Biçer (Aliğa Ekspres Gazetesi/İzmir), Şahap Avcı (Aliğa Ekspres Gazetesi/İzmir), Ali Rıza Kafalı (Can Radyo/İzmir), Şenol Eskin (Kuşadası Değişim Gazetesi/İzmir), Sabri İsel (Radyo Hıraş/Manisa), Emin Yüce (Radyo Hıraş/Manisa), Mustafa Tecim (Alaşehir Kardelen FM/Manisa), Ferit Ünlü (Kardelen FM/Manisa), Mesut Keskin (ART FM/Uşak), Tarkan Atmaca (Batı Radyo/İzmir), Fevzi Palut (Batı Radyo/İzmir), Kadir Öge (Özlem FM/Uşak), Oktay Kurt (Özlem FM/Uşak), Agit Alan (Turgutlu FM/Manisa), Fatoş Ünal (Radyo 45/Manisa), Salih Ziya Ünal (Radyo 45/Manisa), İbrahim Uzun (Radyo Sembol/Manisa), Nevin Şentürk (Aktif Radyo/Manisa), Murat Şentürk (Aktif Radyo/Manisa).

BİA Koordinasyonu'ndan: Nadire Mater ve Baran Gündoğdu.

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Doç. Dr. Nilgün Gürkan/Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi), Medya ve Etik (Yrd. Doç. Dr. Süleyman İrvan/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Doç. Dr. Ümit Atabek/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi) Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Celal Başlangıç/Radikal).

Sivas, 7-8 Mart 2001, Büyük Otel

Fikret Ceyhan (SRT/Sivas), Erdem Özden (Arkadaş Radyo/Sivas), Emine Arslan (Dost Radyo/Çorum), Nuri İşlek (Dost Radyo/Çorum), Oğuzhan Roma (Radyo Tek/Erzincan), Recep Bulut (Kay TV/Kayseri), Selahattin Karakoç (Ana Haber Gazetesi/Kayseri), Erol Eryılmaz (Ana Haber Gazetesi/Kayseri), Zafer Kara (Kay TV/Kayseri), Sabiha Yılmaz Son (Arkadaş Radyo/Sivas), Hikmet Kuru (SRT/Sivas), İsmail Dursun (Ulusal TV/Sivas), Hatice Şeker (Arkadaş Radyo/Sivas), Yücel Yönel (Anadolu Gazetesi/Sivas), Onur Özçelik (Sivas FM/Sivas), Eraydın Aytekin (Yeni Ülke Gazetesi/Sivas), Erkan Fırat (Radyo Can/Erzincan), Erkan Gündoğdu (Radyo Can/Erzincan), Murat Kılınc (Radyo 2000/Erzincan), Oktay Kılınc (Radyo 2000/Erzincan), Sadık Örgel (Dost Haber/Çorum), Şahin Örgel (Dost Radyo/Çorum).

BİA Koordinasyonu'ndan: Nadire Mater ve Baran Gündoğdu.

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Yrd. Doç. Dr. Halil Nalçaoğlu/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Medya ve Etik (Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Doç. Dr. Ümit Atabek/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi

İletişim Fakültesi, Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi. İletişim Fakültesi)

Trabzon, 14-15 Nisan 2001, Sümela Otel

Metin Akyürek (Medeniyet Gazetesi/Ordu), İbrahim Eksilmez (08 FM/Artvin), Nilgün Mutlu (Radyo Klüp/Samsun), Ercüment Mutlu (Radyo Klüp/Samsun), Evrim Kepenek (Gelişim Gazetesi/Rize), Yasemin Baş (Radyo Aktif/Trabzon), Zeynep Ü. Yılmaz (Radyo Aktif/Trabzon), Can Dağlıoğlu (Radyo Aktif/Trabzon), Nurgül Günaydın (Karadeniz Gazetesi/Trabzon), Aydın Gelleci (Karadeniz Gazetesi/Trabzon), M. Neriman Koç (Trabzon) Haber Gazetesi/Trabzon), Metin Deniz (İğdır Radyo TV/İğdır), Volkan Deniz (İğdır Radyo TV/İğdır), Fatma Karahasanoğlu (Türksesi Gazetesi/Trabzon), Duygu Karahasanoğlu (Türksesi Gazetesi/Trabzon), Mustafa Yılmaz (Rize TV/Rize), Süleyman Onay (Rize TV/Rize), Muhittin Sandıkçı (Rize'nin Sesi Radyo/Rize), Hürselen Sandıkçı (Rize'nin Sesi Radyo/Rize), Ahmet Kılıç (Kanal G/Giresun), Fatih Korkmaz (Kanal G/Giresun), Hakan Kabahasanoğlu (Çınar Dergisi/Giresun), Yeşim Küçükklü (Art TV/Artvin), Bayram Turan Çelik (Art TV/Artvin), Saliha Yayla (Aydın Gazetesi/Giresun), Elif Uzunlar (Kanal 52/Ordu), Muzaffer Şensoy (Kanal 52/Ordu), Turan Şentürk (Kafkas Sarp Haber/Artvin), Ahmet Şahinbaş (Karadeniz Umut Radyo/Rize), Muhammet Aykut (Karadeniz Umut Radyo/Rize), Makbule Efe (Medya FM/Samsun), Mehmet Yazıcı (Zümrüt Rize Gazetesi/Rize), Gönül Yeden (Zümrüt Rize Gazetesi/Rize), Murat Yazıcı (Rize'de.Com/Rize), Özge Turhan (Rize'de.Com/Rize).

BİA Koordinasyonu'ndan: Nadire Mater, Ertuğrul Kürkcü, Yaşar Kanbur, Sevda Alankuş.

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Yrd. Doç. Dr. Mine Gencel Bek/Ankara

Üniversitesi İletişim Fakültesi), İletişim Hukuku (Avukat Fikret İlkiz), Medya ve Etik (Yrd. Doç. Dr. Süleyman İrvan/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik Atölyesi (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Hakan Kara/Cumhuriyet Gazetesi Haber Müdürü) Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İpek Çalışlar/Cumhuriyet Dergi)

Antalya, 5-6 Mayıs 2001, Kışlahan Otel

M. Kazım Yıldırım (ATV/Alanya), Alper Kutay (ATV/Alanya), Kamuran İnselel (ATV/Alanya), M. Soner Öktem (ATV/Alanya), Yesim Altaş (Radyo Maraton/Alanya), Ülkü Nural (Alanya Yankı Dergisi/Alanya), Zeki Demir (Alanya Yankı Dergisi/Alanya), Tevfik Günay (Kanal VİP/Antalya), İdris Taş (Kanal VİP/Antalya), S. Çıldır Çiçek (Kanal VİP/Antalya), Halil Altınar (Kanal VİP/Antalya), Mustafa Taş (Klas TV/Manavgat), Yunus Serttaş (Tefenninin Sesi/Burdur), Esmâ Serttaş (Tefenninin Sesi/Burdur), Muhammet Dumlupınar (Gölhisar Pınar Gazetesi/Burdur), Fatih Tecimer (Gölhisar Pınar Gazetesi/Burdur), İbrahim Nanecioğlu (Bucak Gündem Gazetesi/Burdur), Gülsüm Soylu (Bucak Gündem Gazetesi/Burdur), Fethi Şimşek (Burdur Radyo/TV/Burdur), Gaye Coşkun (Memleketim Alanya/Alanya), Ekrem Şen (Antalya Gazetesi/Antalya), Adem Tekin (Yeni Alanya Gazetesi/Alanya), M. Ali Dim (Yeni Alanya Gazetesi/Alanya), Refika Akgül (Kanal A/Alanya), S. Tanju Boylu (Isparta Gazetesi/Isparta), Esin Çıldır (E Medya/Antalya), Zeki Dilmer (E Medya/Antalya), Hasan Üstün (Arş. Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi), Murat Karaduman (Arş. Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi), Sibel Sığın (Arş. Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi), Emel Aksoy (Arş. Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi), Yeşim Acar (Arş. Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi), Memduh Turhanogulları (Arş. Görevlisi, Akde-

niz Üniversitesi) Cem Özdel (Anadolu Ajansı temsilcisi) .

BİA Koordinasyonu'ndan: Ertuğrul Kürkcü, Yaşar Kanbur, M.Yüksel Özbek.

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Doç. Dr. Halil Nalçaoğlu/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Medya ve Etik (Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik (Gazeteci Ruşen Çakır), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Hakan Kara/Cumhuriyet Gazetesi Haber Müdürü) Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Ruşen Çakır, Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi).

Ankara, 19-20 Mayıs 2001, PÜİS Otel

Cengiz Tarhancı (Ulurmak Gazetesi/Aksaray), Süleyman Eroğlu (Kral FM/Aksaray), Okşan Arıncı (KTV/Konya), Ahmet Aka (Merhaba Gazetesi/Konya), Turgut Yıldız (KTV/Konya), Nurettin Turunc (Yeni Aşıkpaşa Gazetesi/Kırşehir), Gülistan Berktaş (Yeni Aşıkpaşa Gazetesi/Kırşehir), Abdülkadir Ay (Aksaray FM/Aksaray), Ramazan Öztürk (Kanal 68 TV/Aksaray), Adem Doğruer (Hasandağı Gazetesi/Aksaray), Zafer Uçkun (Hasandağı Gazetesi/Aksaray), Murat Akarçay (Es FM/Eskişehir), Selahattin Kenar (Ses Radyo/Eskişehir), Nursen Korkmaz (Kapadokya Gazetesi/Nevşehir), Hasan Eraslan (Ahi TV/Kırşehir, Yaşar Üçgül (Ahi TV/Kırşehir, Ahmet Yılmaz (Bayrak TV/Yozgat), Ferhat Özer (Bayrak TV/Yozgat), Gülay Baltalık (Anayurt Gazetesi/Kırşehir), Yasin Şahin (Kapadokya FM/Nevşehir), Müberra Allahverdi (TMMOB/EMO), İlker Erten (TMMOB/MMO), Mustafa Atagün (TMMOB), Şenol Bayraktaroğlu (TMMOB/JMO), Ayla Onar (TMMOB/MMO), Çetin Gül (TMMOB/Meteoroloji M.O.), Aynur Y. Çakır (TMMOB/SPO), Günruh Bağcı (TMMOB/Jeofizik M.O.), Selma Kanbur (TMMOB), Eren Tepeuğur (TMMOB/Jeofizik M.O.), Mehmet Kaplan (TMMOB / Jeofizik MO).

BİA Koordinasyonu'ndan: Ertuğrul Kürkçü ve Baran Gündoğdu.

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Doç. Dr. Ayşe İnal/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Medya ve Etik (Prof. Dr. Bülent Çaplı/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik (Araştırma Görevlisi Çiler Dursun/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Araştırma Görevlisi Hakan Tuncel/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi) Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Araştırma Görevlisi Çiler Dursun/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, gazeteci Faruk Bildirici, Hürriyet Gazetesi).

Bolu, 2-3 Haziran 2001, Koru Otel

İsmail Kadı (Yeni Haber Gazetesi/Gebze), Cengiz Yücal (Yeni Haber Gazetesi/Gebze), Füsün Erdoğan (Özgür Radyo/İstanbul), Arzu Demir (Özgür Radyo/İstanbul), Fevziye Salaş (Özgür Radyo/İstanbul), Semra Çelebi (Özgür Radyo/İstanbul), Barış Gündoğdu (Özgür Radyo/İstanbul), Erdem Çalışkan (Özgür Radyo/İstanbul), Gökçe Başbuğ (Özgür Radyo/İstanbul), Saffet Can (Susma Gazetesi/Zonguldak), Bahattin Arı (Susma Gazetesi/Zonguldak), Nilüfer Maviş (Yeni Sakarya Gazetesi/Adapazarı), Levent Bayrı (Yeni Sakarya Gazetesi/Adapazarı), Levent Bektaş (Gözde FM/Sinop), Yılmaz Yılmaz (Barış FM/Sinop), Erdinç Özyılmaz (Barış FM/Sinop), Metin Ferah (Yeni Hayat/Bolu), Sinan Ayhan (Yeni Hayat/Bolu), Gürkan Kılıç (Sakarya Radyo TV/Adapazarı), Esra Gürsen (Sakarya Radyo TV/Adapazarı), İsmail Eser (Gerede FM/Bolu), Fuat Bayramoğlu (Gerede FM/Bolu), Aysel Uzun (Aktif Radyo/Sakarya, Elif Deşiş/Hür FM/Sakarya, Filiz Özer/Yeni Umut Gazetesi/Bolu), Özay Yıldırım (Yeni Umut Gazetesi/Bolu), İbrahim Atalay (Karadeniz TV/Bolu), Sedat Akayoğlu (Gerçek Gazetesi/Bolu), Mübeccel Akbaş (Gerçek Gazetesi/Bolu).

BİA Koordinasyonu'ndan: Yaşar Kanbur, Yüksel Özbek, Erol Önderoğlu.

Sunuşlar: Medya ve Toplum (Doç. Dr. Halil Nalçaoğlu/Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi), Medya ve Etik (Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi. İletişim Fakültesi), Haber ve Habercilik (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar (Doç. Dr. Ümit Atabek/Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi) Haber Değerlendirme ve Yazım Atölyesi (Öğretim Görevlisi Esra Doğru Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi).

Yerel Medya Eğitim Programı, 2. Basamak İzmir, 21-22 Aralık 2002, Anemon Otel

Selma Öztürk (Demokrat Radyo/İzmir), Doğan Sönmez (Venüs Radyo/Manavgat), Sinan Uluak (Radyo Güneş/Bursa İnegöl), Tahir Çolak (Radyo ART/Uşak), Semra Çelebi (Özgür Radyo/İstanbul), İsmet Akıncı (Radyo Boğaz/Çanakkale), Özge Kural (Radyo Eksen/Bursa), Rüstem Avcı (Radyo Söz/Bursa), Barış Keskin (Radyo Türk/Bursa), Yunus Yesilöz (Radyo Sahil/Manisa), Mürvet Altıntaş (Radyo Burdur/Burdur), Erdal Emre (Yön FM/İstanbul), İlkay Güngen (Radyo Hit/Bursa), Zafer Beyaz (Dost FM/Bursa), Hasan Anıl (1001 FM/Bursa), Sevgi Akgeç (Radyo Ay-mega/Aydın), Fatoş Ünal (Radyo 45/Manisa), Fatih Gülsuyu (Radyo Hıraş/Manisa), N. Deniz Tüfekçioğlu (Dikili FM/Dikili), Ulvi Tanrıverdi (Radyo Gökyüzü/Menemen).

BİA Koordinasyonu'dan: Nadire Mater ve Baran Gündoğdu. Sunuş: Ülkü İmset Giray: Doğru Soluk Alma, Doğru Ses, Duraklamanın önemi ve Zamanlaması, Yorum, Üslup ve Sunuş, Vurgu, Tonlama, Sözlü Anlatım Kuralları ve Pratiği, Uyarlar, Metin Çözümleme ve Okuma.

Ankara, 11-12 Ocak 2003, Neva Hotel

Seyhan Sincar (Radyo Dünya/Adana), Erdiñ Özyılmaz (Barış FM/Sinop), Famiha Aslan (Radyo Ses/Mersin), Pınar Doğan (Radyo Metropol/Mersin), Selda Aslan (Gözde FM/Sinop), İpek Ertem (Radyo ODTÜ/Ankara), Habip Efe (Radyo Aktif/Mersin), Aylin Bozyap (Açık Radyo/İstanbul), Talin Sucuyan (Serbest Gazeteci/İstanbul), Tacettin Ayan (Radyo Can/Erzincan), İbrahim Eksilmez (08 FM/Artvin), Serdar Arı (Radyo Kulüp/Samsun), Işın Tüfekçi (Radyo Aktif/Trabzon), İrfan Aktan (Serbest/Ankara), Adnan Onay (Rize'nin Sesi Radyosu/Rize)), Murat Doğanay (Gerde FM/Gerde), Oğuzhan Roma (Radyo Tek/Erzincan), Gencer M. Yaşar (Es FM/Eskişehir)), Kemal Atamtürk (Arkadaş FM/Sivas), Sinan Burhan (Bravo FM/Ankara).

BİA Koordinasyonu'dan: Nadire Mater ve Esra Koc

Sunuş: Ülkü İmset Giray:Doğru Soluk Alma, Doğru Ses, Duraklamanın önemi ve Zamanlaması, Yorum, Üslup ve Sunuş, Vurgu, Tonlama, Sözlü Anlatım Kuralları ve Pratiği, Uyarlar, Metin Çözümleme ve Okuma.

Bursa, 11-12 Ocak 2003, Almira Hotel

Hülya Aksu (Dost FM/Bursa), Hasan Anıl (Radyo Hit/Bursa), Barış Keskin (Radyo Türk/Bursa), N. Fuat Uygur (Demokrat Radyo/İzmir), Şükran Aybala Şeker (Es FM/Eskişehir), İsmet Akıncı (Radyo Boğaz/Çanakkale), Şengül Derin (Yön FM/İstanbul), Fatoş Ünal (Radyo 45/Manisa), Rüstem Avcı (Radyo Söz/Bursa), Özge Kural (Radyo Türk/Bursa), Elif Çalık (Radyo 1001/Bursa), Okan Köroğlu (Balıkesir BRT), Hakkı Gerçek (Özgür Radyo/İstanbul) İlhan Kaya (Çağdaş Çizgi/Çanakkale), Gökhan Özbarın (Burası Çanakkale Gazetesi), Tuna Çam (Olay Gazetesi/Bursa) Ayşe Aygör (Olay Gazetesi/Bursa), Ayşe Uzunbaş (Zirve Gazetesi/Zonguldak),

İbrahim Atalay (Bolu Gerçek Gazetesi/Bolu), Ahmet Kurt (Özgür Kocaeli/Kocaeli), İbrahim Damar (Yeni Sakarya Gazetesi/Sakarya), Müslüm Karaaslan (Haber Ekspres/İzmir), Erdem Tezcan (Gazete Boğaz/Çanakkale), Kamil Yeşilfiliz (Doğus Gazetesi/Biga), Ayşe Uzunbaş (Zirve Gazetesi/Zonguldak), Serkan Uran (Hakimiyet Gazetesi/Bursa), Elif Altınbüken (Haber Gazetesi/Bursa), Canan Kızılaltun (ÇGD/Bursa), Şahap avcı (Aliğa Express Gazetesi/İzmir), Turgay Şahbenderoğlu (Kocaeli Gazetesi/Kocaeli), Yeşim Yağış (Anadolu İletişim Meslek lisesi/Bursa), Bahar Göksu (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Sevcan Özgür (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Serpil Yıldız (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Arzu Dindar (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Beril Yıldırım (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Esra Karalı (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Ceylan Cömert (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Ercan Cesur (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Özgür Turhan (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Serhat Ilıldak (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), İlhan Öztürk (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Sertaç Çelik (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Burcu Nazlıel (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Burak Aydın (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Merve Denk (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Nursah Piliçer (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Esra Mutlusu (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Atakan Altınay (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Doğan Altınay (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Filiz Gündüz (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Yiğit Koçelli (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Ertan Tonguç (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Baran Bozkurt (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Hakan Eryıldız (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Sibel Algaz (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Dilek Atalay (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Elif Karaslan (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Zeynep Diriksoy (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Rafet Kutlu (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa), Mahir Korkmaz (Anadolu İletişim Meslek Lisesi/Bursa).

BIA Koordinasyonundan: Ertuğrul Kürkçü, Baran Gündoğdu, Burçin Belge.

Sunuşlar: Yurttaş Gazeteciliği/Tanımı, Etiği ve Uygulamaları (Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Habercilik Uygulamaları (Hakan Kara/Cumhuriyet Gazetesi, Haber Müdürü), Savaş ve Çatışma Bölgelerinde Gazetecilik (Öğretim üyesi Esra D. Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Araştırmacı Gazetecilik (Celal Başlangıç/Radikal Gazetesi), Mizanpaj (Mehmet Sucu/Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul), Gazete Fotoğrafçılığı (Özcan Yurdalan/Fotoğraf Vakfı), Bir Haber Medyası olarak Radyo (Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi), Türkiye’de Kamu Radyoları ve Özel Radyolarda Gazetecilik (İpek Çalışlar, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul)

Alanya, 25-26 Ocak 2003, Grand Kaptan Hotel

Serkan Şimşek (Burdur Radyo TV/Burdur) Hilmi Karagöz (ATV/Alanya), Yasemin Taştepe (Radyo Martı/Antalya), Hüseyin Özkaya (Kanal A/Alanya), Erden Özden (Arkadaş Radyo/Sivas), Mehmet Can Toprak (Radyo Ses/Mersin), Gaye Coşkun (Kanal A/Antalya), Refika Akyüz (Kanal A/Antalya), Mehmet Ergün (Flaş Radyo/Alanya), Seyhan Sincar (Radyo Dünya/Adana), Kıymet Gökçe (Radyo Metropol/Mersin), Salim Turgut (Radyo kent/Mersin), Doğan Sönmez (Venüs Radyo/Manavgat), Azad Adıyaman (Radyo Ses/Mersin), Mesut Keskin (ART Radyo/Usak), Ali Ünlüer (KGRT/Karaman), Makbule Efe (Medya FM/Samsun) Medeni Yavuzaslan (Karaman’ın Sesi/Karaman), Kadir Atalay (Sahil Gazetesi/Manavgat), Ferdi Ökrüce (Devren’in Sesi Gazetesi/Antalya), Soner Kan (Arayış Gazetesi/ Mersin), İbrahim Nanecioğlu (Gündem Gazetesi/Bucak), Adil Okay (Ufuk turu.net/Mersin), Sefa Seyitoğlu (Akdeniz Çağdaş Gazetesi/Antalya), Zeki Demir (Yankı Dergisi/Haber Alanya/Alanya), Alper Kutay (Haber Alanya/Alanya), Coşkun Efendioğlu (Ön-

der Gazetesi/Milas), Selçuk Öcal (Hakimiyet Gazetesi/Isparta), Selçuk Tokgöz (Gülses Gazetesi/Isparta), Bahadır Kozanoğlu (Haber Isparta/Isparta), Ekin Anıl (Yarımada Gazetesi/Bodrum), Sibel Karaduman (Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi), Kerim Toksöz (Yeni Alanya Gazetesi/Alanya), Hatice Özdemir (Demokrat Gazetesi/Isparta), Gülseren Das (İmece Gazetesi/Mersin), Kadri Baziki (Yeni Gazete/Mersin), Mehmet Tutum (Hedef Gazetesi/Burdur), Mehmet Emin Berber (Çağdaş Gazete/Marmaris), Mustafa Yılmaz (Serbest/Uşak), Hasan Üstün (ÇGD Akdeniz), İsmail Akın (Antalya Gündem/Antalya), Abdullah Yalçın (Gündem/Antalya), Engin Korkmaz (ÇGD Akdeniz), Mustafa Noyan (Karadeniz Gazetesi/Trabzon), Mikdat Algül (Haberci Gazetesi/Mersin), Saadettin Hüsmaz (Memleketim Alanya Gazetesi/Alanya), Cumhuriyet Kılıççıoğlu (Mücadele Gazetesi/Siiirt), Burak Önder (Burdur'un Sesi Gazetesi/Burdur), Abidin Yağmur (Sokak dergisi/Mersin), Adem Tekin (Yeni Alanya Gazetesi/Alanya).

BİA Koordinasyonu'ndan: Nadire Mater, Ertuğrul Kürkcü, Baran Gündoğdu, Esra Koc, Nuh Köklü.

Sunuşlar: Yurttaş Gazeteciliği/Tanımı, Etiği ve Uygulamaları (Yrd. Doç. İncilay Cangöz/Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Habercilik Uygulamaları (Murat Karaduman Akdeniz Üniversitesi/Antalya), Savaş ve Çatışma Bölgelerinde Gazetecilik (Öğretim üyesi Esra D. Arsan/Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi), Araştırmacı Gazetecilik (Celal Başlangıç/Radikal Gazetesi, İsmail Kızılbay Doğu Akdeniz Üniversitesi), Mizanpaj (Mehmet Sucu/Cumhuriyet Gazetesi) Gazete Fotoğrafçılığı (Özcan Yurdalan/Fotoğraf Vakfı), Bir Haber Medyası Olarak Radyo (Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi), Türkiye'de Kamu Radyoları ve Özel Radyolarda Gazetecilik (Doç. Dr. Sevdalankus/Doğu Akdeniz Üniversitesi)

Malatya, 1-2 Şubat 2003, Avsar Hotel

Ayhan Mergen (Tokkap FM/Siirt), Sadık Uygun (Mega FM/İskenderun), Umut Bozkurtoğlu (Radyo Öğüt/Malatya), Necdet Akboğa (Kanal 7/Malatya), Bülent Hanbay (ER TV/Malatya), İbrahim Ulutaş (Radyo Fon/Malatya), Türkan Önemli (Çağlar FM/Malatya), M. Duran Özkan (Güneş TV/Malatya), İsmail Demirci (Ufuk TV/Malatya), Aydın Kazan (TV Malatya), Tahir Özcelik (ER TV/Malatya), Ayla Aykan (Er TV Malatya), Turgut Onur (Güneş TV/Malatya), Mustafa Kısacık (Çağlar FM/Malatya), Muhammet Kemal Gülşen (Radyo Süper 44/Malatya), Erdal akdoğan (Güneş TV/Malatya), Mehmet Emin Danış (Bizim Adıyaman Gazetesi/Adıyaman), Nükhet Uçar (Güneş TV/Malatya), Bülent Handay (Er TV/Malatya), Mahmut Adanır (Gün Radyo TV/Diyarbakır), Serkan Akın (Sivas FM/Sivas), Senar Yıldız (Doğu Radyo/Yüksekova), Ali Yiğit (TRT Malatya/Hüseyin Akıncı (NTV/Malatya), (24) M. Ali Oran (Söz Gazetesi/Batman), M Fert İzgi (Batman Gazetesi/Batman), Sıraç Uslu (Batman Postası/Batman), . Cumhuriyet Kılıçcıoğlu (Mücadele Gazetesi/Siirt), M. Şah Ayaz (Express Gazetesi/Batman), Seydan Altunç (Son Söz Gazetesi/Siirt), Ersen Korkmaz (Demokrat İskenderun Gazetesi/İskenderun), M. Ulaş İmbarşı (Sabah Gazetesi/Gaziantep), Sezai Çağlayan (Manşet Gazetesi/Malatya) İbrahim Yoldaş (Ak Ajans/Malatya), Duygu Kuş (Yorum Gazetesi/Malatya), Murat Palancı (Dünya Gazetesi/Malatya), Osman Seyrek (Umut Gazetesi/Batman), Yaşar Karaaslan (Yorum Gazetesi/Malatya), Osman Tosun (Güneş Gazetesi/Malatya), Metin Taşçı (İnönü Üniversitesi Basın Yayın/Malatya), M. Ali Köroğlu (Evrensel Gazetesi/Malatya), Ahmet Göçer (Elbistan'ın Sesi/Elbistan), Bekir Şahin (Sabah Gazetesi/Gaziantep), Mahfuz Uyanık (Doğuş Gazetesi/Batman), Murat Güreş (Haber Gazetesi/Gaziantep), Rüstem Doğanay (Fırat'ta yaşam Gazetesi/Gaziantep), İmam Tümen (Katılım Gazetesi/Adıyaman), Bülent Karaca (Hizmet Gazetesi/Şanlıurfa) Cumali Aksaç (Manşet Gazetesi Malatya), Kemal Atamtürk (Arkadaş Radyo/Sivas), Nevzat Alter (Yüksekova haber Ga-

zetesi/Yüksekova), Akın Bodur (İskenderun'un Sesi Gazetesi/İskenderun), Serdar Akkılıç (İskenderun'un Sesi Gazetesi), Umut Tarhan (Prestij Haber/Van), Ramazan Oktay (Özgür Siirt/Siirt), Ercan Atay (Son söz Gazetesi/Batman), Burhan Karaduman (Sonsöz Gazetesi/Malatya), Asım Demirkök (Güneş Gazetesi/Malatya), Şahiye Say (Saman dağ Gazetesi/Hatay), Bahar Işık (Samandağ Gazetesi/Hatay), Osman Tosun (Güneş Gazetesi/Malatya), İrfan Aktan (Serbest/Ankara)

BİA Koordinasyonu'ndan: Nadire Mater, Baran Gündoğdu, Erol Önderoğlu, Hamza Aktan.

Sunuşlar: Yurttaş Gazeteciliği/Tanımı, Etiği ve Uygulamaları (Öğretim Görevlisi Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yeni İletişim Teknolojileri ve Habercilik Uygulamaları (Nihat Halıcı/BİA), Savaş ve Çatışma Bölgelerinde Gazetecilik (Celal Başlangıç/Radikal Gazetesi), Araştırmacı Gazetecilik (Celal Başlangıç/Radikal Gazetesi), Mizanpaj (Hakan Bayhan/Editör, Radikal Gazetesi) Gazete Fotoğrafçılığı (Özcan Yurdalan/Fotoğraf Vakfı), Bir Haber Medyası Olarak Radyo (Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi), Türkiye'de Kamu Radyoları ve Özel Radyolarda Gazetecilik (Ragıp Duran/Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi).